

A reflective sphere sits on a dark, textured rock. The sphere's surface reflects a bright sunburst and a long, covered walkway with a railing. In the background, a building with a grid of windows is visible, slightly out of focus. The overall scene is bathed in a warm, golden light, suggesting a sunset or sunrise.

ЖИВЕ ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗНАННЯ

*МЕТОДОЛОГІЧНІ, ТЕОРЕТИЧНІ, ПРИКЛАДНІ
ТА ПРАКТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МИРОСЛАВА САВЧИНА*

ЖИВЕ ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗНАННЯ

МЕТОДОЛОГІЧНІ, ТЕОРЕТИЧНІ, ПРИКЛАДНІ ТА
ПРАКТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МИРОСЛАВА САВЧИНА

*До ювілею
доктора психологічних наук, професора
Мирослава Савчина*

Мирослав Савчин

ЖИТТЄПИС

Савчин Мирослав Васильович народився 01 жовтня 1950 р. в с. Улично Дрогобицького району Львівської області. Закінчив Дрогобицький державний педагогічний інститут імені Івана Франка (1972 рік). Доктор психологічних наук (1997р.), професор (2000р.).

З 1972 по 1974 року – вчитель фізики і математики Вишнянської ВШ Городоцького району, з 1974 до 1977 року – вчитель фізики і астрономії Уличненської СШ Дрогобицького району, з 1977 до 1980 рік – інспектор шкіл Дрогобицького району та за сумісництвом – викладач кафедри психології Дрогобицького державного педагогічного інституту імені Івана Франка, з 1980 до 1982 року – викладач кафедри психології, з 1982 до 1985 року – аспірант Інституту психології АПН України. У 1985 році захистив кандидатську дисертацію. З 1985р. – викладач кафедри психології, з 1986 року – старший викладач кафедри психології, з 1987 – доцент кафедри психології. З 1987 року по даний час – завідувач кафедри психології Дрогобицького державного педагогічного інституту (з 2000 р. педагогічного університету) імені Івана Франка. У 1988 – 1989 рр. – голова Львівського зонального товариства психологів України. У 1997 році захистив докторську дисертацію на тему «Психологічні основи розвитку відповідальної поведінки», у 2000 році йому присвоєно вчене звання професора кафедри психології.

Досліджує проблеми методології психології, проблеми психології особистості, фахової підготовки психологів та педагогів, сформулював психологічну концепцію відповідальної поведінки, духовну парадигму психологічної науки, обґрунтував сутність здатностей особистості, цілісний підхід до здоров'я людини в єдності тілесної, психічної, психологічної, соціальної, моральної та духовної складових. Досліджував психологічні проблеми навчання, виховання і розвитку школярів, проблеми психологічної підготовки педагогічних кадрів. Підготував низку методичних рекомендацій для психологічної служби, які впроваджені в

систему роботи закладів освіти регіону, апробував та створив ряд авторських психодіагностичних методик. Ініціатор та співорганізатор науково-практичних конференцій («Психолого-педагогічні проблеми гуманізації педагогічної взаємодії» (1993); «Система цінностей як регулятор педагогічної взаємодії» (1994); «Ціннісні орієнтації в громадянському становленні особистості» (1998); «Методологічні, теоретичні та практичні проблеми психологічної науки» (2019, 2020). Підготував 14 кандидатів психологічних наук. Професор М.В. Савчин постійно виступає офіційним опонентом при захисті докторських та кандидатських дисертацій. Його теоретичні позиції враховуються іншими авторами при проведенні наукових досліджень, підготовці монографій, дисертацій та підручників. Він систематично виступає із науковими доповідями та повідомленнями на Всеукраїнських і міжнародних конференціях та з'їздах психологів. М. Савчин є членом редколегій наукових журналів з психології. Читає фундаментальні психологічні курси та спецкурси у різних вищих освітніх закладах. Його лекції характеризуються високим науково-теоретичним, прикладним і методичним рівнем.

У Дрогобицькому державному педагогічному університеті реалізується його авторська система психологічної підготовки майбутніх педагогів до практичної діяльності, система індивідуальної роботи студентів із загальної, соціальної, вікової та педагогічної психології, які також впроваджені в практику роботи інших вищих педагогічних закладів України. Експерт міністерства освіти та науки з акредитації та ліцензування, залучався до експертизи наукових проектів з психології та педагогіки. Автор біля 450 наукових праць.

Нагороджений значком «Відмінник освіти України», значком «Петра Могили», медаллю «За сприяння в охороні державного кордону України», знак «Ушинський К. Д.», Почесними грамотами Міністерства освіти України, обласного та районного відділів освіти, відзнакою «Почесний професор Дрогобицького педагогічного університету імені І. Франка» та грамотою Верховної Ради України «За заслуги перед українським народом».

ВСТУП

Сучасній українській психологічній науці пощастило! Адже Бог подарував їй людину, яка взяла на себе відповідальність за моральний та духовний розвиток підростаючого покоління, його психічне та особистісне здоров'я, за майбутнє української держави. Це Мирослав Васильович Савчин – відомий український психолог, доктор психологічних наук, професор, котрий, нерідко опонуючи масовому повсякденню, реалізувався як засновник нової психологічної системи, основоположник духовної парадигми, як людина, науковець, наставник, громадянин. Його особистість вражає не лише титанічною працьовитістю, великою ерудицією, але і вагомими творчими здобутками.

Ще на студентській лаві, під-час навчання у педінституті М. Савчин одночасно із захопленням психологією захопився філософією, зокрема, проблемами екзистенціальної філософії, що уже на той час було зумовлено інтересом до світоглядних (методологічних) проблем психології, який він зберіг на все професійне життя у науці. Був скерований до аспірантури з філософії, яким в силу життєвих обставин не скористався.

Після закінчення навчання постійно підтримував наукові контакти з кафедрою психології рідного педінституту, беручи активну участь в наукових дослідженнях, конференціях, семінарах та засіданнях кафедри, на яких під керівництвом завідувача кафедри, доктора психологічних наук, професора С.В. Кондратьєвої активно обговорювалися актуальні проблеми психології. На перших етапах наукової діяльності активно досліджував проблеми розуміння батьками важких дітей-підлітків, що дозволило оволодіти культурою психологічного експерименту.

Під-час навчання в аспірантурі Мирослав Васильович прослухав курси лекцій провідних викладачів психології Київського університету імені Тараса Шевченка, мав активне наукове спілкування з головними на той час методологами в українській психології – Олександром Ткаченком (автор відомої монографії "Принципи та категорії психології") та Володимиром Роменцем – академіком, видатним вітчизняним дослідником історії психології, що ще більше зміцнило інтерес до методологічних проблем психологічної науки, а вчинковий підхід академіка В.А. Роменця вперше в Україні був реалізований у дослідженні відповідальності,

було одержано фундаментальні емпіричні дані про основні етапи вчинку відповідальності.

Під час навчання в аспірантурі зустрівся з видатним українським психологом – Мирославом Йосиповичем Боришевським, який фундаментально вплинув на його особистість та наукову долю, повернувши увагу до проблеми особистості, зокрема, її самосвідомості, а пізніше – до проблеми морального та духовного розвитку особистості. Наставник і вчитель особливо наполягав на якісному аналізі особистісних феноменів та необхідності заглиблюватися в сутність їх психологічних механізмів. Під керівництвом М. Боришевського М. Савчин підготував і захистив кандидатську (1985), а пізніше й докторську дисертації (1997). Наукове наставництво переросло у велику людську дружбу та наукове співробітництво вчителя та учня.

Мирослав Васильович – свідок та активний учасник наукових дискусій у вітчизняній психологічній науці, зокрема, аналізування проблеми предмета психологічної науки (відлуння Павловських лекцій), аналізу категорії діяльності та принципу єдності діяльності та психіки, проблеми спілкування та принцип єдності спілкування та особистості, реалізації системного підходу у психології, проблеми суб'єкта та суб'єктного і вчинкового підходів, проблеми психологічної практики та підготовки практичних психологів. Після успішного захисту кандидатської дисертації (1985 р.) брав активну участь у з'їздах психологів Радянського Союзу та України, де мав можливість слухати проблемні доповіді Б.Є. Єльконіна, О.М. Леонт'єва, А.В. Петровського, О.М. Матюшкіна, Б.В. Зейгарник, В.В. Давидова, О. О. Бодальова та ін.

Наукові доробки М. В. Савчина відіграють важливу та помітну роль у виробленні позицій української психологічної науки з низки актуальних та кардинальних проблем, насамперед тих, які стосуються морального, духовного розвитку особистості, привносять нове, альтернативне вирішення відвічних проблем людини, відкривають нові горизонти людської психіки та особистості в її тісному зв'язку з духовністю та моральністю. В Україні в нього є послідовники, які реалізують у своїх дослідженнях духовну парадигму психології.

Чільне місце у його дослідженнях займає проблема відповідальності, моральної свідомості та самосвідомості, духовної сфери, аналіз здатностей особистості та вивчення проблеми здоров'я

людини. М. Савчин значну увагу приділяє проблемі становлення духовного світу здорової особистості, яка розвивається, формується і виховується у сучасному соціумі та сучасному освітньому просторі. Саме на здоров'я особистості звертає увагу професор, стверджуючи, що воно є величезною цінністю в сучасному українському суспільстві та західній цивілізації загалом. У працях знаходимо низку переконливих, прекрасно ілюстрованих положень про неоціненну роль духовності в життєдіяльності людини, а також про ті негативні, катастрофічні наслідки, що їх спричиняє нехтування вищими духовними цінностями у суспільному та індивідуальному житті. Окрім зазначених проблем, науковець збагатив психологічну науку та практику засадами особистісно-професійного розвитку майбутніх психологів та педагогів, що відкриває широкі можливості для розкриття глибинного творчого потенціалу людини взагалі та фахівця зокрема.

До вирішення психологічних проблем відповідальності, моральності, духовності М. В. Савчин підходить з урахуванням багатогранності, різносторонності досліджуваних феноменів, виявляються нові виміри та підходи до дослідження особистості. Науковець, зосереджуючись на проблемі «живого психологічного знання», яке, за його визначенням, має значення та особистісний сенс, його можна технологізувати та використати в обґрунтуванні і створенні умов для прогресивного розвитку здорової особистості, оволодінні нею відповідними здатностями, повертається до цілісного вивчення людини, відстоюючи думку про те, що тільки цілісне розуміння людини в єдності тілесного, соціального, психічного, психологічного, морального, духовного є методологічним підґрунтям дослідження невирішених проблем її природи та сутності.

Наслідком методологічних досліджень був аналіз основних методологем психології та формулювання духовної парадигми психології. У результаті теоретико-методологічних та прикладних досягнень були підготовлені монографії "Психологія відповідальної поведінки" (1997), "Духовний потенціал людини" (2000), "Методологеми психології" (2013), "Духовна парадигма психології" (2013), "Здатності особистості" (2016), "Здоров'я людини: духовний, особистісний та тілесний виміри (2019) та ін.

Окрім власне наукових підстав, що спонукали М. В. Савчина розробляти проблему моральності, духовності як могутнього

чинника психічного здоров'я, душевної гармонії, повноцінних соціальних зв'язків, самоактуалізації, високої радості буття особистості, варто сказати й про ті, які не менше бентежать його розум і тривожать душу негативні явища суспільного та індивідуального життя – маніпулювання, байдужість, цинізм, черствість, духовна спустошеність. Дослідник не погоджується з ситуацією, що сучасна психологія більше звертає увагу на вивчення проблемної особистості – акцентованої, маргінальної, невротичної, психопатичної, соціопатичної, тим самим капсулюючи проблеми, не пропонуючи та не культивуєючи ідеал здорової особистості, яка володіє автентичними здатностями та веде здоровий спосіб життя. Автор намагається зорієнтувати психологічну науку на з'ясування характеристик здорової особистості та оволодіння нею здоровим способом життя, який характеризується реалізованістю особистості, проявом здорової ідентичності та індивідуальності, адекватним самооцінюванням та поцінюванням інших людей, осмисленістю, результативністю, щасливістю, конструктивністю, моральністю у стосунках з оточуючими, емоційним комфортом, відсутністю емоційного, професійного та особистісного вигорання, потенціюванням та актуалізацією постійного розвитку, включенням у процес взаєморозвитку.

М. Савчином викладено методологічні положення для аналізу вершинних рівнів розвитку особистості, запропоновано цілісну характеристику повноцінно розвиненої особистості, розкрито суть загальнолюдських якостей та особливостей її життя в контексті збереження духовного, душевного та фізичного здоров'я. Концепції та положення, що обґрунтовані науковцем, акумулюють у собі ті одвічні цінності (віри, любові, надії, добра, свободи, відповідальності), без яких неможливий духовний розвиток людини, зростання її творчого потенціалу, її активне життя у суспільстві. Промовистим є те, що фундаментальна верифікація ідей духовної парадигми, обґрунтованої М. В. Савчиним, відбувається шляхом їх втілення у власне буття дослідника.

Ідеї М. В. Савчина є прикладом поєднання високого теоретико-методологічного рівня досліджень з їх прикладною і практичною спрямованістю, оскільки вони завжди спрямовані на вирішення актуальних завдань, тобто на реальну допомогу практичним працівникам (викладачам, вчителям, вихователям, практичним психологам). У діяльності, яка має практичну спрямованість,

М. В. Савчин вбачає не тільки сферу застосування психологічних знань, але й найважливіше джерело її збагачення.

Професор М. Савчин – великий патріот своєї альма-матер. Маючи багато пропозицій перейти працювати в інші університети, він всі свої творчі сили віддає рідному університетові. У викладанні психологічних дисциплін для майбутніх педагогів у центр уваги поставив проблеми особистості та педагогічної психології. М. Савчин підготував цілу серію підручників та посібників для з психології, які неодноразово перевидавалися, бо їх зміст постійно вдосконалювався ("Загальна психологія" – 6 видань, "Вікова психологія" – 5 видань, "Педагогічна психологія" – 3 видання, "Соціальна психологія" – 3 видання та ін.), якими користуються студенти-психологи та студенти-педагоги всієї України.

Значущим, на наш погляд є те, що крізь своє життя, всю науково-педагогічну діяльність Мирослав Васильович несе отриману від свого вчителя, наукового керівника, доктора психологічних наук, професора член кореспондента НАПН України Мирослава Боришевського естафету високої духовності, людяності, добра, любові, відповідальності, продовжує розвивати та втілювати в освітній процес положення, думки та ідеї як в Дрогобицькому державному педагогічному університеті, в інших освітніх закладах, так і в суспільному житті. М. Савчин докладає багато зусиль для популяризації живого психологічного знання в інтернет-просторі.

Нам пощастило працювати з Мирославом Васильовичем Савчином та вчитися його майстерності. Уміння надихати власним прикладом – одна з його великих переваг та чеснот. Професор М. Савчин сьогодні на вершині творчої активності, продуктивності, внутрішнього особистісного ресурсу. Ми, його учні, колеги, послідовники, бажаємо того творчого лету не спиняти ще довгі роки у всіх починаннях та сферах життя (фізичній, психічній, психологічній, соціальній, моральній, духовній)!

Колектив кафедри психології
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

РОЗДІЛ І. МЕТОДОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Аналіз методологом психологічної науки

Реалії ХХІ сторіччя вимагають нових підходів, бачень, а також переосмислення методологічних засад, теорій, парадигм психологічної науки. Врахування українськими науковцями здобутків зарубіжних і вітчизняних дослідників у цій царині психології стимулювали професора М.В. Савчина створити нову методологію до аналізу теоретичних, емпіричних, практичних і прикладних аспектів дослідження психологічних феноменів. Професор М.В. Савчин публікує низку статей, які підготували до виходу у світ цикл монографій «Методологеми психології», «Духовна парадигма психології», «Духовний потенціал людини», «Особистісні здатності», підручників для студентів вищих начальних закладів. Зупинимось детальніше на основних наукових пошуках автора, дослідника, психолога та великого науковця в царині методології.

Перш за все, професор Мирослав Савчин розкриває зміст, онтологію, феноменологію методології як внутрішню опору наукової системи психології, що аналізує когнітивний, соціальний, соціально-психологічний та історико-науковий вектори її розвитку. Методологія сприяє цілісному та критичному баченню психологічної реальності, оптимізує наукове мислення, побудову теорій, висунення гіпотез та їх перевірку в дослідженні. Автор наголошує, що це ключова особливість застосовування у психології методологічних орієнтацій, підходів і методологування. На їх основі в монографії Мирослава Васильовича «Методологеми психології», розкрито провідні парадигми і парадигмальні підходи, типи раціональності психології, світоглядні функції та ідеологеми її класичних і некласичних напрямів.

Науковець поділяє думку, що конструктивний поступ у розвитку психологічної науки вимагає методологічної рефлексії її методологом, що історично виникали стихійно, а методологічне дослідження виявило, що у психології воно представлені методологами у формі парадигм, типів раціональності та в ідеологемах конкретних наукових напрямів і шкіл. Вони

характеризуються різним рівнем адекватності психологічній реальності та конструктивності.

Автор зазначає, що класична методологія розкриває структуру, логічну організацію, способи і засоби, методи та процедури наукової діяльності; понятійно-категоріальний апарат науки; конкретні форми і методи досягнення завдань наукового дослідження (опис процедур, тактик, стратегій-планів і проектів). Вона систематизує знання про світ та практичну дію з ним, обґрунтовує світогляд, аналізує знання про об'єкти, діяльність з ними.

Як найвища форма організації мислення та діяльності, методологія не зводиться до логіки, теорії пізнання і теорії мислення, вона покликана окреслювати найдосконаліший результат пізнання. Методологія охоплює методологічний аналіз, методологічну рефлексію, методологічне розуміння, методологічне знання та методологічне мислення. В історичному аспекті методологія постає в основах наук як їх авторефлексія. Це своєрідна система «лінз», з допомогою яких вчені розглядають світ, що змінюються від епохи до епохи.

М.В. Савчин порушує проблему методологічної діяльності як особливого способу зв'язку пізнання, критики і проектування. На відміну від методичної роботи, вона насичена науковими знаннями та спирається на повноцінне дослідження, завжди поєднує проектування, критику і нормування із пізнанням. Результатом цієї роботи є моделі і схеми універсальної діяльності, у тому числі й діяльності мислення. Методологія розвиває і розширює вплив наукового підходу на ті сфери суспільної практики, де він раніше не застосовувався. Методологічне знання характеризується подвійністю, оскільки утворюється із знань про діяльність і мислення та знань про їх об'єкт, коли наукове знання поєднується з рефлексивним.

У методологічній роботі зважають на множинність позицій щодо об'єкта пізнання чи перетворення, тому передбачається оперування різними уявленнями, моделями, системами кодування інформації (візуальна, семантична, образна, графічна, символічна) та інтелектуальними засобами. Інтерпретація різних знань

відбувається не за схемами об'єкта діяльності, а за схемами досконалої та універсальної діяльності.

Професор М. Савчин слушно зауважує, що у методології аналізуються два світи і відповідні їм форми життя – реальне та ідеальне, а в професійному методологуванні мислєдіяльність реалізується на рівнях методологічного аналізу, методологічного розуміння та осмислення. Перехід з рівня на рівень здійснюється завдяки методологічній рефлексії. У ньому використовуються процедури категоризації (створення категорій), концептизації (створення концептів), конструктизації (створення конструктів); концептуалізація (створення концепцій).

Професійна науково-дослідна робота передбачає рефлексію сутності та суперечливої взаємодії практики життя в реальному світі та ідеального світу (конкретної мислєдіяльності та чистого мислення, мисленнєвої дійсності). Досконала мислєдіяльність інтегрує процес-діяння, котрий відображає взаємозалежні процеси практичної мислєдіяльності і чисте мислення як організовані розуміння, інтерпретацію, рефлексію.

Автор монографії звертає увагу психологів на той факт, що у системі теоретичних підстав методології змінюється співвідношення між логікою та епістемологією, з одного боку, соціологією і соціальною психологією – з іншого. У епістемології аналізуються проблеми, які стосуються: будови і структури окремих знань та їх систем; відношення знань і систем знань до об'єкту; відношення знань (систем знань) до діяльності; історичної зміни і розвитку знань і систем знань; організації окремих знань в системі знань, а останніх – в систему наукових предметів (наукових дисциплін); вивчення різних типів знань.

Науковець вважає, що найважливішими і характернішими показниками змін у сучасній методології і філософії науки є поява в багатьох методологічних розробках проектно-нормативних настанов, посилення соціологічних і соціально-психологічних мотивів. Тому наука є предметом і об'єктом методологічного аналізу.

Автор слушно зазначає, що на початку XXI ст. наукове мислення не дає єдиної наукової картини світу. Проте вона потрібна цивілізації для повноцінного існування. Єдина картина

світу має пояснювати природне існування суспільства і людини. Сьогодні наука, наукове мислення вичерпують себе, не можуть розв'язати ті завдання, які самі перед собою поставили. Щоб вирішити усю сукупність проблем, поставлених наукою, необхідно перейти до нових, вищих форм методологічного мислення. З огляду на це, автор ставить основним завданням методологічного аналізу проблему предмета та об'єкта. Розрізняють онтологічну картину об'єкта і блок онтологічних картин предмета вивчення. Важливими є соціологічні, культурологічні, соціально-психологічні, а також економічні і політичні уявлення про науку і наукову діяльність, створені моделі науки.

Професор М.В. Савчин, занурюючись у проблему методології психології розвиває думку про те, що вона має конкретно-історичний характер. Психологічне пізнання є історично зумовленим, узгодженим з категоріально визначеним баченням психічної реальності, є поступом до адекватнішого образу внутрішнього світу та буття людини. Упродовж століть у психології панує дуалістичний світогляд, в якому протиставляється не співвимірні сутності – психічне і непсихічне, внутрішнє і зовнішнє, суб'єктивне і об'єктивне. У її історичному поступі виникали структурні, функціональні, процесуальні, онтологічні підходи до вивчення психічного.

У вітчизняній традиції методологічна рефлексія звалася переважно до розгляду когнітивних проблем розвитку психологічного знання, одночасно опинившись поза основним полем дослідницьких інтересів; виявилися соціальні проблеми, зокрема організація психології як дослідницької і практичної діяльності, її відносин з суспільством, вплив соціального замовлення на її розвиток та ін.

Розглядаючи методологеми психології, професор М. Савчин порушує проблему методологічних процедур, зокрема, розуміння, пояснення та інтерпретації. Процес розуміння – це усвідомлене переведення знань про об'єкт у статус об'єктивної реальності, коли інтелектуальна діяльність з ним здійснюється як з реально існуючим. Розуміння, на відміну від пізнання, є осмисленням внутрішньої природи, інтерпретацією знання про об'єкт, у процесі якої знаходиться смисл, присутність у ньому духовного,

ціннісного, особистісно значущого. У психології метою розуміння є відшукування суті психологічних феноменів. Науковець вважає, що методологи констатують надмірний плюралізм як у способах розуміння і пояснення психологічних феноменів, так і психологічної реальності загалом. Автор виокремлює різні типи психологічних пояснень: генетичні, інтенціональні, диспозиційні, причинні, функціональні, пояснення шляхом емпіричних узагальнень. Складною є проблема редукціонізму, зокрема біологічного та соціологічного.

Психолог-дослідник М.В. Савчин зосереджує увагу на тому факті, що сучасна методологія психологічної науки формується із когнітивної (пізнавальної) методології, яка описує принципи і стратегії дослідження психічного; співвіднесення різних психологічних концепцій, забезпечує реальну взаємодію різних напрямів і шкіл в психології; методології психологічної практики. Автор констатує, що сьогодні виникають нові проблеми, що загострюються на постнекласичній стадії розвитку психології.

Методологічне дослідження дало змогу виокремити у психології методологічні стратегії та тенденції, зокрема, методологічний монізм, методологічний лібералізм, методологічний нігілізм і конкретні парадигми. У психології спостерігаються спроби перейти від природничо-наукового методологічного монізму до монізму гуманітарно-наукового. Матеріалістично зорієнтовані психологи зводять душу до «психіки», а її – до поведінки чи функції нейронів.

Професор М. Савчин порушує проблему методологічного плюралізму як системи поглядів, за якою адекватність тих чи тих методологічних засобів психологічного аналізу (включаючи і власне психологічні теорії на рівні конкретно-наукової методології) може бути виявлена тільки в процесі методологічного експерименту. Згідно з позиціями методологічного лібералізму всі системи наукового психологічного знання однаковою мірою істинні і легітимні. Дослідник поділяє думку, що не існує «неправильних» психологічних теорій, оскільки кожна з них досить адекватно пояснює певний аспект психологічної реальності.

Прихильники методологічного лібералізму вважають, що різні типи психологічного пояснення відповідають різним рівням

детермінації психічного. Методологія мережевого плюралізму передбачає відмову від методологічного монізму і визнання системного плюралізму та мережевого принципу організування знань тощо. Комунікативна методологія передбачає кооперативну взаємодію наук, шкіл і напрямів у вирішенні конкретних проблем психології. Отже, М.В. Савчин висловлює тезу про методологічну цілісність психології, що ґрунтується на узгоджених уявленнях сукупного суб'єкта пізнання про психічну реальність як цілісний об'єкт, інтегрований на основі її сутнісного визначення, а також цілісних уявлень про значущість, цінність і смисл такого пізнання. Ключовими параметрами розвитку психології є: зміни її предмета; еволюція інтерпретативних традицій; зміна співвідношення між ними; методологічне самовизначення психології, розвиток уявлень про те, яким воно має бути.

Найзагальніше методологічне самовизначення психологічної науки здійснюється в форматі парадигми як визнаної в межах конкретної наукової спільноти систем аксіом та критеріїв перевірки і спростування. Вона охоплює теоретичні, насамперед, модельні уявлення і концепти, методологічні настановлення і принципи, нормативні та процедурні вимоги, світоглядні орієнтири та образи, ідеали і цінності психологічного дослідження. Парадигма постає гносеологічним (теоретичним) конструктом мислєдіяльності наукового товариства як певна ідеалізована матриця розуміння специфіки об'єкта, предмета і методу дослідження, логіки опису та пояснення природи соціально-психологічного знання, постає підґрунтям для створення теорій, становить методологічну підставу певного способу світобачення.

Автор монографії «Методологеми психології» цілісно і ґрунтовно аналізує природничо-наукову, гуманістичну та конструктивістську парадигми і робить наступні узагальнення:

1. Основою природничо-наукової парадигми є: принцип раціональної побудови світу; принцип ідеалізації; принцип простоти; принцип незалежної перевірки теорій і даних. Послідовна реалізація природничо-наукової парадигми психології передбачає трактування психіки як «машини», що керує поведінкою та забезпечує пристосування (адаптацію) індивіда до оточення. Посилюючи адаптивну функцію психіки, одночасно

ігнорується інший, не менш важливий її атрибут – інтенція до розвитку (зростання, розширення, творчості, самореалізації, духовного життя тощо) та активності, самоактивності. Основним методом дослідження вважають експеримент. Душа як предмет психології, що дотримується природничо-наукової парадигми, стала мертвою, бо з неї вийнята «душа душі» – індивідуальний дух.

2. Прихильники гуманістичної методології намагаються дослідити неповторне, індивідуальне в існуванні сутнього. Вони наголошують на необхідності врахування особистої позиції дослідника, спонукають до її активного прояву. Гуманістичних психологів цікавить психіка здорової людини, можливості її вдосконалення та розвитку. Специфічним об'єктом цього напряму психологічних досліджень стали смислові структури і вищі онтологічні цінності людини – любов, свобода, творчість, відповідальність, самоактуалізація, психічне здоров'я, а також неповторність, унікальність, індивідуальність кожної особистості, одночасно менше уваги звертається на загальне, спільне.

3. Основою конструктивістської парадигми є філософська ідея - пізнання світу і самопізнання особистості відбувається не тільки шляхом споглядання та прямого пізнання, а також в умовах активного перетворення світу. Однак постає фундаментальна проблема - в якому напрямі перетворювати, якими мають бути межі перетворення і втручання. У межах конструктивістської парадигми світ є продуктом соціального і культурного конструювання у процесі майже безперервних ситуаційних інтеракцій і міжособистих стосунків (передусім спілкування) як певної гами чи гармоніки думок, ідей, цінностей і смислів, що із різною мірою повноти інтерпретує психіку у цілісному наборі її ознак, властивостей, характеристик, данностей. Конструктивізм тісно пов'язаний із постструктуралізмом, який намагається довести неможливість існування незалежної індивідуальної свідомості. Стверджується, що у своєму мисленні людина постійно і, головне, несвідомо керується мовними структурами. Фактично заперечується ідея цілісної, самодостатньої, автономної людської істоти.

Автор зазначає, що окрім парадигм, у психології виокремлюють парадигмальні орієнтації, зокрема суб'єктну,

голістичну, експерієнтальну, синергетичну, діяльнісну та ін., але вони не реалізують усієї сукупності методологічних настанов. У трансперсональній психології, що спрямована на вивчення глибини людського Я, метапотреби та метацінності людини, психічна реальність трактується як ієрархічний ряд, пропонуються радикальні трансформаційні технології, спрямовані на зміну особистості (значень, цінностей та смислів), яка виходить за власні межі. Однак, неконтрольовані стани особистості можуть бути незворотними та призвести до деструктивних змін у її свідомості та самосвідомості.

Професор М.В. Савчин зазначає, що вчені-психологи у своїх дослідженнях і практиці професійної діяльності не дотримуються однієї парадигми, а одночасно реалізують різні. Гуманітарна парадигма витісняє природничо-наукову, усе більше поширюється конструктивна парадигма, пропонується раціогуманістичний підхід. Окрім того, прихильники певної парадигми опонують представникам інших, а ще інші – стараються знайти методологічне «порозуміння», з'ясовуючи сильні та слабкі сторони кожної парадигми.

У психології проаналізовані раціональності (стилі психологічного мислення) – властиві певним авторам теорії, спосіб розв'язання проблем психології. В історичному розвитку психології відбувається перехід від класичної до некласичної, а сьогодні – до постнекласичної раціональності.

1. Класична раціональність передбачає відокремлення суб'єкта від об'єкта пізнання, спрямована на чисте пізнання світу, на ідеали знання без втручання пізнаючого суб'єкта в цей процес. Класична психологія будується за зразком природничих наук і ґрунтується на методології емпіричного дослідження, зосереджуючи увагу на «найпростіших» проявах психічного.

2. У некласичній раціональності на перший план виходить суб'єктивний погляд спостерігача, вона передбачає розуміння суб'єкта як моменту пізнання. Основними напрямками некласичної трансформації психології є перехід від: пошуку знань до соціального конструювання; монологізму до діалогізму; ізольованого індивіда до життєвого світу; детермінізму до

самодетермінації; потенціалізму до екзистенціалізму; кількісного аналізу до якісного; констатувальної стратегії до дієвої.

3. Постнекласична раціональність передбачає активне втручання дослідника в процес розвитку об'єкта пізнання, враховування його ціннісних та соціально-культурних контекстів існування, нефундаментальність, фрагментальність, конструктивізм, розуміння знання як неабсолютного, динамічного, соціально конструйованого і залежного від контексту; метафоричність дискурсу, синкретичність думки, принципову неконцептуалізованість понять, творчість у створенні термінів, експерименти зі стилем. Вважають, що дослідник вже не здійснює пошуку універсальних законів розвитку психічного, а звертається до внутрішньої логіки становлення і покликання людини та її захисту від експансії влади та ідеології. Одночасно ілюзорними розглядаються домагання людини на роль автора, суб'єкта власного життя, суб'єкта історії, а найперше – суб'єкта пізнання. Фактично ставиться певне табу на науковість (об'єктивність, раціональність, строгий детермінізм, наступність). Одночасно зростає роль рефлексії учених над ціннісними і смисловими контекстами людського буття. Постмодернізм відмовляється від єдиної картини світу, аналізуються складні системи, стверджується, що порядок конституюється у хаосі.

Науковець підтримує тезу про те, що в плані постнекласичної раціональності завдання психології – вивчати людину крізь призму становлення, а психіку та особистість трактувати як цілісні відкриті системи, що самоорганізуються, прогресивно і закономірно ускладнюються, є основою стійкого буття. Узаконюються різні погляди на природу психічного, а основний акцент ставиться на аналізі ціннісних аспектів буття людини, виняткового, а не універсального, відбуваються зміни орієнтирів природознавства до герменевтики. З огляду на це, сутнісна конкретизація предмета психології залежить від розуміння природи людини, її місця у світі, врахування факту, що в основі наукового пізнання лежать певні цінності. Зокрема, у психології культивуються загальнонаукові цінності, цінності наукового співтовариства, внутрішньо дисциплінарні, цінності вивчення конкретних проблем, а також цінності дослідника і практика.

Автор монографії зазначає, що для кожного класичного і некласичного напрямів психології існують свої ідеологеми:

1. Для ортодоксального психоаналізу характерне дисгармонійне та механістичне розуміння психіки, редукція психічного до біологічного, констатується нездоланий антагонізм в людині свідомого і несвідомого, соціального та індивідуального, перебільшується роль лібідо в її житті та переживаннях. Минувле особистості вважають важливішим від майбутнього, заперечують наявність духовного в її структурі. Водночас гуманізація та одухотворення позицій пізніших і сучасних психоаналітичних концепцій відбуваються в напрямі констатації ролі теперішнього, соціального та духовного.

2. У біхевіоризмі людина розглядається як об'єкт, головним завданням психології проголошується допомога людині в адаптації до оточення, а відтак нехтуються фундаментальні якості – індивідуальність, творчість та духовність. Фактично предметом вивчення біхевіоризму є епіфеномени, а не реальні психологічні феномени.

3. Позитивним в гештальтпсихології є цілісний підхід до вивчення психіки та особистості. Гештальтпсихологи нейтрально ставляться до проблем моральності та духовності особистості, не досліджується зміст і спрямованість основних її спонукань.

4. У центрі уваги гуманістичної психології як «третьої сили» перебуває проблема розвитку та саморозвитку особистості, заперечується визначальна роль безпосередніх зовнішніх (у т. ч. соціальних) чинників розвитку, культивується діалогічна, особистісно-центрована терапія, заперечується абсолютний детермінізм, перебільшено акцентується увага на індивідуально неповторному в особистості та, водночас, значно менше на спільнісному, взаємній залежності, що становить основу автентичної любові, свободи та відповідальності людини, які декларує цей напрям. Духовність розглядається як загальнолюдські цінності, але не розглядається духовність трансцендентної природи, культивується образ людини-бога.

5. Екзистенційна психологія основний предметний акцент ставить на феноменах інтенційності та трансцендентації, вивчаються модуси екзистенції - досвід, тривога, страх, турбота,

совість, віра, свобода і відповідальність. Об'єктом її пізнання є найбільш значуще для людини онтологічне переживання присутності у світі, власної ідентичності, самотності, а також спрямування до самотрансцендентації, самовдосконалення, саморозвитку, самоперетворення і самоперевершення. Наголошується на індивідуальності людини та зв'язку з власним буттям (життя, справа). Водночас у екзистенційній психології не вивчають фундаментальних духовних процесів, станів та властивостей особистості, зокрема, трансцендентної природи автентичної віри, любові, свободи та відповідальності, що є основою справжнього щастя та повноцінного життя і екзистенції людини.

Отже, методологічне дослідження спрямоване на з'ясування методологією психологічної науки, дає змогу скласти дослідницьку програму розвитку психології, оживити систему психологічного знання, запропонувати конструктивні шляхи розв'язання її конкретних проблем, концептуалізувати існуючу та творити нову практику.

Мирослав Васильович слушно зауважує, що на сучасному етапі розвитку цивілізації вчені-психологи усвідомили важливість методологічної рефлексії для з'ясування тенденцій розвитку психологічної науки і спрямування цього розвитку у конструктивне русло, необхідність методологічної оцінки психологічних теорій та ефективності психологічної практики. Загальновизнаним є той факт, що сучасна цивілізація досягла значного прогресу. Автор наголошує, що найближчими десятиліттями наука досягне ще більших результатів, які будуть втілені у реальне життя (ми виносяться за дужки причини такого прискорення). Водночас, методологічні дослідження демонструють, що і на початку XXI ст. екзистенційними домінантами життя людини є: 1) його фінальність (смерть ніхто не відміняє); 2) життя людини, якщо вона прагне бути здоровою, є осмисленим, а найфундаментальнішими смислами є постійний розвиток (саморозвиток і взаєморозвиток), покращення світу, в якому ми живемо та підготовка до зустрічі з вічністю.

М.В. Савчин порушує проблему методології психології і здійснює цілісний аналіз методологією психологічної науки. Автор

зіставляє та детально аналізує загально відомі для психологічної науки методологеми, звертає увагу на позитивних здобутках та негативних тенденціях психологічних теорій та шкіл, зосереджується на проблемі духовності та «живого психологічного знання», тобто повертається до цілісного вивчення людини, особистості.

Дослідник наголошує, що теоретичні дослідження та результати психологічної практики демонструють, що у цій ситуації фундаментальним стабілізуючим фактором є духовна сфера людини. Практична реалізація досягнень цивілізації уже суттєво впливає і в подальшому майбутньому фундаментально вплине на внутрішній світ людини, зокрема, на емоційну сферу, її переживання, на інтелектуальну, зокрема, на стиль мислення, в особистісному плані – втрату незалежності, а адаптивна поведінка стане єдино доцільною.

За такого швидкого світового темпоритму людина несе втрати. В ситуації швидких змін людина втрачає орієнтири, їй важче знаходити найголовніше у своєму житті (головні життєві смисли, головні здатності, згиршує свою первозданну гармонію, стає пасивно-адаптивною і дисгармонійною). За швидкого темпу життя мозок фактично працює у дефолтному режимі, коли включається автомат і втрачається креативність. Це означає, що у сучасному світі фактично відбувається війна проти людини, проти особистості, проти людини.

Професор, порушуючи проблеми методології, справедливо наголошує, що для цього особистості необхідно оволодіти фундаментальними здатностями: вірити, любити, творити добро і боротися зі злом, надіятися, творити свободу та відповідальність; здатностями забезпечувати повноцінним своє життя; володіти обслуговуючими здатностями – повноцінно та адекватно переживати, думати та рефлексувати.

Автор зауважує, що одвічну цінність методологічного знання перевіряє лабораторія життя. Видається, що психологи мають активніше працювати над вдосконалення світу, докладати зусиль у напрямі його гармонізації і вдосконалення його за законами краси, пропонувати шляхи та засоби для переживання людиною щастя та подолання негативних наслідків загальноцивілізаційних

деструктивних тенденцій розвитку. Це означає, що психологи не мають спрямовувати свої ресурсні зусилля лише для розв'язання проблеми адаптації людини до деструктивних тенденцій, «не йти за проблемами», а, навпаки, діяти на випередження – попереджувати проблеми. Зараз навіть досягнення нейропсихології, нейроменеджменту спрямоване на посилення адаптивності, пропонуються шляхи та засоби маніпулювання людиною, щоб вона стала ефективним працівником та ненаситним споживачем, що приносить прибуток виробникам послуг і товарів. Активно розвивається нейроменеджмент, завданням якого створювати у корі головного мозку працівників нових нейронних зв'язків, виникає новий фах – нейролідерство.

М. Савчин слушно звертає увагу на те, що методологія може приймати, обґрунтовувати та обслуговувати сучасні тенденції розвитку цивілізації, в т.ч. деструктивні, які негативно впливають на внутрішній світ людини та спосіб її життя, коли ставити завдання перед психологією «слідувати» за проблемами – долати наслідки. Навпаки, зусилля методологів мають спрямувати психологічну науку на попередження виникнення проблем. Завдання методологів і теоретиків психологічної науки полягає в допомозі в посиленні проактивності особистості, у пошуку маркерів здорового, щасливого і результативно-конструктивного життя.

Автор аналізує методологеми психологічної науки, здійснює порівняльний аналіз методологем психології, розкриває ідеологеми її представників і намагається відповісти на виклики технократичного і високо технологічного суспільства, де повністю невілюється неповторність особистості.

Професор М. Савчин зазначає, що відповідь на проблеми нашого часу прагне дати сучасна постнекласична психологія, зокрема наративна психологія та інші напрями, наприклад, позитивна. Як радикальна версія психології вона пропонує людині постійно творити наративи, в т.ч. футуралістичні. Але у наративі, є ще інші моменти, на які не вказують дослідники наративної психології, зокрема, особистість, яка оповідає (наративує), прагне оправдати себе – свої вибори, зусилля, свої наміри, свої помилки, неавтентичні вибори. Це потрібно їй для самоствердження,

констатування себе у світі і свого майбутнього. У наративі людина часто оправдує свої негідні життєві цілі, поставленні завдання, смисли дій та вчинків, мотиви життя, якщо це йдеться про егоїстичне самоствердження, мотив влади чи задоволення, які оправдовуються декларованими альтруїстичними мотивами творення любові, добра, свободи та відповідальності. Це означає, що наративуючи, особистість фактично уникає відповідальності за своє життя та його наслідки. Замість того, щоб бути активним суб'єктом, особистість наративує, що сприймається як зростання суб'єктності. Але це фіктивна суб'єктність, бо особистість, насамперед, є вмотивований діяч, а вже потім, вмотивований оповідач, зрештою ним може і не обов'язково бути.

Дослідження показують, що особистості, які у своєму житті реально творять автентичну любов, добро, надію, свободу та відповідальність прямо не займаються створенням наративів, бо у їхньому життєвому просторі відсутні нездоланні збурення, хронічні суперечності та конфлікти. Для них уявлення про головні сенси життя, про конструктивні досягнення, постановка нових життєвих завдань є засобом автентичного самоконституювання особистості та живими концептами реальної життєвої історії.

Важливою проблемою є міра конструктивності активності методологів і теоретиків, врахування чи, навпаки, невідірваність від реальної онтології особистості. У цьому зв'язку однією з фундаментальних проблем методології персонології є проблема з'ясування змісту та структури внутрішнього світу людини.

Автор зазначає, що методологи мають однозначно зорієнтувати психологічну науку на з'ясуванні характеристик здорової особистості та оволодіння нею здоровим способом життя. Зіставляючи різноманітні підходи та аналізуючи дослідження останніх десятиліть, Мирослав Васильович наголошує, що дослідження показують, що цей стиль характеризується реалізованістю особистості, проявом здорової ідентичності та індивідуальності, адекватним самооцінюванням та поцінюванням інших людей, осмисленістю, результативністю, щасливістю, конструктивністю, моральністю у стосунках з оточуючими, емоційним комфортом, відсутністю емоційного, професійного та особистісного вигорання, потенціюванням та

актуалізацією постійного розвитку, включенням у процес взаєморозвитку.

Автор констатує: нажаль, сучасна психологія більше звертає увагу на вивчення акцентованої, маргінальної, невротичної, психопатичної, соціопатичної особистості, тим самим капсулюючи проблему, а у практичному плані несвідомо залишаючи собі сферу для заробітку, не пропонуючи та не культивує ідеал здорової особистості, яка володіє автентичними здатностями та веде здоровий спосіб життя.

Важливою методологічною, теоретичною і практичною проблемою є з'ясування співвідношення індивідуального і спільнісного (загальнолюдського) в природі особистості, тобто необхідність одночасного акцентування уваги не тільки на індивідуально неповторному в людині, але й на спільнісному. Акцентування уваги тільки на індивідуально-неповторному призводить до культивування у сфері людських стосунків егоїзму, зумовлює роз'єднаність людей, виникненню непрохідних меж між внутрішніми світами різних людей. Фактично такий підхід передбачає культивування принципу задоволення, егоїзму.

Професор М. Савчин, занаруючись у проблему, наголошує, що існує об'єктивна необхідність в культивуванні особистістю спільнісного, яке є основою життя людини в соціумі (взаєморозуміння, конструктивної взаємодії), створення сім'ї, виховання дітей, соціального життя взагалі (соціальної ідентичності, створення суспільних благ, суспільний розвиток, функціонування соціальної відповідальності, повноцінної влади). За таких умов людина може знайти, організувати собі допомогу від інших.

Автор порушує проблему особистість і штучний інтелект. М.В. Савчин вважає, що потребує методологічного осмислення проблема штучного інтелекту: як поєднати життя людини в реальному та віртуальному світах.

Професор М.В. Сачин розв'язує проблему застосування методів вивчення особистості і вважає її важливою методологічною проблемою в плані обґрунтування методів вивчення особистості. Адже, науковці вважають, що особистість проявляється, функціонує і розвивається та навіть деградує у

цілісній життєдіяльності, а не в окремому виді діяльності. Відтак її слід вивчати невіддільно від цілісної життєдіяльності. Автор вважає, що це складний метод, але він дозволяє одержати валідні та надійні емпіричні дані про особистість, які мають фундаментальне практичне значення. З іншого боку використовувані в емпіричних дослідженнях методи, які хоч були створені видатними класиками, відстають від сучасних психологічних теорій. У вивченні такого складного феномену, яким є особистість важливо поєднувати використання номотетичних та ідеографічних методів.

На думку професора М.В. Савчина, методологічного осмислення потребує проблема з'ясування змісту та організації фахової психологічної освіти. Вітчизняним методологам необхідно проаналізувати здобутки української персонології, створити узагальнений портрет вітчизняної психологічної науки, показати її досягнення в розв'язуванні проблеми, щоб у зарубіжних психологів було адекватне уявлення про українських психологів та зацікавленість результатами їх досліджень.

У методологічному плані виникає ще одна делікатна проблема – включення етичного в предмет психологічної науки, на що вказують видатні психологи (Г. Олпорт, К.-Г. Юнг, У. Джейс, Е. Фромм) та професійна відповідальність персонолога та практичного психолога. Професор М. Савчин наголошує, що світогляд психолога досить виразно проявляється у стилі його життя. Сучасні соціальні мережі дозволяють заглянути по той бік сцени і виявити дуже інтимні особливості світогляду психолога, що проявляється у професійному та особистісному егоїзмі, культивуванні маніпулятивних стратегій, організації власного життя за принципом задоволення. Постає запитання чи має він право активно культивувати у методологічних орієнтаціях, у теоретичних побудовах чи практичній діяльності свій особистий світогляд, особливо, якщо він не співвідноситься з здоровим і прогресивним ідеалом. Факти вказують на те, що нерідко з матеріальних мотивів, практичні психологи активно створюють імідж негідному персоні-претенденту на державну посаду, беруть участь у створенні вишуканої ефективної реклами шкідливих послуг, товарів, медичних препаратів тощо.

Отже, науковець робить висновок, що методологам персонології необхідно фактично створити новий персоналістичний проект початку і середини ХХІ ст., проаналізувати нові теоретичні підходи в дослідженні особистості та запропонувати сучасне уявлення про особистість, зокрема про здорову та особливості її функціонування і розвитку в нових умовах, чітко вичленувати запитання, які ми ставимо до неї:

1) що вона знає про себе і чи адекватні ці знання (проблема самосвідомості);

2) чого вона хоче (мотиви і смисли активності (проблеми спонукальної сфери));

3) як вона ставиться та оцінює себе;

4) що вона може (потенціал особистості; надійність) та як її використовувати свій потенціал.

Занурюючись у проблему, професор М.В. Савчин вважає, що конструктивне розв'язання методологічних проблем призведе до ефективного розв'язання психологічною наукою теоретичних, прикладних і практичних завдань, що буде її значущим внеском у вдосконалення суспільного життя в Україні, оздоровлення людських стосунків та внутрішнього світу особистості, буде вкладом у світову психологічну науку та психологічну практику. Тобто автор проголошує ідею про психологію з людським обличчям.

1.2. Формулювання духовної парадигми психології

Обґрунтування духовної парадигми викладено у монографіях професора М. Савчина «Духовна парадигма психології» та «Духовний потенціал людини». Автор звертає увагу на «духовне обличчя» психології і наголошує на її тісній взаємодії з вічними цінностями – Віра, Надія, Любов, Добро, Свобода, Відповідальність. Автор духовної парадигми пропонує автентичне трактування духовності, розглядає дух як вище начало в людині, пропонує вивчати співвідношення духовного з іншими складниками людини, а саме: духовне і соматичне, духовне і фізіологічне, духовне і психічне, бездуховність як наслідок

витіснення духовного. Цікавими є погляди автора духовної парадигми на проблему смерті і духовності.

Слід зауважити, що проблема духовності людини для психологічної теорії і практики завжди була у методологічному плані складним викликом. Проте, професор М.В. Савчин не тільки надав оцінку вимірам духовного і систематизував трактування духовного у психоаналізі, гуманістичній психології, психосинтезі, постмодернізмі, трансцендентальній та онтичній психології, українській та зарубіжній психології, але й визначив конкретні завдання психологічної науки в контексті духовної парадигми.

Розглянемо деякі авторські міркування з позицій гуманістичної психології, яка є популярною у сучасному світі і на її основі сформувались перші невиразні уявлення про духовність. Автор звертає увагу на те, що з позицій гуманістичної психології основи досконалості людини закладені в її природі, в несвідомому. Її спроби побудувати новий ідеальний світ настовхуються на спротив існуючого світу, що породжує прагнення знищити цей світ. У результаті завдання позитивної побудови світу підмінюється завданням руйнування, сподіванням на дію «пекельних» сил. Автор вважає, що безрелігійний гуманізм не визначає онтологічну значущість буття Бога. Усі світські (гуманістичні) вчення підкреслюють нескінченність можливостей людини щодо її вдосконалення завдяки власним силам, а досконалу поведінку людини характеризують ідеали свободи, справедливості, любові.

Науковець переконаний, що в оптимістичному атеїстичному гуманізмі відбулося титанічне поборення Бога та абсолютизація людини. Її задум власними силами досягти досконалості свого життя є внутрішньо суперечливим, утопічним. Подолати гріх і зло людського життя лише людською активністю неможливо. Гріх і зло мають деяку внутрішню духовну сутність, яка не піддається зовнішньому впливу. Людина не має достатньо власних сил, щоб вільною волею, спираючись на саму себе, здійснити Божий задум. У гріховній несвободі людини виразно виявляються її безсилля та нищість. Природа не знає свободи, і тому в цьому сенсі людина підпорядкована грубій необхідності природи. Ідея Царства Божого в її душі та світі здається нездійсненою, як здаються

нездоланими природні закони боротьби за виживання. Автор слушно зауважує: гуманістична психологія стверджує не корисне взагалі, а про корисне і шкідливе для розвитку особистості. Вона не хоче з'ясувати, що добре, а що зле; вона цікавиться тим, що заважає людині в її особистому розвитку. Таким негативним чинником вважає труднощі в розкритті та реалізації людиною своїх можливостей. Зовсім не аналізується стратегічна спрямованість і зміст розвитку. Позиція гуманістичної психології має філософське обґрунтування, ці погляди є досить поширеними в сучасному суспільстві. У гуманістичній психології поставлено ідола на місце відкинутих справжніх духовних цінностей. Навіть праведні моральні обурення нероздільно злиті зі злобою, ненавистю та пустотою і легко вироджуються в них. Безкорислива боротьба проти виявів зла, активне протиборство злу непомітно переходять у гріховне владолюбство, гординю, егоїстичне самоствердження, деспотизм.

Автор концепції духовної парадигми порушує важливу проблему – погляди традиційної гуманістичної психології знаходять відгук у суспільному житті. Так, у західній цивілізації духовне життя відбувається під знаком жорстокої ворожнечі між вірою в Бога і вірою в людину. Стверджується, що призначення людини – бути абсолютним господарем власного життя та володарем світу. Людина у західному суспільстві усвідомлює себе земним богом. Звідси – смішна, бо суперечлива всьому історичному досвідові, оптимістична віра у забезпечення безперервного розумового та морального «прогресу», віра в легку можливість побудувати царство розуму, правди і добра на землі людськими силами. Це виражається у сатиричній формулі: «Людина – мавпа і тому покликана здійснити царство добра на Землі». Автор розвиває думку про те, що безрелігійний гуманізм приречений на розпад, бо підточується фатальною внутрішньою суперечливістю – між вірою у владу людини як господаря своєї моралі та вірою у служіння абсолютним, незалежним від людської волі моральним цінностям.

Науковець не тільки дає оцінку та аналізує основні ідеї представників гуманістичної школи в психології, але й робить вагомий висновок про те, що даний напрям зводить духовність до

світської, спотвореної духовності, заперечує духовність трансцендентної природи, що породжує психічне та особистісне здоров'я людини, допомагає їй долати екзистенційні проблеми, знайти фундаментальні сенси – віру, любов, добро, свободу та відповідальність.

Визначальною основою, на думку науковця, є дослідження особистості в контексті духовної парадигми, вивчення духовних аспектів буття людини. Автор духовної парадигми визначив місце і роль духовного у структурі особистості, представив зміст, умови, чинники, механізми духовного розвитку людини, порушив проблему онтології та феноменологія духовної рефлексії, навів імперативи духовної парадигми.

Автор духовної парадигми вніс значний вклад для теорії і практики виховання навчання дітей, молодих людей, дорослих, визначив роль і зміст духовного виховання та самовиховання людини і запропонував авторську методологію пізнання духовного.

Професор Мирослав Савчин виокремлює такі методи пізнання духовних явищ:

1. Метод філософського наведення.
2. Духовна герменевтика.
3. Пізнання духовного в художній творчості.
4. Тематичний наратив як метод пізнання духовних явищ.
5. Любов як метод пізнання духовного.
6. Самоаналіз духовного життя.
7. Самотрансцендентування
8. Споглядання.

Методологічними основами духовної парадигми є твердження професора М. Савчина про те, що врахування духовного як метасистемного рівня в людині – це один із визначальних орієнтирів розвитку психології, який набуває парадигмальної сили. Адже у сучасному невгамовному, гостроконкурентному і перенапруженому світі духовність є потужним чинником повноцінного буття людини, збереження її цілісності і внутрішньої гармонії. І хоча духовна парадигма психології сформулювалася більше чверті століття в результаті методологічного аналізу, теоретичних досліджень, збору

емпіричних даних та практики, професор М.В. Савчин вніс нові наукові методологічні формулювання у її цілісний розвиток і доповнив системними положеннями.

Однак, виміри духовного багатогранні і вивчати їх надзвичайно складно. Автор задає орієнтири духовної парадигми психології, досліджуючи теоретичні проблеми психології у контексті духовної парадигми, визначає її завдання та прикладні проблеми. Це зокрема: духовні складники екзистенції особистості, смислотвірна здатність особистості, представляє характеристику повноцінно розвиненої особистості, описує онтологія духовних станів особистості.

Автор також декларує завдання психологічної практики у контексті духовної парадигми, досліджуючи професійний світогляд і професійне мислення психолога, його духовний і життєвий досвід як чинник діяльності.

Професор М.В. Савчин порушує ще один важливий аспект – якою має бути структура особистості, з огляду на існування суперечливих методологем у психологічній науці. Автор ставить основне і важливе в методологічному плані запитання: чи є духовне Я складовою Я особистості і намагається здійснити ґрунтовний аналіз проблеми і дати чітку відповідь. Автор наголошує, що методологічний аналіз, теоретичне та емпіричні дослідження і психологічна практика дають підстави дати ствердну відповідь.

Наступним постає запитання як трактувати духовне Я як феномен трансцендентного походження чи як результат засвоєння особистістю загальнолюдських цінностей, чи результат самотворення, які його корені, функції та ґенеза, зв'язок з психологічним Я як прижиттєво набутиим.

Отже, на думку професора М. Савчина, можна констатувати, що внутрішній світ особистості складається з духовного Я трансцендентного походження і психіки як прижиттєво набутого утворення. Між цими складовими може бути різне співвідношення: синергія, дисгармонія, витіснення психологічним «Я» духовного «Я».

Основні положення духовної парадигми психології автор систематизує, виокремлюючи основні методологічні аспекти, у

третьому розділі монографії. Осягнути зміст і сутність духовної парадигми психології, репрезентованої професором М.В. Савчином водночас дуже легко, а з іншої – виникає безліч запитань про сенс особистого життя, справедливість, відповідальність, любов. Науковець занурюючись у проблему духовності, переконливо стверджує:

По-перше, духовна сфера, духовне Я об'єктивно існує. Це конкретизується в таких твердженнях.

1. Духовне має свою суть, реальне буття (онтологію) та прояви (феноменологію).

2. Духовне не зводиться до загальнолюдських цінностей як це стверджують багато психологів, філософів та педагогів.

3. Духовне можна виявити навіть традиційними позитивними методами. Але з цією метою застосуються спеціальні методи дослідження.

4. На даний час уже зібрано масив фундаментальних даних про духовну сферу людини та особливості її впливу на психічну сферу та особистість.

5. Чому слід досліджувати духовність? Вона є справжньою основою справжньої єдності між людьми.

6. У класичних, некласичних, постнекласичних і постпостнекласичних напрямках психологічної науки відсутнє автентичне трактування духовного.

По-друге, духовне не зводиться до психічного. Панпсихологізм тут не проходить.

По-третє, внутрішній світ людини складається з духовного, яке має трансцендентне походження та імперентне існування, та психічного (і особистісного) як прижиттєво набутого. Між цими складниками можуть виникнути різні типи взаємодії.

По-четверте, духовна парадигма має методологічну, теоретичну та практичну ресурсність та емпіричне обґрунтування. Врахування психологією реальності духовної сфери повертає її первинне визначення як науки про душу.

Автор наголошує, що психічне зумовлене не тільки біологічним та соціальним, активністю і самоактивністю особистості, але й духовним. Це означає, що відкрита ще одна детермінанта психічного, яку слід враховувати при побудові методології психології, психологічної теорії та психологічної практики.

1.3. Методологічні підходи до дослідження особистості

Професор Мирослав Васильович Савчин створює новий вимір та підхід до дослідження особистості. У низці публікацій порушується питання методології у дослідженні особистості та аналізуються завдання методологічної рефлексії у сфері персонології, спрямованої на методологічну оцінку психологічних теорій та стану і завдання психологічної практики, вплив загальноцивілізаційних тенденцій та внутрішній світ людини та її екзистенційні домінанти на сучасному етапі. Автор створив інноваційну теорію особистості, визначив показники, умови, чинники, механізми розвитку духовної особистості. Науковець вважає, що показником особистісного розвитку людини є оволодіння людиною особистісними здатностями: любити, вірити, творити добро, свободу, думати, рефлексувати та ін.

Особливої уваги заслуговують шість напрямів розвитку, які науковець розкриває інноваційно: фізичний, соціальний, психічний, психологічний, моральний, духовний.

Розвиток людини протікає у таких напрямках:

- а) фізичному (динаміка росту й ваги, зміна структури мозку, сенсорні можливості та моторні навички тощо);
- б) психологічному (охоплює зміни, що відбуваються у сприйманні, пам'яті, мисленні, уяві, мовленні);
- в) психічному (розвиток особистості, зміни Я – концепції, емоцій і почуттів, формування соціальних навичок і моделей поведінки);
- г) соціальному (процес, при якому відбувається засвоєння традицій культури і суспільства, в якому росте особистість, формування цінностей оволодіння людиною соціальним досвідом (мовою, моральними якостями тощо).
- д) моральному (рівень засвоєння уявлень про моральні норми, сформованості моральних почуттів і моральної поведінки.)
- г) духовному (засвоєння духовних і моральних цінностей, ідеалів, переконань, принципів).

Науковцем сформульовано завдання психології у напрямі вирішення проблем вдосконалення сучасного світу, попередження проблем у розвитку особистості. Автор констатує, що відставання

сучасної психології у вирішенні проблем персонології, яка часто пропонує неоптимальні шляхи їх вирішення, не враховує реальної онтології людини, дає оцінку сучасній нарративній психології. Акцентується увага на проблемі змісту внутрішнього світу людини, необхідність врахування її духовного Я, незорієнтованості психологічної науки на з'ясуванні характеристик здорової особистості та оволодіння нею здоровим способом життя, з'ясуванні співвідношення індивідуального та спільного у природі людини, на проблемі поєднання життя людини в реальному та віртуальному світах, взаємодії з феноменами штучного інтелекту, проблеми створення нових методів вивчення особистості, з'ясування змісту та організації фахової психологічної освіти, досягнень вітчизняної психологічної науки. Автор наголошує увагу на необхідності включення етичної проблематики в предмет психологічної науки, проблеми методологічної орієнтації персоолога та професійної відповідальності практичного психолога, вказує на деструктивні моменти у практичній реалізації психологічного знання.

Особливої уваги заслуговує інноваційний підхід М.В. Савчина у персонологічній теорії. Автор висуває ідею «здорової особистості». У методологічному підході з'являється можливість досліджувати особистість цілісно і сприймати усі її наративи. Автор розвиває думку про те, що здорова особистість живе праведно, у неї фактично немає потреби оформляти наратив, за неї це робить життя, інші люди. Її проблеми – досягати цілей, реалізовувати себе, бути щасливою, не піддатися збуренню.

Здорові життєві завдання, що враховують духовну домінанту, автентичну спрямованість особистості, її життєва ситуація, характеризується автентичністю, економністю, креативністю, стверджувальністю. Складання життєвого плану, формування життєвих завдань, якщо це вважати наративуванням, то це глибоко інтимні наративи, якими особистість рідко ділиться з іншими людьми, а може й не може поділитися.

Професор М.В. Савчин наголошує, що на сучасному етапі розвитку цивілізації вчені-психологи усвідомили важливість методологічної рефлексії для з'ясування тенденцій розвитку психологічної науки і спрямування цього розвитку у

конструктивне русло, необхідності методологічної оцінки психологічних теорій та ефективності психологічної практики. Це зумовлено зростанням ролі та відповідальності науки в умовах швидких змін у цивілізації, українському суспільстві зокрема.

Відтак, загальноцивілізаційні процеси мають бути предметом осмислення методологів у сфері психології особистості. Практична реалізація досягнень цивілізації уже суттєво впливає і в майбутньому фундаментально вплине на внутрішній світ людини, зокрема, на емоційну сферу, її переживання, на інтелектуальну, зокрема, на стиль мислення в плані його примітивізації, в особистісному плані – втрату незалежності, а адаптивна поведінка стане єдиною доцільною. За такого швидкого світового темпоритму людина несе втрати. В ситуації швидких змін людина втрачає орієнтири, їй важче знаходити найголовніше у своєму житті (головні життєві смисли, головні здатності, згіршує свою первозданну гармонію, стає пасивно-адаптивною і дисгармонійною). Методологічні дослідження показують, що у цій ситуації фундаментальним стабілізуючим фактором є духовна сфера людини

Одночасно, методологічні дослідження вказують, що і на початку XXI ст. екзистенційними домінантами нашого життя людини є: 1) його фінальність (смерть ніхто не відмінє); 2) життя людини, якщо вона прагне бути здоровою, є осмисленим, а найфундаментальнішими смислами є постійний розвиток (саморозвиток і взаєморозвиток), покращення світу, в якому ми живемо та підготовка зустрічі з вічністю. Для цього особистості необхідно оволодіти фундаментальними здатностями вірити, любити, творити добро і боротися зі злом, надіятися, творити свободу та відповідальність; здатностями забезпечувати повноцінним своє життя; володіти обслуговуючими здатностями – повноцінно та адекватно переживати, думати та рефлексувати.

Автор вважає, що одвічну цінність методологічного знання перевіряє лабораторія життя і підліплює це твердження вагомими фактами та висновками. Науковець переконаний: нові досягнення, переосмислення їх зв'язку із здобутим досвідом, повинні узгоджуватися з новими можливостями та новими умовами життя, а тому важливо в якому напрямі буде

розвиватися персонологія, які знання будуть актуальними, як вони будуть реалізовуватися на практиці. Уже зараз очевидно, що поширення практичних психологічних знань, подібно до того, як поширювалися знання про гігієну харчування і фізичну культуру, призводить до того, що засвоївши їх шляхом самоосвіти людина буде здатною надавати собі ефективну та адекватну самодопомогу. Тоді постає проблема перспектив сучасної психотерапії, яка зараз процвітає, бо цивілізація створює деструктивні елементи життя та внутрішнього світу окремої людини, культивує деструктивні норми людських стосунків, нездорові норми та ідеали, породжуючи споживацтво, культуру низьких задовольень, цинізм, нігілізм, неврози, психози, масові соціопатії і психопатії. У найближчому майбутньому завдяки психологічному просвітництву психотерапія стане елементом культури людини, перетвориться у самопсихотерапію, коли людина буде здатна сама собі надати психологічну допомогу.

Професор Савчин М.В. дотримується думки, що психологи мають активніше працювати над вдосконалення світу, докладати зусиль у напрямі його гармонізації і вдосконалення його за законами краси, пропонувати шляхи та засоби для переживання людиною щастя та подолання негативних наслідків загальноцивілізаційних деструктивних тенденцій. Це означає, що психологи не мають спрямовувати свої ресурсні зусилля лише для розв'язання проблеми адаптації людини до деструктивних тенденцій, «не йти за проблемами», а, навпаки, діяти на випередження – попереджувати проблеми. Зараз навіть досягнення нейропсихології, нейроменеджменту спрямоване на посилення адаптивності, пропонуються шляхи та засоби маніпулювання людиною, щоб вона стала ефективним працівником та ненаситним і безрозбірливим споживачем, що приносить прибуток виробникам послуг і товарів. Активно розвивається нейроменеджмент, завданням якого створювати у корі головного мозку працівників нових нейронних зв'язків, виникає новий фах – нейролідерство. У цій ситуації людина пропонують «тренінгнутися», звернутися до тренера, коуча, психотерапевта. Одночасно, люди, які роздумують над конструктивним розв'язанням цієї проблеми давно відкрили для

себе, що для збереження своєї автентичності і здоров'я необхідно постійно виходити з потоку реальних та віртуальних подій: не дивитися телевизор, зрідка перебувати у фейсбуці, вимикати гаджет, а замість цього прагнути перебувати в стані активного споглядання (вдивлятися у красиву квітку, тихе плесо річки, озера чи моря, спостерігати за рухом хмари на небі, за крутою скелею, величавим польотом птиці тощо).

Автор вважає, що методологія може приймати, обґрунтовувати та обслуговувати сучасні тенденції розвитку цивілізації, в т.ч. деструктивні, які негативно впливають на внутрішній світ людини та спосіб її життя, коли тільки ставити завдання перед психологією «слідувати» за проблемами – долати наслідки. Навпаки, зусилля методологів мають спрямувати психологічну науку на попередження виникнення проблем. Тут постає проблема міри «втручання» існуючих персоналістичних теорій та психологічної практики в реальне життя, відповідальність за психологічні інновації, за ідеал розвиненої особистості, який аналізується в психології та пропонується до реалізації в суспільному та індивідуальному житті. Отже, постає проблема конструктивної спрямованості психологічного дослідження та психологічної практики. Завдання методологів і теоретиків психологічної науки полягає в допомозі, в посиленні проактивності особистості, у пошуку маркерів здорового, щасливого і результативно-конструктивного життя.

Уявлення про головні сенси життя, про конструктивні досягнення, постановка нових життєвих завдань є засобом автентичного самоконституювання особистості та живими концептами реальної життєвої історії. Поставленні реальні життєві завдання є засобом самопрогнозування, смислового та діяльнісного спрямування та структурування майбутнього. Вони складаються на завершенні повного життєвого етапу і переходу на наступний, ініціюють нові етапи. Характеристиками автентичних життєвих завдань виступають стратегічність (глобальність, перспективність, масштабність за змістом, їх конгруентність особистості, відповідність загальнолюдській природі) та операціоналізованість (врахування можливостей, досвіду, умов

часу, віку, потенційній проблемності, труднощів, очікуваних результатів).

Здорова особистість живе праведно, у неї фактично немає потреби оформляти наратив, за неї це робить життя, інші люди. Її проблеми – досягати цілей, не піддатися збуренню. Здорові життєві завдання, що враховують духовну домінанту, автентичну спрямованість особистості, її життєва ситуація, характеризується автентичністю, економічністю, креативністю, стверджувальністю. Складання життєвого плану, формування життєвих завдань, якщо це вважати наративуванням, то це глибоко інтимні наративи, якими особистість рідко ділиться з іншими людьми.

Професор наголошує, що важливою проблемою є міра конструктивності активності методологів і теоретиків, врахування чи, навпаки, не відірваність їх ідей від реальної онтології особистості. У цьому зв'язку однією з фундаментальних проблем методології персонології є проблема з'ясування змісту та структури внутрішнього світу людини. Одним з основних постає запитання: чи є духовне Я складовою Я особистості. Методологічний аналіз, теоретичне та емпіричні дослідження і психологічна практика дають підстави дати ствердну відповідь. Наступним постає запитання як трактувати духовне Я (як феномен трансцендентного походження чи як результат засвоєння особистістю загальнолюдських цінностей) чи результат самотворення, які його корені, функції та ґенеза, зв'язок з психологічним Я як прижиттєво набутих. На даний час зібрано величезний масив емпіричних даних, що підтверджують фундаментальний вплив духовного на індивідуальну та соціальну психіку, навіть на тіло людини.

Отже, автор констатує, що внутрішній світ особистості складається з духовного Я трансцендентного походження і психіки як прижиттєво набутого утворення. Між цими складовими може бути різне співвідношення: синергія, дисгармонія, витіснення психологічним Я духовного Я. Стратегічне самовдосконалення особистості полягає насамперед в оволодінні духовними здатностями і автентичними сенсами життя людини. Це також означає, що у природі людини є утворення, які не піддаються безпосередньому впливові соціуму, культури, бо вони «байдужі» до

цього. Для духовно здорової особистості дискурс не є основоположним у її житті як це зазначають дослідники нарративної психології.

Методологи мають однозначно зорієнтувати психологічну науку на з'ясуванні характеристик здорової особистості та оволодіння нею здоровим способом життя. Дослідження показують, що цей стиль характеризується реалізованістю особистості, проявом здорової ідентичності та індивідуальності, адекватним самооцінюванням та поцінюванням інших людей, осмисленістю, результативністю, щасливістю, конструктивністю, моральністю у стосунках з оточуючими, емоційним комфортом, відсутністю емоційного, професійного та особистісного вигорання, потенціюванням та актуалізацією постійного розвитку, включенням у процес взаєморозвитку. Нажаль, сучасна психологія більше звертає увагу на вивчення акцентованої, маргінальної, невротичної, психопатичної, соціопатичної особистості, тим самим капсулюючи проблему, а у практичному плані несвідомо залишаючи собі сферу для заробітку, не пропонуючи та не культивуєючи ідеал здорової особистості, яка володіє автентичними здатностями та веде здоровий спосіб життя.

Розглянемо ще один аспект проблеми. М.В. Савчин порушує питання співвідношення індивідуального, особистісного та загальнолюдського. Автор наголошує, що важливою методологічною, теоретичною і одночасною практичною проблемою є з'ясування співвідношення індивідуального і спільнісного (загальнолюдського) в природі особистості, тобто необхідність одночасного акцентування уваги не тільки на індивідуально неповторному в людині, але й на спільнісному. Акцентування уваги тільки на індивідуально-неповторному призводить до культивування у сфері людських стосунків егоїзму, зумовлює роз'єднаність людей, виникненню непрохідних меж між внутрішніми світами різних людей. Фактично такий підхід передбачає культивування принципу задоволення, егоїзму. Але існує об'єктивна необхідність в культивуванні особистістю спільнісного, яке є основою життя людини в соціумі (взаєморозуміння, конструктивної взаємодії), створення сім'ї, виховання дітей, соціального життя взагалі (соціальної ідентичності, створення суспільних благ, суспільний розвиток, функціонування соціальної відповідальності, повноцінної влади).

За таких умов людина може знайти, організувати собі допомогу в інших.

Автор також порушує проблему методологічного переосмислення штучного інтелекту, поєднання життя людини в реальному та віртуальному світах, створення і застосування біороботів, які можуть виконувати різні, навіть досить складні завдання (доглядати за дітьми, керувати автомобілем), звільняючи людину від фізичної активності, що фундаментально впливатиме на її природу, на психіку дитини, зокрема спрямованість її переживань, особливості розвитку емоційно-почуттєвої, вольової та інтелектуальної сфер, функціонування рефлексії, характер зовнішньої активності.

Важливою методологічною проблемою є обґрунтування методів вивчення особистості. Відомо, що особистість проявляється, функціонує і розвивається та навіть деградує у цілісній життєдіяльності, а не в окремому виді діяльності. Відтак її слід вивчати невіддільно від цілісної життєдіяльності. Це складний метод, але він дозволяє одержати валідні та надійні емпіричні дані про особистість, які мають фундаментальне практичне значення. З іншого боку, використовувані в емпіричних дослідженнях методи, які були створені видатними класиками, відстають від сучасних психологічних теорій. У вивченні такого складного феномену, яким є особистість, важливо поєднувати використання номотетичних та ідеографічних методів.

Методологічного осмислення потребує проблема з'ясування змісту та організації фахової психологічної освіти, зокрема важливо визначити у якому напрямі та як готувати фахівців у сфері соціономічних професій, зокрема, психологів і педагогів, насамперед з позиції перспективи найближчих десятиліть ХХІ ст., на що орієнтуються найпередовіші університети світу у підготовці фахівців з інших сфер.

У методологічному плані виникає ще одна делікатна проблема – включення етичного в предмет психологічної науки, на що вказують видатні психологи (Г. Олпорт, К.-Г. Юнг, У. Джейс, Е. Фромм) та професійна відповідальність персонолога та практичного психолога. Світогляд психолога досить виразно проявляється у стилі його життя. Сучасні соціальні мережі дозволяють заглянути по той бік сцени і виявити дуже інтимні особливості світогляду психолога, що проявляється у професійному

та особистісному егоїзмі, культивуванні маніпулятивних стратегій і тактик, організації власного життя за принципом задоволення. Постає питання чи має психолог право активно культивувати у методологічних орієнтаціях, у теоретичних побудовах чи практичній діяльності свій особистий світогляд, особливо, якщо він не співвідноситься з здоровим і прогресивним ідеалом. Факти вказують на те, що нерідко з матеріальних мотивів, практичні психологи активно створюють імідж негідному персоні-претенденту на державну посаду, беруть участь у створенні вишуканої ефективної реклами шкідливих послуг, товарів, медичних препаратів тощо.

М.В. Савчин підтверджує висновки фактами, а методологам персонології пропонує фактично створити новий персоналістичний проект початку ХХІ ст., проаналізувати нові теоретичні підходи в дослідженні особистості та запропонувати сучасне уявлення про особистість, зокрема про здорову та особливості її функціонування і розвитку в нових умовах, чітко вичленувати запитання, які ми ставимо до неї. Автор неодноразово наголошує і ставить запитання, шукаючи адекватної відповіді: що людина знає про себе і чи адекватні ці знання (проблема самосвідомості); чого вона хоче (мотиви і смисли активності – проблеми спонукальної сфери); як вона ставиться та оцінює себе; що вона може (потенціал особистості; надійність) та як їй використовувати свій потенціал.

М.В. Савчин справедливо декларує і розв'язує важливе завдання психології – оновлення і наповнення змістом застарілих світоглядних методологічних концепцій та підходів, які невілюють духовний потенціал людини. Проте, конструктивне розв'язання методологічних проблем призведе до ефективного розв'язання психологічною наукою теоретичних, прикладних і практичних завдань, що буде її значущим внеском у вдосконалення суспільного життя в Україні, оздоровлення людських стосунків та внутрішнього світу особистості, буде вкладом у світову психологічну науку та психологічну практику.

Методологічні дослідження професора М.В. Савчина у сфері психології є багатофокусними та багатовимірними, світ людських стосунків у його дослідженнях відкривається новими гранями, інноваційні ідеї далеко вперед виходять за межі нашого часу.

РОЗДІЛ II. ТЕОРЕТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Концепція відповідальності

Перші наукові дослідження Мирослава Савчина в царині психологічної науки стосувалися проблеми відповідальності та відповідальної поведінки. Її актуальність була зумовлена глибокими перетвореннями у всіх сферах життєдіяльності людини, інтенсивними соціальними та політичними змінами, адже відповідальність завжди наповнена світоглядним змістом, базується на самосвідомості та особистісній зрілості кожного члена суспільства.

Науковець будує оригінальну концепцію відповідальності, у якій обґрунтовано теоретико-методологічні засади її вивчення, механізми функціонування та розвитку, виділено типи відповідальної поведінки, створено тестовий питальник для діагностики відповідальності.

Глибоким і багатогранним є розуміння дослідником відповідальності, яку він розглядає як смислове утворення особистості, як загальний принцип співвіднесення (особистісної саморегуляції) мотивів, цілей та засобів життєдіяльності, що не зводиться до правил або кодексу правил поведінки, не є конкретним мотивом або їх сукупністю. Цей смисловий принцип реалізується в кожній конкретній ситуації життєвого простору людини. Це і прийняття обов'язку, добір і оцінка засобів досягнення цілей, зміна або зміщення цілей, зміна обсягу відповідальності, призупинення самої діяльності чи поведінки, зміна внутрішньої позиції. М.В. Савчин неодноразово наголошує, що відповідальність є цілісною якістю людини, в якій інтегровані її духовні, моральні, соціально-психологічні, психологічні властивості та психофізіологічні функції.

Соціально-психологічний аналіз відповідальності особистості, як зазначає М.В. Савчин, передбачає з'ясування конкретно-історичного характеру її предмета, змісту й обсягу, виділення складових та механізмів функціонування і розвитку, інстанції та

суб'єкта й на цій основі з'ясування типів та рівнів розвитку цієї якості.

У психологічному вивченні відповідальності науковець вирізняє два взаємопов'язані аспекти: онтологічний (функціонально-динамічний) та розвивальний (виховний). Перший передбачає аналіз виявів когнітивної, емоційно-мотиваційної і поведінкової складових та механізмів і умов їхнього забезпечення при виконанні людиною конкретного обов'язку, завдання, дотриманні позиції тощо. Другий полягає у з'ясуванні чинників, умов та механізмів розвитку і виховання відповідальності на різних етапах вікового розвитку особистості. Крім того, останній аспект передбачає вивчення предмета та інстанції, специфіки функціонування конкретних механізмів прийняття особистістю необхідного, гармонізації його з бажаним.

Цілісний підхід до проблеми дозволив М.В. Савчину побудувати функціональну схему відповідальної поведінки, в якій виділені такі блоки: суспільні та індивідуальні необхідності, що конкретизуються у предметі, інстанції та суб'єкті відповідальної поведінки.

Предмет відповідальності, зазначає дослідник, є сукупністю різнопланових зовнішніх і внутрішніх духовних, моральних, соціально-психологічних, психологічних і матеріальних потреб та інтенцій, які особистість реалізує у своїй цілісній життєдіяльності. Він характеризується обсягом, що виражається у складності та кількості обов'язків, завдань, доручень, способів їхнього виконання, дотримання норм наслідуваного ідеалу і розвитку Я, що реалізує суб'єкт у своїй поведінці. Існує чотири основні сфери, які охоплює предмет: а) система «Я-інші»; б) індивідуальне життєвиявлення та самоствердження Я (духовна та моральна сфери, праця, пізнання, матеріальне життя); в) відповідальність за інших людей і групи (діти, родичі, друзі, сім'я, інші референтні чи нереферентні особи тощо); г) відповідальність за функціонування, становлення та саморозвиток Я.

Суб'єкт характеризується особливостями потенційної та актуальної мотивації, можливостями забезпечення відповідальної поведінки (когнітивні, вольові, психофізіологічні можливості,

компетентність тощо) і розгорнутістю функціонування механізмів її забезпечення.

Інстанції відповідальності можуть локалізуватися ззовні (групи, окремі індивіди) і у внутрішньому плані (власне сумління, вище Я). Функціями інстанції є стимулювання, контроль, коригування і санкціонування відповідальної (безвідповідальної) поведінки людини.

У структурі відповідальності М.В. Савчин виділяє когнітивну, емоційно-мотиваційну та поведінкову складові. Перша з них характеризує особливості раціональної саморегуляції поведінки, усвідомлення предмета й інстанції відповідальності, а також усвідомлення себе як суб'єкта відповідальної поведінки. Емоційно-мотиваційна складова включає субстанційні й ситуативно-динамічні спонукання відповідальної поведінки та переживання особистості, що їх опосередковують і супроводжують, а також особливості саморегуляції мотивації. Третя, поведінкова складова, включає дії, конкретні акти поведінки, власне вчинки, наміри позиції, рішення тощо.

На основі отриманих експериментальних даних за допомогою методу аналізу цілісних життєвих ситуацій та інших методів відповідальність характеризується як один із головних смислових принципів спонукальної сфери особистості. Її психологічна сутність полягає в зумовленості саморегуляції мотивації життєдіяльності характером спрямованості людини на іншого індивіда (ставлення до нього, наявності його у власному життєвому світі), на групу й суспільство загалом. Ця спрямованість набирає різного змісту, інтенційності та вираженості. По-перше, завдяки своїй життєдіяльності суб'єкт створює іншому благо (задовольнити його потреби, сприяти реалізації цілей, самоствердженню, становленню і розвитку). По-друге, він ставиться до іншого амбівалентно, чи просто нехтує ним. І нарешті, по-третє, індивід розглядає його як засіб самоствердження, реалізації своїх цілей та задоволення потреб.

Смисловий принцип відповідальності – це своєрідний внутрішній закон, завдяки якому особистість виявляє для себе смисл конкретних завдань, доручень, обов'язків тощо. З цією метою вона використовує цілу систему категоріальних шкал, що

служать основою для виділення, класифікації та оцінювання суб'єктом значущих характеристик об'єктів і явищ дійсності, насамперед іншої людини, групи, соціуму загалом, організовуючи на цій основі свою поведінку. Індивід забезпечує психічною енергією відповідальну поведінку завдяки особистому осмисленню її предмета. Смысл є своєрідним видом мотиваційної фіксації, через нього реалізується спонукальна функція мотиву. Він відіграє стабілізуючу роль, коли стимул, який постає у людині, перевищує оптимальний рівень чи, навпаки, він узагалі відсутній, а особистості доводиться реалізувати необхідність.

Функціонально смисловий принцип як афективно-когнітивне утворення виявляється в одночасній центрації особистості на іншому, на собі та трансценденції, а також одночасній орієнтації на теперішньому, майбутньому та минулому свого часового континууму. Конкретніше він виявляється у: а) прийнятті особистістю належного, зобов'язання, обов'язку, з поміж різних варіантів поведінки та внутрішньої позиції; б) доборі, оцінці чи відсіюванні засобів досягнення цілей і виконання зобов'язань; в) зміні чи зміщенні цілей поведінки; г) призупиненні діяльності, незважаючи на її успішне тривання; д) зміні обсягу відповідальності; е) виборі чи зміні інстанції відповідальності.

Аналізований принцип має складну структуру, в якій поєднані усвідомлені й неусвідомлені компоненти. Тому він часто спрацьовує на рівні неусвідомлюваних мотиваційно-смислових перцептів. Остання обставина зумовлює те, що в експериментальній ситуації досліджуваний не може його адекватно вербалізувати. Намагання це зробити нагадують гру із власною тією. Тому в дослідженні йдеться про його вияв, в основному, у вигляді вербальних шкал, за допомогою яких особистість осмислює предмет відповідальності.

Головна сутність психологічного механізму, що забезпечує відповідальну поведінку індивіда, полягає в саморегуляції мотивації як процесу подолання полівалентності внутрішніх спонукань шляхом динамічної інтеграції потенційних і актуальних мотивів та смислів, необхідного й бажаного як «пошук» спонук з більшою імперативною силою та виникнення на цій основі особистісного смислу предмета відповідальності.

У дослідженнях М.В. Савчина вперше значна увага надається вивченню динаміки процесу мотивації відповідальної поведінки, зокрема, виділяються його етапи: ініціювання, вибір вчинку, реалізація наміру чинити відповідально та переосмислення особистістю вчинку після його реалізації (післявчинкове усвідомлення).

Як зазначає науковець, субстанційними компонентами потенційної мотивації відповідальної поведінки виступають: 1) цінності життєдіяльності особистості; 2) моральна свідомість, яка включає уявлення індивіда про необхідне, принципи, правила, прийняті норми, еталони, зобов'язання, завдання тощо та моральну самосвідомість (Я-цінності); 3) конкретні смисли та мотиви поведінки; 4) когнітивні і психофізіологічні можливості суб'єкта; 5) загальна компетентність і компетентність у конкретній сфері (досвід поведінки та розв'язання моральних проблем у вигляді вмій і навичок); 6) конкретні життєві наміри; 7) моральні звички як тенденції вчинків, дій, позицій тощо.

Мотивами відповідальної поведінки виступають: соціальні; морального самоствердження; прагматичні; самореалізації; неспецифічні; егоїстичного самоствердження; самопізнання; спілкування; виховання інших; духовні. Найзначущішим з них є мотиви самореалізації та соціальні. Менш значущими – самопізнання, спілкування, морального самоствердження, виховання інших і прагматичні, а найменш значущим – духовні та неспецифічні. Виявлена у дослідженні структура мотивації повноцінної відповідальності особистості підтверджує гіпотези, що у ній інтегровані необхідне та глибоко особистісне, бажане, а сама відповідальність виступає в ролі смислового принципу спонукальної сфери індивіда. Виявлено значні індивідуальні відмінності у структурі та динаміці спонукальних сил суб'єкта такого типу поведінки.

Виходячи з положень підходу професора М.В. Савчина, актуальна мотивація відповідальності суб'єкта зумовлена предметом та соціально-психологічним змістом конкретної ситуації поведінки. Для особистості мотиваційна значущість визначається предметом відповідальності, потенційною мотивацією, особливостями інстанції, актуальним

психофізіологічним станом суб'єкта, впливами індивідів, з якими вона взаємодіє у даних умовах.

Саморегуляція мотивації відповідальної поведінки зумовлена потенційними спонуканнями, мотиваційними параметрами ситуації, компетентністю суб'єкта у ній, особливостями інстанції. Вона може здійснюватися у двох формах: а) як волева регуляція, що спрямована передусім на подолання внутрішніх і зовнішніх перешкод на шляху до досягнення мети; б) як одна зі складових процесу смислового переживання, функція якої полягає у гармонізації спонукальних сил, подоланні внутрішніх суперечностей і конфліктів на основі свідомої й несвідомої перебудови вже існуючого чи породження нового смислу предмета відповідальності, взятого до реалізації.

Взяття особистістю предмета відповідальності до реалізації, зазначає науковець, відбувається завдяки дії сукупності механізмів (психологічне зараження, наслідування, ідентифікація, рефлексія, емпатія, усвідомлення, саморегуляція мотивації), наслідком якої є творення особистісного смислу обов'язків, доручень, зобов'язань тощо і переосмислення вчинків чи нереалізованих намірів у постучинковому періоді.

На першому етапі ініціювання чинниками мотивації відповідальності є спонукання, мотиваційна значущість ситуації, загальна компетентність та психофізіологічний стан суб'єкта. Механізмом ініціювання слугує емоційно-мотиваційна оцінка ситуації та переживання почуття спроможності (компетентності) у ній, що спричинює виникнення на цьому етапі мотиваційної тенденції – взяти чи не взяти до реалізації предмет відповідальності.

Формування наміру як результативного спонукання зумовлене цільовою структурою, мотиваційною значущістю (селективністю) узагальненої мети, передбачуваності досяжності цілей (антиципація), загальною і конкретною компетентністю, моральними еталонами оцінки дії і тенденціями конкретного вчинку. Крім того, до мотивації входять когнітивні механізми оцінки. В результаті виникає конкретний намір вчинити відповідально (тенденція до реалізації).

Етап реалізації наміру зумовлений тенденцією його виконання, пізнавальними стратегіями (антиципація, когнітивний стиль), можливостями саморегуляції мотивації, контролем за ситуацією, розподілом часу та використання фізичних і психофізіологічних зусиль. Метамеханізмом виступають довільні психічні дії, які спрямовують поведінку на конкретну мету, водночас перешкоджаючи інтерференції, що йде від загальної мети. Специфічними саморегуляційними механізмами є самоорганізувальні раціональні стратегії, самоінструкції, різні типи активізувального й рефлексивного контролю, механізми консумації та кумуляції.

Механізмом післявчинкового осмислення виступає когнітивно-емоційна оцінка наслідків учинків або прийнятого, але нереалізованого наміру, яка залежить від результатів і специфіки самого оцінювання. Особливості післявчинкового осмислення зумовлені об'єктивними результатом учинку або прийнятим і нереалізованим наміром та їхньою суб'єктивною самооцінкою. Експеримент підтвердив значущість цього механізму для встановлення потенційної мотивації відповідальної поведінки, а також спонукальних сил особистості загалом. Зокрема, М.В. Савчином було виявлено феноменологію психологічних наслідків відповідальних учинків, основними типами яких є: емоційна зарядка та акумуляція психологічної енергії для здійснення відповідальної поведінки у майбутньому, цілісні смислові зрушення у спонукальній сфері особистості, моральне самоствердження, самопізнання та саморозвиток Я, а також поява мотиваційних основ нових якостей.

Тип відповідальності визначається специфікою її смислу, локалізацією інстанції (інтернальність-екстернальність) і можливостями суб'єкта поведінки (емоційно-мотиваційні, когнітивні, поведінкові). М.В. Савчин виділяє та дає характеристику різних типів відповідальності:

а) духовна відповідальність, головними мотивами якої виступають віра, надія, любов, прагнення творити добро та боротися зі злом;

б) відповідальність – потреба, в сенсі предмета якої гармонійно поєднується необхідне й особистісне; інстанцією

відповідальності переважно виступає власне сумління, а її суб'єкт володіє достатніми мотивами, когнітивними та поведінковими можливостями; для суб'єкта типовою є гармонія основних мотиваційних переживань: задоволення, реальності, моральності, духовності та творчості;

в) відповідальність – зовнішній обов'язок, в якому недостатньо гармонійно поєднується необхідне й особистісне; інстанцією відповідальності є як люди, так і власне сумління, а сама особистість володіє достатніми можливостями; типовим для суб'єкта є недостатньо гармонізовані переживання реальності та моральності і слабо виражені переживання задоволення й творчості;

г) прагматична відповідальність, провідними мотивами якої є вигода егоїстичне самоствердження зі специфічним предметом; інстанція відповідальності має різну локалізацію, суб'єкт володіє досить значними поведінковими можливостями, які пов'язані не тільки з виконанням прийнятого обов'язку чи завдання, але й з уникненням відповідальності; типовими для особистості є переживання задоволення, реальності і творчості;

г) невротична відповідальність, коли за високої мотивації виконання обов'язку, відсутня гармонія особистого і необхідного, що породжує значні переживання, суперечності в перебігу такого типу поведінки.

М.В. Савчин вперше цілісно реалізує гносеологічний, онтологічний та аксіологічний підходи до вивчення відповідальності, аналізує взаємозв'язок цієї якості з такими особистісними утвореннями, як спонукальна, емоційна і когнітивна сфери та самосвідомість, відзначає роль неусвідомленого й духовного у відповідальній поведінці індивіда.

2.2. Моральна самосвідомість особистості

Проблема, пов'язана з особистісним становленням зростаючої людини, зокрема з розвитком її моральної свідомості та самосвідомості, є на сьогодні однією з найважливіших. У сучасного молодого покоління, з одного боку, значно зросли потреби у самостверженні, самовизначенні, самореалізації, з

іншого – з'явилися факти поступової примітивізації їх моральної свідомості та самосвідомості. Наслідком останньої є втрата підростаючим поколінням почуття відповідальності, інфантилізм, егоїзм, духовна спустошеність. Саме ці нові негативні прояви, які ведуть до деформації нормативно-ціннісної сфери зростаючої особистості, викликають особливе занепокоєння науковців, педагогів, батьків та прогресивної громадськості, не залишили вони байдужими і М.В. Савчина.

Досліджуючи проблеми моральної свідомості та самосвідомості, М.В. Савчин приділяє велику увагу думкам М.Й. Боришевського – близького йому за духом та поглядами вченого-психолога, вчителя-наставника, українця-патріота, який стверджував, що моральність є головною складовою духовності, що дає можливість особистості осмислити сенс власного життя, збагнути мету, задля якої живе, усвідомити свою неповторність, відповідальність за все, що робить, зрозуміти, що життя – це боротьба зі злом в ім'я добра.

Моральна самосвідомість, за М.В. Савчином, є специфічною формою моральної свідомості, предметом якої виступає вона сама, а також особистість як її носій. Деталізуючи погляди М.Й. Боришевського, науковець всебічно розкриває структуру моральної свідомості та самосвідомості: моральні уявлення і поняття про добро і зло, благо і неблаго, справедливість і несправедливість, добродійність і ворожість, моральні цінності, норми, ідеали та принципи життєдіяльності, що усвідомлюються у нерозривній єдності з буттям конкретного іншого та власним Я, а також аналізує основні функції цього феномену: осмислення спрямування, контролювання, санкціонування та критичний перегляд моральних настанов особистості як суб'єкта життєдіяльності. Загальновизнаними механізми моральної свідомості є рефлексія, наслідування, ідентифікація, емпатія. Але усвідомлення і прийняття моральних принципів, норм, моральної вимоги у конкретній ситуації, зазначає М.В. Савчин, передбачає включення не тільки механізмів, що функціонують у емоційно-мотиваційній сфері, а й механізмів, що діють в інтелектуальній сфері. До них насамперед належать механізми соціальної перцепції, а саме, соціальної пам'яті та соціального мислення.

За М.В. Савчином, моральне зростання особистості виступає цілісним, динамічним процесом актуалізації ззовні і зсередини, з самості самоціннісного: життєвості, свободи, відповідальності, справедливості, совісті. Це процес сходження до опанування морально-духовних взаємодій, тенденція до досягнення свободи, самостійності, творчості й відповідальності вчинку, можливість приймати морально-відповідальні рішення. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості особистості відбувається у становленні її раціональної, емоційно-оцінної і поведінкової складових. Це виражається в оволодінні специфічними функціями: 1) оцінки і переживання моральних аспектів власної поведінки та поведінки іншої людини (молодшого, ровесника, старшого), життєдіяльності групи, соціуму та у крайньому вираженні – цивілізації, які поєднані з особистісним реагуванням на цю поведінку; 2) моральної рефлексії, що спрямована на інтеграцію Я-морального, когнітивного, емоційного і конативного аспектів; включення моральних цінностей та образу Іншого в систему цінностей Я-морального; 3) моральному самоконтролі і корекції моральної поведінки та постреалізації моральних вчинків як фіксування досвіду моральної поведінки особистості.

Моральне становлення особистості, зазначає М.В. Савчин, передбачає опанування нових цінностей, здатності до вільного і відповідального вибору, визнання та прийняття іншої людини. Це спрямованість на альтруїстичне ставлення до «близьких» і «незнайомих», на творення добра для всіх людей, можливість об'єктивно сприймати власний нормативно-ціннісний образ самого себе, здатність рефлексувати власні моральні якості, здатність урегульовувати поведінку згідно з осмисленими морально-духовними цінностями.

Як зазначає науковець, складність вивчення моральної сфери зумовлена полісуб'єктністю особистості. У різних ситуаціях, різних подіях, у взаємодії з різними людьми, людина часто дотримується різних моральних норм, а отже важко виявити її справжній вектор моральної спрямованості. Тому важливим для аналізу моральної поведінки особистості, на думку М.В. Савчина, є пропонуваній ним принцип єдності особистості та її життєдіяльності як методологічне розширення принципу єдності

особистості та діяльності. Обмеженість останнього полягає в тому, що в ньому стверджується: певним чином організована та підбрана за змістом діяльність, причому підбрана незалежно від суб'єкта цієї діяльності, однозначно впливає на особистість, на її психіку у відповідному напрямі (засвоєння цінностей, соціальних норм, соціальних ролей). Насправді тут фактично, не йдеться про суб'єкта діяльності, його самоактивність, самореалізацію, самовираження, саморозвиток у діяльності. Остання обставина, зазначає науковець, зумовлена тим, що цей принцип був сформульований в умовах панування на рівні соціуму матеріалістичного світогляду та радянської ідеології, а на рівні психологічної науки – матеріалістичної методології.

Згідно з запропонованим М.В. Савчином принципом єдності особистості та її життєдіяльності, особистість виявляється (самовиражається, самореалізується, самостверджується), розвивається та саморозвивається, виховується та самовиховується, навчається і самонавчається у цілісній системі життєдіяльності. Ця вихідна теза обґрунтовується вченим у таких пояснювальних положеннях:

1) об'єктивно особистість (суб'єкт, людина) є онтологічною єдністю її фізичного, психофізіологічного, соціально-психологічного, морального та духовного виявів;

2) життєдіяльність особистості містить різні складові (діяльність, пізнання і самопізнання, спілкування, саморозвиток, самовиховання, самотрасценцію), які поєднуються в цілісну систему. Ця система характеризується динамічністю і здатністю до змін, неврівноваженістю, суперечливістю;

3) психологічно життєдіяльність особистості характеризується життєвими цілями й сенсом життя, способом життєдіяльності, життєвим досвідом і суб'єктивною картиною світу, включеністю Я у життя (самосвідомість, суб'єктність), смисловими (переживанням сенсу життя) і трансцендентальними переживаннями (вихід з потоку життя у вічне, Божественне);

4) особистість (людина, суб'єкт) одночасно перебуває під впливом різних складових життєдіяльності (діяльність, спілкування, пізнання, трансценденція) та умов свого буття;

5) процеси становлення, розвитку та саморозвитку, виховання і самовиховання особистості зумовлюються (детермінуються) не тільки діяльністю, але й спілкуванням, пізнанням, самопізнанням, а також спогляданням і самотрансцендентацією (виходом за межі свого Я у Вічне, Божественне, космічне);

б) особистість є суб'єктом життєдіяльності (виявляє активність, свободу та відповідальність, самодетермінацію, саморегуляцію, самопрогнозування, самодіагностику, самокорекцію).

Принцип єдності особистості та її життєдіяльності невіддільний від загальнопсихологічних принципів системності, розвитку, історизму, суб'єктності та ін. Найвиразніший вплив цього принципу, зазначає М.В. Савчин, можна виявити у двох протилежних випадках, коли:

1) відбувається розширення і збагачення змісту життєдіяльності (вступ до ВНЗ, підвищення на посаді, визначення нових вищих життєвих цілей, зустріч з духовно розвиненою особистістю, поява нових змістовних інтересів під впливом життєвих обставин чи інших людей, досягнення у професійній діяльності, наприклад, у науці, спорті, мистецтві; протидія негативному впливові засобів масової інформації тощо), що приводить до зростання особистості (стабілізації та гармонізації Я-концепції, зокрема, виникнення вищого рівня домагань, адекватної самооцінки, виникнення Я-цінностей (моральних, духовних); зміцнення психічного здоров'я; вироблення оптимального стилю діяльності, пізнавальних і когнітивних стилів, засвоєння моральних норм та духовних цінностей; поява нових потреб, інтересів і зростання життєвого досвіду, моральне самоствердження, самовираження, самореалізація тощо). Зростання потенціалу особистості зворотним чином впливає на життєдіяльність, зокрема, у плані збагачення змісту, оптимізації стилю, появи нового сенсу життя тощо;

2) навпаки, збіднення змісту і способу життєдіяльності (життєві прикрощі, наприклад, втрата посади, невдачі у спорті, творчій діяльності, коханні; спілкування з духовно бідними, аморальними особистостями, вживання алкоголю чи наркотиків;

збіднення інтересів, наприклад, припинення занять спортом, відвідування театру, виставок; перебування під згубним впливом примітивної візуальної та аудіопродукції, в якій культивуються насильство, аморальність; захворювання, в т.ч. невиліковні хвороби; фізичне, психічне чи сексуальне насильство тощо) майже однозначно призводить до деградації особистості (дестабілізації і дегармонізації Я-концепції, зокрема, зниження рівня життєвих домагань, появи неадекватної самооцінки, виникнення псевдо Я-цінностей, засвоєння неморальних норм та антидуховних цінностей; примітивізація інтересів, невикористання позитивного життєвого досвіду, натомість, засвоєння неоптимального досвіду, його примітивізація; аморальне самоствердження, самореалізація, самовираження тощо). Зниження потенціалу або недорозвиток особистості (депривація, невротизація, агресивність, психічні захворювання тощо) зумовлює примітивізацію життєдіяльності (збіднення інтересів та потреб, звуження кола спілкування, втрата сенсу життя, відсутність будь-якої системи життя, відсутність творчих інтересів тощо). Звісно, є особистості, які здатні долати негативні ситуації свого життя, проявляти мужність і, навпаки, зростати морально та духовно.

Таким чином, урахування запропонованого М.В. Савчином принципу має фундаментальне значення для пояснення феноменів моральної сфери особистості.

2.3. Дослідження духовної сфери особистості

Однією з найважливіших проблем сучасної психологічної науки є проблема духовного розвитку особистості. Особливо гостро вона постає зараз, коли економічний розквіт і технічний прогрес суспільства не завжди дають особистості духовного розвитку. Саме тому сучасність вимагає нового осмислення та всебічного дослідження феномену духовності відповідно до сучасних тенденцій розвитку особистості. Через розвиток духовності, як зазначає професор М.В. Савчин, людство може знайти способи подолання за давних проблем та нові шляхи розвитку глибинних потенцій людини.

Науковець розглядає духовність як внутрішнє утворення особистості, завдяки якому людина здатна творити добро для себе, інших, уміє боротися зі злом, виражати любов, переосмислювати та змінювати обставини свого життя. Духовне є визначальною суттю життя, фундаментально впливає на всі аспекти особистості.

Вельми цікавою, на наш погляд, є думка М. Савчина про те, що прикладні завдання вивчення духовного не можна розв'язати у відриві від власного розвитку, оскільки серйозне вивчення духовності починається із самовивчення та духовного самовдосконалення і саморозвитку. Отже, одним із способів чи шляхів вивчення духовності стосовно методів, як слушно зауважує автор, є інтроспекція, тобто аналіз процесу самоусвідомлення свого внутрішнього життя.

Методологічний, теоретичний аналіз зазначеної проблеми дав можливість науковцю виділити та охарактеризувати основні складові духовної сфери особистості (дух, містична настанова, духовна рефлексія) та її прояви (духовні стани, духовний сенс життя, духовне сприймання часу); вплив духовного на її інтелектуальну та емоційно-ціннісну сферу та поведінку особистості.

Духовне Я людини, стверджує М.В. Савчин, має конкретні форми прояву: дух, містична настанова, духовне сприймання часу, совість як голос Бога в душі людини, як вістка, що йде від Бога (на яку може дати, а може і не дати згоду людина), як моральна та духовна інтуїція, яку можна розвинути і наблизитися до реалізації в собі потенційного духовного «Я». Ще одним проявом духовного Я є духовні стани та творча інтуїція, які виявляють індивідуальність та безсмертність людини. Особливою формою прояву духовного Я, в контексті християнського життєздійснення є здатність до самопожертви, що в особливий спосіб засвідчує моральний обов'язок людини. Дух – це божественне в людині, а не просто частина її ідентичності. Як божественна присутність, він спрямовує людину до добродійності, до повного прийняття Бога. Душа людини – це місце, де здійснюється людський вибір: а) обираючи дух, душа стає духовною; б) звертаючись до плоті (небожественного, гріховного), вона стає плотською. Дух – абсолютне ціле, істинне, нескінченне й водночас справжнє у

внутрішньому світі людини, якого не можна до кінця збагнути. Він є справжнім і живим субстанційним центром людини, в якого немає претензій на панування. Життя духу, зазначає М.В. Савчин, це життя в напрямі до якості, об'єктивності, доброї форми та гармонії. Дух синергійно вбирає в себе усі суперечності душевного життя, постійно надаючи сили окремим складникам суперечностей, при цьому не здійснюючи їх фінального заспокійливого примирення. У переломні моменти дух завжди пропонує прості рішення конкретних життєвих ситуацій та відродження, навернення аж до переміни всієї особистості, надає життю опертя і смислу.

Зорієнтованість особистості на духовність виражається в «містичній настанові», яка знімає протилежності суб'єкта та об'єкта (своє «Я» і «предмета»). Містична настанова людини – це відмова від розширення предметного світу і власної індивідуальності, це безпредметне бачення. У ній відсутня будь-яка раціональність, у неї немає ніякої логічної форми, ніяких протилежностей, ніяких суперечностей, ніяких відносностей предметів, ніякої нескінченності й антиномії. У містичному зануренні є цілковитий спокій і задоволення. Містичне виражається непрямо, а опосередковано, символічно – у картинах, творах, метафорах. Будь-яке вираження ідеї мусить бути непрямым, непроникним, неясним, зображеним у символіці. У реальному житті значно частіше трапляється недиференційовані стани поєднання містичного і реального. Це – стан одночасного поєднання відсутності суб'єкт-об'єктного роздвоєння з предметними станами свідомості, доступними спогляданню змістами гностичного, демонологічного характеру. Однак, відсутність розщеплення на суб'єкт і об'єкт ще не є ознакою містичності, хоч приховує у собі щось таємниче.

Ще одним виявом духовного є функціонування духовної рефлексії як тверезого бачення свого духовного стану, зазначає М.В. Савчин. Більшість людей не звертають уваги, що відбувається у внутрішньому світі, вони злиті з ним, перебувають у стані самототожності, тільки іноді «звичайна» людина виходить із цього стану, відокремлює себе від того, що відбувається з нею. У суєті дня людина рідко виходить на рефлексивну позицію.

Духовне самозаглиблення відкриває космос, хвалу, яка йде із глибин душі, у мовчанні, що поступово наповнюється Божественними дарами. На певному рівні духовного розвитку рефлексія стає невіддільною від аскези – шлях, накреслений розкаянням і покаєнням, що звільняє людину від влади пристрастей. Для того, щоб досягти цієї мети, людина культивує духовну увагу, зберігання чистоти і спокою серця. Духовне самопізнання полягає у звільненні розуму від гордині та лукавства. Самоздійснення духовної рефлексії М.В. Савчин вбачає як зупинку буттєвості та вихід із життєвого потоку; вихід з власного еґо, приборкання еґо-тенденцій; каяття за гріхи, щира молитва. Вона, стверджує автор, є механізмом духовного очищення, трансформації внутрішнього світу людини (посилення віри, любові, поява духовних станів, звільнення від гордині, пристрастей, злих намірів) через спрямування до Бога, уподібнення з ним, її умовами є аскеза (молитва, каяття і покаєння, подвижництво) в житті. Духовність проявляється у духовних станах трансцендентної любові, безпристрасності, безмовності, свободи, покаєння, смиренності та чесності. У любові людина знаходить своє справжнє Я, реалізує свою істинну природу. Тільки в любові відбувається гармонійний зв'язок людини зі світом, коли її власна цілісність, індивідуальність повністю зберігається, не руйнується конвульсивними реакціями. Реальність любові виникає із суб'єктивно прийнятої цінності іншої людини, вона фасилітує розвиток суб'єкта любові, стає різновидом духовної творчості, яка реалізується в діалогічному спілкуванні з іншою духовною істотою. Людина, яка досягла любові, стає високоморальною, духовною особистістю, сповненою високої душевної гармонії і щастя.

Ще одним фундаментальним духовним станом є безпристрасність. Полягає він у звільненні розуму, шлях до такого бачення, коли людина може відрізнити добре від поганого, тварні енергії від нетварних, сатанинські від Божих. У цьому стані розум оволодіває мудрістю, а душа праведністю, стає плодоносним деревом чеснот – не для просто добрих справ і абстрактних цінностей, а для особистісних життєвих цінностей. Безпристрасність поєднується з великою любов'ю, спогляданням

того, що вище чуттєвого і смирення. Це спостереження Божественної краси у світі, мисленне перебування у божественних місцях блаженної слави Божої, невимовне мовчання. Аскетична безпристрасність зовсім не означає нечутливість, уподібнення «стоїкам із сухими очима», і тим, що культивують убивання плоті – в обох випадках незначність або непомірність порушують рівновагу.

Фундаментальним духовним станом є стан безмовності. Це не просто подолання зовнішніх подразників (хоч для початківця це є початком безмовності), передусім – це безмовність серця. Стан безмовності означає постійність ума і порядку, забуття речей цього світу, входження у вищі тайни, звернення помислів до кращого. Перебування людини у станах безмовності – показник її душевного здоров'я. М.В. Савчин розрізняє тілесну (зовнішню) та душевну (внутрішню) безмовність. Душевна безмовність полягає у набутті розумом здатності та сили не приймати ніякі спокуси. У цьому стані розум людини, підпорядкований тверезості та відсутності замилювання, звернений на серце. Безмовність душі – це благочинність помислів, а мова жартунів і гострословів порушує зібраність душі. Безмовність тіла є добродійністю і благоналаштованістю моралі і тілесних відчуттів, що допомагає людині досягти внутрішньої (душевної) безмовності. Зовнішня (віддалена від світу) безмовність, поєднана з розважливим подвигом і безперервною молитвою, приносить внутрішню безмовність – душевний мир. У стані тілесної безмовності людина загнуждує тіло, язик, зір, слух і мову: язик не говорить про людські справи; очі не споглядають красу і гармонію тіл; слух не послаблює зібраності душі.

Ще одним духовним станом є смирення як особливий спокій, чистота і прозорість сердець. Тільки їх силою можна подолати егоцентричне ідолопоклонство, самолюбство, амбіції. Справді, покаятись – це не означає здійснити обряд чи принести дари церкві, а означає возлюбити насамперед тих, кому вчинив зло, і спокутувати його своєю любов'ю. Покаяння кожен здійснює сам для себе, каяття ж спонукає журитися, плакати над гріхами всього світу – це і є виявом любові. Якщо покаяння обмежене певним часовим проміжком, то каяття має тривати все життя.

Важливим духовним станом є чеснота людини як стан первісної природи людини, розважливість, розуміння, мудрість, поміркованість, любов і стриманість, мужність, наполегливість та справедливість, що проявляються у її житті. Віра, надія, любов, прагнення до істини, добробуту, досконалості – невід'ємні властивості людської природи.

Велику увагу М.В. Савчин приділяє проблемі розвитку духовної сфери особистості. У своїх дослідженнях він вказує на те, що для духовного виховання та самовиховання необхідні певні передумови. Безпосередньо передати духовний досвід неможливо: у досвід іншого повірить лише той, чий душевний стан хоч би частково йому співзвучний. Більшість із тих, кому цей стан чужий, не повірить.

Однією з умов духовного самовиховання, зазначає М.В. Савчин, є пізнання людиною себе. Люди можуть відкривати світи, але спочатку вони повинні здійснити доступ у свій світ. Зустріч із власною глибиною є, як і будь-який справжній процес трансформації – не акт волі та свідомості і не зовнішнє чудо, а подія, що стається завдяки благодаті Божій.

Ще однією умовою духовного саморозвитку є самоповага. Для правильного життя людині потрібна довіра й позитивне ставлення до власного Я. Така позиція щодо себе можлива, коли вона зазнає відповідного ставлення інших. Людина не буде вірити в себе, якщо ніхто не повірить у неї. Позиція самоповаги (любові до себе) має велике значення для функціонування особистості в суспільному оточенні. Вона забезпечує стійкість проти спроб маніпулювання з боку інших, відкриває перспективи для досягнення вищих цілей

М.В. Савчин зауважує, що у духовному становленні людина має скористатися своїм розумом, просвітленим умом. Але не завжди вона це робить. Вона має спиратися на свою волю, бо життя є боротьбою, подвигом, шляхом безперервного прагнення добра і досконалості. Зупинок на цьому шляху бути не може. Однак крім автономної волі, в якій виражається зв'язок людини з Богом, вона має ще самочинну волю, яка є умовою гріха і тягне у бік гріховних дій, де людина віддалена від Бога, протистоїть йому.

Для духовного вдосконалення необхідне одухотворене страждання, що, на перший погляд, сприймається як

парадоксальний факт. Однак тільки людина, яка перестраждала, може стати цілителем, лікарем. Умовою духовного очищення є смирення. Величезне значення в духовному розвитку має молитва.

Ще одним шляхом духовного зростання, стверджує науковець, є творчість, у якій гармонійно поєднані духовне та світське. Творчість готує душу до духовного очищення. Творча людина схильна заліковувати особисті рани, одержані в житті. Її рани залишаються відкритими, але страждання від них осягає глибин, за яких постає інша цілительна сила – творчий процес. Завдяки особистим стражданням творча людина відчуває серйозні хвороби суспільства і часу, в глибині себе несе генеруючу силу, здатну зцілити не тільки її, а й інших людей.

Людина, яка прагне духовного вдосконалення, повинна або уникати негативних впливів, що майже неможливо, або вміти перетворювати їх на позитивні. Негативний вплив, як правило, завжди спрямований проти психічних форм втілення індивідуального духу, а не проти нього самого. Негативний вплив спрямований на зміну множинних Я, але ніколи – не на зміну Я-духовного. Останній стає об'єктом негативного впливу Я-духовне настільки, наскільки воно ототожнене з множинним Я.

Людина повинна знати, яким впливам з боку інших людей, груп, суспільства вона піддається. Відомо, що конкретна людина, група можуть «випромінювати» у зовнішній світ любов чи зло. Орієнтуючись у власному самопочутті, особистість може встановити, яким впливам вона піддається. Зазвичай вона відчуває на собі позитивний духовний вплив оточення, конкретних людей, якщо фіксує: вплив Божої Благодаті, приплив сил і впевненість у собі, у своїх діях, але не самовпевненість; відкритість переживань свого внутрішнього Я; людське тепло; захищеність; розуміння; бажання творити добро та боротися зі злом; стає розумнішою, мудрішою; відкрито і щиро радіє з іншими.

Позитивний вплив викликає позитивні емоції; породжує віру, любов, благо, добро, свободу, відповідальність; посилює конструктивне начало суб'єкта. За позитивного стану людини переважають добрі та конструктивні почуття і переживання Вищого, Духовного, Божественного. Одночасно вона переживає

любов, відданість та вірність людям і собі; радість, почуття внутрішньої гармонії і згоди зі світом; розуміння та радість пізнання світу (краси, творчості); переживання творчого натхнення, піднесеності і торжества.

Людина втрачає добре налаштування, відчуває на собі вплив гнітючих сил, якщо: до неї ставляться з презирством; їй погрожують чи не довіряють; її не розуміють, кажуть неправду; намагаються принизити; змушують діяти всупереч волі, совісті, жити в потворному середовищі. Негативні впливи провокують відразу, підозру, гнів; тривогу, страх; дискомфорт, хворобливість; відчуття втоми, непідвладні самоконтролю егоїстичні бажання (у т. ч., слави, авторитету, сексуальних задоволень тощо); відчуття голоду і спраги. Наслідки негативного впливу – ослаблення внутрішнього зв'язку, втрата цілісності, гармонії, сил, виникнення орієнтації на зло.

М.В. Савчин вважає, що обмежити силу негативного впливу можна не стільки зовнішньою організацією життя (усамітнитися, оточити себе добрими людьми, красивими речами), скільки внутрішньою духовною роботою. Основними способами нейтралізації негативних впливів є розотожнення себе з їх об'єктом і переосмислення наслідків цих впливів. Людина не може зберігати недоторканим своє Я. Вона може використати ці впливи, а також породжувані ними зміни для свого духовного розвитку. Необхідні і достатні умови цього – свобода і відповідальність Я

Духовне виховання невіддільне від осмисленості життя. Людина постійно шукає сенс життя. Внутрішньо притаманні їй духовні пошуки неможливо пояснити на основі природного існування. Вони зумовлені чимось неприродним. Людина повинна мати свій ідеал, схему орієнтації та поклоніння. Це дає їй розуміння сенсу життя. Особистість мусить мати ідеал. Але вона вільна у виборі ідеалу: поклонятися святості чи злим силам; розуму і любові, свободі чи злості і ненависті, несвободі.

З духовним розвитком пов'язують прагнення до пізнання, багатство інтересів, намагання не тільки засвоїти необхідне для професії, а й увійти до нових сфер знань. Вважається, що ця

діяльність безкорислива, здійснюється без розрахунку на негайну матеріальну винагороду, позбавлена прагматичної мети.

М.В. Савчин стверджує, що духовне виховання і самовиховання має свою спрямованість на становлення головних здатностей людини: духовне самовизначення, здатності вірити, любити, творити добро, свободу, відповідальність, здатність надіятися. Цей процес характеризується внутрішніми суперечностями, труднощами. Головними умовами духовного виховання і самовиховання є самопізнання, самоповага, просвітленість розуму, одухотворене страждання, смирення, молитва, участь у Євхаристії, духовна і предметна творчість, позитивний духовний вплив оточення.

У процесі історичного розвитку суспільства формується духовність світська й духовність віри. Існує відмінність між духовним, моральним та соціальним, а отже, існує відмінність між духовною (трансцендентної природи) відповідальністю, моральною відповідальністю, що реалізується в людських (особистісних) стосунках, та соціальною відповідальністю, що реалізується в стосунках між особистістю і групою (суспільством), між різними соціальними групами. Існують різні шляхи до божественної і людської духовності, які не протистоять один одному, але мають різні джерела. Духовність розвивається на основі єдності моралі та віри. Орієнтація тільки на світську (соціальну) мораль послаблює релігійну складову духовності та, водночас, веде до зниження рівня духовності суспільства. Перехід до ліберального суспільства призводить до ерозії суспільної моралі і знижує рівень духовності.

Світські ідеї тільки тоді стають джерелом духовності, коли вони сприймаються не розумом, а почуттями, коли індивід готовий відмовитися від своєї одиничності, щоб стати загальним (С.К'єркегор). Індивідуаліст сприймає світські ідеї розумом, і вони не породжують у нього справжньої духовності.

Дуже часто в теорії і на практиці світська духовність фактично зводиться до моральності. В основі світської (соціальної) моральної поведінки лежить моральний обов'язок перед іншою особистістю, групою, нацією, суспільством. Тому неадекватними є широковживані у психології терміни «соціально-моральне» і «морально-духовне». У традиційному трактуванні етичне, моральне

не тотожне духовному. Принцип морального обов'язку не є абсолютною цінністю, бо в основу обов'язку можуть бути покладені негуманні цілі.

Досить складними є зв'язки духовного з психічним, яке має матеріальну й соціальну природу, постає із соціального (від людей). Психічне відображає матеріальний світ, світ інших людей (групи, суспільство, цивілізацію), самого себе. Людина живе в реальному соціальному та матеріальному світах, а відтак, є об'єктивна необхідність в існуванні психічного. Психічне, що відірване від духовного, завжди є пристрасним, бо за ним постають людські потреби, у ньому проявляється Я особистості (егоцентрація, суб'єктність, аперцепція, пізнавальний та діяльнісний (життєдіяльний) стилі тощо).

Духовне відкривається через молитву, безпристрасне споглядання. Людина відкриває духовне у станах безпристрасності, тілесної та духовної безмовності. абсолютної децентрації не тільки з себе, але й з інших людей, з безсуб'єктності, що не має нічого спільного із психічним.

У психологічній науці розглядається проблема співвідношення психічного та соціального, психічного та фізіологічного. Важливою проблемою є проблема взаємодії психічного та духовного. Психологію ще чекає дискусія про співвідношення духовного і психічного, духовного і соціального, духовного і морального, як це було в її історії з дискусіями про співвідношення фізіологічного та психічного, психічного і соціального.

Психічне може відображати (споглядати) духовне у відчуттях, перцептах, образах, уявленнях, гештальтах, конструктах, схемах, когніціях. Але це відображення є неповним, схематичним, а відтак спрощеним і навіть спотвореним. У всій своїй повноті духовні феномени не можуть бути сприйняті чи виражені через психологічні феномени.

Духовне в особистості, взаємодіючи з психічним, є незалежним від нього. Воно впливає на психічне, наслідками чого є зниження рівнів егоцентрації, пристрасності, залежності від матеріальних і тілесних, психічних (душевних) і соціальних потреб; соціально-психологічна суб'єктність. Під його впливом психічні

стани, властивості і процеси стають одухотвореними (не сміх, а тиха внутрішня духовна радість; не егоїстична спрямованість активного, а спрямованість на творення добра). Загалом, духовне очищує, гармонізує, заспокоює душевний світ людини, дозволяє усвідомити свої проблеми та знайти шляхи їх розв'язання.

Переважаючі психічного над духовним призводить до гріховності (пристрасності, егоцентрації, неодухотворенної суб'єктності у психологічній та соціальній сферах). Психічне навіть може витіснити духовне (В. Франкл).

У межах духовної парадигми основним завданням життя людини є покращення людського суспільства (творити добро й боротися зі злом). Це відбувається за переорієнтацією людини з психічного на духовне, одухотворення психічного, констатації духовного як визначального в людині.

Наукові доробки М.В. Савчина з проблем духовності є, безумовно, фундаментальним надбанням, в якому знаходимо оригінальне висвітлення природи духовності, стану духовності сучасного суспільства – як у світовому масштабі, так і в суто українських вимірах, глибоке й багатогранне розкриття духовного як творчого начала людського в людині, завдяки якому вона спроможна наближатись до свого Творця .

2.4. Концепція здатностей особистості

Логічним продовженням досліджень відповідальності особистості, моральної самосвідомості, духовності є монографія професора М.В. Савчина «Здатності особистості», яка узагальнює науковий пошук автора і є відповіддю на духовні, моральні, соціальні та психологічні запити нашого непростого часу.

Як зазначає науковець, психологічна наука ще не володіє цілісним знанням про особистість та її фундаментальні здатності. Сучасний стан вчення про людину пов'язаний з багатьма суперечностями у трактуванні природи людини. Це актуалізує питання про істинне розуміння душевної природи, її змісту, призначення і ролі в життєвому самовизначенні людини. Автор підходить до цієї проблеми з позицій християнської психології і свою увагу спрямовує на розкриття глибинних рухів душі

внутрішнього світу особистості, що, безумовно, є предметом усієї психології.

У своїх дослідженнях М.В. Савчин стверджує, що об'єктивно істинні описи та пояснення людини у світі обов'язково включають духовний чинник, коли забезпечується співвіднесення отримуваних знань про особистість не лише із засобами пізнавальної діяльності, але і з ціннісно забарвленими уявленнями про вічне, належне, добро, красу. Важливе завдання психології М.В. Савчин вбачає в подоланні натуралістичної позиції в теорії особистості, обґрунтування сутності фізіологічно, психічно, психологічно, морально і духовно здорової особистості, яка володіє автентичними здатностями.

Науковець вводить у науковий обіг поняття «здатності особистості», які розглядає як спроможність особистості забезпечувати функціонування та становлення власного внутрішнього світу (самоактивність) та власного життя і життя інших людей у зовнішньому світі (активність).

За вченням М.В. Савчина, основними характеристиками здатностей є змістова спрямованість, автентичність як відповідність чи невідповідність природі внутрішнього світу людини, оптимізованість (взаємопов'язаність, структурованість, ієрархізованість) системи здатностей, рівень розвитку як показник ефективності їх функціонування. Алгоритм розгляду здатності передбачає з'ясування її предмета, мотивів, дій, результату та досвіду реалізації.

Справжню сутність здатності особистості, зазначає науковець, можна виявити не простим пізнавальним актом, а шляхом самоперетворення особистості у власному бутті, системним збором емпіричних фактів про реальні прояви здатностей у реальних особистостей. Слід подолати традиційний панпсихологізм у трактуванні особистості та її здатностей.

Сформульована М.В. Савчином духовна парадигма психології дозволила йому здійснити поступ у цьому напрямі – виділити фундаментальні духовні здатності, описати сукупність здатностей особистості та поглибити їх розуміння, подолати наявні суперечності у трактуванні їх природи, констатувати їх божественну, трансцендентну природу. Науковцю вдалося

виявити сильні та слабкі сторони уявлень про здатності особистості у межах основних сучасних парадигм психології та класичних, неklasичних і постнеklasичних її напрямів, показати їх явну однобічність та обмеженість, суперечності у трактуванні основних здатностей особистості. У результаті методологічного аналізу різних напрямів та теорій психології автор приходять до висновку, що вони акцентують увагу на окремих здатностях, не враховують автентичної духовної сутності природи особистості, тому досліджувані ними здатності трактують однобоко, у деяких аспектах деструктивно, а духовні здатності майже не розглядають.

Тільки повернення у психологічну науку людини в усій цілісності її природи – *духовної – душевної і тілесної* – зазначає автор – здатне вирішити методологічні та практичні проблеми психології. Методологічні труднощі можна долати, реалізуючи в теорії, експерименті та на практиці духовну парадигму психології.

З погляду духовної парадигми, людина від народження володіє духовним Я, з яким вона може зустрітись або обійти стороною. Справжня духовність – це пошук Бога у власній душі, це любов і несення світла любові людям. Вона є необхідною умовою і могутнім чинником психічного здоров'я, душевної гармонії, повноцінних соціальних зв'язків, самоактуалізації, високої радості буття особистості. Без урахування духовного неможливо зрозуміти людину в її цілісності.

Проведене М.В. Савчином теоретико-методологічне дослідження проблеми здатностей особистості у контексті духовної парадигми призвело до *створення концепції здатностей особистості*.

На основі викладу концепції людини в контексті духовної парадигми, з'ясування суті духовного як вищого начала в особистості та її духовної ідентичності, з'ясуванні духовних аспектів буття людини автором було виділено та охарактеризовано групу фундаментальних здатностей особистості та поглиблено характеристику здатностей особистості, вичленованих у інших парадигмах та психологічних напрямках психології. Зокрема, науковець пропонує розглядати систему здатностей особистості у складі чотирьох груп: 1) *фундаментальні автентичні здатності особистості*; 2) *здатності, що забезпечують життя людини*; 3)

здатності, що стосуються функціонування, становлення і розвитку власної особистості; 4) обслуговуючі здатності.

М.В. Савчин вбачає основне завдання життя людини – вдосконалення себе і суспільства, постійне творення добра і безперервна боротьба зі злом, що передбачає володіння відповідними здатностями.

Для з'ясування суті духовних здатностей особистості, науковець аналізує духовну ідентичність особистості, яка стосується сакрального виміру буття – внутрішньої сторони душі, духа, як поле смислотворення, орієнтир руху до вдосконалення. Як вищий момент людської індивідуальності, вона проявляється у живому ставленні до Бога, встановленні зв'язку між Богом і людиною, в актуалізації й опредметненні духовних інтенцій особистості, задає головну мету життя і розвитку людини, виявляється в почутті духовної родинності до всього людського і звеличеного, стосується визнання єдності її тіла, душі і духу, «останньої причинності», де панує «вища причиновість. До складових духовної ідентичності особистості належать: прийняття дії духа (духовної сфери) у власному внутрішньому світі; визначеність у фундаментальних здатностях людини – любити, творити добро і боротися зі злом, прийняття, відкриття свободи та відповідальності; містична настанова.

М.В. Савчин констатує, що особистість з розвиненою духовною ідентичністю характеризують високий духовний потенціал, володіння основними людських здатностями, душевним (психічним) потенціалом. Завдяки розвиненій духовній ідентичності очищується, гармонізується, заспокоюється душевний світ людини, вона усвідомлює свої проблеми та знаходить шляхи їх конструктивного розв'язання. Розвинена духовна ідентичність унезалежнює егоїзм особистості, виражається в здатності поставити на власне місце Іншого (іноді навіть цілий світ), спрямовує її до ідеальної мети. Становлення духовної ідентичності відбувається через діалог людини із сокровенними глибинами своєї душі, а основними метамеханізмами цього процесу є трансцендентування та духовна рефлексія. Духовну ідентичність потребує постійної підтримки, визначення і перевизначення, бо на цьому шляху є перешкоди:

зайва допитливість, себелюбство, страх людей, людські вподобання, бажання.

Онтологічний смисл людського життя як основного поля прояву здатностей особистості полягає в активній участі людини в реалізації Божого плану. Збагнути людині справжній сенс життя – означає осягнути вічне, божественне, сокровенне, ціле, в якому окремі фрагменти реальності об'єднуються спільним смисловим зв'язком. Головний адекватний сенс життя людини у світі – бути у спілкуванні з Богом, досягати досконалості, виходити за межі земного часу і наближатися до вічності. На шляху вона здатна радикально змінити не лише своє Я, а й усе своє життя. Духовне життя, як слушно зазначає М.В. Савчин, це клопітка праця над собою у співпраці з Богом, який завжди вказує на правильний шлях у житті та підтримує в цьому. Реальне духовне життя розгортається у постійному переході від божественного до людського – соціального, психічного та суто чуттєвого. Життю окремої людини притаманні фундаментальні зовнішні і внутрішні суперечності, що створює величезні труднощі. Внутрішнім механізмом духовного життя особистості є духовна рефлексія як засіб духовного очищення, трансформації внутрішнього світу людини (посилення віри, любові, поява духовних станів, звільнення від гордині, пристрастей, злих намірів) через спрямування до Бога. Бездуховне життя стає глибокою пустелею, стає хаотичним, супроводжується психологічно рафінованими станами, обмеженими в часі. Темні, ворожі сили використовують проти людини її психологічні начала.

М.В. Савчин дає ґрунтовну характеристику здатностей особистості.

Фундаментальні автентичні здатності особистості. Психологія, що ґрунтується на духовній парадигмі, своїми засобами дала можливість професору М.В. Савчину проаналізувати фундаментальні особистісні здатності – *вірити* (в себе, в інших людей, у світ, в науку і трансцендентуванні духовності), *любити, творити добро і боротися зі злом, творити свободу та відповідальність, самовизначатися* та ін.

Науковець диференціює духовну (трансцендентну, божественну) віру, віру людського розуму та наукову віру. Духовна

віра – тонке бачення людиною суті всього суцього в собі та світі, бачення Бога дається людині Духом Святим, які наука не може ні спростувати, ні довести своїми методами. Онтологічними проявами трансцендентної віри в Бога є: а) відкриття людиною Бога в собі, «зустріч» з Іншим (Богом), коли через совість Господь підтримує її завжди у вірі в Себе; б) діалог людини з Богом, насамперед, через молитву, коли людина твердо бажає духовних благ, прощення гріхів, очищення, освячення, зміцнення в добродієності; в) любов до Бога та ближніх як бажання цілковитої єдності з Богом, дологічне (позалогічне, надлогічне) волевиявлення, інтуїтивне осягнення свого покликання реалізувати об'єктивно існуючий, автентичний сенс життя; г) обожнення людини. Шляхом дотриманням духовної аскези і земних людських чеснот через визнання, вираження, долучення і звернення себе до інших.

У вірі людина переживає стан блаженства, легко знаходить головний смисл життя та смисли конкретних життєвих ситуацій, навіть оволодіває часом, бо долучається до вічності як всечасся і джерела часу, стає сильнішою і звитяжнішою, бачить незбагненну і непорочну красу світу, рятується від страждань та незручностей. Через різну онтологічну віднесеність існує віра фундаментально відмінна від розуму, який важкими обхідними шляхами намагається доходити до істини, а віра враз усе обіймає, усе бачить. Одночасно немає непрохідної прірви між людською думкою і релігійною свідомістю, між вірою і розумом, між вірою і відповідальною наукою.

Віра пересічної людини дуже динамічна, яка часто втрачає її, забуває про Бога, про безсмертя своєї душі, про свій обов'язок. Будь-яке задоволення, гріх послаблюють дух, тримає людину в полоні. Умовою сильної віри, зазначає М.В. Савчин, є чисте і спокійне серце, світлий розум, любов, смирення, терпіння, розкриті духовні вуста, відсутність сумнівів. Слабка віра – це відпадань наших сердець від Бога, коли постає п'ятьма і смерть, скорбота й тіснота, сором, приниження і духовна мерзенність. Причиною втрати віри є сама людина та зовнішні злі сили, коли вона наближається до Бога, кланяється Йому, тільки вустами, плоттю, а не всією душею, не всім серцем, не духом, не істиною, звертається подумки до Христа, з якоїсь необхідності, володіння

релігійним індивідуальним почуттям, а не справжньою вірою, затьмарення віри світською вірою як нижчою вірою у прикмети, прокляття, уроки, що отруює духовність, пристрасті до земного, прийняття мирського, минушого, гріховного, а не небесного та вічного.

Розглядаючи любов як фундаментальну здатність особистості, професор М.В. Савчин диференціює її як душевну (психологічну) і духовну (трансцендентну). У предметній визначеності та функціональній повноті душевна (психологічна) любов – це живе схвалення, співчуття, сприяння, спілкування, художнє ототожнення з улюбленим предметом, передбачає служіння суб'єкта любові об'єкту любові, вимагає взаємності. Почуття любові є ціннісно-смісловою основою інтимного життя людини, становить його головну мету, головний засіб та головну умову її благополуччя. Любов – єдинопродуктивна, правильна і розумна основа людських стосунків. У любові людина реалізує свою істинну природу, встановлює гармонійний зв'язок людини зі світом. Одним із мотивів любові іншої людини є наші особистісні вклади в душу іншої людини.

Любов дуже динамічна і суперечлива, важко піддається усвідомленню, рефлексуванню, не завжди позитивна, неоднозначно пов'язана із свободою та відповідальністю, не завжди жертвна і безкорислива, поєднана з ненавистю, одночасно «зцілює і ранить», роздирає людину на полярні почуття, а відтак, не абсолютна, бо залежна від психологічних характеристик суб'єкта та об'єкта любові. Вважається, що любов і ненависть становлять суперечливу єдність. Психологічними формами прояву ненависті є злість і озлобленість, гнів і лють, огида, ворожість, приховане чи відкрите бажання заподіяти шкоду, фізичний чи душевний біль об'єктові ненависті тощо. Ненависть є деструктивною силою, бо знесилює людину та одночасно може додавати сил у боротьбі з ворогом, притлумлюючи страх і почуття самозбереження, спонукає до героїчного вчинку. Між любов'ю і ненавистю існує такий самий тісний зв'язок, як між творенням і руйнуванням. Як зазначає М.В. Савчин, у гуманістичній психології любов до іншого аналізується невіддільно від любові до себе, що означає сприймати власну особистість як

позитивну цінність і мету, радіти з факту свого існування та сумувати з приводу невідворотності смерті. Стверджується, що любов до себе може бути надмірною, коли йдеться про самолюбство, егоцентризм, егоїзм, нарцисизм чи навіть психічну патологію. Любов людини до себе як цілісне почуття суперечливо поєднується з негативним ставленням до власних недоліків, слабкостей, поганих звичок тощо.

М.В. Савчин докладно розгортає систему поглядів на духовну (трансцендентну) любов. На його думку, вона має принципово інше походження і виміри, а її суть – абсолютність стосунків. Онтологічною основою духовної любові є духовний світ, в якому спілкуються душі людей, видалені відстанню, і навіть людей померлих. Фундаментальними характеристиками її є: всезагальність; жертвовність; терпеливість; простота; радість; відсутність в ній гордині, ненависті і зла. Простір духовної любові включає любов до Бога, любов до ближнього, любов до ворогів, ображальників та грішників. Виділено фундаментальні мотиви духовної любові. У реалізації здатності любити в людини виникають різні труднощі, зокрема внутрішня недосконалість людини та зовнішні злі духовні сили. Людина, яка досягла духовної любові є не тільки духовною, але й високоморальною особистістю, сповненою високої душевної гармонії і щастя.

Здатність творити добро, зазначає М.В. Савчин, зумовлена дією закону Вічності, який спонукає людину творити добро і відчувати докори сумління за скоєне зло, а зустріч з абсолютним добром – одне задоволення. Людина володіє свободою творити добро чи творити зло. Творення добра невіддільне від боротьби зі злом, яке породжує негативні стани людини і забирає сили, викликає моральне та духовне страждання. За своєю суттю зло – це страждання, нужда і позбавлення, гріхи і моральна провина. Творення добра – це ствердження живого і справді вільного буття. Творення зла – заперечення духу і творення небуття. Причина добра – це живе знання, причина зла – незнання. Корінь і початок зла залежить від вільного вибору людини. Зло спотворює людину як образ Творця. Добро завжди пов'язане з любов'ю, жертвою, нетлінною свободою та автентичною відповідальністю. Навпаки, зло – це нелюбов, роз'єднаність, це не жертва, а вигода, егоїзм,

себелюбство, це тлінна свобода вибору без особистої відповідальності. Людина не може жити без добра, і одночасно постійно не може жити у злагоді з ним, а відтак часто творить зло. Зло постійно змінює свої форми прояву, невіддільне від гріха.

Здатність творити добро невіддільна від здатності любити ближнього, кривдника, ворогів. У неправді, насильстві, злочині, окрім особистої «образи» і «шкоди», є ще надособистісна сторона, що приводить злочинця на суд суспільства, закону і суд Божий. Пробачити образу, погасити в собі її злотворну силу та не впустити в себе потік ненависті і зла, зовсім не означає перемогти в кривдника силу злоби та зла. Основні умови правильної постановки проблеми боротьби зі злом полягають у: даності справжнього зла; правильному сприйнятті його борцем; душа людини сповнена любові; наявності волі боротися зі злом; душевна протидія злу не дає результату. Тільки за даного збігу обставин фізичний вплив є необхідним, практично єдино справжнім засобом боротьби зі злом. Боротьба зі злом – це великі випробування для людини. Для слабкої людини таке випробування може перетворитися на непосильну спокусу, що призводить її до покірності злу.

Характеризуючи здатність творити свободу та відповідальність, М.В. Савчин підкреслює, що традиційні трактування свободи як усвідомленої необхідності, свободи вибору є обмеженими, бо не відповідають автентичній природі людини. Свобода як вибір відразу обмежує людину та не залишає для неї простору вільного діяння. Одночасно бути вільним – не значить могли реалізувати будь-яку із мислимих можливостей. Як усвідомлена необхідність свобода має два аспекти – зовнішню – свободу вільного діяння та позиціонування і внутрішню необхідність – виконання свідомо узятго на себе обов'язку. Бути вільним – значить діяти відповідно до власного буття, до своєї природи, не йти за зовнішніми та внутрішніми, минулими, швидкоплинними імпульсами. Свобода людини – це свобода від причин та залежностей, свобода від сьогодення і минулого, можливість черпати спонукальні сили для своєї поведінки в уявлюваному, передбачуваному і запланованому майбутньому.

Виділяють позитивну та негативну свободу. Позитивна свобода – це почуття автентичної ідентичності з оточуючим світом, що вимагає від особистості спонтанно активного пошуку істини – серйозно і вдумливо зосереджуватись на високих, одвічних і вічних духовних цінностях, ідеалах, коли свобода наповнюється сенсом, яким є відповідальність. Відповідальне життя завжди осмислене життя, моє життя. Негативна свобода – це залежність людини від ідолів хворого суспільства та власних не автентичних егоїстичних станів. Свобода як відсутність обов'язків, призводить до переживання почуття втраченості, внутрішньої спустошеності, внаслідок цього людина чіпляється за ерзац-свободу.

Духовна свобода для М.В. Савчина – це влада над собою, володіння станом безпристрасності та безмовності, коли людина не грішить. Найгостріше проблема свободи вибору постає перед людиною із суперечливими схильностями. Звичайна людина має свободу в її нижчій формі – свободі вибору між добром і злом, вона знає про свободу, але фактично не знає свободи і не має її. Свобода і відповідальність людини полягають в тому, щоб стати повноцінно розвиненою, духовною особистістю і припинити жити відповідно до зовнішніх принципів; здійснювати трансцендентацію, виходячи за межі себе, бути собою, відповідати за свій вибір перед собою та Богом; творити простір свободи для себе та інших людей.

Проведений М.В. Савчином аналіз сукупності фундаментальних здатностей особистості дозволив йому виділити інтегральні показники духовного потенціалу людини: віра в Бога, переживання вищих духовних станів: трансцендентної любові, свободи і відповідальності, безмовності та безпристрасності; відсутність гордині, що є матір'ю усіх нечеснот; у житті людина дотримується харизм християнської аскези.

Здатності, що забезпечують життя людини, роботу із власним буттям, життям та існуванням. До цієї групи науковець відносить здатність забезпечувати цілеспрямованість життя, оптимально-розвивальний його стиль життя, осмислення життя, здатність творити.

Здатність до цілетворення виявляються в трактуванні людського життя як багатогранного динамічного процесу, що поєднує безліч альтернатив та можливостей, потребує рішучості у здійсненні вибору життєвих цілей та засобів їх реалізації, наполегливості, цілеспрямованості, послідовності у втіленні їх у життя. Здатність до оптимального і цілеспрямованого життя передбачає толерантність до невизначеності, готовність до непередбачуваності, гнучкість у життєвому плануванні, відкритість до нового досвіду, раціональність у незвичайних ситуаціях та в несподіваних обставинах.

Основна активність духовної особистості спрямована на вдосконалення себе та вдосконалення світу, втілення у світське життя віри, любові, добра, свободи та відповідальності, коли вона сама безпристрасно бореться зі злом у житті. М.В. Савчин виділяє модули оптимального і розвивального стилю життя: забезпечення конструктивних, моральних та духовно збагачених стосунків з людьми; забезпечення життєстійкості у складних і критичних ситуаціях; конструктивна, творча, відкрита взаємодія зі світом; робота особистості з часом; робота особистості з власними інтенціями (внутрішніми спонуками до активності).

Смисл життя, зазначає науковець, є фундаментальною екзистенційною потребою людини, усвідомлений смисл життя – найзагальніша життєва мета, головний принцип існування, цінності творення, виконання завдань та засобів самореалізації особистості, призначений показати їй напрям до повноцінного життя. Функціонально смисл зумовлює життєву стратегію, визначає життєву позицію особистості, ставлення до свого життя, яке перетворюється на неповторну історію набуття досвіду.

Справжнім джерелом осмислення буття є інтенційне людське життя. Фундаментальний смисл життя людини детермінований кінченістю її існування. Важливим для досягнення сенсу є усвідомлення того, що людина може зрозуміти себе лише у взаємозв'язках з Богом, світом, іншими людьми. М.В. Савчин виділяє три взаємопов'язані рівні функціонування смислотвірної здатності особистості: 1) абсолютні смисли життя людини, що виражають її духовну суть і передбачають самовдосконалення (розвиток здатностей вірити, любити, творити добро, свободу і

відповідальність) та стосується вдосконалення світу за законами віри, любові, добра, свободи, відповідальності і краси; 2) смисли конкретного життя конкретної людини – реалізація життєвої справи, покликання тощо; 3) смисли конкретних життєвих ситуацій.

Творчість є універсальним джерелом смислу життя та типом активності людини, в якій вона самоактуалізується, самовиражається і самостверджується. У людини завжди виникає творча напруга між устремліннями, можливостями і реальним життям. Здатність творити – це творення нового, неповторного, красивого. Як зазначає М.В. Савчин, справжня творчість неможлива без духовної чесноти та відповідальності. Найвищим рівнем творчості є духовна творчість, а найважливішим проявом творчої здатності є сфера творення самого себе.

Робота із власною особистістю. До цієї групи здатностей особистості М.В. Савчин відносить: самовизначення (самоідентифікація); забезпечення особистісного зростання; фіксація, узагальнення, використання та творення власного досвіду; саморегуляція особистості; робота особистості з власними спонуками; екзистенціювання особистості; робота особистості з власним часом; самореалізація; рефлексування; самотрансценденція.

Самовизначення (самоідентифікація) М.В. Савчин розглядає як процесуальну характеристику особистості, яка полягає у забезпеченні внутрішньої безперервності переживання людиною самої себе, встановлення внутрішньої рівності собі, тотожності з собою. Функціонально самоідентичність характеризується: тотожністю, цілісністю та визначеністю, а змістовно – у співвідношенні індивідуального, загальнолюдського та морально-духовного аспектів. У самоідентифікації виділяються етапи: невиразна визначеність, наслідувальна визначеність (статус передвизначеності), кризова ідентичність та зріла ідентичність.

Психологічний смисл особистісного зростання науковець вбачає у визволенні, винайденні себе і свого життєвого шляху, самоактуалізації і розвитку усіх основних особистісних якостей. Особистісний розвиток передбачає самоусвідомлення та ціннісне ставлення до власного Я, що актуалізує нові рівні відкриття у

самого себе моральних та духовних якостей і моральних почуттів та підносить особистість до осмисленого переживання власних дій як вільних і відповідальних вчинків. Зріла особистість, за М.В. Савчином, здатна виходити за межі соціальних стереотипів, шаблонів, протистояти сильному тиску негативних соціальних сил, використовувати, перетворювати досвід і створювати новий, знаходити своє особливе місце у світі і свідомо займати позицію активного творця свого життя та суб'єкта вдосконалення світу, здатна встановлювати свій «поріг» задоволеності матеріальними потребами, розглядати їх лише як одну із умов життя, а основні свої життєві сили спрямовувати на інші, вищі цілі та ідеали. Одним із завдань особистісного зростання є попередження втрати смислу життя та створення нових.

Здатність до забезпечення особистісного прогресу та запобігання стагнації зумовлюють наявність життєдайних стосунків, життя у злагоді з власною сутністю; глибинну інтеграцію з найважливішими реаліями власної сутності (ідентичністю, сутнісною діяльністю, смисложиттєвою мотивацією та ін.); долання психічних травм минулого; самопізнання завдяки аналізу набутого життєвого досвіду. Психологічними механізмами особистісного зростання є: самопізнання; самоспонування; самопрограмування.

Саморегулятивна здатність, зазначає М.В. Савчин, є найзагальнішою і найсуттєвішою функцією цілісної особистості та психіки людини, яка полягає у самостійному, без сторонньої допомоги управлінні людиною самою собою. Вона є цілісною, замкнутою за структурою та одночасно інформаційно відкритою системою. Завдяки саморегуляції особистість: а) досягає прийнятої мети (реалізація смислу, опанування екзистенційними переживаннями, вдосконалення і розвиток власної особистості, оптимізація діяльності та організація поведінки); б) забезпечує цілеспрямовану зміну особистісних, психічних та психологічних станів і психофізіологічних функцій, управління своїми емоціями, почуттями і переживаннями; в) здійснює свідомий вибір характеру і способу дій; г) збагачує досвід саморегулювання.

Ефективною умовою особистісної саморегуляції є сформованість позитивного та цілісного Я-образу, зокрема,

прийняття себе, інтернальність, турбота про себе, знання себе, радість буття, розвиненість конструктивної рефлексії.

Екзистенціювання особистості (її буття для себе) стосується суб'єктивних переживань, безперервного діалогу, стосунків та взаємного впливу індивідуальності та світу, який її або його оточує, формує осмислене існування. За своєю суттю ця здатність не зводиться до психічних процесів чи властивостей (пізнання, емоції, переживання тощо), а стосується смислових утворень, що виражають ціннісне ставлення людини до світу та інших людей, до себе, до себе у світі. Фундаментальні екзистенційні проблеми людини пов'язані із життєвим самоздійсненням людини – смыслом життя та смерті, свободи та відповідальності, ставлення людини до часу життя (минулого, теперішнього, майбутнього, вічності), стосується суті переживання страждання, захоплення, любові, які у свідомості людини набувають цінності та смыслу.

Екзистенційна здатність людини, невіддільна від її самосвідомості, інтелектуальної, спонукальної та емоційно-вольової сфер. Екзистенційні переживання реалізують зв'язок людини зі світом, це точка перетину внутрішнього і зовнішнього її світів, що породжує згоду з власними діями, зі світом і з самою собою. Повноцінна екзистенція особистості стосується автентичного та вільного переживання власного життя з «внутрішньою згодою», здатністю утверджувати те, що вона творить. Особистості з негативним екзистенційним досвідом притаманні різні метапатології.

Запорукою конструктивного вирішення екзистенційних проблем людини, зазначає М.В. Савчин, є її здатність відчувати сигнали духовного, яке охоплює своїм поглядом інший горизонт, бо дух спрямований усередину, а не на зовнішній світ, він служить збереженню життя, а не організації зовнішнього простору. Завдяки виходу в духовну сферу (самотрансцендентації) особистість знаходить повноту екзистенції та найголовніший сенс свого життя – постійне духовне, моральне, психологічне, психофізіологічне та фізичне самовдосконалення і вдосконалення світу в координатах добра, любові, справедливості, свободи, відповідальності, творчості, мудрості, краси. Головними складниками екзистенції людини є переживання віри, любові,

свободи, відповідальності, рішучості, обмеженості життя, провини, відчуженості, страху, паніки, смерті тощо.

Самоактуалізація особистості – це прагнення людини з максимальною повнотою виявити і реалізувати свої вроджені задатки, набуті здібності та потенціали, постає вона як втілення вищих цінностей в індивідуальній активності, як реалізація себе через реалізацію власного смислу.

Самоздійснення особистості є рухом, прагненням людини до своїх сутнісних, істинних характеристик та має своїм результатом досягнення повноти та істинності буття. У самоздійсненні особистості поєднані її основні тенденції, інтенції і стосується вона головної мети життя, процесом, що задає напрям та зміст перебігу усіх процесів руху людського Я на життєвому шляху. Самоздійснення є певним результатом розвитку особистості, яка ініціює процес самоздійснення, вона відповідальна за його перебіг та результати. Найвищою рушійною силою суб'єктного самоздійснення людини на життєвому шляху є прагнення до самоактуалізації, як рух особистості від вирішення примітивних, інфантильних, уявних, тимчасових проблем до розв'язання справжніх, сутнісних проблем людського життя.

Самореалізація – це процес реалізації сутнісних сил людини, універсально-діяльна здатність, що змістовно визначена та сповнена конкретно-історичним змістом. У ній відбувається опредметнення сутнісних сил людини, здійснення можливостей розвитку Я через власні зусилля, співтворчість, співдіяльність з іншими людьми, соціумом та світом у цілому. Самореалізація суб'єкта включає усвідомлення, вибір і реалізацію аспектів індивідуальності, які сприяють його самовираженню, реалізації його потенцій, формування суб'єктом власної системи смислів, цінностей, мотивів, уявлень про себе, постановку цілей і визначення способів їх досягнення, у т.ч. й перетворення себе. Конструктивна самореалізація притаманна людям, які високо оцінюють усі етапи свого життя як насичені важливими подіями.

Самоствердження як сукупність самореалізацій є найфундаментальнішою передумовою існування особистості та взагалі існування людини. Аналіз літератури дав можливість М.В. Савчину виділити такі форми самоствердження: статусне

самоствердження; пошук – прагнення самоствердитися через безперервний пошук, зміну різних видів діяльності, інтересів, захоплень, друзів та ін.; самоствердження як самоціль; престижне самоздійснення; самоствердження через накопичування матеріальних цінностей, що перетворюється на самоціль; самоствердження через розширення меж та можливостей власної особистості, вдосконалення духовності; самоствердження через творчість.

Процеси самоздійснення, самореалізації, самоствердження і самовираження, зазначає науковець, взаємопов'язані та стосуються сутнісних сил особистості і володіють різними стратегіями та формами.

Обслуговуючі здатності. До них М.В. Савчин відносить здатність переживати, думати і рефлексувати.

Переживання особистості, зазначає професор, є особливим внутрішнім життєвим процесом, який захоплює емоції та почуття людини, її розум, уяву, волю, в цілому усі душевні й тілесні функції, несвідомі й свідомі процеси та стани. Робота переживання спрямована як на єднання людини зі світом, так і на розмежування з ним, вияву ставлення до світу, об'єкта, ситуації, іншої людини та самої себе. У переживанні втілені духовне, моральне, предметне, об'єктивне і суб'єктивне начала. Переживання – це актуалізація у внутрішньому світі події, відчуття, предмета, які оточують людину в живий стан, живого сприйняття, живого ставлення.

Для М.В. Савчина переживання є особливою духовно-психічною діяльністю, особливою роботою з перебудови психологічного світу, спрямованою на встановлення смислової відповідності між свідомістю і буттям, загальною метою якої є підвищення осмисленості життя. Самі переживання завжди глибоко суб'єктивні, інтимні та реальні одночасно, бо у них особистість представлена цілісно – у духовних, моральних, психологічних, соціальних та фізичних вимірах. Вони реалізуються у зовнішніх і внутрішніх діях, спрямовані на перебудову психологічного світу, встановлення смислового відповідності між свідомістю та буттям, загальною метою якої є зростання рівня усвідомленості й осмисленості життя. У них реалізується

сукупність психічних функцій, зокрема емоційні процеси, процеси сприйняття, мислення, увага, рефлексія. Особливості переживань зумовлені зовнішніми і внутрішніми вимірами життєвого світу людини – зовнішнього і внутрішнього світів. Ця здатність особистості є головним «інструментом» (процесом), що структурує внутрішній світ і завдяки дії якій людина постає суб'єктом власного внутрішнього світу.

Важливими для особистості є екзистенційні переживання, зокрема, переживання смерті, свободи, самотності, смислові переживання, переживання провини та духовні переживання, в яких людина опиняється віч-на-віч з певною «іншістю», яка перевершує її психологічні горизонти та сутність. Як фундаментальний феномен (факт, подія її внутрішнього світу і життя) переживання супроводжує усі сторони активності та самоактивності людини – споглядання, діяльність, спілкування, пізнання і самопізнання, гру, самотранцендентацію тощо.

Системний розгляд здатності думати, на думку вченого, передбачає розгляд функціонування та розвиток розуму невіддільно від особистості, зокрема самосвідомості, спонукальної та емоційно-вольової сфер. Особистість фундаментально впливає на власну інтелектуальну діяльність, насамперед, в мимовільному чи довільному контролюванні діяльності інтелекту, фіксуванні досвіду розмірковування, впорядкуванні знання у системи понять, значень і смислів, забезпечує використання інтелектуальних здібностей, застосування розумових дій та визначенні стилів пізнання, стимулюванні та налагодженні роботи власного інтелекту, постановці і виборі способів розв'язання інтелектуальних проблем. Розмірковування супроводжується смисловими переживаннями.

Мудрість людини, як вищий рівень розвитку здатності думати, полягає в умінні відкрити «мудрість всесвіту» – відбиток мудрості Творця. М.В. Савчин підкреслює, що діяльність інтелекту, яка осяяна духовними глибинами щастя і спрямована любов'ю, призводить до цілісного духовного образу. Любов і праця є основними формами самоперетворення людиною самої себе на шляху до істини. У духовної людини розум підкоряється духовному окові (уму), який обожнює думку, розум. Духовно розвинута

особистість, реалізуючи здатність думати, спирається на віру та усвідомлює обмеженість людського розуму. Розумна людина – це людина, яка очистилася, звільнилася від пристрастей. Людина, яка стоїть далеко від Бога, не може володіти чистим розумом і розумним началом, бо гріховні помисли розбещують її розумову силу.

Рефлексивна здатність як фундаментальна здатність особистості – це зверненість «погляду» особистості (а не просто свідомості, розуму) на свій внутрішній світ та зовнішню активність. Вона забезпечує самоорганізацію та самообілізацію особистості в різних умовах її існування, виступає як процес осмислення особистісних смислів. Полягає рефлексія в раціональному та емоційному осмисленні своєї особистості, свого минулого (життєвого досвіду), теперішнього (своєї діяльності, переживань, інтелектуальної активності) та майбутнього (життєві плани і перспективи). Завдяки рефлексивному ставленню до власного життя життєвий шлях людини перетворюється на об'єкт творчої діяльності, вона стає його суб'єктом, психологічно готовим до майбутніх подій. У рефлексії вичленовуються такі складові: предмет рефлексування, мотиви рефлексування, здатність та готовність до рефлексії. Залежно від предмета рефлексування виділяють кооперативну, комунікативну, діяльнісну інтелектуальну та особистісну рефлексії. Суть особистісної рефлексії як специфічного прояву самоактивності полягає у з'ясуванні внутрішніх засад власної суб'єктності, у ній вичленовуються когнітивна та емоційна складові.

Найвищим рівнем рефлексивної здатності людини, на думку М.В. Савчина, є духовна рефлексія як тверезе, неупереджене бачення свого душевного стану, коли відбувається зворотний процес – поглинання Я особистості духовним Я (духовною реальністю). Досконале духовне рефлексування передбачає відсутність роз'єднаності, абсолютну тотожність Я і світу (відсутність роз'єднаності суб'єкта та об'єкта). На певному рівні духовного розвитку рефлексія стає невіддільною від аскези, яка продовжує шлях, накреслений розкаянням і покаєнням, і звільняє людину від влади пристрастей. Духовне самопізнання полягає у звільненні ума від гордині та лукавства. Духовна рефлексія

фундаментально включається в особистісну, інтелектуальну, діяльнісну, комунікативну та ін. види рефлексії.

Характеризуючи усі виділені групи здатностей особистості, М.В. Савчин неодноразово підкреслює і доводить, що сукупно вони утворюють синергійну єдність (підсиляють одна одну) чи, навпаки, послаблюють, створюючи хаос; взаємодіють між собою і визначають смислову спрямованість внутрішнього світу людини. У духовно розвиненої особистості такою спрямовуючою силою є фундаментальні автентичні здатності – вірити, любити, творити добро і боротися зі злом, творити свободу і відповідальність.

Дослідження професора М.В. Савчина проблеми здатностей особистості цікаві не тільки актуальністю піднятої проблематики, а й предметом, оскільки – фундаментальні особистісні здатності (вірити, любити, творити добро, боротися зі злом; здатності творити свободу і відповідальність) досить довго залишався поза увагою науковців-психологів, відносилися лише до царини релігії або етики. Тому авторові потрібно віддати належне, що взявся розробляти важливу для сучасної психологічної науки, однак складну для емпіричного дослідження проблему. Науковець першим проклав шлях до системного аналізу та викладу особистісних здатностей, які забезпечують функціонування і становлення власного внутрішнього світу та власного життя і життя інших людей. Наукові доробки в цій сфері привносять у психологічну науку нове, альтернативне вирішення відвічних проблем людини, відкривають нові горизонти людської психіки в її тісному зв'язку з духовністю та моральністю.

РОЗДІЛ III. ПРИКЛАДНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

3.1. Дослідження професійних компетентностей та особистісних здатностей педагога

Для М.В. Савчина – одного з основоположників сучасної української психології – в центрі уваги завжди залишалася цілісна особистість, зокрема особистість майбутнього педагога. Бо професор переживав та переживає за національну школу, за майбутнє України. М.Савчин підкреслює, що педагогічна діяльність є не просто професією – це покликання душі, яке допоможе забезпечити мотивацію цієї діяльності, попередити професійне вигорання. Проблема розвитку особистості майбутнього педагога – одна із актуальніших. Особистість – це цілісна психологічна структура, яка формується у процесі життя на основі засвоєння нею духовних та моральних ідеалів, суспільних форм свідомості і поведінки.

Науковець стверджує, що особистість педагога повинна володіти сильним, цілісним, не розколотим Я, в якому гармонійно поєднане індивідуально-неповторне та загальнолюдське. Автор підкреслює, що особистість із сильним Я – розумна, мудра, досвідчена, щаслива. Вона ефективно рефлексує та трансцендентує, контролює та моделює свою діяльність та поведінку, володіє свободою та відповідальністю. Їй притаманні стани безпристрасності, безмовності, чесноти. Така особистість поповнює сили в духовній сфері, в такий спосіб долаючи свою слабкість, немочі, духовні, психічні та психологічні травми.

Тому М.В. Савчин стверджує, що професійне становлення особистості – складний, багатогранний та довготривалий процес. Акцентує, що вже з першого курсу майбутній педагог має працювати над здоровим особистісним та професійним розвитком. Саме студентський вік – відіграє особливо значущу роль у цьому процесі, бо в цей час закладаються фундаментальні основи тих важливих здатностей майбутнього педагога, з якими він розпочне педагогічну діяльність та продовжуватиме розвиватись як індивідуальність.

Як уже зазначалося вище, здатності особистості М.В.Савчин розглядає у складі чотирьох груп:

I. ФУНДАМЕНТАЛЬНІ АВТЕНТИЧНІ ЗДАТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Здатність вірити.

1.2. Здатність любити.

1.3. Здатність творити добро для себе, для рідних, для загального блага та боротися зі злом.

1.4. Творення свободи та відповідальності.

1.5. Духовний потенціал людини.

II. РОБОТА ОСОБИСТОСТІ ІЗ ВЛАСНИМ БУТТЯМ ТА ЖИТТЯМ

2.1. Забезпечення цілеспрямованості життя.

2.2. Здатність до дії в передбачуваних обставинах.

2.3. Забезпечення оптимального і розвивального стилю життя.

2.4. Відчувати себе суб'єктом життя.

2.5. Забезпечення конструктивних, моральних та духовно збагачених стосунків з людьми.

2.6. Забезпечення життєстійкості у складних і критичних ситуаціях (копінг).

2.7. Конструктивна, творча, відкрита взаємодія зі світом.

2.8. Осмислення життя.

2.9. Творення (творчість).

III. РОБОТА ІЗ ВЛАСНОЮ ОСОБИСТІСТЮ

3.1. Здатність до самовизначення (самоідентифікація).

3.2. Забезпечення особистісного зростання.

3.3. Робота особистості з власним досвідом.

3.4. Саморегулятивна здатність.

3.5. Робота особистості з власними спонуками до активності (мотиваційна робота), з цінностями, мотивами, інтересами, смислами, зв'язками, ставленнями.

3.6. Екзистенціювання особистості.

3.7. Робота особистості з часом (темпоральна робота).

3.8. Самоздійснення, самореалізація, самоствердження і самовираження.

3.9. Самотрансцендентація як вихід за межі власного Я.

IV. ЗДАТНОСТІ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНШИХ ЗДАТНОСТЕЙ

- 4.1. Здатність переживати.
- 4.2. Думати (розмірковувати).
- 4.3. Здатність рефлексувати.

Як зазначає М.В.Савчин, перелічені здатності сукупно утворюють синергійну єдність, підсилюють одна одну чи, навпаки, послаблюють, створюючи хаос; взаємодіють між собою і визначають смислову спрямованість внутрішнього світу людини. У духовно розвиненої особистості такою спрямовуючою силою є фундаментальні автентичні здатності – вірити, любити, творити добро і боротися зі злом, творити свободу і відповідальність.

Таким чином, як слушно зазначає М.В.Савчин, здорова особистість повинна володіти фундаментальними здатностями, у яких виявляється духовна природа людини, основні з них: 1) здатність вірити 2) здатність любити життя, світ, людей, любов не просто взаємна, безкорислива, але й обов'язково – жертвна, без винятків; 3) здатність володіти зовнішньою і внутрішньою свободою та відповідальністю, що передбачає розвиток здатностей вибору на користь добра, любові, свободи; поєднання свободи і відповідальності; знання і усвідомлення своєї необхідності, пов'язаної з вірою, добром, любов'ю, відповідальністю; відносною незалежністю від життєвої необхідності цього світу (повсякденності); 4) внутрішня налаштованість на безумовне творення добра і неминучу боротьбу зі злом .

М.В. Савчин, обґрунтовує систему професійних та особистісних компетентностей та здатностей педагога, яка включає:

I. Здатності забезпечувати навчання школярів:

- 1) здійснювати навчальний вплив;
- 2) здатність реалізовувати механізми навчання;
- 3) забезпечувати мотивацію навчання учнів;
- 4) забезпечувати мотивацію об'єктивного педагогічного оцінювання знань учнів;
- 5) забезпечувати мотивацію оволодіння учнями навчальними вміннями;
- 6) забезпечувати мотивацію оволодіння учнями навчальними навичками;

7) забезпечувати мотивацію оволодіння учнями умінням вчитися;

8) здатність виявляти та корегувати цілі навчання школярів;

9) здатність виявляти та корегувати смисли навчання школярів.

II. Здатність забезпечувати виховання школярів:

1) здатність забезпечувати дію механізмів розвитку виховання;

2) здатність забезпечувати виховання характеру;

3) здатність забезпечувати виховання волі;

4) здатність забезпечувати дію механізмів виховання;

5) здатність забезпечувати виховання відповідальності у дітей, підлітків та старшокласників;

6) здатність забезпечувати виховання відповідальності у старшокласників.

III. Здатність забезпечувати розвиток школярів:

1) здатність забезпечувати психологічний розвиток школярів;

2) здатність забезпечувати особистісний розвиток школярів;

3) здатність забезпечувати інтелектуальний розвиток школярів;

4) здатність забезпечувати емоційний розвиток школярів;

5) здатність забезпечувати моральний розвиток школярів;

6) здатність забезпечувати духовний розвиток школярів;

7) здатність забезпечувати оволодіння учнями системою знань;

8) здатність забезпечувати оволодіння учнями системою вмінь;

9) здатність забезпечувати оволодіння учнями системою навичок;

10) здатність зміцнювати психічне здоров'я школярів;

11) здатність забезпечувати розвиток пам'яті у підлітків;

12) забезпечувати розвиток здібностей школярів;

13) здатність моделювати та забезпечення особистісного розвитку школяра;

14) здатність моделювати та забезпечувати розвиток класу.

IV. Діагностичні здатності:

1) здатність діагностувати психічний розвиток школярів;

- 2) здатність діагностувати особистісний розвиток школярів;
- 3) здатність діагностувати інтелектуальний розвиток школярів;
- 4) здатність діагностувати емоційний розвиток школярів;
- 5) здатність діагностувати моральний розвиток школярів;
- 6) здатність діагностувати духовний розвиток школярів;
- 7) здатність педагога оцінювати (діагностувати, скласти характеристику) вікові особливості хлопчиків-підлітків;
- 8) здатність педагога оцінювати (діагностувати, скласти характеристику) вікові особливості дівчаток-підлітків;
- 9) здатність педагога оцінювати (діагностувати, скласти характеристику) вікові особливості хлопців-старшокласників;
- 10) здатність педагога оцінювати (діагностувати, скласти характеристику) вікові особливості дівчат-старшокласників;
- 11) здатність педагога виявляти (оцінювати) мотиви навчання хлопців-підлітків;
- 12) здатність педагога виявляти (оцінювати) мотиви навчання дівчат-підлітків;
- 13) здатність педагога виявляти (оцінювати) мотиви навчання хлопців-старшокласників;
- 14) здатність педагога виявляти (оцінювати) мотиви навчання дівчат-старшокласників;
- 15) здатність педагога виявляти (оцінювати) потреби, інтереси, цілі, смисли хлопців-підлітків;
- 16) здатність педагога виявляти (оцінювати) потреби, інтереси, цілі, смисли дівчат-підлітків;
- 17) здатність педагога виявляти (оцінювати) потреби, інтереси, цілі, смисли хлопців-старшокласників;
- 18) здатність педагога виявляти (оцінювати) потреби, інтереси, цілі, смисли дівчат-старшокласників;
- 19) здатність педагога виявляти особливості самооцінки підлітка;
- 20) здатність педагога виявляти особливості самооцінки старшокласника;
- 21) здатність педагога встановлювати особливості переживань підлітків;

- 22) здатність педагога встановлювати особливості переживань старшокласників;
- 23) здатність педагога вивчати внутрішній світ учня-підлітка;
- 24) здатність педагога вивчати внутрішній світ учня-старшокласника;
- 25) здатність педагога оцінювати рівень морального розвитку учня-підлітка;
- 26) здатність педагога оцінювати рівень морального розвитку учня-старшокласника;
- 27) здатність педагога оцінювати рівень емоційного розвитку учня-підлітка;
- 28) здатність педагога оцінювати рівень емоційного розвитку учня-старшокласника;
- 29) здатність педагога оцінювати рівень розумового розвитку учня-старшокласника;
- 30) здатність педагога оцінювати рівень розумового розвитку учня-підлітка;
- 31) здатність педагога оцінювати рівень духовного розвитку учня-старшокласника;
- 32) здатність педагога оцінювати рівень духовного розвитку учня-підлітка;
- 33) здатність виявляти, оцінювати та діагностувати індивідуальні особливості учнів.

V. Соціально-психологічні здатності:

- 1) здатність педагога встановлювати та керувати стосунками з учнями;
- 2) здатність педагога впливати на поведінку учня;
- 3) здатність педагога здійснювати професійне мовлення;
- 4) здатність вчителя розуміти та пояснювати стосунки школярів в класі;
- 5) здатність педагога забезпечувати прогресивний розвиток учнівського класу;
- 6) здатність педагога розв'язувати конфлікти між учнями;
- 7) здатність педагога розв'язувати конфлікти з учнями;
- 8) здатність застосовувати мовний етикет у професійному спілкуванні;

9) здатність чітко формулювати цілі, завдання та засади педагогічного спілкування;

10) здатність застосовувати службовий етикет та вміння його використовувати;

11) здатність за допомогою слова та невербальних засобів здійснювати заспокійливий вплив на учня (знімати стрес, виводити учня з конфліктної ситуації);

12) здатність встановлювати ділові стосунки з адміністрацією школи;

13) здатність вибудовувати професійний авторитет та авторитет особистості;

14) здатність конструктивно впливати на учнів.

VI. Особистісні здатності педагога:

1) вірити в учнів;

2) любити учнів;

3) творити свободу для учнів та покладати на них відповідальність;

4) співчувати та співпереживати учням;

5) вести здоровий спосіб життя у фізичній, соціальній, психічній, психологічній та духовній сферах;

6) готовність, спроможність і потреба педагога жити за моральними нормами;

7) усвідомлення педагогом гуманістичних цінностей, норм, принципів педагогічної етики;

8) реалізація педагогом у професійній поведінці стратегії і тактики етично адекватного спілкування з учасниками освітнього процесу;

9) володіння педагогом морально-вольовими якостями (цілеспрямованість, тактовність, толерантність, відповідальність, наполегливість тощо);

10) готовність педагога реалізувати моральні ставлення (до діяльності, колег, до самого себе тощо);

11) прагнення педагога до морального самовдосконалення; здатність та моральної регуляції власних дій;

12) здатність педагога здійснювати моральну рефлексію і на цій основі корегувати власну поведінку і діяльність, адекватність самооцінки;

13) розуміння педагогом морального аспекту педагогічної професії;

14) розуміння необхідності розвитку культурних потреб та інтересів;

15) здатність педагога виявляти сутність моральних колізій у різних педагогічних ситуаціях, прогнозування результатів своїх дій;

16) уміння педагогом розв'язувати конфлікти, розуміти почуття та потреби вихованців;

17) реалізація у професійній поведінці стратегії і тактики етично адекватного спілкування з різними учасниками освітнього процесу;

18) вміння визначати рівень, адекватність та стійкість власної самооцінки.

VII. Забезпечення професійного вдосконалення і розвитку:

1) здатність бути відповідальним за свою професійну долю;

2) здатність планувати (моделювати) перспективи професійного зростання;

3) здатність прогнозувати, планувати, реалізації, контроль (оцінювання) здійснення майбутньої діяльності;

4) здатності усвідомлювати особливості власної особистості;

5) здатність попереджувати особистісне вигорання;

6) здатність займатися професійною та особистісною творчістю;

7) здатність педагога до усвідомлення та вдосконалення індивідуальної професійної діяльності;

8) здатність педагога до професійного самовдосконалення та професійної освіти;

9) здатність педагога до особистісної рефлексії;

10) здатність педагога до професійної діяльності;

11) здатність педагога до комунікативної діяльності у професійній сфері;

12) здатність педагога до професійного мислення;

13) здатність педагога до систематизації професійного досвіду.

Мирослав Савчин наполегливо стверджує, що оволодіння майбутнім педагогом такими здатностями допоможе національній

школі уникнути багатьох проблем, які сьогодні вона переживає. Тоді і наступні покоління будуть виховані справжніми людьми, громадянами своєї держави.

3.2. Обґрунтування програми особистісно-професійного саморозвитку майбутнього педагога

Зміни, що відбуваються в нашому суспільстві, призвели до трансформації парадигми освіти та постановки нових вимог до майбутнього педагога. Як зазначає М.В. Савчин, одним з найважливіших завдань є підготовка вчителя, який не лише б активно засвоїв знання з вибраного фаху, умів би свідомо і творчо їх використовувати у майбутній професійній діяльності, а компетентної особистості, яка постійно займатиметься своїм особистісним і професійним самовдосконаленням, готова до безперервної освіти, до безперервного саморозвитку. Майбутній вчитель має аналізувати власні професійні можливості і на цій основі визначати програму подальшого професійного зростання.

Головна ідея вченого – необхідність інтеграції особистісного і професійного розвитку майбутнього педагога. Науковець визначає провідні чинники та умовами, що забезпечують ефективність процесу підготовки педагогів до практичної професійної діяльності:

- 1) відповідність змісту і форм підготовки характеру майбутньої професійної діяльності;
- 2) володіння необхідною сумою знань, базовими вміннями і навичками індивідуальної і групової роботи з різними категоріями учнів, наявність власного бачення і власного стилю навчальної, виховної та розвивальної роботи з учнями;
- 3) здатність до саморозвитку та самовдосконалення в умовах виконання професійної діяльності;
- 4) можливість постійного професійного спілкування, отримання професійної допомоги і підтримки;
- 5) наявність умов для періодичного поповнення фахових знань, розвитку та удосконалення професійних умінь і навичок;
- 6) «відпрацювання» особистісних проблем самого педагога.

Таким чином, освітній процес покликаний розвивати уміння і навички пізнання та самопізнання, педагогічного спілкування, діяльності і конструктивної взаємодії, розвивати особистість. Важлива не стільки сума знань, їх кількість, характеристика, скільки якість знань, що передбачає уміння використати їх у практичній професійній діяльності та розвитку особистості. Корифей сучасної української психологічної науки М.В. Савчин акцентує увагу на тому, що тривала в останній час орієнтація закладу вищої освіти переважно на теоретичну підготовку студентів призвела до того, що майбутній педагог, володіючи достатніми теоретичними знаннями, не здатен орієнтуватися у професійному оточенні, розпізнавати психолого-педагогічні явища та феномени на практиці.

Відтак, суперечність сучасної практики підготовки педагогів лежить у площині між індивідуально-особистісним творчим процесом професійного становлення фахівця і масово-репродуктивним характером його підготовки. Цю суперечність можна зняти, якщо до процесу освіти включити нетрадиційні форми професійно-практичної підготовки, що дають змогу студентам розвивати свою особистість і самостійно розробляти індивідуальну технологію своєї практичної діяльності, можливість моделювати її, тобто складати індивідуалізовану орієнтовну програму особистісного розвитку та підготовки до професійної діяльності.

Удосконалення вищої педагогічної освіти передбачає передусім суб'єктний розвиток і саморозвиток особистості майбутнього педагога, готового на професійному рівні культивувати духовні та моральні ідеали, реалізовувати на практиці сучасні психолого-педагогічні технології у роботі зі школярами, учнівськими класами та учнівськими різновіковими групами. Якраз у пропонованій М. Савчином технології розвитку особистості майбутнього педагога «Програма особистісно-професійного розвитку майбутнього педагога» в цілісній системі професійної освіти визначальним є принцип суб'єктного розвитку і саморозвитку особистості майбутнього фахівця у сфері освіти. Розроблені і апробовані особистісно-розвивальні, суб'єктноорієнтовані технології у реальному процесі професійної

діяльності педагога передбачають разом зі сприятливим становленню професійно важливих якостей особистості, оволодіння кожним студентом системними знаннями про закономірні зв'язки людини з духовною сферою, природою, державою, про процеси становлення особистості в реальному морально-духовному, соціокультурному та освітньому просторах, розвиток творчого потенціалу кожного студента-педагога, формування внутрішньої настанови на постійну самоосвіту, самовиховання і саморозвиток.

В особистісно-професійному розвитку проявляються такі тенденції: взаємозумовленість процесів розвитку професійної діяльності і особистості психолога, акмеологізація, гуманістична спрямованість, творча саморегуляція і технологізація освітнього процесу. Вибудовуючи себе в діяльності, особистість формує і професійне оточення, здійснює індивідуально-творче переосмислення завдань, змісту, форм, видів і технологій роботи. Особистість через індивідуальність активно впливає на нормативні вимоги до діяльності, надає їм індивідуально-творчого, унікального характеру. І лише у разі досягнення єдності професійно необхідних якостей особистості і діяльності педагога можна говорити про професіоналізм у його діяльності.

Цільовим завданням взаємозумовленості єдності особистості і діяльності служить ідентифікація особистості з професією, з її діяльністю. Інакше кажучи, професійно зумовлені особистісні якості і властивості, набуті в процесі діяльності, починають виявлятися в усіх інших сферах її життєдіяльності, визначаючи її ставлення до дійсності. У процесі професіоналізації особистості співвідношення між зовнішньою дією і самоорганізацією в професійному становленні змінюється у напрямі зростання активності студента. Створення оптимальних зовнішніх передумов посилює внутрішні передумови активності особистості, підвищуючи її суб'єктивність, рефлексивність, креативність, що зумовлює її особистісно-професійний розвиток.

Основними складовими вдосконалення професіоналізму виступають М.В. Савчин виділяє:

1) особистісну і професійну спрямованість (світогляд, потреби, інтереси, орієнтації, схильності, здібності, якості

особистості, стиль діяльності та ін.); 2) володіння знаннями інформаційно-теоретичного і прикладного характеру; 3) професійно-технологічний компонент: компетенції, уміння і навички, які сприяють успішному виконанню діяльності.

Процес особистісно-професійного розвитку зумовляють об'єктивні чинники, які створюють певну основу для подальшого професійного розвитку педагога, досягнення професійної майстерності в діяльності. Водночас і суб'єктивні чинники сприяють досягненню професійного успіху в діяльності. Допомогти становленню самого педагога може лише високий професіоналізм і сучасний тип діалогічного мислення, висока духовна і комунікативна культура, толерантність, емпатійність, тактовність, високий рівень оволодіння технікою поведінки викладача психологічних дисциплін. Відтак, зазначає М.В. Савчин, завданнями професійної підготовки педагога мають стати систематизація знань, розширення професійного інформативного поля, розвиток дослідницької спрямованості особистості педагога, практико-зорієнтований характер його діяльності.

Оригінальність запропонованої технології «Програма особистісно-професійного розвитку майбутнього педагога» професора М.В. Савчина полягає у відході від принципу максимального інформативного насичення у процесі засвоєння студентами знань до оволодіння самостійним пошуком знань, трансформації їх в особистісні професійні настанови, налаштованість на навчальні, розвивальні та виховні стосунки з школярами і особистісну адаптацію до професійної діяльності.

М.В. Савчин формулює методологічні положення програми особистісно-професійного розвитку. Вихідним методологічним положенням є орієнтація на здорову особистість, її духовні та конструктивні сторони. Насамперед така особистість володіє сильним, цілісним, не розколотим Я, в якому гармонійно поєднане індивідуально-неповторне та загальнолюдське. Особистість із сильним Я – розумна, мудра, досвідчена, щаслива. Вона ефективно рефлексує та трансцендентує, контролює себе, прогнозує, діагностує, планує, регулює свою активність, коректує та моделює свою діяльність і поведінку, володіє свободою та відповідальністю. Їй притаманні стани безпристрасності,

безмовності, чесноти. Така особистість поповнює сили в духовній сфері, долаючи в такий спосіб свою слабкість, немочі, духовні, психічні та психологічні травми.

Другим методологічним положенням є орієнтація на здоровий спосіб життя, здоровий життєвий стиль, що впливає не лише на власне благополуччя особистості, а й сприяє позитивним змінам оточення, соціальної і культурної ситуації. Така особистість ставить собі важливі життєві цілі, творить любов, добро, свободу та відповідальність, планує, організовує виконання завдань, організовує час життя. Вона творить своє життя, свої обставини, а не пристосовується до умов життя, перетворює їх чи навіть створює нові, активна в ситуаціях невизначеності, знаходить цінності у житті, світі, осмислює життя, проявляє життєстійкість у складних і критичних ситуаціях, активно спілкується, встановлює контакти, підтримує стосунки, забезпечує спільну діяльність.

Третє методологічне положення стосується змісту викладання психологічних дисциплін та особистості викладача психології. Успішність процесу розвитку особистості педагога залежить від міри зверненості викладання психологічних дисциплін (загальної психології, соціальної, вікової та педагогічної психології) до особистості студента, орієнтації на особистісний компонент підготовки. Специфіка роботи викладача-психолога, на відміну від академічного психолога, що працює в науково-дослідних установах, полягає у використанні своєї особистості як засобу праці. Конкретно викладач, сприяючи особистісному розвитку студентів, організовує комплексні консультації для окремих з них, сприяє оздоровленню морально-психологічного клімату студентської групи, викладає питання розвитку особистості майбутнього педагога, допомагає складати програму саморозвивальної роботи як на індивідуальному, так і на груповому рівнях, забезпечує реалізацію розроблених програм окремим студентом.

М.В. Савчин переконливо стверджує, що студентам – майбутнім педагогам – необхідна допомога досвідченого викладача, яким і є М.В.Савчин. Описуючи ефективність діяльності викладача психології із забезпечення розвитку особистості майбутнього педагога, М.В. Савчин визначає, зокрема:

а) когнітивний критерій та його показники: знання про повноцінно розвинену і здорову особистість; знання особливостей та завдань розвитку особистості педагога; знання вимог до особистості педагога; знання проблем студентів у розвитку особистості і причин, що їх породжують; б) процесуальний критерій та його показники: вміння проводити діагностичну роботу; вміння створювати умови та здійснювати консультативну та корекційну роботу з реалізації програми особистісного розвитку майбутнього педагога; в) особистісні критерії – сам викладач є гармонійно-розвиненою і здоровою особистістю.

Як зазначає М.В. Савчин, професійний розвиток особистості майбутнього педагога, необхідно розглядати із позицій системного підходу. У найзагальнішому вигляді основні напрями дослідження професіоналізації, які впливають зі змісту цього підходу, полягають у такому:

1) процес професійного розвитку особистості й саму особистість професіонала необхідно розглядати як системи, що мають певну внутрішню структуру і включені до систем вищого порядку;

2) необхідно проаналізувати структурну організацію кожної із систем, виділити їхні провідні компоненти, зв'язки, відносини, ієрархію;

3) у ході аналізу необхідно виявити надсистему (набір надсистем), до складу яких можуть входити досліджувані системи як елементи. Так, наприклад, для системи «особистість професіонала» надсистемою виступає «професійна педагогічна спільнота» як частина суспільства загалом або «система вимог професії педагога до людини» як частина соціально-професійних вимог, які суспільство ставить до її суб'єкта. Системними якостями особистості виступають «властивості» професіонала, які є професійно важливими, забезпечують нормативну ефективність і є соціально значущими для педагогічної професії педагога (забезпечують певний соціально й професійно прийнятний тип поведінки і стосунків);

4) ці досліджувані системи необхідно розглядати як динамічні утворення, які не залишаються незмінними весь період свого існування: вони виникають, розвиваються і навіть зникають;

5) в аналізі психологічних закономірностей професійного розвитку особистості необхідно враховувати, що в основі означеного процесу лежить система детермінуючих чинників, до числа яких належать професійні цінності, професійна свідомість та професійна самосвідомість, об'єктивні властивості педагогічної праці та її предмета, індивідуальні якості педагога (індивідуальний стиль діяльності, самосвідомість, спонукальна сфера), та інші чинники. Як систему детермінації можна розглядати духовну, моральну, соціальну та психологічну ситуацію професійного становлення особистості.

Науковець підкреслює, що головне в розвитку особистості студента – проникнути в сутність Я особистості як системи, що передбачає з'ясування ступеня організованості і напрям зміни. Рівень організованості відповідає переходу на якісно вищий рівень, тобто зміни організації, так би мовити, по вертикалі, а ступінь організованості – зміни в межах даної якості, тобто по горизонталі. У Я особистості – важлива ієрархія рівнів, врахування яких забезпечує перехід системи до оптимального, тобто високоорганізованішого стану особистості. Цей стан залежить від способів її організації та самоорганізації, зумовлених незалежними, усвідомленими і неусвідомлюваними, об'єктивними, зовнішніми та внутрішніми чинниками. Досягнення оптимального стану Я-системи в процесі її зміни забезпечується конструктивністю перетворень, наявністю алгоритмів, інструментально-оперативних засобів психокорекційного сприяння, на що і спрямовує запропонована програма особистісно-професійного розвитку.

Аналізуючи дану проблему, М.В. Савчин підкреслює про важливість акмеологічного підходу. Відомо, що предмет акмеології – закономірності саморозвитку особистості, чинники досягнення вершин професіоналізму, шляхи стимулювання самовиховання, самоосвіти, самовдосконалення. Якраз акмеологія всебічно висвітлює особливості найважливіших етапів, які проходить особистість у своєму розвитку, – етапи зрілості. Головними завданнями акмеології є розробка методів і технологій, що долати можливість особистості, суб'єкту діяльності досягти вершин майстерності в професійній діяльності: виявлення чинників і умов,

які сприяють чи перешкоджають досягненню вершин професіоналізму. Цей підхід передбачає розвиток специфічної активності особистості, тобто здатність свідомо впливати на навколишню дійсність, змінювати її у своїх цілях, а також змінювати у своїх цілях самого себе.

Не менш важливою, акцентує сучасний науковець М.В Савчин, є методологія синергетичного підходу, реалізація якого в процесі підготовки майбутніх педагогів зумовлена тим, що практична діяльність фахівця – досить складна і різновекторна, потребує від особистості студента мобілізації внутрішніх ресурсів та постійної самоорганізації.

Слушно зауважує М.В. Савчин, що у практичному плані важливими принципами психологічного керування особистісним розвитком студента-педагога є: 1) принцип комплексності психологічного керування, який можна розглядати як єдність психолого-педагогічних впливів; 2) принцип єдності діагностики, розвитку і корекції; 3) принцип особистісного підходу, що передбачає підхід до студента як цілісної особистості з урахуванням всієї її складності та проблематики і всіх її індивідуальних особливостей; 4) принцип діяльнісного підходу, згідно з яким особистість виявляється і формується у процесі діяльності; 5) ієрархічний принцип психологічного керування полягає у тому, що основним змістом цієї роботи є створення зони найближчого розвитку особистості та діяльності студента. Відтак психологічне керування особистісним розвитком майбутнього педагога повинно будуватися як цілеспрямоване формування психологічних та особистісних новоутворень, що становлять сутнісну характеристику віку та відповідати етапу професійного становлення; 6) подолання причин та джерел відхилень у психічному й особистісному розвитку студента.

Для реалізації програми, М.В Савчин вказує на важливість задіяння механізму рефлексії, завдяки якому у студента відбувається активне осмислення і переосмислення, процес самопізнання і саморозуміння окремих змістів своєї самосвідомості, цінностей, ідеалів та напрямів, а також їх інтерпретації і трансформації. Рефлексія як внутрішня динамічна характеристика індивідуальності забезпечує процес

смислотворення, в якому Я виступає точкою відліку для актуалізації та усвідомлення власних ставлень до всього, що відбувається як у внутрішньому, насамперед смислового та просторово-часовому континуумі, так і в зовнішньому світах. У зрілої особистості з розвиненим Я особистісна рефлексія пронизує та опосередковує представлені вище складові внутрішнього світу, дозволяючи осмислено і творчо підходити до подолання проблем власного внутрішнього світу. Завдяки цьому формулюється позитивне ставлення до себе, а це визначає самоефективність – упевненість, компетентність і готовність діяти.

У технологічному плані реалізації програми особистісно-професійного розвитку студента, підкреслює М.В. Савчин, ефективним є візуально-нарративний метод, що забезпечує змінюванню смислу різних подій в особистій історії студента, а також житті його сім'ї, родини, країни. Це дає йому змогу знайти новий ракурс сприйняття життя, забезпечує психологічну, моральну і духовну інтеграцію внутрішнього світу, а в багатьох випадках – зміну і розвиток Я особистості. Цей метод вимагає послідовного розв'язання трьох основних завдань: 1) формулювання особистісної проблеми (фокусування уваги на проблемі і надання їй суб'єктивної значущості); 2) формулювання ключових питань, пов'язаних із пошуком особистісного смислу виявленої проблеми чи ситуації; 3) когнітивне пропрацювання матеріалу розповіді; 4) знаходження унікальної перспективи і співконструювання альтернативних історій життя.

М.В. Савчин рекомендує для розв'язання завдань особистісно-професійного розвитку під час практичних занять та при підготовці до педагогічної практики використовувати творчі завдання і ситуації моделювання, проблемні методи, асоціативні методи, тренінги, ділові, сюжетні і рольові ігри, як інтеграційні форми перетворення знань в особистісні настанови і конкретні навички роботи педагога.

Одним із важливих етапів реалізації програми особистісно-професійного розвитку є самотійна творча діяльність майбутнього педагога у процесі проходження педагогічної практики. Вона дає можливість студентам відчути себе справді

суб'єктами свого професійного становлення та професійної діяльності.

Прокладаючи нові шляхи підготовки до майбутньої педагогічної діяльності, науковець зазначає, що самостійна професійно-зорієнтована діяльність студента має відповідати певним вимогам: 1) бути змістовно складною, але цікавою, такою, що вимагає інтелектуального й емоційного напруження; 2) самокерованою, тобто такою, що дає змогу використовувати варіанти у способах досягнення результату; 3) передбачити прийняття професії з усіма її радощами, проблемами і труднощами. Реалізація цих вимог у процесі проходження педагогічної практики виключає надмірне об'єктивістське оцінювання, дріб'язковий контроль, стимулює розвиток професійної відповідальності і творчої індивідуальності, перешкоджає появі пасивних настанов інтелектуального споживача, стимулює орієнтацію на ідеального педагога.

Врахування вищезазначених методологічних засад та включення до освітнього процесу у вищій педагогічній школі розроблених розвивальних і суб'єктно зорієнтованих технологій, на думку М.В.Савчина, дає змогу здійснювати зовнішню дію цілеспрямовано й ефективно, і через неї формувати та розвивати як особистість студента загалом, так і його професійно-важливі якості, опанувати значущими для педагогічної діяльності станами та переживаннями. У цьому випадку педагогічний процес спрямовується безпосередньо до особистості студента як майбутнього суб'єкта професійної діяльності, розвиваючи його, забезпечуючи перспективність професії і постійне вдосконалення.

Проведений М.В. Савчином теоретико-методологічний аналіз, дав можливість скласти функціональну модель супроводу освітньо-професійного розвитку майбутнього педагога, яка включає сім основних блоків, саме: 1) предмет; 2) мета; 3) завдання і функції; 4) організація; 5) реалізація; 6) результати; 7) постреалізація (після реалізації програми супроводу). Охарактеризуємо їх.

Предмет супроводу: особистісно-професійний розвиток майбутнього педагога.

Мета супроводу: здорова особистість студента й оволодіння ним здоровим стилем діяльності.

Завдання та функції супроводу: змістовий (прикладний) аспект, спрямований на розв'язання таких завдань, як:

а) методичне забезпечення різних видів супроводу (загальна програма особистісно-професійного розвитку, конкретні програми при вивченні окремих курсів психологічних дисциплін, програма безперервної практики та програма тренінгів для студентів-практикантів, модель здорової педагогічної діяльності, характеристика здорової особистості, модель індивідуального стилю діяльності тощо);

б) розробка рекомендацій з питань особистісно-професійного розвитку;

в) проектування (на основі наукової обґрунтованої діагностики) професійної кар'єри педагога;

г) обґрунтування й розробка рекомендацій з формування мотивації студентів до освітньої діяльності й особистісного зростання;

г) обґрунтування й розробка рекомендацій з формування мотивації викладачів до освітньої і самоосвітньої діяльності та ін.

Організація супроводу:

1) концептуалізація організації;

2) визначення змісту, складових, форм та етапів, визначення методів, критеріїв та показників ефективного супроводу;

3) постановка мети особистісно-професійного розвитку;

4) постановка завдань особистісно-професійного розвитку;

5) забезпечення мотивації особистісно-професійного розвитку;

б) складання індивідуальних програм особистісно-професійного розвитку;

7) визначення етапів: – діагностично-мотивувальний етап: а) професійного представлення (формування психологічної готовності до успішної професійної діяльності, розвиток здатності до проектування життєвої стратегії і потреби в самоактуалізації, формування психологічної компетентності, розвиток професійної і особистісної рефлексії); б) формувальний і корекційний етап;

8) розробка засобів і методів реалізації.

Реалізація супроводу:

- 1) застосування методів і засобів реалізації;
- 2) індивідуальне консультування студентів;
- 3) оперативна діагностика результатів реалізації програми «Особистісно-професійного розвитку»;
- 4) організація взаємообміну студентами досвідом реалізації програми;
- 5) корекція реалізації програми.

Результати супроводу:

- 1) сформованість під впливом супроводу позитивних настанов на безперервну освіту й самоосвіту;
- 2) готовність засвоювати нову інформацію та впроваджувати її в різні сфери практичної діяльності;
- 3) знання і практичні вміння у сфері самоосвіти й саморозвитку;
- 4) особистісна рефлексія, усвідомлення бар'єрів, чинників, що перешкоджають чи сприяють розвитку та саморозвитку;
- 5) високий рівень потреби в самоактуалізації, самореалізації та самовираженні;
- 6) готовність проявляти особистісну, професійну, соціальну та громадянську активність;
- 7) наявність високої мотивації до освітньо-професійної діяльності, пов'язаної з підвищенням рівня засвоєння професійних знань та оволодіння вміннями й навичками, оптимальним і здоровим стилем діяльності;
- 8) оволодіння професійними компетенціями;
- 9) здорова особистість, розвиток особистісних здатностей.

Етапи постреалізації після здійснення супроводу:

- 1) узагальнення досвіду;
- 2) студент самостійно займається особистісно-професійним саморозвитком.

М.В. Савчин зазначає, що важливим є з'ясування умов, чинників і механізмів супроводу, а також визначення критеріїв і показників ефективності цього процесу, зокрема 1) умови: а) нормативні (навчальні плани, програми тощо), організаційні (єдність дій усіх фахівців освітнього оточення, професійне консультування викладачів, деканів, директорів інститутів,

розробка навчальних програм), б) психологічні (створення позитивних міжособистісних стосунків між суб'єктами освітнього процесу, виявлення і врахування чинників, які сприяють професійному становленню; підготовка викладачів до здійснення психологічної підтримки студентів під час навчання у педагогічному університеті та ін.). Це передбачає: 1) готовність викладачів до саморозвитку; 2) здатність усвідомлювати й долати чинники, що супроводжують кожен етап професійного становлення студента-педагога; рівень психологічної компетентності; 3) рівень суб'єктивного контролю й саморегуляції; 4) потребу у самоактуалізації; 5) соціальну зрілість (ініціативність, активність, відповідальність). Система детермінації включає макрочинники – це тенденції розвитку суспільства і системи вищої освіти, вимоги суспільства до функціонування системи вищої освіти. До мікрочинників належать: специфіка, цілі та завдання, особливості реалізації освітнього процесу у педагогічному університеті.

Критерії і показники ефективності психологічного супроводу особистісно-професійного розвитку студента-педагога: 1) мотиваційність студентів у складанні та реалізації програми особистісно-професійного розвитку; 2) досягнення студентів у становленні професійної свідомості та професійної самосвідомості, професійної ідентичності та образу Я-педагог; 3) рівень засвоєння професійно зорієнтованих знань з курсів психологічних дисциплін; 4) розвиток інтелекту; 5) розвиток особистісних якостей (емпатія, комунікативність, ситуативна й особистісна тривожність, рівень самооцінки особистісних якостей, рівень домагань); 6) психологічна задоволеність отриманим фахом; 7) визначеність у професійному майбутньому; 8) задоволеність студентів процесом психологічного супроводу; 9) відвідування студентами психологічних тренінгів та індивідуальних консультацій.

Формування і становлення педагога-професіонала, стверджує М.В Савчин, не вичерпується тільки накопиченням знань, навичок, вмінь, професійного досвіду і майстерності. Справжній педагог повинен бути й зрілою особистістю, що характеризується як вищий рівень особистісного, психологічного, соціального, морального, духовного і професійного розвитку. Цей розвиток

відображає адекватне ставлення вчителя до явищ зовнішнього світу, засвоєння моральних, етичних, культурних, професійних та інших норм і правил поведінки в суспільстві, спілкуванні і пізнанні, прояв позитивних мотивів, цінностей, смислів, планів та функціональних ресурсів організму і психіки. Для професійної діяльності важлива гармонія особистісної і професійної зрілості суб'єкта праці, яка може забезпечити не тільки ефективність і надійність результатів, але й розвиток особистості в діяльності, формування еталонної концепції «Я-професіонал», самоствердження, самореалізацію, повну адаптацію до соціального і професійного оточення та проявляти проактивність.

Здійснювана на сьогоднішній день, в основному теоретична, підготовка майбутніх педагогів не може автоматично забезпечити значний розвиток особистості. Механізми і психологічна структура процесу особистісно-професійного зростання є непростими, акцентує науковець професор М.В. Савчин. Усвідомити й освоїти студенту ці процеси самостійно складно. Тому доцільною, на наш погляд, є розробка програми, націленої на особистісно-професійний розвиток та саморозвиток майбутнього педагога.

Запропонована М.В. Савчином програма особистісно-професійного зростання майбутнього педагога – це цілісна система навчально-виховної роботи зі студентами – майбутніми педагогами, яка має особистісно-орієнтовану спрямованість. Охоплює вона наступні напрями розвитку:

1. Розвиток та зміцнення здоров'я.

Складається за результатами об'єктивної діагностики (та постійної самодіагностики) стану системи організму, з врахуванням хронічних захворювань, особливостей фізичної культури та системи харчування, звичок тощо.

2. Особистісний розвиток.

Особистісне зростання – безперервний процес набування людиною ціннісного досвіду: смислотворення, життєстійкості, повноцінної екзистенції, досвіду пристосування до умов життя, досвіду творчості, рефлексування, спілкування та взаємодії, організації свого часу життя, здатності керувати актуальними подіями, формувати щирі та відкриті стосунки з іншими людьми,

мужньо та послідовно захищати свої погляди, сприймати життя у всій його повноті.

2.1. Пізнання себе (індивідуальних особливостей, темпераменту, характеру, здібностей тощо) на основі рефлексії, ведення особистого щоденника.

2.2. Внутрішня визначеність (побудова особистісної ідентичності та професійної ідентичності):

- чого я хочу досягти в житті;

- що для цього треба робити;

- що я можу робити;

- моя місія на землі;

- моя позиція у світі: позиція добра, любові, свободи і відповідальності;

- моя особистісна включеність у педагогічну професію (Я-професійні цінності).

2.3. Розвиток у себе головних здатностей людини:

2.3.1. Здатності любити оточуючих людей, життя і світ. Справжня любов не тільки взаємна, безкорислива, а обов'язково жертвна.

2.3.2. Здатність володіти внутрішньою і зовнішньою свободою та відповідальністю, що передбачає:

- знання своєї необхідності, що пов'язання із творенням добра;

- незалежність від життєвої необхідності;

- вміння робити вибори на користь добра;

- поєднання свободи та відповідальності.

2.3.2. Внутрішня налаштованість на безумовне творення добра і боротьбу зі злом.

2.3.3. Володіння сенсом життя (свідома відповідь на запитання «для чого я живу?»), спроможність узгодити усвідомлений смисл з реальною спрямованістю життя та своїми внутрішніми ресурсами та схильностями), що означає:

- створення оптимістичного життєвого задуму та його програми;

- охоплення свого минулого (переживати цінність прожитого життя та значення набутого життєвого досвіду);

– наповнення змісту теперішнього (відчуття повноти життя – цікаві завдання, цікаві події, пожорожі тощо);

– щасливі очікування щодо майбутнього.

2.3.4. Володіння життєстійкістю в складних, кризових, екстремальних, конфліктних ситуаціях та в ситуаціях життєвих випробувань і блокування задоволення основних потреб, що означає:

– прояв життєвої витривалості, екзистенційної можливості;

– володіти вмінням долати життєві труднощі, не втрачаючи за будь-яких обставин контролю над собою та перебігом свого життя, зберігаючи творчий характер, керування життєвим шляхом;

– залучення у взаємодію з навколишнім світом, контролю та керуванні життєвими подіями;

– позитивне оцінювання себе і своєї майбутньої професійної діяльності;

– володіння самоконтролем;

– готовність йти на ризик;

– здатність протистояти чужому негативному впливові;

– внутрішню налаштованість у всіх життєвих ситуаціях творити добро, любов, свободу і відповідальність та боротися зі злом.

2.3.5. Уміння ставити правильно життєві цілі як чинники душевної молодості та активного довголіття, що означає:

– чітке уявлення про бажане майбутнє, способи та засоби його реалізації;

– усвідомлення основних етапів життєвого шляху та наповнення їх конкретним позитивним змістом;

– орієнтування в наявній інформації, знаходження резервів та ресурсів, необхідних для планування життя;

– запобігання перетворення життя на «плавання за течією»;

– вдосконалення мислення, пам'яті, сприймання, уваги;

– осмислення людського життя як багатогранного і динамічного процесу, що містить багато альтернатив та можливостей;

– володіння рішучості у здійсненні витоку життєвих цілей та засобів їх реалізацію, наполегливістю, цілеспрямованістю послідовністю у втіленню задумів у життя.

2.3.6. Здатність до взаємодії з неповністю передбачуваним, що означає:

– створювати добре оточення (ситуації, умови, стосунки тощо);

– активно позитивно впливати на оточення;

– гнучко пристосовуватися до оточення, до ситуацій невизначеності, неочікуваних ситуацій;

– працювати над вирішенням життєвих завдань за умов нестачі інформації;

– справлятися з суперечливою та швидко оновлюваною інформацією;

– адекватно сприймати нові, незнайомі, неочікувані ситуації та розглядати їх як стимул для творчого розвитку;

– перетворювати умови, що заздалегідь не відповідають розробленим планам.

2.3.7. Здібності до постійного особистісного зростання – визволення, пошук себе і свого життєвого шляху, самоактуалізація і розвиток усіх основних особистісних здатностей, що є обов'язковою умовою досягнення щастя людського існування, відчуття задоволення від руху вперед, позитивних особистісних змін, переживання власної безмежності, нескінченності, невичерпаності, осмисленості життя. Проявляються вони у:

– створенні життєдайних людських стосунків;

– існуванні і діяльності у злагоді зі власною сутністю;

– глибиній інтеграції з найважливішими реаліями власної сутності (ідентичністю, сутнісною діяльністю, смыслом життя):

– доланні психічних травм минулого;

– самопізнанні завдяки аналізу набутого життєвого досвіду.

2.3.8. Творчі (креативні) здібності як здатність до пошуку нових способів вирішення проблем, відмовитися від стереотичних способів мислення. Проявляються вони:

– здатності до конструктивного та нестандартного мислення, діяльності та поведінки;

– усвідомленні та розвитку свого досвіду;

- генерації великої кількості ідей;
- гнучкість у породженні різноманітних ідей;
- оригінальності як можливості створення нестандартних вирішень проблемних ситуацій;
- подоланні стереотипів у розв'язанні життєвих завдань;
- створенні оригінальних алгоритмів вирішення життєвих завдань;
- здатності бачити нове та цікаве у повсякденних ситуаціях та видах діяльності, вміння відчувати інтерес до рутинних поточних справ.

2.3.9. Рефлексивні здібності як раціональне та емоційне осмислення своєї особистості, свого минулого (життєвого досвіду), теперішньої (своєї діяльності, переживання, інтелектуальної активності) та майбутнього (життєвих планів та перспектив). Конкретно вона проявляється у:

- осмисленні своїх потреб, мотивів, почуттів, ціннісних засад вчинків та життєвих виборів, сенсу життя, життєвого самовизначення;
- творчій побудові життєвого шляху;
- осмисленні наявних можливостей;
- опануванні необхідними, але відсутніми зараз ресурсами;
- подоланні обмеженостей;
- побудові адекватних очікувань щодо власного життя, коли життєвий шлях перетворюється на об'єкт творчої діяльності людини, вона стає його суб'єктом. Людина стає психологічно готовою до майбутніх подій, попереджує ймовірні негативні ситуації.

2.3.10. Творення особистого життєвого досвіду.

2.3.11. Творення, постійне наповнення фізичним, психофізіологічним, психологічним, соціально-психологічним, моральним та духовним змістом її інтерпретування, тлумачення, розповідь іншим власної історії.

2.3.12. Саморегулювання власних внутрішніх станів діяльності та поведінки.

2.3.13. Трансцендентування (вихід за власні межі) у просторі, часі, у смисловій сфері.

2.3.14. Робота з часом (взаємопереходи: минуле-сучасне-вічність, від повсякденності до неповсякденності, творення щасливої неповсякденності).

2.3.15. Творення основ свого буття, де інтегрується індивідуальна буттєва доля та спільність (загальнолюдська) доля, пошук опори в інших людях та в Божественній Благодаті.

2.3.16. Підтвердження свого Я.

3. Психічний розвиток

3.1. Розвиток розуму і життєвої мудрості.

3.2. Розвиток творчої уяви.

3.3. Розвиток пам'яті, сприйняття.

4. Соціально-професійний розвиток

Розвиток професійної компетентності педагога як сукупність діяльнісно-рольових і суб'єктно-діяльнісних характеристик, яка забезпечує ефективне виконання ним завдань і обов'язків педагогічної діяльності, міру та основний критерій її відповідності професійній діяльності.

3.3. Психологія здорового стилю педагогічної діяльності

М.В. Савчин аналізує стан дослідження проблеми психічного здоров'я педагога. Науковець виводить наукову формулу, що тільки виходячи із сутності здорової особистості і здорової педагогічної діяльності можна прогнозувати професійне зростання майбутнього фахівця та керувати цим процесом, у якому має значення врахування складових психологічного супроводу – його цілей, завдань, етапів, аспектів, технологій і засобів здійснення.

Здоров'я є вічною фундаментальною цінністю людини. Згідно з духовною парадигмою психології професор М.В. Савчин підкреслює, що людина розглядається в єдності духу, душі та тіла. Відтак її здоров'я не зводиться тільки до тілесного. У кінці ХХ ст. дослідники зробили висновок, що однією із найважливіших складових індивідуального здоров'я людини – є психічне здоров'я як стан душевного благополуччя, що передбачає відсутність в особистості хворобливих психічних станів, процесів та властивостей. У зовнішньому плані воно забезпечує адекватну

умовам оточення активність особистості, регуляцію поведінки та діяльності.

Узагальнюючи ідеї інших дослідників, М.В. Савчин визначає психічне здоров'я як змістово-динамічну характеристику процесів психічної діяльності, яким властиві самодетермінованість психічних явищ, гармонійність взаємозв'язків між відображенням дійсності і ставленням індивіда до неї. Це стан душевного благополуччя, що характеризується відсутністю хворобливих психічних проявів, одна із інтегральних характеристик особистості, пов'язана з її внутрішнім світом. Ця складова здоров'я передбачає: а) усвідомлення та відчуття безперервності, постійності та ідентичності свого фізичного та психічного Я; б) адекватний до віку рівень зрілості пізнавальної, емоційно-почуттєвої та вольової сфер особистості; в) стабільність позитивного настрою.

Аналізуючи проблему здоров'я людини взагалі, М.В. Савчин виходить з таких методологічних тверджень: 1) людина – це єдність духу, душі та тіла; 2) в ідеалі, повноцінно людина живе у трьох вимірах: а) у стосунках сама з собою у внутрішньому вимірі; б) горизонтальному (соціумі – світ людей та матеріальному світі – світі речей та в) вертикальному – стосунки з Богом (духовна сфера). Конкретна людина може жити переважно тільки в горизонтальному вимірі (світі цьому) і менше в духовному світі (світі тому). Духовно розвинута людина живе переважно у вертикальному вимірі – світі тому; 3) у здоров'ї людини виділяються такі складові: тілесна, психічна, психологічна, соціальна, моральна та духовна; 4) виділені складові синергетично взаємопов'язані; 5) у аналізі проблеми збереження здоров'я слід диференціювати стратегії зміцнення, збереження, відновлення та реалізації здоров'я; 6) здоров'я людини зумовлено дією сукупності чинників, зокрема: а) об'єктивних (матеріальних чинників, об'єктивні умови життя людини та генетична спадковість); б) соціально-психологічні умови (особливості сім'ї, професійних груп, стосунки в групах, спілкування, цінності та норми, які культивуються в групах); в) дії суб'єктивних чинників (психіка та особистість людини); г) особливості життєдіяльності людини (життєві цілі, смисл життя, життєві технології, результати життя

тощо); д) активність особистості із зміцнення, збереження, відновлення та реалізації здоров'я.

М.В. Савчин стверджує, що на психічне здоров'я окремої людини впливає система різних соціальних та міжособистісних стосунків, у тому числі в колі сім'ї, спілкування з друзями і родичами, співпрацівниками, приналежності до професійних, релігійних чи інших організацій. Наслідки цих впливів можуть мати як позитивний, так і негативний характер. Погіршення духовних, моральних та соціально-психологічних умов життя, суттєво впливає на психічне здоров'я не тільки особистості, а й суспільства загалом, зумовлюючи девіантну поведінку особистості.

Стан психічного здоров'я педагога залежить не стільки від зовнішніх подій та об'єктивних умов життя, скільки від особистісних характеристик, які трансформують дію зовнішніх факторів через внутрішні умови. Люди по-різному оцінюють однакові обставини і реагують на них залежно від своїх очікувань, досвіду, цінностей, настанов, світосприйняття загалом. Зовнішні умови суттєво впливають на здоров'я людини, але саме внутрішні чинники та особливості особистості визначають стан її психічного здоров'я.

Відтак, М.В. Савчин зазначає, що психічне здоров'я педагога є багатовимірним феноменом, що визначає інтегрованість, гармонійність, духовної і моральної спрямованості та врівноваженості внутрішнього світу особистості. Це глобальний психічний стан особистості, для якого характерна динамічна гармонійність внутрішніх переживань, думок та намірів. Воно стосується нормального функціонування психічних процесів, станів та властивостей. Психічне здоров'я – це не тільки відсутність психічних порушень, а й наявність внутрішнього особистісного ресурсу, завдяки якому людина долає у своєму житті труднощі, нові, складні та стресові ситуації. За нормального психічного здоров'я людині властиві самоприйняття і саморозуміння, гармонійний розвиток психіки, що відповідає віковій нормі. Стан психічного здоров'я людини зумовлений дією сукупності чинників різного рівня. Психічне здоров'я як важлива складова здоров'я людини, стосується внутрішнього світу людини,

є основою психологічного здоров'я, невіддільна від соматичного, соціального, морального та духовного здоров'я.

Психологічне здоров'я стосується важливих особистісних характеристик, які забезпечують не лише успішну адаптацію, але й продуктивний розвиток людини на благо самій собі, іншим людям та суспільству. Воно проявляється у всіх взаєминах особистості в навколишньому світі. Психологічне здоров'я – це характеристика індивідуального душевно-гармонійного світу особистості, що відповідає за адаптацію, соціалізацію, адекватну реакцію і поведінку та активність, спричинену динамічними життєвими обставинами (позитивні зміни і стресові ситуації).

Психологічне здоров'я зумовлює постійне самовдосконалення, саморозвиток, самовираження, самоактуалізацію особистості, проявляється у повноті її емоційних і поведінкових проявів, у широкому спектрі психологічних станів, широкій гамі емоційних реагувань і переживанні конструктивних мотиваційних тенденцій, у самоподоланні негативних тенденцій та позитивному самооцінюванні. Цей вид здоров'я пов'язаний з переважанням позитивних за своєю суттю рис характеру особистості, її моральності, наявністю в неї стійкої ціннісної сфери тощо.

Психологічно здорова особистість характеризується вираженою цілеспрямованістю (володіє сенсом життя), активністю, самоконтролем. Така особистість здатна бачити і чути, що відбувається за межами власного внутрішнього світу, диференціювати власні прояви та прояви і впливи оточення. Вона бере на себе відповідальність за те, що відчуває, про що думає, що бачить і чує, не заперечує своїх проявів та не приписує їх іншим людям. Вона адекватно виражає назовні свої почуття, відчуває власну захищеність, не здійснює хворобливих компенсаторних реакцій, підміняючи реальні вчинки фантазуванням, не проявляє егоцентризму, не втрачає самовладання, у неї розвинена емпатія.

М.В. Савчин слушно зауважує, що міцне психологічне здоров'я – умова повноцінного психологічного забезпечення її зовнішньої активності, діяльності та поведінки людини. Завдяки психологічному здоров'ю особистість встановлює динамічну рівновагу з навколишнім природним і суспільним оточенням. Вона забезпечує адекватну до умов дійсності регуляцію поведінки та

діяльності, зокрема, ефективного виконання людиною завдань, які постають перед нею в різних сферах життєдіяльності.

Інтегрально психологічне здоров'я проявляється у здатності особистості до самоактуалізації, життєтворчості, володінні адекватним сенсом життя, у позитивному впливові на оточення. Психологічно здорова людська особистість, здатна, не тільки пристосовуватися до умов свого життя, але й протистояти труднощам, вона є максимально цілісною (інтегрованою). Тільки люди зі здоровою психікою звичайно відчувають себе повноцінними суб'єктами в соціальній системі. Психологічне здоров'я людини впливає на спосіб розмірковування, відчуження і дій у процесі життєдіяльності, допомагає особистості справлятися зі стресами, будувати здорові стосунки з іншими людьми і робити вибір особистій та професійній сферах. Психологічне здоров'я проявляється в моральності (чесності, відповідальності, необразливості, активності, цілеспрямованості). Психологічно здорова особистість застосовує адекватні психологічні захисти.

М.В. Савчин стверджує, що високий рівень психологічного здоров'я дає можливість особистості не лише адаптуватися до сучасного суспільства та змінювати, перетворювати його в конструктивному напрямі – творити простір любові, добра, свободи та відповідальності. Для психологічно здорових особистостей притаманна адекватність реакцій на навколишні соціальні, психологічні, біологічні і фізичні умови. Завдяки цій здатності вони здійснюють самоконтроль поведінки, планують і реалізують свій життєвий шлях у соціальному оточенні.

Погоджуючись з думкою багатьох науковців, М.В. Савчин підкреслює, що благополуччя в психологічному здоров'ї особистості порушується через домінування певних, негативних за своєю суттю рис характеру, дефектами в моральній та духовній сферах, неправильним вибором ціннісних орієнтацій тощо. Одночасно, психологічні зміни мають зворотній характер, своєчасна їх діагностика і професійна психологічна корекція допомагає людині виробити такі засоби саморегуляції, які допоможуть самотійно подолати проблеми, до того як вони набудуть незворотного характеру. Загалом основою психологічного здоров'я є психічне здоров'я, оскільки в онтогенетичному плані основою

психологічного здоров'я людини є повноцінний психічний та особистісний розвиток на всіх етапах її життя.

М.В. Савчин зазначає, що важливим аспектом проблеми психологічного здоров'я є з'ясування його критеріїв та показників.

Провівши теоретико-методологічний аналіз та емпіричне вивчення, М.В. Савчин ствердно заявляє, що інтегральними критеріями психологічного здоров'я особистості є:

– повноцінна суб'єктність (життєтворчість) особистості: адекватне світосприйняття, цілеспрямованість, активність, працездатність, комунікативність, відповідальність, здатність планувати власне життя та реалізовувати заплановане, чинити опір негативним обставинам життя, розв'язувати життєві проблеми, самоефективність, креативність, прагнення до самопізнання та самореалізації, задоволеність життям, прийняття себе у світі, життєвий оптимізм, зосередженість (відсутність метушливості), урівноваженість, моральність (чесність, совісність, тактовність та ін.), адекватний рівень вимог (домагань), почуття обов'язку, впевненість у собі, невразливість до образ (уміння не реагувати на образи), працьовитість, незалежність, безпосередність (природність поведінки), почуття гумору, доброзичливість, терпимість, самоповага, самоконтроль, критичність до себе та своєї власної психічної діяльності та її результатів;

– інтегрованість, гармонійність, консолідованість, врівноваженість, спрямованість особистості та її життєдіяльності (духовність, моральність, пізнання, прагнення до істини), пріоритет гуманістичних цінностей (добра, справедливості, любові, краси та ін.), саморозуміння, самоприйняття, орієнтація на саморозвиток, збагачення своєї особистості, самореалізація; позитивна настанова стосовно власної особистості, духовне зростання і самореалізація, автономія, самодостатність, адекватність сприйняття реальності і компетентність у дотриманні вимог навколишнього світу;

– самоуправління – цілеспрямованість (володінням сенсу життя), сила волі, енергійність, активність, самоконтроль, адекватна самооцінка, духовний ріст та самореалізація,

адекватність сприйняття реальності, компетентність у подоланні деструктивного впливу навколишнього світу;

– активна толерантність до невизначеності, активність щодо стресових чинників, самоконтроль, оптимізм, відкритість людини до світу та навколишніх, адекватне вираження своїх думок, почуттів, природність, конгруентність, відповідальність, оптимізм, орієнтація на саморозвиток та збагачення власної особистості.

Отже, психологічне здоров'я є основою повноцінного життя, розвитку та професійної діяльності педагога. Воно забезпечує стан динамічної рівноваги між людиною і зовнішнім світом, адекватність її реакцій на соціальне оточення, а також на зовнішні фізичні, біологічні, психічні впливи, відповідність нервових та психічних реакцій силі і частоті зовнішніх впливів, гармонія між особистістю і іншими людьми, узгодженість уявлень про об'єктивну реальність цієї людини з уявленнями інших людей, критичний підхід до будь-яких обставин життя. Психологічне здоров'я є умовою здорового духовного, морального, соціального розвитку особистості, одночасно, перебуває під їх зворотним впливом.

На основі теоретико-методологічного аналізу, зібраних емпіричних даних та моделювання професором М.В. Савчиним складена схема характеристики здорової і нездорової педагогічної діяльності вчителя. Схема характеристики включає такі пункти: характер діяльності, смислова наповненість діяльності, стиль діяльності, стани в процесі діяльності, саморегуляція діяльності. Він та характеризує особливості здорової та нездорової діяльності педагога.

Здорова професійна діяльність

I. Характер діяльності:

1.1. Цілеспрямована і результативна.

1.2. Педагог проявляє професійну, соціальну, комунікативну та особистісну компетентність.

1.3. Він не спрощує професійні обов'язки та завдання.

1.4. Налаштований на підтримання професійних стосунків, бо це дає змогу збагачувати свій професійний досвід та одержувати сторонню допомогу.

1.5. У нього визначена професійна позиція.

1.6. Учитель постійно вдосконалює свою діяльність, щоб вона була легкою та ефективною, працює на рівні 40% – 60% своєї потужності, має час на запас, невитрачені повністю зусилля для особистого життя.

1.7. Він зберігає, використовує, поповнює й узагальнює досвід, фіксує досвід у щоденниках, нотатках, щоб використати його в майбутньому в аналітичних ситуаціях (початок навчального року, закінчення навчального року, керівництво новим класом, викладання предметів в новому класі тощо).

II. Смыслова наповненість діяльності:

2.1. Діяльність має особисте значення і смисл: реалізує особистісні здатності любити, творити добро, свободу і відповідальність та педагогічні здібності, професійні знання, уміння та навички, використовує педагогічний досвід в особистому житті.

2.2. Педагог переживає перспективність професійної діяльності у своєму житті, оптимістично ставиться до життя.

2.3. Праця не поглинає життя, не шкодить, не перешкоджає повноцінно жити, а, навпаки, збагачує його.

III. Стиль діяльності:

3.1. Педагогу притаманні ефективний індивідуальний стиль, легко та із задоволенням виконує діяльність, вона відповідає стану здоров'я, темпераменту, характеру, здібностям.

3.2. Педагог постійно опановує нові знання та педагогічні технології.

3.3. Постійно проявляє творчість, експериментує з метою оптимізації власного стилю діяльності.

IV. Стани в процесі діяльності:

4.1. Притаманний бадьорий стан і позитивний настрій; оптимістична налаштованість у сфері професійної діяльності.

4.2. Він змобілізований на розв'язання завдання через проблемно-зорієнтовану стратегію.

4.3. Зберігає відчуття новизни у сприйманні ситуацій професійної діяльності.

4.4. Упевнений у собі, проявляє стресостійкість та оптимістичність.

V. Саморегуляція діяльності:

5.1. Вибирає здорові стратегії подолання труднощів, зосереджується на проблемах, а не уникає їх, а розв'язує конструктивно.

5.2. Учитель зосереджує увагу на власних можливостях (ресурсах), що посилює його творчу активність.

5.3. У робочий час не відволікається від предмета праці у позапрофесійне спілкування, а у вільний час не зосереджується на професійній проблематиці.

5.4. Підтримує стосунки партнерства з колегами по роботі, особливо у складних професійних ситуаціях, бо це допомагає долати труднощі, використовувати досвід інших.

5.5. Проявляє емоційну стійкість, не хворобливо, а тверезо переживає труднощі, виявляє просоціальну активність та комунікативну гнучкість.

5.6. Емоційно-раціонально включається до педагогічної діяльності та підтримує емоційну чутливість.

5.7. Незалежний у прийнятті професійних рішень, проявляє відповідальність та наполегливість у відстоюванні власної позиції, незалежно від впливу авторитетів.

5.8. На основі оптимістичного світосприймання, здатен оцінювати реальні умови педагогічної праці та власний потенціал (особистісні якості, здатності до саморегуляції).

5.9. Легко, без втрат для здоров'я долає труднощі та проблеми.

5.10. Створює собі сприятливі умови для праці.

Отже, на думку дослідника, здорова діяльність, результативна здійснюється легко, ефективно (без зайвих затрат), органічно поєднана із життям, не заважає жити, а підтримує життя, має особистий сенс, не призводить до душевних та фізичних захворювань.

Нездорова педагогічна діяльність

I. Характер діяльності:

1.1. Не забезпечує задовільного виконання професійних завдань з розвитку, навчання та виховання дітей і школярів.

1.2. Існує розрив між результатами та характером професійної діяльності; проявляючи неспецифічну активність, не забезпечує конкретних результатів.

1.3. Позафахове спілкування витісняє професійне, яке мало б спрямовуватися на аналіз результатів педагогічної діяльності, не включається у професійне обговорення проблем з колегами-фахівцями.

1.4. Мала включеність вчителя у професійну працю, недостатній індивідуальний вклад вчителя у виконання діяльності, не проявляє творчості.

1.5. Спрощує професійні обов'язки та завдання з метою забезпечення комфортності життя; формально виконує обов'язки.

1.6. Притаманна низька фахова підготовка, не працює над її вдосконаленням.

1.7. В оцінці професійних ситуацій проявляє суб'єктивність (необґрунтованість, помилковість, необ'єктивність) у прийнятті рішень.

1.8. Знецінює професійні (психологічні, педагогічні, методичні) знання («А для чого це мені?»).

1.9. Постійно втрачає професійні якості та позиції.

II. Втрата смислу діяльності:

2.1. Незбігання особистісної спрямованості з професійною, професія не має особистого сенсу; притаманне роз'єднання особистісної та професійної сфер і посилення тенденції на забезпечення комфортності життя та конкретної поведінки, до необґрунтованого статусного зростання і забезпеченості життя

2.2. Невдоволення собою та включення захисних механізмів, емоційна відстороненість від праці.

2.3. Визнання професійних обов'язків переобтяжливими. Неоптимістичне ставлення до життя, бо робота заважає життю.

2.4. Має місце конфлікт між особистісним потенціалом і робочими умовами, що може проявлятися через симптоми емоційного відчуження та невдоволення собою, зниженням перспективності оцінки власної праці.

2.5. Виникають психосоматичні і психовегетативні порушення та захворювання.

III. Невироблений стиль діяльності, він суперечить індивідуальності педагога:

3.1. Педагог не проявляє творчість.

3.2. Не опановує нові знання та педагогічні технології.

IV. Стани у процесі діяльності:

Основними ознаками емоційного вигорання є:

- 1) виснаження, втома;
- 2) психосоматичні ускладнення; безсоння, хвороби;
- 3) негативні настанови щодо учнів; зневага до своїх обов'язків;
- 4) прийом психостимуляторів (тютюн, кава, алкоголь, ліки);
- 5) зниження апетиту чи, навпаки, переїдання;
- 6) негативна самооцінка особистості;
- 7) прояв агресивності (дратівливості, гнівливості, напруженості) або пасивності (цинізм, песимізм, відчуття безнадійності, апатія);
- 8) почуття провини;
- 9) негативні настанови щодо власних дітей, рідних, колег, світу взагалі.

V. Саморегуляція діяльності:

5.1. Діяльність здійснюється важко, неефективно (затрачаються величезні зусилля, шкодить життю, викликає хвороби).

5.2. Спрощення професійних обов'язків, коли через опірність організм чинить опір виконанню професійних обов'язків і прагне якомога менше витратити на них часу та зусиль.

5.3. Педагог відчужується, відмежовується від своєї малорезультативної діяльності.

5.4. Сильна експлуатація власних особистісних якостей у стресогенних умовах праці, зниження мотиваційної включеності може змінитися на протилежну, де умови праці можуть стати нездоланими.

5.5. Емоційна переоцінка можливих перешкод формує упередженість вчителя щодо сили й тиску організаційних та робочих умов праці.

5.6. Перебільшена економія енергії.

5.7. Переоцінка особистісного потенціалу, який би мав спрямовуватися на подолання професійних труднощів та небезпек оточення.

5.8. Надмірна включеність у незначні деталі педагогічного процесу, розширення поля завдань, що оголює власні недоліки.

5.9. Ейфоричне сприймання труднощів, зниження критичності мислення та застосування стратегій уникнення й соціального відволікання та зсуву мотиву на мету.

5.10. Своєю діяльністю педагог втомлює себе, учнів та рідних.

М.В. Савчин зазначає, що у педагогів, яким притаманний нездоровий стиль діяльності, стаються нервові зриви, нервово-соматичні захворювання, які руйнують серцево-судинну, дихальну, опорно-рухову, систему травлення, порушують голосовий апарат. Якщо вони ігнорують сигнали про негаразди власного організму, це рано чи пізно негативно позначиться на їхньому здоров'ї, працездатності, якості й ефективності професійної діяльності.

Науковець акцентує, що синдром емоційного вигорання проявляється сильніше у професійно непридатних педагогів. Якість опірності йому залежить від індивідуальних психофізіологічних і психологічних особливостей, моральної та духовної сфер, що значною мірою зумовляють і синдром вигорання.

М.В. Савчин підкреслює, що нездорова діяльність – нерезультативна, здійснюється важко, не ефективно (із зайвими затратами), органічно не поєднана із життям, заважає жити, не підтримує життя, не має особистісного сенсу, призводить до душевних та фізичних захворювань.

Слід із впевненістю сказати, що ідеї М.В. Савчина, що бентежать його розум і тривожать душу щодо сучасної української школи, допоможуть сьогодні дати відповіді на багато запитань, зокрема, щодо формування цілісної здорової, щасливої особистості педагога та здорової педагогічної діяльності.

РОЗДІЛ IV. ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

4.1. Завдання психологічної практики у контексті духовної парадигми

М.В. Савчин вважає, що психологічна практика – це діяльність, в якій головною метою є вплив суб'єкта на об'єкт. Вона поєднує психопрактичну діяльність (активність суб'єкта) і об'єкт практики (сферу докладання суб'єктної активності). Головними галузями практичної психології є: психотерапія, психологічна корекція, психологічне консультування, психотренінг, психологічна допомога, психологічна профілактика, практики особистісного і духовного зростання, практики саморозвитку, практики саморегуляції, навчання психологічним практикам, психологічна освіта, психологічні ігри, психологічне управління і маніпулювання, психодіагностика тощо.

Психотерапія на думку М.В. Савчина – вид психологічної практики, провідною діяльністю в якій є психотерапевтична, спрямована на полегшення психологічних страждань і проблем особистості, групи. Основна її мета – послаблення або позбавлення від суб'єктивних і об'єктивних симптомів страждання, які переживає особистість. Психологічне консультування спрямоване на професійну допомогу клієнтові в розв'язанні проблемної ситуації. Тренінг передбачає вправлення в конкретних видах діяльності. Провідною діяльністю в особистісному зростанні є саморозвиток. Практика саморегуляції спрямована на вдосконалення особистістю власних психічних процесів і станів. Психологічною діагностикою зазвичай вважають розпізнавання психологічного стану конкретного психологічного об'єкта (індивіда, групи, організації).

Спільне для всіх психологічних практик – передумови і основи, психопрактичні аспекти і динамічний зміст. Всі вони взаємопов'язані. Психотерапія, наприклад, передбачає психодіагностику, елементи консультування, тренінгу, особистісного і групового розвитку, саморегуляції тощо.

Психологічне консультування, тренінг особистісного зростання, практики саморегуляції послуговуються елементами інших видів психологічної практики, наприклад, психодіагностики.

Сучасна психологія, на думку М.В. Савчина, прагне перевірити й застосувати отримані знання для створення психологічних технологій, для оптимізації та гармонізації процесів психічного розвитку людини, психологічного забезпечення умов її життєдіяльності. Така науково-практична орієнтація виводить на передній план позитивістські, прагматичні методологічні принципи – доцільності, ефективності, продуктивності тощо. Набувають поширення ідеї еkleктичності, плюралістичності, мультипарадигмальності, що знімають будь-які обмеження щодо застосування методологічних підходів і окремих методів. Психопрактичну діяльність можна виявити і за межами сфери практичної психології.

Сучасна психологічна практика має справу з індивідуальністю людини і зосереджується на контекстуальних сенсах людської діяльності. Як наслідок теоретичне знання академічної психології часто вступає в конфлікт з емпіричним знанням, а психологічна практика надає перевагу гетерогенним і якісним знанням повсякденного життя, що набуває достовірності в особистому досвіді, над теоретичним знанням.

М.В. Савчин вважає, що консервативна і несприятна академічна психологія надто переоцінює застарілий «позитивістський одяг». На його погляд, психологи-практики охочіше застосовують постмодерністську методологію, ніж академічні психологи; щоправда, останнім часом «близькі до практики» психологи-дослідники теж досягають успіху в засвоєнні і поширенні цієї методології. Цим він констатував появу в психологічному співтоваристві нової орієнтації як з'єднувальної ланки між двома полярностями – «чистими» практиками і «чистими» дослідниками.

Професор М.В. Савчин стверджує, що у сучасній психотерапії домінують дві основні концепції особистості. Одна з них іде від психоаналізу – «глибинна психологія», що апелює до глибин особистості, друга, – «вершинна психологія» – виходить з гуманістичного напрямку й апелює до висот особистісного духу.

Так, у психоаналітичній психології знаходять і постмодерністські елементи – релятивізм, скептицизм, видуманість. Психотерапія, що розвивається в гуманістичній традиції, розглядає людину як цілісну особистість, яка прагне до відновлення «автентичності», тобто своєї достовірності і відповідності «екзистенції», своїй істинній природі. Чим ближче терапія до ноуменального досвіду, тим вільніша вона «від прокляття патології».

Сучасна терапія, вважає Мирослав Васильович, допомагає боротися з конфліктами там, де можливе справжнє його вирішення. Вона перетворює конфлікт на боротьбу між справжнім розв'язком і незавершеним. «У сучасних напрямках психотерапії багато уваги приділяється методам і технічним питанням та втрачається розуміння серцевини психотерапії як відновлення всепов'язаності свідомості. Багато напрямів психотерапії не можуть домовитися відносно розуміння суті терапевтичного процесу.

Як практик М.В. Савчин наполегливо стверджує, про у сучасній практичній психології часто спрощено трактують гармонійність особистості, перебільшуючи значення несвідомого та его і тільки декларативно постулюючи онтологічний статус духовного. За такого підходу психології не зрозуміти повноцінно людську душу, бо вона – образ Творця. Слід узяти до уваги і відсутність універсальних соціально-психологічних причин, що пояснюють виникнення різних психічних розладів. Із цих причин практичні психологи спричинилися до культивування нарцисизму як соціальної цінності, а також до становлення покоління, яке американські психологи називають «Я-поколінням». Основні його риси – виразно індивідуалістична, егоїстична спрямованість особистості; нездатність до взаємодії (допомоги, підтримки, сприяння); вміння сміятися, але невміння радіти, переживати тиху внутрішню радість. Загалом сучасна психотерапія охоплює більше 2000 технік, більшість із яких не враховує духовності людини. А саме на цьому ґрунтується християнська психотерапія.

На думку вченого, психологічна практика несвідомо долучається до створення проблем в індивідуальному та суспільному житті, запроваджуючи, наприклад, спотворений ідеал психічно здорової особистості. Вона культивує найрізноманітніші

узалежнення у повсякденному житті від: а) компліментів, особливо в жінок, керівників та лідерів; б) статусу, влади, соціального становища; в) тілесної краси (обрання королеви краси – це своєрідне відродження звичаїв давніх латинських народів (мистецьки прикрита торгівля рабіннями); г) вплив рекламної інформації; г) культивування парадоксальних норм моди у всіх сферах життя тощо.

Практична психологія послідовно культивує: а) егоїзм, себелюбство, егоцентричне самоствердження та самовираження, надмірну самоповагу, недооцінювання орієнтації на безумовне творення добра, вміння прощати; б) найрізноманітніші задоволення безвідносно до критеріїв моральності, духовності, психічного і фізичного здоров'я. Підтримуючи сучасну масову культуру, практична психологія відриває людину і від використання можливостей ефективної народної психотерапії (звичаїв, традицій, ритуалів, дружнього, вільного спілкування тощо).

Назагал практичні психологи рекомендують бути емоційними, пристрасними, а насправді вищими духовними станами людини є: 1) безпристрасність; 2) безмовність; 3) обітниця внутрішнього чернецтва. Більшість психологів негативно оцінює терпіння, подолання гордині, самообмеження особистості, культивуючи спотворений ідеал психічно здорової особистості. Вважається, що зовнішня свобода особистості є значущішою від внутрішньої свободи, яка має трансцендентну природу.

Практична психологія, як і традиційна медицина, що лікує хвороби і значно менше працює з їх причинами, культивує дисгармонії, труднощі індивідуального та суспільного життя, робить людину залежною від психологічної допомоги вважає вчений. Навіть у новій галузі практичної психології – кризовій психології – потерпілий розглядається як споживач послуг. Між тим головним завданням цього напряму практичної психології є формування готовності людини адекватно діяти у критичних ситуаціях.

Практичні психологи, на думку М.В. Савчина, не враховують, що основним джерелом розвитку та саморозвитку особистості, її оптимального функціонування, корекції та самокорекції

внутрішнього світу і життєдіяльності є духовність. Не враховують і катарсичний (зцілюючись, переживати тиху внутрішню радість) потенціал духовної рефлексії. Традиційно практична психологія скептично ставиться до можливостей людини в самопобудові та підтриманні гармонійності власного внутрішнього світу та життя, її здатності до самокорекції.

Вчений зазначає, що на сучасному етапі практична психологія потребує нового методологічного обґрунтування своїх завдань, функцій, вимог до побудови автентичної природі людини психотерапевтичної практики. Щоправда, науковці час від часу прагнуть зайнятися «методологічним очищенням» практичної психології, щоб вилучити «скверну непрофесіоналізму». Перед психологічною практикою, що ґрунтується на традиційних концепціях особистості (психоаналітичній, необіхевіористській, гуманістичній, гештальтпсихологічній, когнітивній та ін.), постає проблема її адекватності, ефективності, а головне, стійкості та незворотності результатів консультативної, психокорекційної, психодіагностичної, психотерапевтичної роботи, а також рівня і глибини позитивних змін у клієнта (пацієнта), особливо у складних випадках (втрата сенсу життя, суїцидальні спроби, розриви значущих стосунків, життєві катаклізми тощо).

Найчастіше депресія, тривога, невпевненість, психологічні, душевні й тілесні страждання зумовлені відсутністю в особистості духовних станів безпристрасності, безмовності, трансцендентної любові і свободи. Володіння духовною людиною обітницями внутрішнього чернецтва (бідності, цнотливості та послуху) та іншими вищими духовними станами зумовляє зміщення центру її Я із соматичної, психологічної та соціальної сфер у сферу духовного, а Я-ідеальне ідентифікується із цими станами і вже немає нічого спільного з Над-Я, що є джерелом комплексів та негативних переживань.

Насправді, М.В. Савчин вважає, що людських сил для спасіння недостатньо. У житті необхідна зовнішня підтримка, бо одинока людина неспроможна собі зарадити. Вчений оптимістично зазначає, що усе частіше психологи-практики, психотерапевти вбачають у релігії ефективний засіб морального, психічного, фізичного оздоровлення, джерело духовного

відродження суспільства і особистості. Вони зауважують, що релігія перевищує психологію та психіатрію не лише у пізнанні внутрішнього світу людини і в ефективності впливу на нього, його конструктивній корекції.

Психотерапевтичний ефект віри полягає насамперед у появі внутрішнього налаштування людини на позитивне сприймання себе, подій свого життя, навколишньої дійсності. «Здатися на ласку Божу», готовність «чинити волю Бога, а не власну», «стати дитиною Божою», «бути воїном Христовим» – основні характеристики емоційно-вольового стану практикуючих християн, який не містить напруги, страху та інших негативних емоцій, а також оптимізує їх, вселяючи надію на спроможність гідно прожити життя, бути щасливим у кожній його миті.

В онтології особистості є стани душі, які важко пояснити в категоріях морального богослов'я, бо вони не виходять із суті добра і зла. Це психопатичні стани, які розвиваються від природи людини (патологій мозку). Навпаки, біснуватість – стан людини, коли вона втрачає будь-яке самоусвідомлення, перебуваючи під сильним демонічним впливом. Легша форма порушення душі – одержимість – цілковите полоніння її злою силою, коли людина стає рабом своїх пристрастей та гріхів.

М.В. Савчин зауважує, що в клініці особистості існує група межових розладів – функціональний, тобто принципово зворотна психічна патологія (неврози, неврозоподібні стани, деякі типи депресії, психосоматичні стани, набуті форми психопатій та ін.). Вони також часто бувають зумовлені духовними причинами. Так, депресія – це сигнал душі про неблагополуччя, злиденне, бездуховне існування. Волання гріхів, коли нерозкаяність мучить душу, часто призводить до самогубств. У такі моменти демони шепчуть на вухо людині: «Все погано, сподіватися немає на що, все одно помирати, так краще зроби це зараз».

Депресія та інші порушення проявляються через різні тілесні недуги (болі в животі, біль голови, стійке безсоння). У людини «плаче мозок», а сльози «ляються» у серці, печінці, нирках і шлунку. Так, у хворих на ішемічну хворобу серця нерідко проявляються внутрішнє напруження, нетерпимість, прагнення до постійного лідерства, емоційна нестійкість. Виникнення бронхіальної астми

пов'язане з наявністю в характері виражених рис патологічної наполегливості, нетерпимості. Захворювання щитоподібної залози може бути зумовлене надмірністю у харчуванні та інших тілесних задоволеннях. Загалом, депресивні стани можуть бути зумовлені внутрішніми (ендогенними) причинами і мало залежати від психологічних чинників та обставин; розвиватися у зв'язку з різними переживаннями, неприємностями, які накладаються на особистісно-психологічні особливості людини, її цінності (невротична депресія); спричинюватися гріховністю людини, що зовсім не враховує сучасна психотерапія.

Невротичні стани мають різні причини, пов'язані зі станом духовності особистості. Невроз – це зіткнення суперечливих внутрішньоособистісних тенденцій, що виражають невідповідність бажаного та реального. Головну роль у їх виникненні відіграє особистість людини, а не стреси та неприємності. Захворювання розвивається через конфлікт особистості із собою (інтрапсихічний конфлікт) чи з іншими людьми (інтерпсихічний конфлікт). Невроз не зникає зі зняттям психотравматичної ситуації. Особистість у своїй душевній роботі, насамперед рефлексуванні, без опори на духовне неспроможна подолати ці суперечності. Однак сучасна психотерапія переважно ситуативно допомагає людині подолати невротичні тенденції.

Дослідник вважає, причиною неврозів може бути гріх. Так, у атмосфері злоби, спокус, бруду, розбещеності, нестримних пристрастей, безглуздості та непристойності душа людини стає нечистою – домівкою бісів. Гріх збуджує пристрасті, дезорганізує психіку, виводить з-під контролю свідомості емоції та уяву. Так, схильна до алкоголізації людина відзначається вразливістю, поганою пристосованістю до життя, слабовіллям, або, навпаки, великою самовпевненістю, гордовитістю, хворобливо переживає найменші життєві невдачі, наполегливо шукає визнання. Якщо до цього додається ще й психотравма, то ймовірність нервового зриву дуже висока. Хворому на алкоголізм потрібно нагадати, що він обплутаний путами гріха, навести приклади зцілення інших людей. Між тим, кодування хворого на алкоголізм – хибний шлях, бо першопричину – гріх – не подолано, що часто призводить до

депресії, подразливості, тривоги. Відбувається матеріалізація гріха: гріх – характер – хвороба тіла.

Переважання в житті людини душевних пристрастей, як і переважання культу тіла, є запереченням життя у душі. Міцне тіло (як і висока ерудиція) зовсім не є передумовою духовної зрілості. Тому напевно не можна назвати духовно здоровим доктора наук, який ні разу в житті не відкрив святе Євангеліє, хоч опрацював не одну тисячу книг. Буває і навпаки, коли у глибоко віруючої людини розвивається душевна недуга – вона молиться, відвідує храм, але одночасно проявляє деяку психічну неспроможність.

Психіатрія і психотерапія, що утвердилися на матеріалістичних позиціях, не визнають існування бісів, які часто опановують душу людини, через те вони не можуть пояснити походження багатьох важких душевних порушень (сатанинство, кілерство, самогубство тощо). Сучасні психотерапевтичні школи не враховують реальність гріха, який пронизує людину, віддаляє від справжньої реальності внутрішнього світу особистості з її недосконалою природою та глибинною потребою справжнього щастя. Вони до певної міри відкривають та аналізують душевну проблематику людини, але не здатні адекватно розв'язати її. Психоаналіз, медитація та інші практики зовсім не замінюють сповіді. Подоланню почуття провини певною мірою вони сприяють, але мають для людини катастрофічні наслідки – втрату чистоти сумління, цинізм, втрату дороги до спасіння. Парапсихологія, йога, спіритизм, наркотики – це фальшивий і деструктивний досвід взаємодії з духовними силами небожественної природи.

М.В. Савчин зазначає, що сучасна психотерапія потурає гріхам і низьким пристрастям людини; прагнучи підняти самооцінку особистості, культивує егоїзм, гординю. Вона пропонує пацієнтові виплутатися з клубка проблем переважно за допомогою окультатних методів, закликає до мрійництва, фантазерства, що є шляхом виникнення пристрастей та гріховних помислів. Через цей особливий стан свідомості, коли «відкриті ворота» душі, гіпнотизер чи окультист стає провідником чорних сил у душу людини, і така людина служить сатані. Християнство характеризує гіпноз як «свідоме служіння злу», називає його явищем, що «руйнує дух

людини». У стані гіпнозу використовуються темні сили духовного світу. Сучасна психологія, швидше, робить рекламу та легалізує гріх.

Якщо нові хвилі психотерапії використовують психотехніки для «трансформації особистості», то, за вченням християнської церкви, людина на шляху до єднання з Богом ніколи не втратить свого глибинно-особистісного, своєї свободи, хоч і добровільно відмовляється від своїх природних нахилів. Духовне життя завжди свідоме; несвідомість, на якій будує свої системи більшість психотерапевтичних шкіл, є ознакою темряви і гріха.

Століттями великі релігійні традиції давали позитивну відповідь на ці питання, стверджуючи, що звичайний стан людини спотворений і що вона може пробудитися. Практика споглядання змушує визнати обмеження звичайного стану свідомості і пропонує способи пробудитися в неспотвореному стані – стані просвітлення. На відміну від більшості терапій, що працюють зі симптомами, духовні практики безпосередньо впливають на природу людини – свідомість, духовність, присутність, допомагаючи розкриттю її най-коротшими шляхами.

За волею Господа хвороби можуть даватися людині для випробування віри і навіть як нагорода тим, хто радіє хворобливим тяготам, терплячи їх заради Бога та вічного життя. Людині не можна думати, що вона терпить скорботи більше за іншу. Наскільки спасительною може виявитися душевна хвороба для християнина, настільки згубними є духовна пустота та моральна розбещеність у психічно здорового.

Існує і релігійна параноя як специфічний розлад мислення, що проявляється як відмова від соціальних обов'язків (наприклад, неофіт кидає навчання, роботу, сім'ю тощо) або як нехтування гігієною, прийняття без благословення непомірних подвигів посту, молитви, страждань тощо. Цей стан відрізняється від спокуси, духовної омани, недосвідченості чи інших проявів душевних недуг.

Психічна хвороба як важкий хрест – лише окремий випадок пошкодження людської природи. До кінця пізнати таїну її виникнення і духовний смисл засобами психологічної науки неможливо. Це важко пояснити, оскільки Божий Промисел

розкривається у вічності. Там приготовані суд і нагорода за наші справи у земному житті.

М.В. Савчин вважає, що психотерапія повинна бути покликаною здійснювати не просто словесний, а духовний вплив на людину. У більшості психічних розладів особистості доцільний духовний «діагноз». Перед психотерапевтом постає завдання з'ясувати: 1) що у стражданнях людини має духовну причину і підлягає духовному лікуванню; 2) що в її переживаннях є проявом душевної хвороби, причиною якої є порушення у мозковій діяльності чи всього організму, і тому вимагає втручання лікаря; 3) психофізіологічні порушення, які є опосередкованим наслідком особистих і родинних гріхів, що одночасно вимагає духовних, психіатричних і психотерапевтичних методів лікування.

Духовний погляд на проблему виявляє причини страждання: духовну сліпоту, ігнорування духовних потреб, безбожність. Як із появою світла зникає тьма, так від пахоців і смирення зникають смуток і гнів (св. Іван Ліствичник). Молитва, піст, Святі Таїнства суттєво змінюють психічні стани: зникають нав'язливі ідеї, галюцинації, приходить осмисленість, значно поліпшується самопочуття. Під впливом Святого Духа перетворюється плоть людини, ще більше він діє в її серці. Подвижники віри і благочестя діють благодаттю Духа на інших людей.

Вчений вважає, що в основі багатьох психічних розладів – несмиренність і пристрастність особистості. Пристрасть є одним з головних мотивів поведінки людини в сучасному суспільстві і причиною нервово-психічних захворювань. Смиренням людина перемагає все. Коли біси, що збуджували пристрасті, відступають, у душу проникає світло, настає мир, спокій, тиша, ясність, чистота. Справжнє вилікування від душевної скорботи може статися тільки через покаяння. А це вимагає духовних зусиль людини.

Школи психотерапії, які у своїй практиці звертаються до рівня духовності особистості, зайняті поглибленим вивченням «надіндивідуальних», «колективних» або «надособистісних» процесів у людині. Так, глибинна психологія привертає увагу до трансцендентності смирення і до втілення духовного в соціальному житті. Сучасна аскеза бачить себе на службі у

людського, яке було сприйняте у Втіленні; вона рішуче чинить опір всякому умолінню або усуненню людини.

Психотерапія, зорієнтована на врахування духовного начала, по-особливому працює із несвідомим особистості. Відомо, що справжнє, але приховане душевне життя відбувається нижче порога свідомості, постійно чинячи свій тиск на свідоме. Психологія, погоджуючись із аскезою, вважає, що з несвідомим слід «працювати» дуже обережно. Занадто докладні спогади про минуле, дуже тривала акцентуація уваги на ньому небезпечні, бо можуть завдати більше шкоди людині, ніж користі. Фройдівський метод інтроспекції та редукції теперішнього часу в минуле відчужує людину від її внутрішнього ества і забирає в неї свободу.

М.В. Савчин стверджує, що завдання психотерапії полягає в тому, щоб дістатися до ірраціональних коренів душі, до чистого і нечистого джерел уяви, розкрити їх справжню природу. З цією метою і психоаналіз, і аскеза шукають обхідні шляхи до того, щоб туди могло проникнути світло розуму. На підсвідомість у жодному разі не можна впливати імперативно, бо вона чинить опір всякому прямому наказу. Якраз через уяву можливе найефективніше проникнення в цю сферу; воно відкривається людині, як велика сила образів. Аскеза, на відміну від психоаналізу, спочатку очищає уяву і потім спрямовує її на те, що знаходиться за межами образів уявлень. Для цього використовується ікона, що спрямовує духовний погляд людини до власної апокаліптичної межі. Якщо психотерапевт звертається до доброго серця пацієнта, то в нього зникають упередження, тане гнів. Принцип позитивності означає концентрацію фахівця і клієнта на позитивному досвіді. Його реалізація приносить великий трансформаційний ефект, бо позитивні моральні стосунки, емпатія, добро, творчий життєствердний Ерос, милосердя іманентні суті психічної реальності людини.

Духовна аскеза є глибинною сублимацією, прагненням до вищого, до Всевишнього. Вона спочатку формує витончену культуру уяви, вчить духовному посту, духовному зору і слуху. Людина невпинно стикається з незліченними образами, що оточують її або виникають у її душі. Вона постійно перебуває під

впливом навіювання від розмов, наукових формул, політичних гасел, художніх форм, людських облич, космічного пейзажу.

Як свідчить практика духовної психотерапії, завдяки орієнтації на духовне начало (віра, надія, любов, творення добра, активна участь у вдосконаленні світу, духовна рефлексія, молитва, самообмеження, терпіння, прощення, самоприниження, метою якого є духовне піднесення) людина може досягти значних результатів у самотерапії. Як зазначає професор, конкретно це проявляється у:

1) досягненні стану ясної свідомості, який характеризується: ясним розумом, широтою та глибиною усвідомлення себе, світу та свого життя (усвідомлення головного в житті); розумінням, сприйманням і прийманням внутрішньої (місія у житті, сенс життя, своє «треба» і «хочу», свій особистісний ідеал) та зовнішньої («треба», «від мене очікують») необхідностей; володіння необхідними знаннями (відчуття та розуміння усіх граней, сторін життя, суспільства і природи) і технологіями життєдіяльності; здатністю контролювати життєві ситуації, розв'язувати проблеми, розгадувати загадки життя, «знаходити» філософський камінь; чітким усвідомленням минулих та актуальних помилок і передбаченням потенційних;

2) здатності гармонізувати свій внутрішній світ, встановлюючи рівновагу з власним несвідомим, долати комплекси, розв'язувати внутрішні суперечності;

3) долати життєві кризи (втрату рідних людей, невдачі у кар'єрі, важкі чи навіть невиліковні захворювання тощо), розв'язувати соціальні суперечності власного життя та життя інших людей і суспільства (індійський лідер Ганді зброї, амуніції та армії англійців протиставляв піст, інтригам, лукавству та насильству – молитву, а політичним розбратам – безмовність, і тим самим став переможцем у боротьбі за незалежність своєї Батьківщини).

Духовна парадигма яку формулює М.В. Савчин, спрямовує практичну психологію на використання особливих технологій допомоги, підтримки і сприяння функціонуванню і розвитку людини:

- культивування безумовної любові, віри, добра, свободи та надії;
- актуалізація свідомості та позасвідомого (духовного), а не лише звернення до несвідомого;
- актуалізація внутрішніх духовних резервів клієнта, а не маніпуляція ним з метою пристосування до умов;
- спрямованість на забезпечення насамперед внутрішньої свободи особистості як автентичної цінності, невіддільної від особистісної відповідальності, творчості, пізнання істини, правд а не тільки зовнішньої свободи;
- навчання психологічному «експериментуванню» у своєму внутрішньому та зовнішньому світах (духовна та особистісна саморефлексія, формування життєвих планів, засвоєння ефективних життєвих технологій, самокорекція, вироблення нових корисних звичок та звільнення від шкідливих тощо);
- сприяння конструктивній зовнішній фізичній і соціальній активності та самоактивності, спрямованій на реалізацію у своєму житті духовних цінностей;
- актуалізація глибинно автентичного, індивідуально неповторного та особливого, типового і загальнолюдського, трансцендентного в особистості як джерела найадекватніших, найдієвіших та найморальніших мотивів життєдіяльності (найпотужніших сенсів та ідеалів), що сприяє подоланню невротичних та інфантильно-архетипних деструктивних тенденцій;
- орієнтація людини на вічність, яка як повнота усіх часів може бути присутньою у кожній життєвій миті, а не зосереджена тільки на минулому чи майбутньому.

Християнська турбота про душу – комплекс різноманітних взаємопов'язаних справ: а) духовна бесіда, в основі якої – розуміння того, що в процесі психотерапії пацієнтові слід передусім дати любов і душевне тепло. Для цього необхідні відповідні знання. Завдання психолога полягає в допомозі пацієнтові набути гармонії із собою, а також зі світом і Богом; б) психологічний аналіз конфліктних ситуацій; в) зустрічі з духовенством; г) сімейно-родинні консультації; ґ) катехізація; д) психологічна підготовка до таїнства хрещення і миропомазання,

сповіді, елеопомазання для Божого благословення в поважній недусі, бажання здоров'я душі та тілу; е) реабілітація осіб, що стали жертвами тоталітарних сект, окультних впливів; е) спільні молитви; ж) паломницькі поїздки до святих місць тощо.

На думку вченого орієнтація в психотерапії на реальну онтологію, на духовне, допомагає значно підвищити ефективність психологічної практики та забезпечити стійкі її результати. У контексті духовної парадигми психотерапія повинна подолати розрив між аксіологічною функцією серця та гносеологічною функцією розуму. Це – шлях до гармонії внутрішнього світу людини та гармонії її стосунків зі світом, зміцнення її сил для творення добра та боротьби зі злом. Головними наслідками діяльності практичного психолога є зростання сили Я клієнта та рівня його свідомості, орієнтація на духовне. Специфічними тут є особливості психологічних технологій допомоги, підтримки, сприяння та супроводу функціонування та розвитку людини, груп, суспільних інститутів і суспільства загалом.

Добрий цілитель знає, що милостині, догляд за хворим, співчуття, виявлене до інших, оздоровляють людину. Неможливо зцілити себе, якщо людина не перебуває в цьому полі та не усвідомлює законів духовного життя. У досягненні цієї чистоти цінні заповіді християнства, монастирські статuti, моральні тренування в духовних традиціях. Така настанова протилежна діям, які розщеплюють особистість, створюючи в ній і навколо неї світ глобальної шизофренії. Щоб вилікуватися від цієї запутаності, релігії пропонують полюбити себе і переучити себе з цією чистою любов'ю.

Процес зцілення є процесом спілкування. Людська природа влаштована так, що людина сама може включати те, що було травмою, і зцілятися. Християнська терапія, на думку професора, дає численні дари зцілення: зменшення тривоги, провини і страху; посилення впевненості і сміливості; глибше розслаблення, незворушність і умиротворення; велику здатність до відкритості, чесності і близькості; емоції щастя, радості і захоплення; відкрите, добре і любляче серце; відкритий, сприйнятливий і пробуджений 'розум. Спокійний розум є чистим дзеркалом, в якому людина бачить світ і себе. Коли її менше мучать нав'язливі потреби, менше

турбують хворобливі емоції, людина отримує змогу пробудити в собі божественне бачення. Бачити божественне в усьому – це п'ята практика. Духовний зір, що надихав мудреців упродовж усієї людської історії, називали по-різному: «око душі», «око серця», «око Дао» («внутрішнє око»). Така діяльність є вершиною інтуїтивного усвідомлення, яке допомагає людині розпізнати божественне в усіх речах і в собі.

Як зазначає М.В. Савчин, опоненти духовної парадигми заперечують можливість християнської психотерапії в принципі, оскільки віруючий психолог нав'язуватиме релігійні переконання людям – але ж мають право на існування інші релігійні вчення. Логічні і закономірні контраргументи в такому діалозі: віруючий психотерапевт не використовує медитативних технік, гіпнотичних трансів та інших прийомів, що руйнують душу пацієнта, забирають в нього свободу, – його практика ґрунтується на християнських цінностях; він працює з людьми, які хочуть чути про душевне одужання через духовне життя.

Отже, у контексті духовної парадигми в основі психологічної практики – концепція особистості, згідно з якою вершинною та глибинною характеристиками особистості є її духовність. Нові вимоги до психотерапії покликані новими соціально-економічними умовами та загально цивілізаційними тенденціями, а головною її спрямованістю є реалізація власного потенціалу для творення добра і боротьби зі злом. Повноцінна життєдіяльність – це автентична внутрішня та зовнішня свобода, невіддільна від відповідальності; пошук істини, творчість, реалізація задатків і талантів; спрямованість до досконалості, підготовка до зустрічі з вічністю завдяки реалізації та вдосконаленню себе, творенню добра та активній участі в облагородженні світу.

Зазначається, що духовне пізнається принципово іншими шляхами. Його неможливо пізнати в межах позитивістської та навіть гуманістичної парадигм, де переважно досліджується світська духовність. Міркуючи про духовне, ми постійно спотикаємося об плотське (тілесне), психічне, моральне, соціальне. Між тим, найвеличнішою думкою, що гідною людини, є ідея про Промисел Божий у людському житті, бо вона дарує людині мудрість і блаженство. Найбільшою турботою людини є турбота

про спасіння душі, яка є найбільшим скарбом на землі, а тому потребує невсипущого піклування. Найвеличнішим очікуванням людини є очікування смерті, бо воно очищує сумління та спонукає людину до творення добра.

Вчений констатує, що традиційно сучасна психологічна практика (психотерапія, психокорекція, психодіагностика, психологічне консультування) не автентична природі людини, не сприяє конструктивному розв'язанню її сутнісних (стратегічних) проблем. Своїми технологіями та методами психолог-практик взагалі не має права активно втручатися до внутрішнього світу людини, наприклад, – руйнувати рівновагу несвідомого і свідомого, активно пропонувати найголовніші сенсу індивідуального життя. Депресія, тривога невпевненість, психологічні, душевні й тілесні страждання зумовлені відсутністю в людини духовних станів безмовності, безпристрасності, просвітлення.

Психологія, пропонуючи свої послуги клієнтам, пацієнтам, повинна враховувати присутність у них духовного, морального начал, бо шляхи Премудрості Господа несповідимі – це тисячі й тисячі шляхів захисту й порятунку для тих, хто йому молиться. Пізнайте істину – і вона зробить вас вільним (Йо. 6:44).

Важливе завдання психології як конструктивної науки М.В. Савчин вбачає в спрямовунні зусиль на розв'язання реальних проблем людини, орієнтуючись на ідеал духовно розвиненої особистості:

1) допомагати людині, з одного боку, усвідомити її реальний сенс та цілі життя, власні потреби, усвідомити дійсність, в якій вона живе, вчиняє, розвивається, творить, готується до зустрічі з вічністю;

2) навчати людину культивувати в собі обґрунтовану самодостатність;

3) пропонувати спосіб життя та засоби, що пробуджують Віру, Надію, Любов і спонукають творити Добро та одночасно боротися зі злом, йти шляхом свободи і відповідальності;

4) відкривати перспективи подолання проблем особистісного функціонування та розвитку, творити конкретні проекти життєздійснення;

5) умотивувати і з'ясувати цілі, яким людина хоче себе посвятити, концентрувати сили на їх досягненні;

6) показати шлях відновлення духовної, психічної та фізичної енергії людини через трансцендентування, віру в Бога, розвивати в себе фундаментальні здатності самовизначення, здатності вірити, любити, творити добро, свободу і відповідальність;

7) пропонувати особистості як їй бути чуйною до потреб інших людей та зміцнити себе в альтруїзмі (безкорисливості), у любові, не втрачаючи себе, свою гідність і честь;

8) схвалювати справжні цінності та готувати людину до прийняття всього, що може реально бути для неї корисним, – аж до прийняття страждання;

9) пропонувати оптимальні шляхи внутрішньої інтеграції особистості задля підпорядкування духовному її призначенню;

10) зміцнювати віру в нескінченність і конечність свого буття.

Ефективність психологічної практики, стверджує науковець, залежить від адекватного уявлення про людину, уявлення про здорову особистість, про здоровий стиль життєдіяльності, про смисли життя та автентичне щастя людини. На ефективність діяльності психолога-практика впливає і його особистий духовний і ціннісний досвід.

Звернення психологічної науки до духовності як реального предмета дослідження та практики відкриває перед психологією перспективу стати справжнім лідером у системі наук про людину. Ми повинні відкритими (рефлексуючими очима) дивитися на реальні проблеми людини та суспільства, діяти на випередження, а не перебувати у хвості проблем, які створює цивілізація, деструктивна методологія.

Практика, що ґрунтується на духовній парадигмі, по-перше:

- 1) реально вирішує проблеми особистості;
- 2) швидка, вона ефективніша.

Психологічна практика на думку М.В. Савчина, в основі якої покладено неавтентичні уявлення про людину несвідомо долучається до створення проблем в індивідуальному та суспільному житті, культивує, наприклад, спотворений ідеал психічно, психологічно та соціально здорової особистості і не

враховуючи стан її морального та духовного здоров'я, неадекватні уявлення про щастя людини, здоровий стиль життя та його смисли.

Психологи часто редукують реальність, не знаходять поліглибиннішої причини людських страждань, є проблеми з діагностичною гіпотезою, а відтак здійснюють неадекватні інтервенції. Так, часто практичні психологи в роботі з клієнтами послідовно культивують:

а) злякисний нарцисизм, егоїзм, себелюбство, егоцентричне самоствердження та самовираження, надмірну самоповагу, недооцінюють орієнтації на безумовну любов, творення добра, на вміння прощати;

б) найрізноманітніші задоволення безвідносно до критеріїв духовності, моральності, психічного і фізичного здоров'я.

Більшість психологів негативно оцінює терпіння, самоподолання особистістю власної гордині, самообмеження, культивує спотворений ідеал здорової та щасливої особистості, зводячи свободу особистості до такої, яка не поєднана з відповідальністю.

Вчений вважає, що у сучасній практичній психології часто спрощено трактують гармонійність особистості, перебільшуючи в ній значення несвідомого та его. Більшість практичних психологів фактично не враховують, що фундаментальним чинником розвитку та саморозвитку особистості, умовою її оптимального функціонування, корекції та самокорекції внутрішнього світу і життєдіяльності є духовність.

В особистості є сутнісне ядро, яке включає найстійкіші і найзначущіші уявлення про себе, про повинне, про добро і зло, про логос як ідею та ентелехею, у ньому акумульовані не тільки «добрі» поривання (до любові, добра, творчості), але й «погані» (деструктивні, наприклад, агресивні імпульси тощо), вміщує програму індивідуального життя.

Духовно розвинена людина досягає незбагненої вершини індивідуальності (стан душі і духу), але це, на жаль, не є стабільним станом, бо людина в кожен момент може впасти духовно з причини деструктивних впливів. Духовне фундаментально

впливає на всі аспекти особистості, її соматичну та життєву. Вона задає головну мету життя і розвитку людини.

Вершиною та глибиною характеристикою особистості є її духовність, яка характеризується станами трансцендентної віри, любові, свободи і відповідальності. Завдяки їй особистість досягає мудрості, може сама собі надати допомогу. В основі багатьох психічних розладів є руйнівні емоційні стани – несмиренність і пристрастність особистості. Як раз з цими феноменами має працювати психолог.

Духовна парадигма спрямовує практичну психологію на використання особливих технологій допомоги, підтримки і сприяння функціонуванню і розвитку людини:

1) культивування безумовної любові, віри, добра, свободи та надії;

2) актуалізація свідомості та позасвідомого (духовного), а не лише звернення до несвідомого;

3) актуалізація внутрішніх духовних резервів клієнта, а не маніпуляція ним з метою пристосування до негативних умов;

4) спрямованість на забезпечення, насамперед, внутрішньої свободи особистості як автентичної цінності, невіддільної від особистісної відповідальності, творчості, пізнання істини, правд а не тільки зовнішньої свободи та ін.

Ефективність психологічної практики залежить від адекватного уявлення про людину, уявлення про здорову особистість, про здоровий стиль життєдіяльності, про смисли життя та щастя людини.

На ефективність діяльності психолога-практика впливає і його особистий духовний і ціннісний досвід. Звернення психологічної науки до духовності як реального предмета дослідження та практики відкриє перед психологією «перспективу стати справжнім лідером у системі наук про людину».

М.В. Савчин приходить до висновку, що психологи-практики мають відкритими (рефлексуючими очима) дивитися на реальні проблеми людини та суспільства, діяти на випередження, а не перебувати у хвості проблем, які створює цивілізація, деструктивна методологія. Лише практика, яка ґрунтується на духовній парадигмі, реально вирішує проблеми особистості, швидка, ефективніша.

4.2. Концепції складових педагогічної діяльності

На сьогоднішній день М.В. Савчин розглядає проблему формування освітнього середовища школи, здатного опосередковано, цілеспрямовано і системно впливати на розвиток особистісних цінностей школяра з врахуванням його життєвого досвіду; орієнтованого на збереження унікальності особистості. Метою створення нового освітнього простору є забезпечення можливостей для ефективного розвитку та саморозвитку кожної дитини (особистісного, інтелектуального, морального, духовного), активізація її внутрішніх ресурсів.

Головним завданням школи, на думку професора М.В. Савчина, є забезпечення становлення різнобічно розвиненої, гармонійної, внутрішньо несуперечливої особистості, активного суб'єкта власної життєдіяльності. Освітній процес буде розвивальним, якщо орієнтуватиметься на основні потреби та новоутворення віку, на перспективи розвитку, забезпечуватиме різнопланову зовнішню і внутрішню активність школяра. Врахування закономірностей розвитку на певному віковому етапі сприятиме розвитку самосвідомості, спонукальної, пізнавальної, емоційно-вольової сфер особистості. Психологічний, психічний, особистісний, соціальний, моральний та духовний розвиток дитини, підлітка, юнака невіддільний від процесів навчання та виховання. Знання та врахування педагогом умов, джерел, чинників, механізмів та закономірностей розвитку психіки та особистості школяра є запорукою ефективності розвивальної діяльності педагога.

Розвиток особистості школяра, на думку професора М.В. Савчина, в умовах розвивального освітнього середовища має певні особливості: повнота інтелектуального життя, духовна єдність, утвердження поваги, гідності, справедливості у стосунках; надання дітям прав і можливості вибору, створення ситуації успіху, пріоритет відносин співробітництва, співтворчості. Тобто, сучасна школа має стимулювати інтелектуальний і творчий пошук, формувати життєві концепції школярів, сприяти реалізації їх творчих планів та задумів, допомагати будувати власну стратегію життя з урахуванням життєвої перспективи. Навчаючись у створених умовах, дитина отримує можливість

робити вибір власного цілей життя та шляхів і засобів їх досягнення, тобто розвиватись за індивідуальною траєкторією. Водночас, правильний педагогічний підхід вчителя, дає можливість вчасно скерувати, скорегувати вибір школяра, надати йому не лише освітні послуги, а й допомогу у процесі саморозвитку та самореалізації.

Відтак, як стверджує М.В. Савчин ефективність сучасної освіти напряду залежить від утілення в ній гуманістичних засад, цінностей збереження індивідуальності, своєрідності, неповторності кожної особистості. В основу більшості інноваційних педагогічних технологій покладено активізацію та актуалізацію внутрішнього світу особистості, її особистісного зростання, самореалізації, становлення самосвідомості, саморозвивальної активності. Це вимагає цілеспрямованої організації, керування та сприяння педагогом особистісного, соціального, психічного, морального, духовного розвитку та саморозвитку школярів.

Концепція розвивальної діяльності

Нова філософія освіти, що сформувалася в останні десятиліття, дозволила переосмислити традиційні підходи до проблеми розвитку. Розвиток дітей тепер визначається не рівнем відповідності їх якомусь шкільному нормативу, а ступенем орієнтованості школи на унікальність кожної особистості. Важливо враховувати, що дитина переймає від оточення лише те, що відповідає її потенційним схильностям, і ставить перешкоди на шляху тим впливам, що не відповідають її природі. Такий підхід вимагає зміщення акцентів: від традиційної адаптації дитини до школи до усвідомлення необхідності адаптації школи до дитини; з цілей засвоєння систематизованих знань і умінь на цілі розвитку пізнавальної самостійності учня, розвиток його здібностей, здатності організувати свій внутрішній світ, усвідомити себе, тобто створення розвивального освітнього середовища.

М.В. Савчин в найзагальнішому вигляді об'єднує розуміння того, що навчання, виховання і розвиток дитини завжди відбуваються в певних просторово-предметних, міжособистісних, технологічних і соціокультурних умовах, які можуть як сприяти цим процесам, так і ускладнювати їх під впливом тих чи інших

педагогічних дій. При цьому перехід до особистісно-зорієнтованих і розвивальних освітніх систем і технологій вимагає проектування і створення освітнього середовища, що сприяє:

- створенню освітнього простору даного освітнього закладу, який надає учням і педагогам можливість вибору різних освітніх технологій, форм діяльності та інших умов, що забезпечують задоволення потреби суспільства і самих учнів в їх навчанні, розвитку та соціалізації;

- створенню різних спільнот між учнями і педагогами і між самими учнями на основі включення їх в різні види спільно-розділеної навчальної, комунікативної, дослідницької, проектної, художньої, спортивної та інших видів діяльності, необхідних для соціалізації учнів відповідно до їх вікових періодів розвитку;

- створенню ситуацій взаємодії, в рамках яких відбувається зустріч учня, педагога та інших суб'єктів освітнього процесу з освітнім простором;

- перетворенню навчального матеріалу в засіб створення проблемно-розвиваючих навчальних та виховних ситуацій, а учня – в суб'єкта діяльності щодо їх подолання.

М.В. Савчин розглядає розвивальне освітнє середовище як середовище побудови власного Я, що забезпечує створення умов для актуалізації внутрішнього світу особистості школяра, його потенційних можливостей, особистісного зростання, самореалізації, забезпечує реалізацію успішної життєвої траєкторії, орієнтоване на особистісний, творчий і духовний розвиток школярів.

Модель розвивальної діяльності педагога

Розвивальну діяльність педагога науковець характеризує як діяльність, яка передбачає оптимізацію, сприяння, стимулювання, збагачення змісту розвитку дитини на основі збереження її індивідуальності та психічного, психологічного, морального і духовного здоров'я. Вона є основним механізмом реалізації програми індивідуального розвитку дитини і організовується не заради розвитку будь-яких процесів, властивостей, станів, а задля розвитку індивідуальності дитини та становлення у неї здорового стилю життєдіяльності. Розвивальна діяльність педагога є внутрішньо-орієнтованою і визначає продуктивне перетворення

та створення умов для реалізації внутрішніх потенцій особистості дитини. В основу розвивальної діяльності вчителя покладено концепцію формування особливої активності вчителя та учня, їх співробітництво.

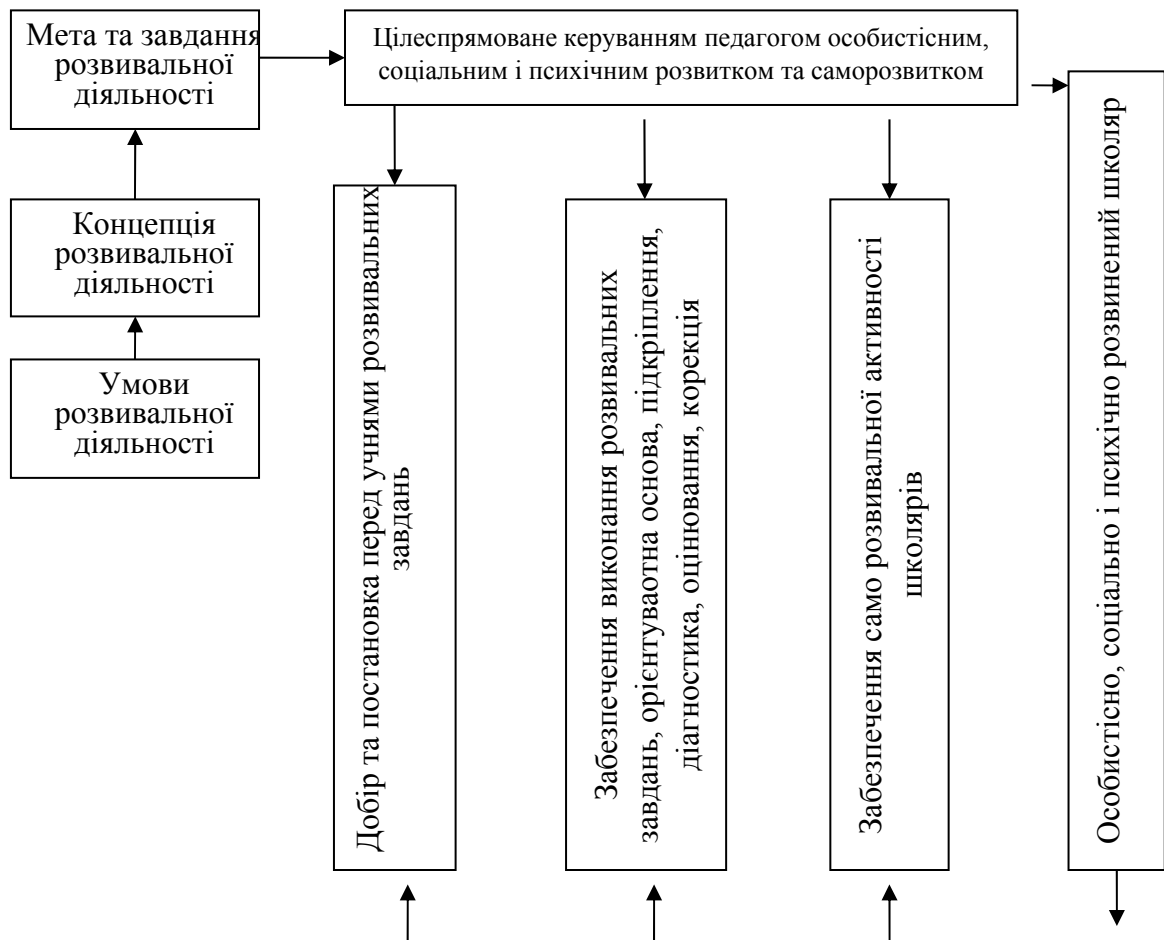
Головними функціями розвивальної діяльності педагога, на думку М.В. Савчина, є забезпечення середовища в якому дитина самостійно зможе вибирати сфери та види діяльності за посередництвом яких вона буде залучена до соціально-культурних цінностей, а також сприяння найрізноманітнішим формам її творчої активності та самореалізації.

Якщо традиційна модель освіти передбачає чітку визначеність, строгу запрограмованість функцій педагога як суб'єкта освітнього процесу, а вихованця – як об'єкта педагогічного впливу, то розвивальна – є інноваційною, в її основі лежить спільна творчість, діалогічність, рівноправні партнерські стосунки між педагогом та школярами, продуктивна взаємодія вчителя і учнів та учнів між собою, збагачення школярів досвідом самостійних пошуків та роздумів. Лише в такому випадку створюються умови для продуктивної розумової діяльності, розвитку креативності, знаходження нешаблонних шляхів розв'язання різноманітних колізій.

Модель розвивальної діяльності педагога

1. Мета розвивальної діяльності: розвиток особистості та психічний розвиток.
2. Завдання розвивальної діяльності педагога.
3. Зміст розвивальної діяльності. Розвиток здатностей особистості.
4. Розвивальні впливи. Розвивальні технології.
5. Вимоги до педагога як суб'єкта розвивальної діяльності.
6. Психологічні чинники розвивальної діяльності:
 - механізми розвитку;
 - закономірності розвитку;
 - позитивні чинники розвитку та їх актуалізація;
 - негативні чинники та їх нейтралізація.
7. Результати розвивальної діяльності педагога.
8. Діагностика та корекція розвивальної діяльності педагога.

МОДЕЛЬ діяльності педагога із забезпечення особистісного, психічного і соціального розвитку дітей та школярів

Метою розвивальної діяльності педагога є психічно, психологічно, соціально, морально та духовно розвинена, здорова особистість школяра.

Головним завданням розвивальної діяльності педагога є цілеспрямоване керівництво психічним, психологічним, особистісним, соціальним розвитком та саморозвитком школяра. Для його реалізації важливо: створити умови для формування життєвої компетентності школяра, яка виявляється в здатності конструктивно, ефективно та адекватно чинити в різноманітних життєвих ситуаціях; збагачувати досвід розв'язувати проблеми у незвичних умовах, отримувати та аналізувати нову інформацію, ставати більш гнучким та мобільним; формувати вміння приймати

усвідомлені рішення, самостійно задовольняти свої соціальні та індивідуальні потреби; формувати розумову, соціальну, емоційну та моральну зрілість учня відповідно до його віку; забезпечити баланс між «можу», «хочу» і «потрібно»; розвивати активну за формою та моральну за змістом життєву позицію; формувати творче ставлення до життя.

Важливою умовою, що визначає розв'язання цих завдань, є створення педагогом особливого розвивального середовища, підтримки та співпраці, суб'єкт-суб'єктних та особистісних стосунків, спрямованих на активізацію внутрішнього потенціалу школярів, забезпечення мотиваційного ресурсу, актуалізацію тієї сукупності особистісних якостей, яка зумовлює розвиток суб'єктності школяра. Реалізація поставлених завдань передбачає створення оптимальних умов, які забезпечують саморозвивальну активність школярів; дозволяють розвиватись особистості і формуватись її індивідуальності; за яких може розвинути школяр, який адекватно оцінює себе, здатний використовувати власні можливості, здатен працювати над собою, над особистісним зростанням, створювати і реалізовувати власний життєвий сценарій, прагне до саморозвитку, самореалізації, самоудосконалення. Для цього необхідно не нав'язувати дитині готових рішень, а стимулювати її роботу з особистісного зростання, яке практично необмежене. Вчитель має допомогти дитині віднайти своє «Я» і реалізувати його, сформувати самостійність, відповідальність, розвинути уміння орієнтуватись в складній соціальній дійсності, забезпечити мотивацію досягнення.

Концепція виховної діяльності

В результаті виховання відбувається налаштованість дитини на цінності творення добра і боротьби зі злом, а не лише на соціальні досягнення і володіння, коли основним ставленням до життя стає конкуренція, суперництво, навіть боротьба і конфлікти, що породжує тривожні настрої, невпевненість у собі, часто заважає успішному особистісному розвитку. Людина, для якої понад усе є цінності володіння, ставиться до інших людей як до об'єктів, засобів у досягненні власних цілей, ігноруючи нерідко моральні заборони та духовні цінності. Лише особистість із розвинутим почуттям гідності може виявляти повагу до гідності

інших. Сучасна психолого-педагогічна практика повинна орієнтувати педагога на розвиток у дитини суб'єктивно-оцінних ставлень, на формування Я-цінностей. Визнання індивідуальності, неповторності особистості, заперечення насильства над дитиною, турбота про її особистісне зростання, розвиток свідомості, розуміння власного Я тощо, реалізуються в організованій діяльності та спілкуванні дитини з педагогом.

Рівень розуміння дитини залежить від *психологічної проникливості* вихователя – безпосереднього, обґрунтування з допомогою доказів, охоплення суті особистості вихованця.

Повноцінну особистість може виховати лише вихований, повноцінно розвинений, психічно, психологічно, соціально, морально та духовно розвинений наставник. Це актуалізує значення спрямованості особистості педагога (світогляд, головні потреби, інтереси, цілі), його ставлення до соціального оточення та соціальна активність, психічне та психологічне здоров'я, моральний та духовний потенціал тощо.

Отже, виховання особистості передбачає взаємопов'язану діяльність сім'ї, школи та інших соціальних інститутів, реалізується у процесах діяльності та поведінки особистості, сприяє опануванню людиною власної життєдіяльності та становленню психічно, психологічно, соціально, морально та духовно розвиненої особистості.

Мета виховної діяльності – виховання духовно та морально спрямованої, психічно, психологічно і соціально здорової, активної та щасливої особистості. Мета повинна бути чітко окреслена, структуризована та спрямована на виховну діяльність: здобуття позитивної якості і подолання негативної.

1. Завдання виховної діяльності педагога: чіткі поставлені педагогом завдання забезпечують позитивний виховний результат.

2. Зміст виховної діяльності: повинен сприяти реалізації мети виховної діяльності.

3. Виховні впливи: виховні впливи та технології мають бути цілеспрямовані, комплексні та системно, спрямовані на ефективний виховний результат. Виховні впливи та технології добираються з врахуванням індивідуальності вихованця.

4. Вимоги до педагога як суб'єкта виховної діяльності: педагог повинен бути здоровою, цілісною, не розколотою, духовною особистістю.

5. Психологічні детермінанти виховної діяльності: перед тим як планувати виховну діяльність педагог повинен врахувати:

- механізми виховання;
- закономірності виховання;
- позитивні чинники виховання та їх актуалізація;
- негативні чинники та їх нейтралізація

6. Результати виховної діяльності педагога: виховання різнобічно розвиненої, здорової і щасливої особистості, виховання конкретних позитивних якостей та подолання негативних.

7. Діагностика та корекція виховної діяльності педагога, який повинен володіти методами діагностики та корекції виховної діяльності щодо себе як суб'єкта виховної діяльності, так і щодо вихованця як суб'єкта виховної діяльності.

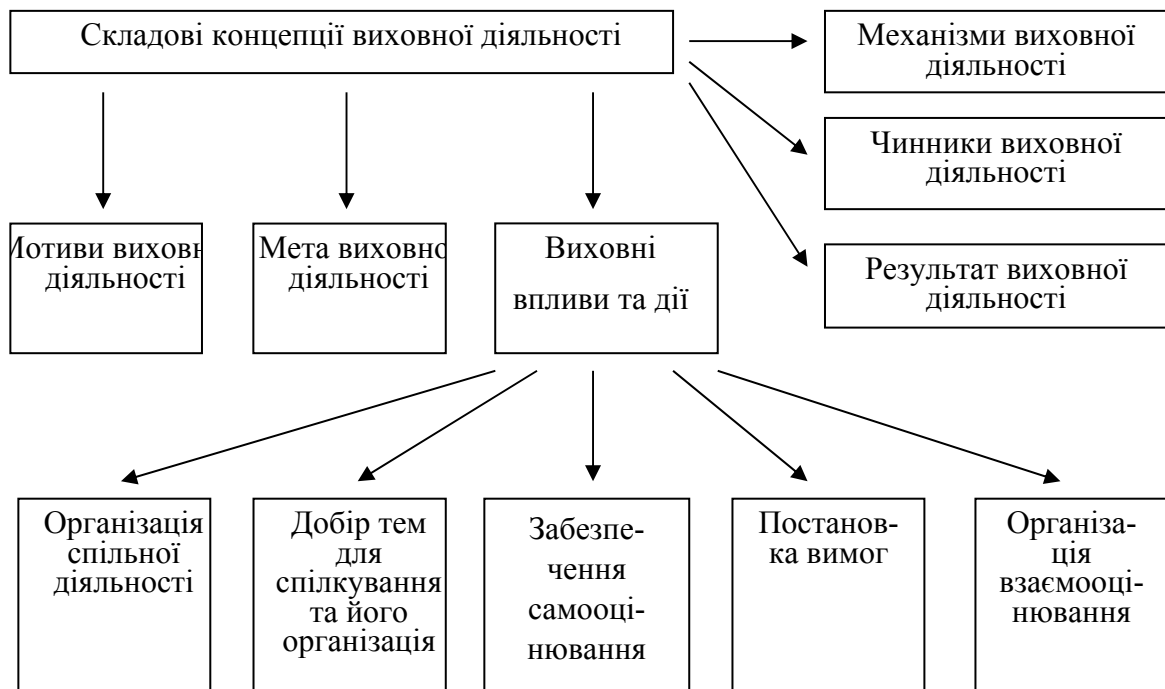
Це передбачає оволодіння студентом компетенціями, зокрема:

- вміння здійснювати аналіз виховної діяльності педагога;
- здатність формувати власний здоровий стиль виховної діяльності;
- планувати (моделювати) перспективи професійного зростання у сфері виховної діяльності;
- забезпечувати особистісне і професійне самовиховання та самовдосконалення.

Він повинен бути здатен:

- 1) забезпечувати дію механізмів виховання;
- 2) забезпечувати виховання характеру;
- 3) забезпечувати виховання волі;
- 4) забезпечувати виховання відповідальності у школярів.

Модель виховної діяльності педагога

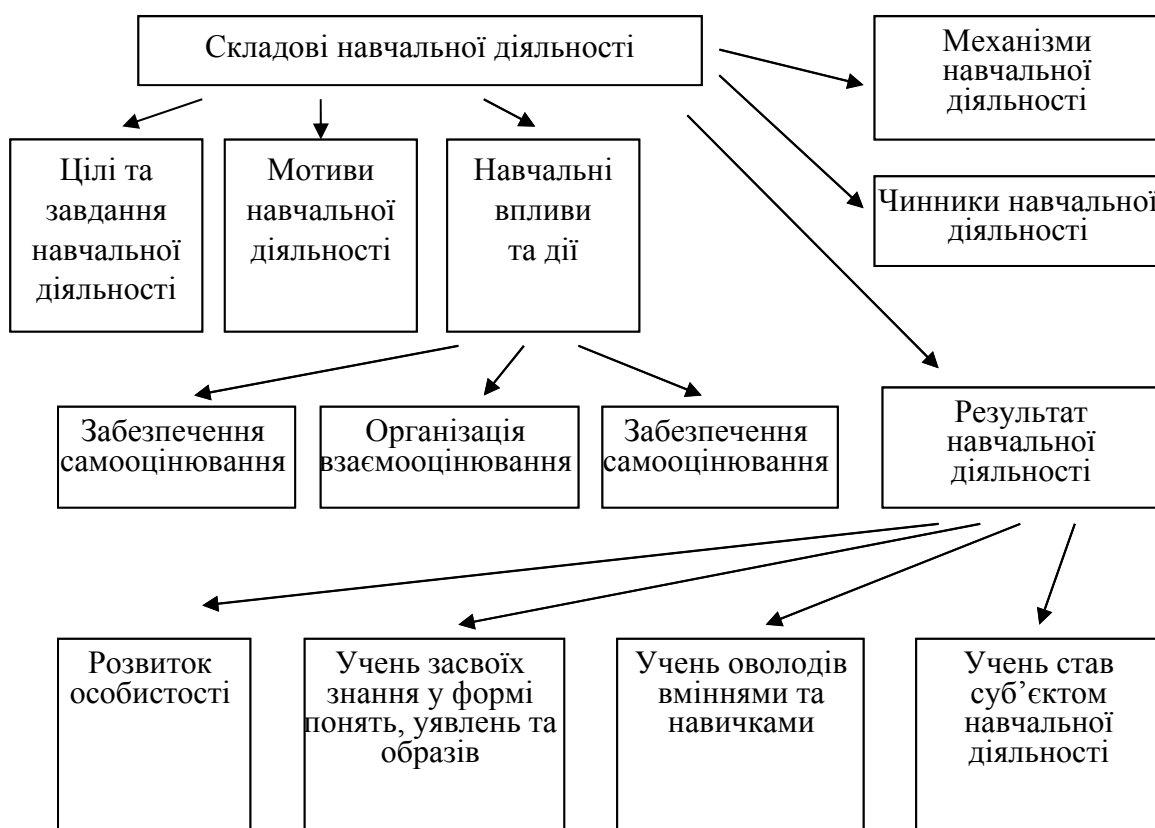
У педагогічній психології сформульовано важливі висновки щодо організації, управління та забезпечення позитивних результатів навчальної діяльності школярів. Педагогу необхідно враховувати психологічні особливості учіння, психологічну структуру навчальної діяльності (предмет, цілі, мотивація, навчальні дії, результат, операції та способи, саморегуляція, засоби), її вікові та індивідуальні особливості, стилі та здатність до навчання, причини невстигання у навчанні, особливості самостійної роботи як вищої форми навчальної діяльності.

Психологічними основами оптимізації навчання є вдосконалення викладання і забезпечення розуміння навчального матеріалу, забезпечення організаційних форм навчання (навчальні впливи, методи навчання, навчальне співробітництво), актуалізація механізмів навчання, застосування різних типів і видів навчання (проблемне, програмоване, алгоритмізоване, засвоєння понять, формування умінь і навичок), врахування внутрішніх і зовнішніх чинників навчання, його індивідуалізація та диференціація.

Складовими моделі навчальної діяльності педагога є концепція навчальної діяльності, цілі та завдання навчальної діяльності, цілеспрямоване навчання та організація

самонавчання, яке в свою чергу включає в себе добір та постановку навчальних завдань, викладання навчального матеріалу, актуалізацію чинників та механізмів навчання, врахування закономірностей, забезпечення навчальної активності школярів, розвиток уміння вчитися, учня, який засвоїв знання, володіє навчальними і пізнавальними уміннями, бажає вчитися, вміє вчитися, розвинені пізнавальні здатності.

Модель навчальної діяльності педагога

Процеси учіння та научіння реалізуються через такі навчально-інтелектуальні та соціальні механізми:

- формування асоціацій (встановлення тимчасових зв'язків між окремими фрагментами знання чи досвіду);
- наслідування (відтворення рухів, вчинків інших людей);
- розрізнення і узагальнення (об'єднання предметів і явищ за їх спільними істотними ознаками), що пов'язані переважно з формуванням понять;
- здогад (безпосереднє сприймання нової інформації, чогось невідомого в уже відомому, знайомому з минулого досвіду). Він (інсайт) є раціональною основою для розвитку інтелекту дитини;

- творчість (створення нових знань, нових предметів, вироблення умінь і навичок, не представлених у готовому вигляді для засвоєння через наслідування);
- зворотний зв'язок (зворотна інформація про учіння і навченість: діагностика і самодіагностика);
- підкріплення (фіксування індивідом своїх успіхів і невдач, створення різних видів мотивацій учіння);
- закріплення (фіксація досвіду).

М.В. Савчин вважає, що для ефективного учіння та навчіння важливо задіяти всі механізми, їх успіх залежить від багатьох чинників, передусім від психологічних. Ними є: мотивація учіння, довірливість пізнавальних процесів, сприймання, пам'яті, мислення, уяви, довірливість уваги і мовлення, володіння необхідними волевими та іншими якостями особистості (наполегливість, цілеспрямованість, відповідальність, дисциплінованість, свідомість, акуратність та ін.), вміння взаємодіяти з людьми у спільній діяльності.

4.3. Створення психодіагностичного інструментарію

Психологом-ученим М.В. Савчином створено метод цілісного аналізу життєдіяльності особистості, метод визначення самооцінки, тестовий питальник для вивчення відповідальності.

Метод цілісного аналізу життєдіяльності особистості

Метод виступає центральною ланкою у вивченні будь-якої проблеми психології, оскільки він є не тільки засобом отримання наукових емпіричних фактів, а ще й засобом утілення наукового знання, засобом його існування та зберігання.

Отримані під час застосування методу наукові (не життєві) факти теоретично узагальнюються дослідником, порівнюються з попередніми уявленнями, результатами досліджень інших авторів, і тоді виникають нові уявлення та нові шляхи розв'язання проблеми, а також нові проблеми. Ця логічна схема, що чітко відображає концепцію методу як такого, майже зовсім не реалізується у дослідженнях відповідальної поведінки.

Валідність та надійність методу аналізу цілісної життєдіяльності М.В. Савчин обґрунтовує у таких положеннях. По-перше, в основу програми покладені теоретичні висновки про

психологічні особливості відповідальної поведінки, а також побудована автором її функціональна схема, що цілісно характеризує її. По-друге, критеріями оцінок експертів були надійні життєві показники (реальні характеристики поведінки досліджуваного у різних сферах життя протягом тривалих періодів), що є екологічно валідним і вигідно відрізняє цей метод від традиційних експериментальних. По-третє, до програми були включені пункти, які контролювали один одного. По-четверте, проводилася попередня підготовка експертів до виконання цього завдання, ними були студенти-психологи. По-п'яте, програма реалізовувалась протягом досить тривалого періоду (4-5 місяців). У цей час експерти здійснювали ретро- і актуаланаліз життєдіяльності, проводили додатково включені спостереження та бесіди з досліджуваними, яких вони близько знали, здебільшого понад рік, а то й усе свідоме життя, реально взаємодіючи з ними. По-шосте, для уточнення окремих оцінок експертів дослідник проводив з ними додаткову співбесіду, і, нарешті, по-сьоме, одержані дані зіставлялися з результатами монографічного вивчення автором відповідальних та безвідповідальних особистостей.

Першим кроком у реалізації методу було складання програми. Вона включала такі шість розділів.

1. Загальні дані про досліджуваного: вік, стать, освіта, професія, місце проживання і праці (навчання), загальна оцінка відповідальності.

2. Спрямованість особистості. Для з'ясування цього пункту експертам давалася коротка характеристика гуманістичного, егоїстичного та ділового типів спрямованості особистості. Їх висновки зіставлялися з відповідями на додаткові запитання про життєві наміри і прагнення, головні цінності особистості, моральні принципи та правила поведінки, а також про досвід чесного (нечесного) життя. Крім того, цей розділ давав можливість дослідникові виявляти специфіку смислового принципу відповідальності-безвідповідальності.

3. Предмет відповідальності особистості. Експертові необхідно було дати оцінку особливостей відповідальності досліджуваного у чотирьох основних сферах: а) особистісних

стосунках; б) сферах самоствердження Я (праця, навчання, громадське життя тощо); в) відповідальності за інших людей; г) відповідальності за функціонування, становлення та саморозвиток Я.

Адекватність оцінок перевірялась через зіставлення їх з висловлюваннями та відповідями на додаткові запитання про конкретні обов'язки, доручення, позиції, норми, за які відповідає або не відповідає досліджуваний, до яких справ він докладає найбільше зусиль, а яких уникає. Таким чином, аналіз цього розділу давав можливість оцінити специфіку предмета відповідальності досліджуваного.

4. Інстанція відповідальності. Введення цього розділу до програми передбачало з'ясування локалізації інстанції відповідальності досліджуваного (зовнішня-внутрішня), специфіку її функцій та рівня імперативності.

5. Мотиви відповідальності. Заповнення експертом цього розділу давало додаткову інформацію про головні мотиви та сутність смислового принципу відповідальності.

6. Можливості суб'єкта щодо реалізації відповідальної поведінки. Метою цього розділу було одержати дані про розвиток моральної сфери, соціального інтелекту, волі, компетентності (досвід та звички відповідальності тощо). Крім того, до цього розділу включені пункти, які спрямовували експерта на оцінку локусу контролю (інтернальності-екстернальності) досліджуваного, а також особливостей саморегуляції поведінки і рівня його самооцінки як суб'єкта відповідальної поведінки.

Експериментальне дослідження уможливило виділити типи і види шкал, які використовує суб'єкт для усвідомлення предмета відповідальності. У результаті аналізу отриманих експериментальних даних було виділено основні чотири типи шкал: 1) абсолютні шкали соціально-моральної необхідності; 2) шкали прагматичної вигоди і прагматичної справедливості; 3) шкали способів реалізації предмета відповідальності; 4) цілісні (суб'єктні) шкали. Крім того, виділяються підгрупи шкал. Так, у першій групі виділено дві: 1.1) моральна необхідність – особисті бажання й задоволення; 1.2) духовний ідеал – соціальна необхідність.

Використання методу аналізу поведінки індивідів у цілісних життєвих ситуаціях дає підставу М.В. Савчину констатувати, що відповідальність особистості тісно корелює з такими характеристиками, як спрямованість спонукальної сфери, структура предмета та локалізація інстанції, особистісні можливості реалізації такого типу поведінки (моральність, розум, воля, досвід тощо), орієнтація в часі, тип локусу контролю та особливості саморегуляції. Таким чином, підтверджуються висунуті в дослідженні гіпотези, що стосуються сутнісних параметрів відповідальності як смислового принципу та інтегральної якості особистості. Крім того, за допомогою цього методу ми отримали додаткові експериментальні факти, які дають можливість більш повно характеризувати цей тип поведінки людини.

Експериментальне дослідження дало можливість підтвердити гіпотезу, яка стосується психологічної сутності відповідальності як особистісної основи відповідальної поведінки. Виявлено види мотивів цього типу поведінки школярів та дорослих і мотиваційні джерела осмислення особистістю обов'язків, завдань, доручень тощо. Знайшла своє підтвердження гіпотеза, щодо процесуальних характеристик мотивації відповідальної поведінки людини.

Тестовий питальник з вивчення відповідальності

М.В. Савчин, розробляючи проблему відповідальності, зазначає, що одним із прикладних аспектів проблеми відповідальності є її діагностика, що важливо у будь-якій соціальній роботі (виховання, управління, політика, бізнес тощо).

Автором створено тестовий питальник. Створення варіанту тестового питальника відбувалося у кілька етапів.

На першому етапі здійснювалася концептуалізація діагностованого феномену. На другому етапі формулювалися критерії добору тверджень, які включалися до першого варіанту питальника. Їх було вибрано п'ять, зокрема, три з них стосувалися тверджень, які мали діагностувати сформованість: а) мотиваційно-смислового компоненту («Особиста відповідальність є те, чим має пишатися людина», «Я взагалі не люблю будь-якої відповідальності», «Я часто забуваю про свої обов'язки» тощо); б) когнітивного компоненту («Я завжди обмірковую виконання

складних завдань, за які мені доведеться відповідати», «Я добре знаю свої обов'язки», «Я часто забуваю про свої обов'язки» тощо); в) поведінкового компоненту («Переважно, я не можу самотійно виконувати свої обов'язки», «Я ніколи не відмовляюся від виконання доручень» тощо).

Згідно зі ще двома критеріями, до питальника вводилися твердження, які стосувалися з'ясування інстанції відповідальності («Людина відповідальна тільки перед своїми рідними та близькими», «Моє сумління – найбільший контролер при виконанні обов'язків», «Коли я виконую свої завдання, то завжди думаю, що про їх виконання треба буде колись звітувати» тощо) та особливостей предмета відповідальності («Я відповідаю тільки за себе», «Усі засоби добрі, що ведуть до мети», «У мене є багато постійних обов'язків» тощо).

На третьому етапі формулювалися твердження, які піддавалися попередній експертизі. У ролі експертів були кваліфіковані фахівці, а також студенти психологічного відділення педуніверситету. На основі сформульованих тверджень складався тест з інструкцією.

Кожна з відповідей оцінювалася за п'ятибальною шкалою: а) цілком правильно – 4; б) правильно – 3; в) і так, і ні – 2; г) швидше неправильно – 1; д) неправильно зовсім – 0. Максимальна сума, яку міг отримати досліджуваний за всіма пунктами, становила 508, а мінімальна – 0. Для проведення первинної перевірки валідності тесту формувалася вибірка, що вирівнювалася за віком, статтю, освітою, професією, місцем проживання.

На наступному, четвертому етапі проводилося опитування й опрацювання отриманих даних. Для кожного твердження визначалися такі статистичні показники:

а) індекс складності, що обчислювався за формулою:

$$I_{ск} = \frac{\sum A_i}{A_m \cdot n},$$

де A_i – бал, отриманий, i – тим опитуваним у даному твердженні;
 $\sum A_i$ – сума балів, одержаних усіма опитаними в одному твердженні;

A_m – оптимальний бал за шкалою відповідей (4, 3, 2, 1, 0), який дорівнює 4;

n – загальна кількість тих, хто відповідав;

$A_{m \times n}$ – максимальна сума балів, що могли б одержати всі опитувані з i - того питання;

б) коефіцієнт кореляції (за Пірсоном) між балом, одержаним опитуваним за i -тим питанням, і його підсумковим балом за всім тестовим питальником.

При цьому ставилася вимога, щоб допустимі значення індексу складності знаходилися в діапазоні від 0,16 до 0,84, а коефіцієнт кореляції $> 0,25$ (для рівня значущості 0,01), а розподіл варіантів значень повинен був наближатися до нормального. Усі твердження, які за двома статистичними показниками виявилися незадовільними, не бралися до уваги. Якщо твердження не відповідало одному з показників, то його поліпшували. Після проведення такої роботи у загальному списку залишилося 80 тверджень, що були розділені порівну для двох форм.

Як виявилось, більш прогностичними є питання, що опосередковано виражають безвідповідальність узагалі, або низький рівень відповідальності («Той, хто вдало ухилився від роботи, не заслуговує на ганьбу», «Тільки страх перед покаранням спонукає людей бути обов'язковими», «Мене не хвилює те, що інші мене вважають безвідповідальним»), ніж ті, що безпосередньо стосуються високого рівня відповідальності особистості («Людина має право пишатися своєю відповідальністю», «У мене є доручення, за які мені постійно треба відповідати», «Насправді у житті є відповідальність, а не просто правило: «ти мені, а я тобі»). На нашу думку, низьку прогностичність багатьох прямих запитань можна пояснити настановою опитуваних на соціально схвалювані відповіді.

На п'ятому етапі проводилося випробування 50 осіб. Повторне виконання статистичних процедур дозволило сформулювати кінцеву форму питальника (по 30 питань у кожному) та коди до нього.

У цьому випадку максимальна сума, яку міг одержати респондент за усіма пунктами, становила 120, а середнє значення – 60 балів.

За нормального розподілу значень уважалось, що респонденти, які отримали бали в межах від 0 до 20, мають низький рівень відповідальності, в межах від 21 до 99 – середній, а вище 100 – високий рівень.

Статистичні показники змінювалися з поліпшенням тестового питальника. Так, якщо середній коефіцієнт важкості за усіма 127 питаннями першого варіанту становив 0,653 і перебував у межах від 0,448 до 0,874 (деяка частина питань за цим показником не відповідала допустимим межам значень – перевищувала 0,840), то на другому етапі він зменшився і становив 0,317, перебуваючи у межах від 0,227 до 0,409 (усі питання відповідали допустимим значенням). На третьому, завершальному, етапі поліпшення коефіцієнта важкості не сталося.

Що ж до коефіцієнта кореляції між сумарним балом, отриманих досліджуваними за всім тестом, і балом за окремими питаннями, то і тут відбулися значні зміни в бік поліпшення. Так, на першому етапі середній коефіцієнт кореляції для окремих питань становив 0,290 і за абсолютними значеннями коливався від 0,022 до 0,608 (одинадцять значень були від'ємними), на другому етапі – відповідно, 0,424 в межах від 0,118 до 0,669. Тільки окремі коефіцієнти виходили за допустимі величини. Для кінцевого варіанту тесту середній коефіцієнт становив 0,471 при вірогідності 0,01.

Отже, для всіх питань обох форм кінцевого варіанту тесту статистичні показники відповідали допустимим значенням.

На шостому етапі роботи здійснювалася перевірка надійності шляхом повторного тестування (ретестування) одних і тих же досліджуваних через 3,5 місяці (всього 24 особи). При цьому визначався коефіцієнт кореляції між значеннями, отримали в різні моменти тестування (за Пірсоном). Його значення становило 0,585 при вірогідності 0,01.

На наступному, сьомому, етапі здійснювалася перевірка валідності тестового питальника. Так, критеріальна валідність визначалася методом контрастних груп. Різниця між середніми значеннями сумарного балу досліджуваних з низьким рівнем відповідальності і досліджуваних з високим її рівнем становила 81.

Конструктивна валідність визначалася шляхом паралельного використання шкали соціальної відповідальності Л. Берковиця та К. Луттермана і визначенням коефіцієнта кореляції за Пірсоном між значеннями, одержаними за двома тестами, який становив 0,485 при вірогідності 0,01, що у таких випадках відповідає прийнятим нормам.

Запропонований варіант тестового питальника може бути використаний для діагностики відповідальності осіб віком від 16 до 45 років у різних сферах життєдіяльності. Він може використовуватися індивідуально і в умовах групи (до 10 осіб). Для суттєвого поліпшення надійності результатів може бути використана проєктивна шкала, де диференціюючим показником є колір (варіант тесту Люшера).

Модифікована методика для визначення моральної самооцінки підлітків.

Підліткам було запропоновано список із дев'яти моральних якостей та моральних позицій людини: 1) знає моральні норми; 2) співчуває іншим людям, коли їм погано; 3) чесний у стосунках з іншими людьми; 4) орієнтується на правильні моральні ідеали; 5) відчуває провину, коли зробив погано іншій людині; 6) відповідальний у стосунках з іншими людьми; 7) знає, що значить поступати по совісті; 8) правильно оцінює себе і свою поведінку; 9) проявляє доброту в ставленні до інших людей. Навпроти кожної з них, користуючись анонімним списком свого класу (складеним у «випадковому» порядку, але за відомим досліднику алгоритмом, який диктувався учням), їм було запропоновано записати порядкові номери тих однокласників у яких дані якості проявляються краще, ніж у них самих. Враховувалося, що парні порівняння, як правило, адекватніші, ніж порівняння індивіда з групою, а включення у список 9 якостей підвищувало точність визначення самооцінки.

Було отримано два кількісні вирази для оцінки та один для самооцінки. Зокрема, було отримано рангову оцінку рівня розвитку моральності підлітка, яка визначалася по кількості «переваг», отриманих досліджуваним від товариша, і власне оцінка, яка визначалася за формулою:

$$MO_i = 1 + S_{max} - S_i / 9,$$

де MO_i – моральна оцінка, S_{max} – найбільша кількість «переваг», які отримав один з учнів класу; S_i – кількість «переваг» i -го учня.

Значення оцінки (МО), рівне одиниці, характеризувало найбільш високий рівень моральної оцінки. Менше рангове значення відповідало вищій оцінці. Якщо траплялося так, що у класі були відсутні оцінки, які дорівнювали деяким числам із послідовного ряду, наприклад, ряд оцінок мав вигляд: 1, 2, 4, 5, 7, 8, 9, тобто були відсутні оцінки 3 і 6, то цей ряд упорядковувався, і учням з оцінкою 4 приписувалася оцінка 3 і т.д. Вважалося, що при порівнянні себе з іншими досліджуваний складав «неперервний» ранговий ряд.

Моральна самооцінка визначалася за формулою:

$$МСО = 1 + S_m / 9,$$

де МСО – моральна самооцінка, S_m – кількість переваг, які надав досліджуваний своїм однокласникам.

Адекватність моральної самооцінки визначалася при порівнянні її з оцінкою. Виходили з того, що якщо $МСО < MO - 1$, то самооцінка вважалася завищеною, при $МСО = MO + 1$ – адекватною і при $МСО > MO + 1$ – заниженою .

ДУМКИ ВГОЛОС

Професор М.В. Савчин активно популяризує психологічну науку та висловлює свою громадянську позицію в засобах масової інформації, в тому числі, і в соціальних мережах. Вашій увазі пропонуються вибрані наукові, психологічні, аналітичні, критичні, соціальні та патріотичні дописи і звернення Мирослава Савчина через соціальну мережу Facebook.

Myroslav Savchyn

22 січня 2017 р.

ПРО НАЦІОНАЛЬНУ ІДЕЮ

Досвід підготовки монографій «Психологія відповідальної поведінки», «Духовний потенціал людини», «Методологеми психології», «Духовна парадигма психології», «Здатності особистості» дозволив узагальнити деякі думки про болючу суспільну проблему – національну ідею.

По-перше, її має сформулювати визнаний сучасний національний авторитет, хто є лідером і совістю української політичної нації.

По-друге, вона має бути сформульована у метафоричній формі, яка визначатиме рух української політичної нації у полі найголовніших смислів та цілей, у просторі та часі. Ця метафора має будити серце, розум, волю та організовувати дію кожного українця, а не бути пустою, наприклад, метафора Л. Кравчука «Маємо те, що маємо», яка, навпаки, присипає серце, розум і волю або метафора Л. Кучми «Україна не Росія», яка те ж не несе високого творчого потенціалу для українських громадян, бо орієнтується на просте протиставлення.

По-третє, врахувавши, що прийняття національною свідомістю та свідомістю громадян національної ідеї є тривалим процесом, навіть враховуючи можливості сучасних засобів комунікації, вона має бути постійно артикульована та відтворювана у всіх сферах життя (в засобах інформації, відтворювана у владі, в системі освіти, політиці, охороні здоров'я, мистецтві, спорті та ін.).

По-четверте, в національній ідеї має бути закладена ідея про автентичну природу людини в єдності духу, душі і тіла та модель здорового суспільства, при чому, не обов'язково все наслідувати, а самостійно створювати.

По-п'яте, громадянське суспільство та влада системно втілюють у життя національну ідею.

Слід врахувати, що національна ідея помирає в міжособній боротьбі її авторів за пріоритети, через некритичне несприйняття ворожих і злотивірних ідей, через прагнення до влади як засобу збагачення, егоїстичне політичне

самоствердження, просто з причини особистісного егоїзму представників еліти тощо.

Видається, що у змістовому плані національна ідея стосується таких цілей та завдань:

1) формування нової системи влади та забезпечення її ефективного функціонування, добір та формування патріотичної бюрократії; сучасна влада функціонує дуже неефективно (інших епітетів не буду використовувати). Її постійно, методично та системно слід перезавантажувати (і не тільки через механізм виборів та перевиборів), контролювати і контролювати, стимулювати і стимулювати, підтримувати і підтримувати, допомагати і допомагати, розвивати і розвивати.

2) побудова повноцінної функціонуючої національної держави, яка забезпечує якісний добробут, здоров'я і розвиток громадян, оборону країни, розвиток науки, освіти, охорони здоров'я, культури, спорту, активно підтримує національні таланти тощо;

3) зміцнення національної безпеки (військової, економічної, інформаційної, політичної та інших видів безпеки);

3) побудова громадянського суспільства, яке реалізує національну ідею, вибудовує національну державу та національну політику;

4) розвиток національної свідомості та самосвідомості громадян;

5) реалізація духовної концепції функціонування та розвитку суспільства, основою якої є врахування автентичної природи людини в єдності духу, душі та тіла;

6) підготовка української нації до співжиття з іншими націями у сучасному глобалізованому та гостро конкурентному світі; здобуття високого статусу, лідируючих позицій та позитивного іміджу українського народу та української держави на міжнародній арені;

7) оволодіння громадянами конструктивними національними якостями (наприклад, робити все якісно, культивувати здорову конкуренцію, взаємна підтримка тощо) і звільнення від деструктивних (свідомо називати не буду);

8) виховання української еліти, яка постає з дитинства, і не в першому поколінні, знатиме свою історичну місію в українській справі, а громадянське суспільство докладає активних зусиль для зростання нових українських лідерів (як це робить бджолина сім'я, яка замінює стару матку) та оберігає їх від нападу злих ворожих сил і створює їм умови для патріотичної діяльності;

9) лідери нації займаються постійним стратегуванням, метою якого є визначення, довизначення та перевизначення в нових умовах цілей і пріоритетів прогресивного розвитку українського суспільства та вираження національним авторитетом цих цілей для суспільної свідомості засобами політики, науки, мистецтва, спорту тощо;

10) реалізація стратегії інноваційності в розвитку суспільства та окремих його сфер; використання досвіду цивілізованих народів у побудові національного життя, суспільства і національної держави та активне пропагування власного досвіду розвитку суспільства;

Зазначені змістові складові національної ідеї реалізуються стратегічно, синергійно, якісно та одночасно.

Вимолімо в Бога, заслужімо, попросімо вже у світі суцільних національних авторитетів, щоб виконували це. А кожен з нас системно, цілеспрямовано та постійно діятиме.

З повагою, надією на вдосконалення, якісне формулювання та втілення - доктор психологічних наук, професор, Мирослав Савчин.

Myroslav Savchyn

26 січня 2017 р.

**РАДЯНСЬКЕ МИСЛЕННЯ – ЗЛОЯКІСНА ПУХЛИНА В
УКРАЇНСЬКІЙ СУСПІЛЬНІЙ СВІДОМОСТІ**

Більшість політиків, керівників різного рівня, представників «еліти» та рядових громадян притаманні риси радянського мислення. Його особливості полягають у наступному:

1) абсолютизація революційних методів розвитку суспільного життя над еволюційними (зараз найбільший «революціонер» в Україні - наш прем'єр, що «дбає» про нас);

2) настанова на безапеляційне підкорення владі, вищому начальству; призначеному «авторитету» (начальник завжди правий, він досконала особистість, те, що він говорить є істиною останньої інстанції);

3) держава мене має забезпечити всім; я слуга у держави;

4) тактика тотального контролю держави за своїми громадянами та керівників за діяльністю підлеглих, а не створення умов для професійної свободи та власної відповідальності;

5) неякісне виконання громадянами обов'язків у своїх сферах життя, дотримання тактики – головне показати видимість

активності та її фіктивних результатів, оформити документи («оформити папери»), а фактичний результат – займе показухою;

б) професійне чи посадове життя – це одне, а особисте життя – це зовсім інше, до нього ніхто не має права;

7) якщо я займаю певний статус, то це визначає усі мої права та привілеї; якщо ти втрачаєш статус, то ти вже ніхто;

8) головне мати добрі стосунки з начальником;

9) підміна індивідуальної відповідальності працівника, керівника колективною відповідальністю (а фактично безвідповідальністю) групи;

10) прояв ініціативи як засобу уникнення відповідальності;

11) віра у правдивість та реалістичність сумнівних політичних проєктів та заклики сумнівних лідерів тощо.

Доктор психологічних наук, професор, Мирослав Савчин

Myroslav Savchyn

26 лютого 2017 р.

ПРО СВОБОДУ ЛЮДИНИ

1. Свобода – одна з головних потреб, а здатність творити свободу - фундаментальна здатність особистості.

2. Вицленовують духовну і душевну свободу. Є автентична і неавтентична свобода. Духовна свобода дарована людині Богом.

3. Головна, найвища свобода людини – це:

а) свобода від себе (свого его, своєї мотивації до нездорових задоволень);

б) свобода «для» (для творення віри, любові, добра і боротьби зі злом), а не свобода «від» - світу, а часом, хвороблива свобода від Бога.

4. Головний сенс свободи – у відповідальності: чим більше людина хоче мати свободи, тим більше вона має бути відповідальною.

5. Свобода вибору створює величезні труднощі та небезпеки для людини, особливо, свобода у самотворенні. Тільки духовно здоровій особистості легко здійснювати добрі вибори.

6. Свобода як знання необхідності теж є проблемою для людини, бо вона не завжди знає, яка її необхідність, часто вибирає не добру необхідність

Myroslav Savchyn

3 березня 2017 р.

ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ В УКРАЇНІ

I. Часто в основі практики покладена неавтентична концепція людини в єдності її лише душі та тіла, яка нехтує духом. Психологи-практики переважно не враховують наявність духовного Я у внутрішньому світі людини, а відтак надають неефективну, а часом, неадекватну допомогу.

Між тим, опора на духовне Я значно посилює ефективність практики, забезпечує незворотність результатів, попереджає повернення хворобливого душевного стану.

II. Спостерігається орієнтація психолога лише на одну концепцію психологічної практики та неврахування можливостей іншої.

III. Психологи-практики рідко орієнтуються на автентичний ідеал здорової особистості, а орієнтуються на власний ідеал, який інколи важко вважати оптимальним.

IV. Психологи-практики більше працюють з минулим особистості, а менше з майбутнім, більше орієнтуються на несвідоме, а ніж на свідоме.

V. Часто ставляться до клієнта як до об'єкта, використовуючи маніпулятивні технології, не опираються на його можливості самопомоги.

VI. Використовують клієнтів (пацієнтів) для вирішення своїх особистих проблем, в т.ч. і матеріальних.

VII. Нерідко обмежений, а часом неадекватний особистісний та життєвий досвід самого психолога не дозволяє надавати ефективну допомогу клієнтові.

VIII. Деякі психологи-практики, орієнтуючись на нездорові методологічні орієнтації та неадекватні психологічні практики, вносять у суспільну свідомість деструктивні елементи, має місце непатріотична налаштованість, аполітичність. Це дуже прикро, бо це стається в ситуації, коли в державі значні проблеми, до вирішення яких могли б активно долучитися психологи.

IX. Психологи недостатньо докладають зусиль для зміцнення ментального здоров'я української нації, оздоровлення системи української влади та держави.

X. Існують організаційні та етичні проблеми в діяльності професійних організацій психологів. Не враховується та обставина, що стиль життя, життєва позиція та здоров'я особистості самого психолога є фундаментальним критерієм його професіоналізму.

Myroslav Savchyn

20 березня 2017 р.

ПРО ЩАСТЯ ЛЮДИНИ

Щастя людини стосується не тільки тіла і душі, але, насамперед, її духу та життя.

Людина по-справжньому щаслива, коли:

I. Живе згідно своєї справжньої (автентичної) природи, насамперед, згідно своєї духовної природи, не спотворює її. Це означає, що вона творить справжню віру, любов, добро і бореться зі злом, творить свободу та відповідальність.

II. У неї дух панує над її душею, психічним та тілом.

III. Щаслива людина забуває про своє еґо, своє Я, творить жертву і в цьому стані самозабуття відкриває своє справжнє Я, стає щасливою.

IV. Уміє перебувати у стані споглядання, і тоді знаходить відповіді на проблеми свого життя, знаходить розв'язки своїх завдань і шляхи долаття труднощів. Умовою перебування у цьому стані є забуття себе і прояв незалежності від світу цього, його норм, викликів, ідолів.

V. Головним сенсом її життя є постійний саморозвиток, вдосконалення світу через віру, любов, творення добра, боротьба зі злом, творення свободи та відповідальності та підготовки до життя у Вічності.

VI. Реалізує свої добрі таланти, свою індивідуальність, продовжує себе у своїх дітях, онуках, правнуках.

VII. Пам'ятає, що щастя не можна здобути раз і назавжди, на нього людина повинна працювати постійно. Вона знає, що важка дорога до щастя, але цікава, значуща.

VIII. Має справжнє духовне задоволення, менше залежить від душевних задоволень і ще менше від тілесних.

IX. Вона має спокійні переживання (спокійне серце) та ясний розум. Вона немає страхів. У неї є один страх – страх Божий.

X. Людина розвиває не тільки свою індивідуальність, але й загально-людське.

XI. Вона здорова, працездатна.

XII. Має добрі стосунки, має друзів.

Myroslav Savchyn

26 травня 2017 р.

ПРО ТИПИ ВАЖКИХ ДУШЕВНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ

1. ПСИХОСОМАТИЧНІ ЗАХВОРЮВАННЯ.

Мають в основному соматичну природу. Важливими є й інші чинники їх виникнення.

2. ПСИХІЧНІ ТА ОСОБИСТІСНІ ЗАХВОРЮВАННЯ. Зумовлені насамперед, духовними, моральними, психологічними і психічними чинниками. Мають наслідком соматичні захворювання.

3. ДЕМОНСЬКІ ОБСЕСІЇ (опанованість, одержимість). Зумовлені демонічними силами.

Вичленовані типи захворювань потребують різної терапії.

Головне - з'ясувати, хто має бути головним терапевтом: духовний отець, психіатр чи психолог.

Досвід показує, що дуже добре, коли вони відразу взаємодіють у процесі лікування важкого захворювання клієнта.

Myroslav Savchyn

27 травня 2017 р.

ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ: ВЕЛИКА ШІСТКА

I. Тілесне (соматичне).

II. Психічне.

III. Психологічне.

IV. Соціальне.

V. Моральне: існує моральність соціальної природи і моральність духовної природи.

VI. Духовне: існує автентична духовність трансцендентної природи та іманентного існування і духовність як

Myroslav Savchyn

11 вересня 2017 р.

НЕПОВНОЦІННА МОРАЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПРИРОДИ
ПАНУЄ В НАШОМУ СУСПІЛЬСТВІ

За своєю природою вона:

1. Не абсолютна, а відносна (бо людська за походженням), конвенціональна (за домовленістю).

2. Індивідуальна: людина створює свою мораль (систему принципів, норм та ідеалів).

3. Людина з такою мораллю:

- творить психологічну (душевну) любов, вибірково творить добро, не знає і не має справжньої свободи;

- часто толерує до зла; активно не бореться зі злом;

- не здатна боротися зі злом;

- активно захищає свою індивідуальну моральність (демонструє людям, яка вона моральна)

У зовнішньому плані:

- активно ідентифікує себе з людьми, які по-справжньому прагнуть оволодіти мораллю духовної природи, а внутрішньо поборює, дискредитує їх, протидіє їм;

- така мораль реалізується вибірково (для своїх одна, а для інших інша);
- просить пробачити окремі її аморальні вчинки;
- культивує маніпулювання іншими людьми, не засуджує його.

На жаль, така нездорова мораль культивується у нашому суспільстві.

Myroslav Savchyn

12 вересня 2017 р.

МОРАЛЬНІСТЬ ДУХОВНОЇ ПРИРОДИ

I. Вона від Бога. В її основі лежить автентична віра, абсолютна любов і абсолютне благо, відсутність будь-якого зла, повноцінна свобода, відповідальність.

II. Вона абсолютна: однаково реалізується до всіх людей, всюди і завжди (у всі часи).

III. Людина, що прагне володіти такою мораллю, не тільки творить благо, а й активно борює зло.

Myroslav Savchyn

15 вересня 2017 р.

ПРО ДУХОВНУ ПАРАДИГМУ ПСИХОЛОГІЇ

Духовна сфера, духовне Я реально існує. Духовна парадигма обґрунтовується такими твердженнями:

1. Духовне має свою суть, реальне буття (онтологію) та прояви (феноменологію).

2. Духовне не зводиться до загальнолюдських цінностей як це стверджують багато психологів, філософів та педагогів.

3. Духовне можна виявити навіть традиційними позитивними методами психології. Але з цією метою застосовуються спеціальні методи дослідження.

4. На даний час уже зібрано масив фундаментальних даних про духовну сферу людини та особливості її впливу на психічну сферу та особистість.

5. Чому слід досліджувати духовність? Вона є справжньою основою справжньої єдності між людьми. Любові прагнуть усі нормальні люди.

6. У класичних, некласичних, постнекласичних і постпостнекласичних напрямках психологічної науки відсутнє автентичне трактування духовного.

7 Духовне не зводиться до психічного. Панпсихолізм тут не проходить.

8. Внутрішній світ людини складається з духовного, яке має трансцендентне походження та імперентне існування, та

психічне (і особистісне) як прижиттєво набуте. Між цими складниками можуть виникнути різні типи взаємодії, навіть антагоністичні.

9. Духовна парадигма має методологічну, теоретичну та практичну ресурсність та емпіричне обґрунтування. Врахування психологічною наукою реальності духовної сфери повертає її первинне визначення її як науки про душу.

10. Виявляється, що психічне зумовлене не тільки біологічним та соціальним, активністю і самоактивністю особистості, але й духовним. Це означає, що є ще одна фундаментальна детермінанта психічного, яку слід враховувати при побудові методології психології, психологічної теорії та психологічної практики.

Myroslav Savchyn

18 вересня 2017 р.

ЯКА Ж ЦЕ ЗДОРОВА І СИЛЬНА ОСОБИСТІСТЬ?

1. Як це звучить парадоксально, здорова особистість може визнати свою неміч (слабкість) перед Богом, перед людьми.

2. У неї цілісне, а не розколоте Я (єдність "хочу" і "треба", "можу" і "роблю"), вона по-справжньому любить (а не одночасно любить і заздрить, підозріває), у неї гармонійно поєднане індивідуально-неповторне та загальнолюдське. Це розумна, мудра, досвідчена, щаслива людина, яка добре рефлексує, добре трансцендує (виходить за межі свого Я), добре контролює себе, прогнозує, діагностує, добре планує, займається самокорекцією, володіє справжньою свободою та відповідальністю.

3. Володіє здоровим психічним, психологічним, соціальним, моральним та духовним потенціалами.

4. Постійно займається своїм саморозвитком, володіє досвідом саморозвитку, яким щиро ділиться з іншими людьми.

5. Може надати собі психологічну, соціальну, моральну та духовну допомогу та надає таку допомогу потребуючим.

6. Така особистість черпає сили в духовній сфері, в той спосіб долає свою слабкість, долає свої немочі. Може щиро покаятися, бути смиренною, їй притаманні стани безпристрасності, безмовності, чесноти.

7. Вона може забути про себе, поставивши на перше місцесвоєму житті та своїй душі іншого (знову парадокс сили, який не зрозумілий для позитивістськи налаштованої психології), творить віру, любов, добро, бореться зі злом, творить свободу і відповідальність.

8. Така особистість може щиро, а не манірно подякувати іншому за допомогу, послугу, підтримку, добре слово.

9. Здорова особистість може простити своєму боржникові, може любити навіть свого ворога.

10. Така особистість може сказати "так", коли багато, або навіть більшість, помиляючись, говорить "ні".

11. Вона також може сказати "ні", коли багато, або навіть більшість, помиляючись, говорить "так".

12. Така особистість може по-справжньому (без умовностей, безповоротно) вибачити іншого.

13. Сильна особистість може по-справжньому, перед іншими людьми визнати свої помилки, провину.

14. Вона не заздрить, а щиро радіє за іншого, визнає його вдачу, успіх, досягнення. Це стосується навіть свого опонента, неприємля.

15. Здорова особистість може попросити вибачення в іншого.

16. Сильна особистість може по-справжньому прийняти вибачення іншого.

17. Така особистість навіть незалежно від компліментів, не приймає їх глибоко до душі.

І нарешті, здорова особистість живе здоровим стилем життя, в т.ч. здоровим стилем професійної діяльності. В українському просторі вона невтомно реалізує українську національну ідею.

Myroslav Savchyn

5 жовтня 2017 р.

ПРО ПЕДАГОГІКУ ТОЛЕРАНТНОСТІ

У межах цієї педагогічної концепції ставиться завдання виховувати у молодого покоління толерантність до:

1) загальнолюдських цінностей. Але серед них є й просто шкідливі;

2) норм соціальної моральності. Але є вища моральність – моральність духовної природи;

3) соціальних норм. Але серед них є дуже шкідливі;

4) прихованого антидуховного та злого, до прихованого антиукраїнського. Це вже стратегічно шкідливо.

Педагогіку толерантності має замінити педагогіка автентичної віри, любові, добра, справжньої свободи та відповідальності.

Myroslav Savchyn

10 жовтня 2017 р.

ПРО ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я

Недостатньо, стратегічно неефективно займатися тільки психічним здоров'ям особистості. Слід займатися здоров'ям людини в єдності тілесного (соматичного), соціального, психологічного, морального та духовного її здоров'я.

До всіх цих складових здоров'я психологія має пряме відношення.

В основу нашої діяльності не може бути покладено помилкове уявлення про людину без духу.

Myroslav Savchyn

16 жовтня 2017 р.

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ:

ВИКЛИКИ ТА ЗАВДАННЯ

Не йдеться про бізнесову, політичну та бюрократичну еліту, значна частина якої просто жирує на українському тілі, не віддаючи нічого навзаєм, а, навпаки, розкладаючи його з середини та зраджуючи українську справу.

Український інтелігент той, хто:

1) знає і приймає до реалізації українську національну ідею; знає історичні завдання української нації та активно сприяє їх вирішенню; реалізує історичний проект, ймення якому «Україна»;

2) є національно свідомим громадянином, патріотом, який бере на себе відповідальність за майбутнє українського народу, а не перекладає відповідальність на державу, на політиків, на інших громадян;

3) проявляє жертовність – віддає свої духовні, моральні, психологічні та фізичні сили для української справи; інтелігент забуває про себе; одночасно, національний інтелігент веде здоровий у психологічному, соціальному, моральному та духовному планах спосіб життя, має високий потенціал, патріотична діяльність не заважає його життю.

4) своїм особистим прикладом життя та результатами професійної діяльності на конкретному робочому місці сприяє становленню національно свідомих громадян, патріотів;

5) активно дбає за національну безпеку України (військову, економічну, інформаційну, політичну та ін.);

6) докладає фундаментальних зусиль для консолідації українського суспільства та громадських рухів, сам не вирішення конкретних завдань; приймає активну участь у громадській, культурній, науковій і політичній діяльності, спрямованій на загальнонаціональне благо;

7) усвідомлює, що слабкість сучасної інтелігенції зумовлює не цілком позитивне ставлення до неї суспільства взагалі та громадян та сумлінно відпрацьовує привілеї, надані йому українським народом та державою;

8) сам є розвиненою особистістю та справжнім професіоналом; є духовно, морально мудрою та різнобічно розвиненою людиною, яка володіє психологічно, соціально, морально та духовно здоровою особистістю; розглядає себе і кожну людину в єдності духу, душі і тіла;

9) це по-справжньому вільна (вільною навіть від себе самого) та відповідальна людина;

10) поважає себе і всіх людей, незалежно від їх індивідуальних особливостей;

11) не бере участь у сумнівних політичних проектах, спрямованих проти держави та відвертає інших від цього.

Myroslav Savchyn

22 жовтня 2017 р.

ПРО «СЕРЕДНЬОАРИФМЕТИЧНИЙ», СЕРЕДНЬОЗВАЖЕНИЙ,
СПЛУТАНИЙ СВІТОГЛЯД

У ньому є трохи:

- релігійного почуття, але не християнської віри;
- трохи матеріалізму й атеїзму;
- східної філософії (йога, закони карми, віра в реінкарнацію);
- трохи національної свідомості, патріотизму, а ще трохи космополітизму, популізму, аполітизму;
- трохи українського, трохи російського, трохи європейського;
- в основному пострадянського мислення, а ще для заспокоєння душі - трохи нового критичного мислення;
- трохи класицизму, трохи постмодернізму;
- трохи авантюризму, анархізму, а трохи диктату, трохи гуманізму.

Парадокс полягає в тому, що особистість часто навіть не усвідомлює суперечності у своєму світогляді. Так і живе в суперечностях.

З таким еkleктичним світоглядом особистість не може бути здоровою та сильною. В одній ситуації вона проявляє один світогляд, а в іншій інший, з одними людьми ще інший, а ще з іншими зовсім інший. Один світогляд про себе і для себе, а інший про людське око і для публіки.

Світогляд людини має мати стрижень, бути цілісним, активним – спонукати людину до творення віри, любові, добра і постійної боротьби зі злом, творити свободу та відповідальність і, безумовно, робити людину по-справжньому щасливою. Людина з поганим світоглядом сама творить собі зло та іншим людям також.

Myroslav Savchyn

24 жовтня 2017 р.

**ОРІЄНТИРИ ДЛЯ ВИБОРУ КОНСТРУКТИВНИХ ЖИТТЄВИХ
ТЕХНОЛОГІЙ**

1. Найкращий життєвий шлях – це завжди шлях до Бога, до віри, добра, любові, свободи та відповідальності.

2. Людина повинна мати велику мету як дерево. До неї можна наблизитися в кінці життя. Велика мета досягається через реалізацію проміжних цілей.

3. Той, хто знає про добрий життєвий шлях, – знає вічність. Цей шлях доступний всім.

4. Людина великої мети знає свій шлях, бо навіть мурашині кроки в одному напрямі призводять до успіху.

5. Той, хто знає свою осмислену мету та добрий життєвий шлях, той змінює своє теперішнє і майбутнє.

6. Добрий життєвий шлях – найбільший захисник людини.

7. Той, хто йде добрим шляхом, завжди правий.

8. Добрий життєвий шлях – сильніший за людину, бо спрямовує її до добра, щастя, свободи, любові.

9. Той, хто йде добрим життєвим шляхом, перемагає, не наказується.

10. Серце повне віри, любові, добра, свободи, чисте сумління, внутрішній спокій, зціленість, реалізованість, переживання особистого щастя – критерії вибору правильного життєвого шляху.

11. Допомога ворогу – шлях до життя. «Переможений» щиро любить своїх ворогів, опонентів та ображальників.

12. Погляд з майбутнього підготовляє теперішнє. Погляд у минуле губить майбутнє.

13. Бути господарем у житті (у світі), а не гостем, свідком, статистом.

14. Життя – ходіння по лабіринту – спочатку всі двері відкриваються, а з роками частіше закриваються, ніж відкриваються. У кінці життя вони тільки закриваються. Відтак, не закривайте за собою двері, а залишайте можливість повернутися.

17. Стан душі, життєві здобутки і тіло – найголовніші годинники людини.

Myroslav Savchyn

25 жовтня 2017 р.

ПРО ДЕСТРУКТИВНІ ЖИТТЄВІ ТЕХНОЛОГІЇ

(Як не можна організувати та спрямувати своє життя).

1. *Культивування егоїзму, творення гріха, зла.*
2. *Втрата віри, любові та свободи (обмеження автентичної свободи та відповідальності), нетворення добра.*
3. *Життя як постійна боротьба, найчастіше, з вітрянками.*
 - *Найбезглуздіша боротьба – це боротьба за минуле. З минулого людина повинна брати тільки позитивний досвід.*
 - *Боротьба з ворогом – шлях до смерті.*
 - *Найкривавіша боротьба – це боротьба за теперішнє.*
4. *Самообман людини спонукає й інших обманювати її.*
5. *Страх смерті – це страх жити.*
6. *Бути ленивим та безвідповідальним.*

Myroslav Savchyn

26 жовтня 2017 р.

ПРО ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

1. *Знає та сумлінно виконує свої обов'язки громадянина, в т.ч., професійні, завдяки чому примножується національне багатство.*
2. *Знає національну ідею та втілює її в суспільне життя.*
3. *Бере участь у громадському житті.*
4. *Свідомо та відповідально бере участь у формуванні державної влади, допомагає владі та контролює її діяльність.*
5. *Дбає про силу та авторитет нації та держави.*
6. *Дбає про національну безпеку, протидіє ворогам української держави.*
7. *Активно бореться за єдність українського суспільства та протидіє його злякисним пухлинам (неадекватність, слабка стратегічна спрямованість діяльності влади, корупція, неоптимальність та повільність реформ тощо).*
8. *Сприяє становленню підростаючого покоління громадян.*
9. *Поціновує національну інтелігенцію, реалізує її ідеї, дбає про її авторитет.*

Якщо потужно і дружньо візьмемося за розбудову держави, то з цього буде мати користь кожен громадянин. За нас ніхто не вибудує українську державу, без нас не постане зріла українська нація.

Myroslav Savchyn

29 жовтня 2017 р.

ЗДОРОВІ ПЕРЕЖИВАННЯ ЗДОРОВОЇ ОСОБИСТОСТІ

НА РІВНІ ДУХУ – переживання від перебування у Милості Божій, володіння сильною вірою і свободою, задоволення від творення любові і добра, від перемог над злом, від цілющої молитви, сповіді, каяття, смиренності.

НА РІВНІ ОСОБИСТОСТІ ТА ПСИХІКИ - задоволення від своєї автентичності, опанованості собою, творчості, праці та відпочинку, добрих здогадок і думок, доброї пам'яті, самореалізації, самоподолання та перемог над собою, закоханості, від шлюбу, сприймання та творення краси, від цікавих подорожей, спілкування з цікавими людьми, відсутності страхів, неврозів, відсутності потреби в маніпулюванні іншими людьми та в конфліктуванні.

НА РІВНІ ТІЛА – задоволення від фізичного здоров'я, легкості в тілі, спритності, сили, опанованості тілом, незалежності від тіла, внутрішнього тілесного комфорту, незалежності від вишуканого (але нездорового) харчування, незалежності від шкідливих звичок (паління, вживання спиртного, кави, об'їдання тощо) тощо

Myroslav Savchyn

31 жовтня 2017 р.

ПРО ШКІДЛИВІ НАСЛІДКИ ДЛЯ ЛЮДИНИ ВІД ПОСЛІДОВНОГО КУЛЬТИВУВАННЯ В ЖИТТІ ПРИНЦИПУ ПСИХОДИНАМІЧНОГО ЗАДОВОЛЕННЯ

Постання у житті як головного життєвого принципу – принципу психодинамічного та тілесного задоволення - для людини має негативні наслідки на всіх рівнях та сферах життя:

НА РІВНІ ДУХУ – призводить до невіри, несвободи, нелюбові, нещастя, гріха, творення зла, ліні, безвідповідальності.

НА РІВНІ ОСОБИСТОСТІ ТА ПСИХІКИ:

Це означає культивування егоїзму, аморальності, бездуховності, лінивства, безвідповідальності, бо за «позитивним» психодинамічним задоволенням завжди постає егоїзм та деперсоналізація.

Догоджання своєму ТІЛУ: а) людина надає перевагу приємним та смачним стравам, споживання яких приносить задоволення. Але ці продукти та страви, як правило, складно приготовлені – шкідливі. Таке нездорове харчування призводить до згіршення стану здоров'я;

б) гіперакцентування на сексуальних розвагах призводить до деперсоналізації, аморальності та бездуховності, відволікання від

важливих справ – виховання дітей, дарування справжньої любові своїм половинкам (чоловіки дружинам, дружини чоловікам), професійне зростання;

в) фізична (тілесна) лінь теж має негативні наслідки – призводить до захворювання, низьких життєвих досягнень, нездорових захоплень.

Культивування цього принципу має НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ ІНШИХ ЛЮДЕЙ: людина, яка тотально культивує принцип психодинамічного задоволення, паразитує на інших людях, навіть на своїх рідних.

НА РІВНІ СУСПІЛЬСТВА це теж призводить до аморальності, бездуховності, культивування нездорових потреб, конфліктних суспільних процесів.

Навпаки, ЗДОРОВА ОСОБИСТІСТЬ часто відмовляється від тілесних і егоїстичних психічних та особистісних задоволень:

1. Людина, сильно втомлюючись, піднімається на круті вершини.

2. Самотужки, з великим ризиком для життя, перепливає океанські протоки, долає бурхливі гірські ріки, океан.

3. Бігає марафони.

4. Голодує.

5. Моржує.

6. Займається вегетаріанством.

7. Щиро і тривало молиться на колінах, знявши руки до неба і це важливий крок, щоб стати по-справжньому щасливим.

Myroslav Savchyn

20 січня 2018 р.

МОРАЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ ПРИРОДИ,
ЯКА НЕ МАЄ НІЯКОГО СТОСУНКУ ДО АВТЕНТИЧНОЇ,
ЗДОРОВОЇ МОРАЛЬНОСТІ ДУХОВНОЇ ПРИРОДИ

- людина не творить зла, але й не творить добра;

- перетворює творення добра у «товарні» стосунки – «ти мені, а я тобі»;

- толерування до всього, в.ч. до зла, недобрих соціальних норм, до творення зла іншими людьми;

- людина не завдає шкоди іншим людям і, одночасно, байдуже ставиться до долі інших;

- переживання за власні інтереси і, одночасно, байдуже ставиться до інтересів інших;

- потреба у власній індивідуальності та, одночасно, байдуже, а то й критичне ставлення до проявів індивідуальності іншого;

- потреба у власному ствердженні та, одночасно, байдуже ставлення до такої ж потреби іншого;

- зняття з себе відповідальності за інших людей, групи, націю, українське суспільство);

- непомітно, хитро, а часом дуже підступне маніпулювання іншими людьми («якщо вдалося, а чому б ні»); - людина, яка хворобливо любить і дбає про своє здорове від природи тіло, не буває моральною особистістю;

- лінива здорова людини не може бути моральною особистістю.

Нажаль, в суспільстві переважно культивується така моральність, що є сумним діагнозом. Нічого не зміниться на добре у нашому суспільстві, якщо люди у своїй переважній більшості будуть дотримуватися такої моралі.

Myroslav Savchyn

24 лютого 2018 р.

ГЛИБОКА ДУШЕВНА ПАТОЛОГІЯ (ХВОРОБА ОСОБИСТОСТІ)
МОЖЕ БУТИ ЗУМОВЛЕНА:

1) тілесними хворобами (соматичними чинниками). У цьому випадку лікує психіатр, а допомагає йому психотерапевт та рідні, священник, які творять молитву за виздоровлення;

2) соціально-психологічними чинниками. У цьому випадку лікує психотерапевт, а допомагає йому психіатр, рідні та священник творять молитву;

3) нападом демонів. Виліковує отець-екзорцист, який творить особливі молитви, а також творять молитву рідні.

Myroslav Savchyn

16 березня 2018 р.

ЯК «ПРАЦЮЄ» ДУХОВНА ПАРАДИГМА?

Для прикладу порівнюємо любов духовну та любов душевну (психологічну, особистісну)

Душевна любов

1. Вона завжди жертвна.

2. Рівна до всіх: рідних, інших людей, навіть своїх особистих ображальників, особистих ворогів та просто негідних людей.

3. Одночасно поборює ворогів інших людей, ображальників інших людей та ворогів Божої справи.

4. Внутрішньо несуперечлива: не перетворюється в ненависть, не включає ревнощі.

5. Включає любов до Бога, до інших людей, а вже потім до себе.

6. Джерелом такої великої сили духовної любові є Бог (Божа любов до людини).

7. Людина найбільше переживає, щоб перебувати у любові Бога, а вже потім у любові від людей.

8. Духовна любов не перетворюється у ненависть.

9. Людина з розвиненою духовною любов'ю завжди любить свою неповносправну від народження дитину-каліку.

10. Любить свою половинку (чоловіка, дружину), навіть тоді, коли та захворіває чи стає інвалідом.

11. Володіння духовною любов'ю – один із критеріїв здоров'я особистості, передумови її справжнього щастя та реалізація справжнього покликання.

12. Терапевт, що працює у контексті духовної парадигми, прагне, щоб зміцніла любов хворої людини до Бога, до інших людей, а вже потім до себе, зміцнює здатність людини любити взагалі.

Душевна любов

1. Не завжди жертовна. Коли виникають труднощі, вона часто згасає.

2. Не рівна до всіх: одних людей любимо, а інших ні; своїх особистих ображальників та своїх ворогів ми не любимо, навіть ненавидимо, боремося з ними.

3. Не бореться з ворогами інших людей та з ворогами Божої справи. Можемо бути байдужими до ворогів та ображальників інших людей.

4. Часто внутрішньо суперечлива: включає ревності, може перетворюватися в ненависть.

5. Включає любов до себе, а вже тоді любов до іншого, не включає любові до Бога.

6. Сили душевної любові кореняться в самій людині, в інших людях, а тому часто їй не вистачає сили любити.

7. Людина найбільше переживає, щоб її любили інші люди, чим більше інших людей її люблять, тим краще.

8. Душевна любов часто перетворюється у свою протилежність – ненависть.

10. Людина, яка не володіє духовною любов'ю, може не любити, наприклад, може відмовитися від неповносправної новонародженої дитини-каліки.

11. Може покинути, зрадити свою половинку (чоловіка, дружину), коли та захворіває чи стає інвалідом.

Володіння лише душевною любов'ю ще не свідчить про здоров'я особистості, не є міцною основою щастя людини.

12. Психотерапевт, що діє у контексті традиційних парадигм, працює тільки з душевною любов'ю, зміцнює любов людини до себе, а вже потім до інших людей, часто посилює егоїзм, фактично послаблює здатність любити.

Myroslav Savchyn

13 квітня 2018 р.

КОДЕКС ЗДОРОВОЇ СІМ'Ї

МИ живемо під одних дахом.

МИ Богом даровані одне одному.

МИ справжні.

МИ робимо помилки.

МИ говоримо «Прости».

МИ вміємо молитися.

МИ вміємо веселитися.

МИ вміємо святкувати.

МИ даємо один одному другий і третій шанс.

МИ розкриваємо руки для обіймів.

МИ вінчуємо і колядуємо.

МИ радісно трапезуємо за святковим столом.

МИ допомагаємо одне одному.

МИ змагаємося у творенні добра одне одному.

МИ каємося.

МИ по-справжньому прощаємо.

МИ галасливі.

МИ вміємо терпіти.

МИ по-справжньому любимо.

МИ часу не гаємо, додому прибігаємо.

МИ по-справжньому віримо.

МИ даруємо одне одному справжню свободу і, навзаєм, одержуємо велику відповідальність одне за одного.

М И С І М' Я.

МІЦНА СІМ'Я – МІЦНА НАЦІЯ, МІЦНА ДЕРЖАВА.

Myroslav Savchyn

18 червня 2018 р.

ПРО ТОЛЕРАНТНІСТЬ

Найчастіше толерантність трактується як поблажливе, терпеливе ставлення до чого-небудь (чого навіть не схвалюють), «виміром ніби-то вищого аксіологічного порядку». Вважається, що в деяких випадках толерантність може стати єдиним шляхом погашення, врегулювання конфліктних ситуацій або ж їх попередження. Одночасно декларується, що толерантність жодним чином не може бути уподібнене терпінню, котре найчастіше означає здатність особистості переносити фізичний

або психологічний біль, спричинений вербальним чи фізичним насильством.

Толерантність охоплює не тільки повагу до інших і визнання рівності прав, а ще й відмову від примусового й принизливого домінування. Її можна трактувати і як певне настановлення на прийняття особистості іншої людини, з якою співрозмовник спілкується і взаємодіє. Вона ґрунтується на повазі до особистості людини і на відкритості, сприяє розумінню внутрішнього світу партнера по взаємодії (комунікації).

Уважається, що толерантність є основою демократії, порозумінням в поліетнічному його конфесійному, полікультурному суспільстві. Нетолерантність, навпаки, вважається як порушення прав людини, причина виникнення насильства і конфліктів.

Але толерантність має свої межі. Вона не стосується:

- 1) проявів антиморальності окремих осіб;
- 2) ситуацій, коли громадянин активно ненавидить українську державу;
- 3) проявів антидуховності окремих людей;
- 4) дій ворогів держави і народу;
- 5) культивування деструктивних ідей чи їх активне пропагування;
- б) ситуацій, коли, наприклад, світогляд керівника негативно впливає на соціальну ситуацію в організації.

Відтак, толерантність не завжди може попереджувати непорозуміння в поліетнічному, поліконфесійному і полікультурному планах, а може спричиняти до конфліктів та порушень прав.

Myroslav Savchyn

24 червня 2018 р.

ПРО СВОБОДУ ТА СВОБОДУ ВИБОРУ

1. Без свободи не буває по-справжньому здорової особистості та щасливої людини.

Але!!!

II. Свобода буває позитивною чи негативною, свободою «для» чи свободою «від».

III. Суть справжньої духовної свободи полягає в свободі творити любов, творити добро, боротися із злом.

IV. Найвища свобода людини – свобода від себе, свобода від своєї «тіні», від свого еґо, свобода не гріхувати, свобода не творити зло.

У. Справжня свобода невіддільна від відповідальності за себе, за інших людей, за світ.

Чим більше свободи хоче мати людина, тим більше вона має брати відповідальності на себе, на свої плечі.

УІ. Бути по-справжньому вільним та відповідальним дуже важко. Але немає на те ради, якщо хочеш бути по-справжньому щасливим і здоровою особою.

УІІ. Те, як людини потрактовує та використовує свою свободу, засвідчують її життя та його результати.

Myroslav Savchyn

8 вересня 2018 р.

ЖІНОЧЕ ОБЛИЧЧЯ

Кажуть, що час добрий лікар та поганий косметолог. Але, незалежно від віку, обличчя жінки, серце якої сповнене віри, любові, поривів творити добро, свободу та відповідальність, обличчя жінки-матері, жінки-дружини завжди молоде, симпатичне й красиве. Багато чого залежить від чоловіка, що поруч.

Жінка, сповнена егоїзму, яка не здатна на самопожертву, мусить докладати багато косметичних зусиль аби приховати своє справжнє обличчя, бо воно чомусь не таке симпатичне.

Myroslav Savchyn

1 жовтня 2018 р.

ЯКЩО БАЖАЄШ ЩАСЛИВИМ БУТИ

Щастя людини – одна із її фундаментальних екзистенційних проблем, переживань та пошуків. Час від часу особистість запитує в себе чи вона щаслива, що їй не вистачає для повного щастя, що їй робити, щоб бути щасливою. Вона порівнює свою щасливість із щасливістю оточуючих її людей.

Часто щастя ніби хмаринка, то з'являється на горизонті, то зникає.

Щастя людини стосується таких сфер життя та активності людини:

1) найбільше щастя людини – перебувати у Божій Благодаті, бути вільним від гріха, пристрастей і гріховних помислів, переживати долученість до Божої Благодаті;

2) гармонії внутрішнього світу людини;

3) володіння внутрішньою та зовнішньою свободою, вірою, сповнення життя надією, володіння чистим сумлінням (негріховність, відсутнє почуття провини); життя щасливої людини сповнене любов'ю (кохання, турбота про близьких, наявність взаєморозуміння і підтримки в сім'ї, глибока впевненість у любові близьких до неї, наявність благополуччя тих, кого любиш);

4) звичайно, щасливі люди мають одухотворені та морально оправдані задоволення в житті, в т.ч. фізичні, фізіологічні, соціальні їм притаманний емоційний стан захоплення, радості;

5) величезне щастя людині приносить творення любові, добра і свободи для інших людей;

6) повноцінності життя (складність, яка поєднана з легкістю буття, відчуття, що живеш, володіння почуттям щасливості, конструктивними думками та здоровими переживаннями), мати позитивні результати життя (володіння фахом, наявність творчого заняття, створення сім'ї, зростання та виховання дітей, наявність статків, але не багатства, забезпеченість старості тощо);

7) постійного прояву творчості у всіх сферах життя (результативність діяльності та захопленість нею, реалізованість життєвих та творчих проєктів, творення нових значущих та цікавих смислів життя, творення обставин життя);

8) постійного творення добра, боротьба зі злом; переживання свободи та відповідальності;

9) постійний пошук та реалізація смислу життя загалом та смислу окремих ситуацій, що робить нас людиною. Чим більше смислу ми знаходимо в житті, тим щасливіше ми себе відчуваємо і, навпаки, чим більше ми переживаємо справжнє щастя, тим більше ми натхненні в пошуку нових смислів та цілей;

10) самоподолання (подолання неоптимальних стилів діяльності та поведінки, особистісних недосконалостей, гріхів і гріховних помислів, гріховних пристрастей, недобрих звичок тощо);

11) володіння відносною незалежністю від зовнішнього світу (незалежність від деструктивних норм, ідеалів, традицій, деструктивних особистостей та деструктивних впливів тощо) і зв'язок з позитивним, конструктивним, що є в цьому світі.

У повноцінному щасті гармонійно поєднано здорові задоволення, реалізація автентичних смислів життя, самореалізація, само подолання особистості, творення любові, добра і боротьба зі злом, свобода та відповідальність, творчі результати, потужні труднощі.

Myroslav Savchyn

9 жовтня 2018 р.

ПРОБЛЕМА БУЛІНГУ СЕРЕД ДІТЕЙ І ДОРΟΣЛИХ

Над цією проблемою слід працювати. Тактичне розв'язування проблеми – реалізація спеціальних антибулігових програм, здійснення окремих заходів чи професійних інтервенцій практичного психолога. Але це не розв'яже проблему стратегічно. Так ми йдемо за проблемою, а не вирішуємо її.

Стратегічне розв'язування проблеми: зміцнення морального духу в суспільній та побутовій свідомості, в наших сім'ях, школі та в усіх суспільних інституціях.

Але нажаль, духовний та моральний стан особистості та суспільних інституцій, суспільства загалом переважно не є предметом уваги практичного психолога.

Myroslav Savchyn

17 жовтня 2018 р.

ОДА ЛЮБОВІ

Любов – не емоція і навіть не почуття.

Любов й не лише переживання, а насамперед дія.

Любов – Божественна гідність людини.

Любов – царська дорога до іншого.

Любов приносить добро, одночасно безкровно долає зло.

Без любові немає щастя.

Любов міцніє завдяки духу, через Божу Благодать.

Любов випрошує освячення свого.

Любов неможлива без справжньої свободи.

У любові свобода зрівноважена великою відповідальністю.

У любові людина забуває про себе.

Дарунок любові – знаходження істинного себе.

Любов потребує великого й доброго серця та світлого розуму.

Любов не обходиться без праці людини.

Любов потребує великих жертв.

Любов народжується у спокої і в тиші.

Любити важко тих, хто близько.

Легше любити тих, хто далеко.

У любові зростають здорові люди.

У любові народжуються здорові сім'ї.

У любові вони міцніють.

У любові зростають щасливі діти.

У любові міцніє народ.

Любов дарує світові мир.

Любов зупиняє війни.

Без любові народжуються нещасні діти.

Без любові зростають егоїсти, кар'єристи, невротики й психопати.

Myroslav Savchyn

1 квітня 2019 р.

МОЖЕ ДОПОМОЖЕ ВИБОРЦЯМ?!!!

ПРО СВОБОДУ ЛЮДИНИ

1. Свобода – одна з головних потреб, а здатність творити свободу - фундаментальна здатність особистості.

2. Вицленовують духовну і душевну свободу. Є автентична і неавтентична свобода. Духовна свобода дарована людині Богом.

3. Головна, найвища свобода людини – це:

а) свобода від себе (свого его, своєї мотивації до нездорових задоволень, нездорових планів, намірів);

б) свобода «для» (для творення віри, любові, добра і боротьби зі злом), а не свобода «від» - світу, а часом, хвороблива свобода від Бога.

4. Головний сенс свободи – у відповідальності: чим більше людина хоче мати свободи, тим більше вона має бути відповідальною.

5. Свобода вибору створює величезні труднощі та небезпеки для людини, особливо, свобода у самотворенні. Тільки духовно здоровій особистості легко здійснювати добрі вибори.

6. Свобода як знання необхідності теж є проблемою для людини, бо вона не завжди знає, яка їй необхідність, часто вибирає недобру необхідність.

Myroslav Savchyn

4 квітня 2019 р.

ДРУЗІ!

ПРОДОВЖУЄМО СУМЛІННО ПРАЦЮВАТИ!

Сформулюємо порядок денний щодо оздоровлення українського суспільства та побудови міцної української держави

1. Культивування усіма засобами у житті суспільства здорових психологічних, соціальних, моральних та духовних цінностей та здорового способу життя.

2. Зміцнення соціального здоров'я громадян, коли є переконання, що моє особисте благо залежить від загального блага і тому кожен має брати участь у створенні загального блага.

3. Сприяння оздоровленню усіх ланок державної влади. і четвертої також.

4. Викорінення корупції на всіх рівнях та у всіх її видах.

5. Сильний авторитет і статус України на міжнародній арені.

6. Добробут та матеріальні статки громадян.

7. Наш однозначний вектор руху – європа, якій в подарунок принесемо здорові цінності.

Myroslav Savchyn

11 квітня 2019 р.

ІСТОРИЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО МОМЕНТУ

НЕ менше 51,15% громадян України, хоч би ситуативно, має поставити загальне благо вище свого особистого, щоб завтра усі (100%) українців мали особисте благо!!! – свобода, прогрес, сильна українська держава.

В цю мить благо не зводиться до кількості гривень. На шляху свободи вони швидко будуть!!!

Будемо діяти!!!

Не очікуйте на розуміння та «Дякую!».

Myroslav Savchyn

29 червня 2019 р.

ПРАВИЛА ДЛЯ ЗАМІЖНІХ

(якщо ви були надвідповідальні у виборі майбутнього чоловіка, свого часу однозначно прийшли до висновку – він той єдиний, якраз той!)

у трьох блоках: сьогодні перший

I. СТАВЛЕННЯ ДО СЕБЕ

Дбайте не тільки про своє тіло зовнішню привабливість, але й про духовний та душевний стани, про душевну красу, що більше цінять мудрі чоловіки.

Виражайте себе чоловікові: свої цілі, цінності, потреби, інтереси, переживання.

Почуттєвість жінки – її сила. Але вона може перетворитися у її слабкість.

Постійно розвивайтеся, дбайте про професійне зростання, змінюйтеся у доброму напрямі, будьте завжди загадковими для свого чоловіка.

Велика ваша радість – зростаючі діти, то ж реалізуйте свою місію матері.

Сумлінно виконуйте свої великі і малі обов'язки.

Майте територію своєї свободи та відповідальності.

Підтримуйте свою власну закоханість у чоловіка, відкривайте завжди щось нове у своєму чоловікові.

Будьте внутрішньо впевненою, щоб не були надто ревнивою.

Позбудьтеся внутрішніх страхів, щоб не проявляти зайву агресивність і сварливість.

Пам'ятайте, що образа викликає бажання помститися, а бажання помститися – агресію, агресія – конфлікти, а тривалі конфлікти – розрив стосунків.

Не надто захоплюйтеся та не дуже гордіться тілесною красою, бо для мудрого чоловіка важливіша не тілесна краса, а душевна краса жінки.

Не комплексуйте з приводу тілесної вади: її можна компенсувати душевною красою, а щось можна змінити, а з чимось – просто змиритися.

Будьте відносно незалежною від компліментів, особливо нещирих і недолугих.

Наберіться терпіння, інколи дуже великого терпіння, а інколи – надтерпіння.

Будьте готові на нерозуміння.

Небесних ласк та земних благ, особистого щастя, здорових задоволень, духовного, морального, соціального, психологічного, психічного та тілесного здоров'я.

Далі буде.

Myroslav Savchyn

17 червня 2019 р.

ПРАВИЛА ДЛЯ ОДРУЖЕНИХ ЧОЛОВІКІВ

(якщо ви були надвідповідальні у виборі майбутньої дружини).

1. Дружина – дар Божий, який приймаємо з любов'ю і вдячністю, без будь-яких сумнівів.

2. Враховуйте, що дружина переживає децю про інше, переживає інакше, по-жіночому, а не по-чоловічому. Це треба сприймати як факт.

3. Збагнути, що дружина думає децю про інше, думає інакше, по-жіночому, а не по-чоловічому. Вона може висловити дві протилежні думки і вони обидві можуть виявитися правильними. Це треба сприйняти як факт.

4. У сім'ї дружина має свою місію, а чоловік свою. Дайте можливість дружині реалізуватися, постійно розвиватися.

5. Самі постійно розвивайтеся, змінюйтеся у доброму напрямі, будьте загадковими для своєї дружини.

6. Дружина має постійно відчувати любов, ласку, увагу, підтримку чоловіка.

7. Усіма засобами виражайте любов до дружини.

8. Чоловік спільно з дружиною має організувати життя в сім'ї, щоб воно було правильним, результативним, цікавим, не важким.

9. Організуйте найкраще у світі змагання – хто, кокому більше зробить добра.

10. Дозволяйте дружині бути слабкою, але не дозволяйте дружині зловживати цим.

11. Прийміть на себе великі і малі обов'язки.

12. Постійно допомагайте дружині.

13. Підтримуйте будь-які прояви творчості дружини, не скупіться на компліменти.

14. Робіть багато справ спільно.

15. Відпочивайте від стосунків: самотійні поїздки, дозволяйте дружині спілкуватися із друзями, самі теж спілкуйтеся з друзями. Організуйте моменти та місце для самотності.

16. Велика ваша радість – зростаючі діти, то ж реалізуйте свою місію батька.

17. Залишіть для дружини територію її свободи та відповідальності.

18. Не «консервуйте» (не «закапсулюйте») проблеми у стосунках, бо на початку всі проблеми розв'язуються легше.

19. Уважно вислуховуйте дружину. Знайдіть для цього час кожного дня.

20. Підтримуйте свою власну закоханість у дружину, відкриваючи все нове у своїй дружині.

21. Зробіть усе для того, щоб дружина була постійно закохана у вас. Робіть все для того, щоб н'ядестал вашої дружини був зайнятий тільки вами.

22. Виробіть постійні правила співжиття сім'ї, у вихованні дітей, але з часом вдосконалюйте їх.

23. Поважайте родичів та друзів дружини і зробіть все для того, аби дружина поважала ваших родичів та друзів.

24. Наберіться терпіння, інколи дуже великого терпіння, а інколи – надтерпіння.

25. Будьте готові до нерозуміння.

26. Будьте готові на гідні чоловічі вчинки.

27. Від вас залежить тілесне та душевне здоров'я дружини.

28. Постійно вдосконалюйте досвід стосунків з дружиною.

Нарешті!

Щоб дотримуватися цих правил:

1) будьте тілесно, психічно, психологічно, соціально, морально та духовно здоровими;

2) гармонізуйте стосунки з мамою і дружиною: маму переконайте, що у вас є дружина, а дружину, що у вас є мама;

3) моліть, просіть Божої Благодаті, аби добре жити з дружиною.

Myroslav Savchyn

2 червня 2019 р.

ОДА СВОБОДИ

СВОБОДА ДАНА ЛЮДИНІ В ЇЇ ТВОРІННІ.

Свобода – приємна людині, але важка їй ноша.

Без свободи немає щастя людини.

Без свободи вона не може творити, самореалізуватися та проявляти відповідальність, поводитися морально і духовно.

СВОБОДА – ЦЕ СВОБОДА ДЛЯ:

Свобода – для віри, але це не свобода у вірі чи свобода не мати віри.

Свобода – для творення безумовної, жертвовної та рівної до всіх любові.

Свобода – для творення добра.

Свободі необхідна відповідальність людини.

Без відповідальності немає свободи.

Хоче мати людина більше свободи – має бути більше відповідальною.

Без свободи немає справжньої відповідальності.

Є ДУХОВНА СВОБОДА «ВІД»:

Вища свобода – свобода від себе:

Свобода від гріха (гріховних помислів і намірів).

Свобода від гріховних пристрастей.

Свобода від впливу поганого у світі та від впливу недобрих людей.

СВОБОДА – ВАЖКА НОША ЛЮДИНИ.

Важка свобода вибору, бо у виборі навіть увесь світ може помилятися, як це зараз відбувається.

Свобода – знання своєї особистої необхідності, але важко пізнати свою необхідність:

Необхідність людини – у постійному самовдосконаленні, у покращенні світу, у творенні любові, добра, поборенні зла.

Свобода справжня – забути про себе, що дуже важко, щоб у цьому забутті знайти своє справжнє Я як творіння Божого.

СВОБОДА МАЄ ПІДВОДНІ КАМЕНІ ТА РИФИ.

Свобода несправжня, коли людина здійснює неусвідомлені, хаотичні, часом свавільні вибори.

Свобода несправжня – реалізація помилкової необхідності.

Свобода для свого его, для свого Я – трагічна, з сумними наслідками, бо зумовлює різноманітні залежності – алкоголізм, наркоманію, ігроманію, проституцію, гомосексуалізм тощо.

Myroslav Savchyn

22 червня 2019 р.

ОДА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Здорова здатність бути відповідальним – великий потенціал та капітал людини.

Найвищої проби відповідальність – відповідальність перед своїм сумлінням – внутрішнім голосом Божим.

Без відповідальності людини не може бути по-справжньому щаслива.

Без відповідальності вона не може виявити, реалізувати, ствердити себе.

Без відповідальності людина не може досягнути значних життєвих успіхів.

Без відповідальності людина не може бути здоровою.

Без відповідальності людини не може довго прожити на землі.

Відповідальність за дружину (чоловіка), дітей, за сім'ю, родину, друзів, свій народ, за результати своєї професійної діяльності приносить велику радість.

Відповідальність за іншого – школа відповідальних за себе.

Відповідальність за себе – школа відповідальності за іншого.

Людина має вміти захищатися, коли безвідповідальна особа безпідставно накладає на неї не її обов'язки.

ПІДВОДНІ КАМЕНІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Безвідповідальність – дорога до нещастя, горя, невдачі, гріха, нереалізованості, неуспіху.

Відповідальність без свободи – хвороблива, важка, а часом, і недоцільна.

Відповідальність за всіх і за все – хвороблива відповідальність, бо можливості людини обмежені.

Нажаль, у світі, взагалі, та серед дорослих, підлітків та дітей, зокрема, відповідальність поціновується недостатньо.

Є особи, які легко перекладають відповідальність на інших. Безвідповідальні люди паразитують на відповідальних, але на цьому шляху втрачають сенс життя, а часом, серйозно хворіють.

Свідоме обмеження поля природньої відповідальності (за одне відповідає, а за інше – ні), часом відповідальний, а часом – зовсім безвідповідальний.

Хвороблива безвідповідальність – діагноз, часом, цинізм, а часом – соціопатія чи навіть психопатія.

Є особи, які вимагають відповідальності від інших, а самі – патологічно безвідповідальні.

Myroslav Savchyn

16 листопада 2019 р.

ОДА ЗДОРОВІЙ СІМ'Ї

1. Така сім'я первозданна – перша і єдина для чоловіка та жінки.

2. Вона створена на здорових духовних, моральних, соціальних, психологічних і тілесних засадах.

3. У здоровій сім'ї панує віра, любов, твориться добро, свобода і відповідальність, надія, досягаються сімейні цілі, реалізуються фундаментальні функції сім'ї.

4. У ній є добрі традиції, панує радість.

– Ви знаєте як гордяться супруги, що прожили 25 років у шлюбі, як дякують одне одному за спільне життя. А як їхні діти дивуються!

– Ви знаєте як радіють супруги, що підтверджують у церкві 40 річний шлюб, а як їхні діти задумуються над цим.

– Ви коли-небудь бачили як щиро, по-юнацьки обнімаються і цілуються супруги в річницю 60 річчя шлюбу і як радіють від цього їхні вже зрілі діти, а як тішаться онуки з того, що їхня бабуся – наречена, а дідусь – наречений!

– У духовно натхненній сім'ї супруги не перестають дякувати одне одному за кохання, за любов, за підтримку, за розуміння, за терпіння, за допомогу, навіть, за суперечки і конфлікти.

10. Безперестанно молися за того, кого любиш.

Myroslav Savchyn

30 листопада 2019 р.

ЗДОРОВІ МЕТАФОРИ ЗДОРОВОЇ СІМ'Ї

I. Здорові метафори про сімейне життя

Ми створили сім'ю навічно.

Ми змагаємося, хто більше для кого зробить добра.

Ми зовсім не сумніваємося у виборі своєї половинки.

Ми довіряємо одне одному.

Ми дозволяємо одне одному думати інакше.

На багато речей наші погляди спрямовані в одному напрямі. Наші світогляди про світ, про людей, про Бога в основному співпадають.

Ми постійно відкриваємо одне в одного щось нове.

Ми створюємо одне для одного приємні сюрпризи, бо без приємних сюрпризів не цікаво жити.

У нашій сім'ї є багато «наших» свят.

У нашій сім'ї панує відповідальна свобода.

Ми підтримуємо одне одного.

Ми поважаємо неповторність одне одного.

У сімейних справах ми допомагаємо одне одному, доповнюємо один одного.

Кожну вільну хвилину ми використовуємо для спілкування.

Ми знаємо багато одне про одного.

Ми нічого не втаємничуємо одне від одного.

У нас майже однакові вимоги щодо виховання дітей, щодо людей, до життя, до світу.

У сім'ї ми можемо бути самим собою.

Ми дозволяємо собі відкрито говорити про свої найінтимніші потреби.

Ми поважаємо друзів одне одного.

II. Здорові метафори дружини щодо чоловіка:

Мій чоловік – найкращий у світі.

Я виховала собі доброго чоловіка.

Дружина довіряє розумові чоловіка.

Для мене мій чоловік – найдобріший.

Мій чоловік – наймиліший моему серцю.

Мій чоловік – найкращий батько для дітей.

Мій чоловік – найкращий господар

III. Здорові метафори чоловіка щодо дружини:

Моя дружина - найкраща у світі.

Я виховав собі добру дружину.

Я довіряю серцю дружини.

Для мене моя дружина - найдобріша.

Моя дружина – наймиліша для мене.

Моя дружина – найкраща мати.

Моя дружина – найкрасивіша.

Моя дружина – найкраща господиня.

Myroslav Savchyn

21 грудня 2019 р.

Щоб людина була по-справжньому щаслива, не слід спотворювати автентичну природу людини!

Людина = дух + душа + тіло!

Кожна складова може бути створена самою людиною!

Тоді йдеться уже не про здорову, а хвору людину в духовному, моральному, соціальному, психологічному, психічному чи тілесному вимірах!

Myroslav Savchyn

30 грудня 2019 г.

ПРОСТІ АЗИ ЛЮБОВІ

1. Слухай, не перебиваючи.

2. Говори, не звинувачуючи.

3. Відповідай, не сперечаючись. Спокійно кажи «так» і спокійно кажи «ні».

4. Віддавай, не жаліючи.

5. Обіцяй, не забуваючи про обіцяне.
6. Відступай, не претендуючи на взаємність.
7. Домагай, не жаліючи.
8. Вір, не сумніваючи.
9. Прощай, не дорікаючи.
10. Безперестанно молися за того, кого любиш.

2020 рік

Myroslav Savchyn

3 січня

**ЯК НАМ ВИЗДОРОВИТИ І РЕКОНСТРУКТУЮВАТИ
УКРАЇНСЬКУ МЕНТАЛЬНІСТЬ
МАЄМО УСВІДОМИТИ, ЩО:**

Ми великий народ і маємо бути повноцінним суб'єктом у загальноцивілізаційному процесі.

Ми живемо на багатій землі.

Ми маємо найцінніший капітал – достатньо збережену духовність, з якою йдемо в Європу, яка має це оцінити.

Українська держава служить українському народові.

Бюрократ обслуговує громадянина, бюрократ не експлуатує громадянина, не захоплює громадянина в корупційні сіті.

Усі політики і чиновники віддано служать народові, державі, захищають українські інтереси.

Наша мета - багата і міцна держава, в якій заможно живуть усі громадяни та її гості.

Myroslav Savchyn

3 січня

МИ – УКРАЇНЦІ І ЖИВЕМО В ПЕРЕКОНАННІ:

У нашому народі багато здібних людей і дамо їм можливість покращити долю народу.

Ми любимо свою мову, розширюємо простір її застосування, розвиваємо її, захищаємо її.

Ми менше дослуховуємося, що про нас кажуть інші народи, бо вже наслухалися.

Ми хочемо, щоб український народ був щасливим, щоб в українському суспільстві добре жилося усім громадянам і його гостям.

В українця мають бути в гармонії віра, серце, розум і дія.

Наш рішучий вибір дозволить усвідомити нашу сутність і нашу гідність.

Українки – найкращі красуні, дружини, матері й господині у світі.

Чоловіки – розумні, статечні, добрі супруги, добрі господарі, добрі стратеги, справжні українці, сучасні ділові люди.....

Myroslav Savchyn

3 січня

ДОБРО І ЗЛО

Часто розумні, досить розумні, дуже розумні, за своєю суттю ніби й добрі люди не усвідомлюють як зовсім поруч, навколо них коїться зло.

Це зло поборює добро, яке самі творять чи прагнуть творити ці розумні люди.

Нажаль, також часто за мовчазної згоди розумних людей твориться зло.

Більш того, ці розумні люди часто не усвідомлюють, що зло твориться їхніми ж руками.

Тільки завдяки сильному духовному я, своїй мудрості людина може збагнути трагічність ситуації та однозначно стати на позицію добра і активно охороняти його від підступного зла.

Myroslav Savchyn

9 січня

СОБОРНА МОЛИТВА

ЩО НАСПРАВДІ ВІДБУВАЄТЬСЯ В ЦЕРКВІ?

ПОЯСНЕННЯ ПСИХОЛОГА

За повноцінної участі у соборній молитві:

1. Відбувається ідентифікація з ідеалом людини як Образом та Подобою Бога.

2. Включається духовна рефлексія (відбувається з'ясування рівня, проблем та завдань власного духовного розвитку).

3. Стається ідентифікація з духовними особами, насамперед, з священнослужителями та іншими високо духовними особистостями.

Під-час соборної молитви людина меншою мірою ідентифікує себе з іншими учасниками соборної молитви.

Ще меншою мірою спрацьовує наслідування інших людей (високодуховна людина не діє як усі).

І ще меншою мірою – відбувається емоційне зараження, а проявляється справжня любов та радість.

Найменшою мірою стається несвідоме навіювання. Миряни в церкві – це не натовп, а велика родина, де панує взаємодопомога, взаємопідтримка.

Якщо під-час соборної молитви людина піддається тільки навіюванню та емоційному зараженні, то це явно малоцінна участь у соборній молитві.

Під-час соборної молитви стається духовне та моральне зростання людини у:

1) вірі, молитві, надії, смиренності;

2) мотивації творити добро і активно боротися зі злом;

3) відповідальній свободі, насамперед, свободі від себе (роблю з собою усе добре).

Одним словом, за автентичної участі у соборній молитві стається потужне зростання людини у всіх її вимірах – духовному, моральному, соціальному, психологічному, психічному і тілесному.

Тільки святі люди і в ХХІ ст. можуть практикувати щирі індивідуальні молитви, яка триває безперервно годинами, а той цілими днями.

З причини суетливості нашого часу сучасна людина не може перебувати у такій індивідуальній молитві тривалий час, а тому має більше користатися з соборної.

Нажаль, у «бідній» Європі храми стають музеями, виставковими центрами, спортивними аренами.

Myroslav Savchyn

29 січня

З НОВИМ УКРАЇНСЬКИМ ВЧИТЕЛЕМ ПОСТАНЕ ЗДОРОВЕ ТА ЕФЕКТИВНЕ УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ДЕРЖАВА

Учительство – найчисельніша група представників національної інтелігенції. Саме педагоги мали б бути головними провідниками національної ідеї, готувати майбутніх повноцінних громадян та патріотів держави.

Українське суспільство має для себе замовити і виховати нового вчителя. Суспільство має поставити та створити умови для становлення нового вчителя, щоб у педуніверситет прийшов найсильніший абітурієнт – не тільки розумний, здібний, але й вихований. Проблему освіти має артикулювати президент, прем'єр, голова Верховної Ради, голова комітету Верховної Ради з питань освіти та науки, політики та громадські діячі. Самі органи освіти та навчальні заклади самотужки не вирішать цієї проблеми.

Який це новий вчитель?

По-перше, він вбачає своїм завданням «вчити на людину», вчити жити, вчити на громадянина, вчити на майбутнього фахівця своїх вихованців.

По-друге, він сам володіє розвиненою, здоровою і сильною у психічному, психологічному, соціальному, моральному та духовному планах особистістю. Це означає, що він володіє особистісними здатностями: а) фундаментальними: вірити, любити, творити добро, свободу та відповідальність; б) здатностями ефективно жити (може давати собі раду); в)

розвивати, виховувати, навчати школярів і захищати себе; д) конструктивно переживати, думати та рефлексувати.

По-третє, він володіє конструктивними професійними компетенціями.

По-четверте, педагог володіє здоровим стилем педагогічної діяльності.

Яка є здорова педагогічна діяльність? Вона: а) результативна; б) ефективна; в) має особистісний та суспільний сенс; г) не перешкоджає особистому життю; д) не забирає здоров'я від педагога.

Для політиків та прагматиків: є величезний економічний ефект від того, що в школі працюватиме новий вчитель: він навчатиме, виховуватиме і розвиватиме здорових майбутніх громадян, які зростуть ефективними працівниками та активно включаються у розбудову українського суспільства та держави, не хворітимуть, матимуть здорові задоволення від життя, у своїх сім'ях виховуватимуть здорових дітей – добрих майбутніх громадян.

Myroslav Savchyn

29 січня

АВТЕНТИЧНЕ СТАВЛЕННЯ ЛЮДИНИ ДО СВОГО ТІЛА

I. Тіло є засіб, а не вирішальне джерело психічного, психологічного чи соціального задоволення в житті людини.

II. Духовні, моральні, соціальні, навіть психологічні задоволення є вищими від тілесних.

III. Здорове тіло – красиве, функційне – працездатне, сильне, спритне, гнучке.

IV. Будь-які радикальні експерименти з тілом, починаючи з культуризму, вже не кажучи про операції зі зміни статі, мають негативні наслідки для тіла та людини взагалі.

V. Людина може опанувати своїм тілом. Воно може бути одухотвореним (самоопанованим, смиренним, безпристрасним, красивим) чи гріховним (не опанованим, пристрасним, некрасивим).

VI. Людина повинна постійно дбати про здоров'я свого тіла (здорове харчування, фізична активність, влада над тілом, вчасне лікування, реабілітація, тренування).

Myroslav Savchyn

31 січня

ПАНГЕНДЕРИЗМ ЯК ХВОРОБА ЗАХІДНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

У наш час гендерна теорія, яка переросла в гендерську ідеологію, доречі, дуже агресивну – це однобокий, соціологізаторський погляд на людину.

Але людина має тіло із своєю природою (об'єктивною генетичною спадковістю) та духовне начало, духовне Я, яке має Божественне (надприродне походження).

Адекватний погляд на людину – цілісний погляд в єдності тіла, душі та духу.

Апологети цієї ідеології з піною на вустах не тільки захищають свою позицію, але й активно прищеплюють її масовій свідомості.

Як показують дослідження, усі здорові чоловіки та жінки вважають себе з однією, своєю рідною, природньою статтю.

Myroslav Savchyn

1 лютого

ОЧІ ДУХОВНО ЗДОРОВОЇ ЛЮДИНИ

Вони світяться радістю, яку об'єктивно бачать інші люди.

Вони виглядають ніби найвними, бо людина впевнена в своєму духовному Я, в Божій опіці.

Вони не виражають агресію, конфліктність, бажання вступати в боротьбу. Навпаки, вони виражають любов, добро, свободу, відповідальність, впевненість, надію, віру в людей.

Вони свідчать про відсутність в людини гріховних помислів та гріховних пристастей.

Духовно здорова людина не ховає своїх очей – це не бігаючі очі! Цинізму в них точно немає.

Як тільки змінюється духовний стан людини, відразу змінюється вираз очей.

Myroslav Savchyn

2 лютого

**НОВОГО УКРАЇНСЬКОГО ВЧИТЕЛЯ МОЖНА ПІДГОТОВИТИ
ТІЛЬКИ У ЗДОРОВОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ
НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

Освітній простір визначає рівень підготовки і стиль майбутньої професійної діяльності випускників, наприклад, у практичному плані, у вищому педагогічному закладі має бути створений відповідний освітній простір, в якому:

1) однозначно сформульовані та постійно артикульовані основні цілі та завдання, зокрема: а) «навчання майбутніх педагогів на людину», яка все життя буде розвиватися, б) навчати на фахівця-педагога, в) навчати на громадянина, г) навчати як повноцінно жити;

2) відсутні об'єктивні суперечності у функціонуванні освітнього простору, наприклад, між освітніми супросторами підготовки фахівців педагогічних та непедагогічних спеціальностей, між різними освітніми траєкторіями;

3) в університеті однозначно сформульовані та артикульовані вимоги до всіх суб'єктів освітнього процесу (викладачів, студентів, керівників та реалізується відкрита політика їх втілення у професійному просторі);

4) керівники, викладачі та студенти культивують здорові психологічні, моральні та духовні цінності, реалізують здорові моральні та професійні стосунки у всіх сферах життя вищої школи;

5) керівникам притаманна педагогічна спрямованість професійної свідомості;

б) у закладі культивуються конструктивні спільні форми організації діяльності, дух особистої та професійної свободи, професійної відповідальності, творчої спільної та індивідуальної діяльності;

7) викладачі використовують ефективні освітні технології навчання, виховання та розвитку студентів; організують самонавчання і взаємо-навчання, самовиховання і взаємовиховання, розвиток і взаєморозвиток; інтенсивно займаються не тільки академічною, але й прикладною наукою;

8) професійна конкуренція здійснюється на здорових засадах, відсутні міжособистісні конфлікти; професійний авторитет викладача ґрунтується на здоровій основі: реальні результати роботи, використання ефективних освітніх технологій, позитивний досвід, володіння здоровою особистістю;

9) у закладі працюють духовно, морально, соціально, психологічно та психічно здорові викладачі та керівники, які реалізують здоровий стиль професійної діяльності;

10) керівники реалізують здорову систему керування, яка передбачає: а) орієнтування на стратегію та місію навчального закладу для українського суспільства, української держави та регіону; б) чітке формулювання адекватних цілей і завдань; в) чітка постановка завдань перед виконавцями; г) організація виконання завдань; г) чіткий контроль за виконанням завдань; д) оцінка результатів виконання завдань; е) фіксування досвіду виконання завдань; е) використання не маніпулятивних, а здорових механізмів та засобів керування; ж) залучають до

прийняття рішень найавторитетніших фахівців; е) економлять зусилля своїх працівників – не дають виконувати недоцільних завдань;

11) освітній заклад відкритий соціуму – впливає на нього і сам перебуває під впливом громадського суспільства.

Тільки за таких умов можна підготувати нового вчителя для української школи. Також видається, що в класичному університеті не можна створити такий освітній простір, бо там простір академічний, як і в непрофільному університеті.

Звичайно, для становлення здорового освітнього простору педагогічного університету необхідні і зовнішні умови.

Myroslav Savchyn

14 лютого

ЧОМУ КОЖНА ЛЮДИНА ПОВИННА ТВОРИТИ ДОБРО ДЛЯ ЗАГАЛЬНОЇ СПРАВИ

1. У світі є люди, які не можуть собі дати ради. Вони мають якось рятуватися, з чогось брати для себе блага.

2. Кожна людина може потрапити у складну ситуацію (хвороби, катастрофи, конфлікти) і вона має з чогось «брати». Але якщо вона не клала нічого в загальну корзину, то їй життя не віддаватиме її.

3. Творити добро приємніше, бо це приносить насолоду і справжнє щастя, а ніж творення зла, бо це завжди має негативні наслідки для людини.

4. Творення добра зміцнює і розвиває людину, робить її здоровішою і щасливішою.

5. Добрі справи «записуються» у книзі Вічності і це важливо для її зцілення і спасіння.

ЯКИХ ПОМИЛОК ДОПУСКАЮТЬСЯ ЛЮДИ, ТВОРЯЧИ ДОБРО?

По-перше, люди перетворюють справу творення добра у «товарні» стосунки - «Ти мені, а я тобі». Справжнє творення добра іншому безумовне, людина не очікує від іншого на вдячність. Оплата прийде з іншої Інстанції, наприклад:

– ми не встигнемо на реєстрацію на літак, який потерпів катастрофу;

– ми не сядемо в автобус, який перекинувся;

– ми зупинимося для розмови з подружкою перед закритим і нерегульованим переїздом, а в момент, коли ви мали б бути на колії, з великою швидкістю пролітає поїзд;

- неочікуване ви здоровлення людини від невиліковної хвороби.

Тут можна навести багато випадків.

По-друге, виявляється, що добро слід активно охороняти від зла, яке постійно і повсюдно поборює добро. Світ ніби поділений на дві території: на одній панує добро, а на іншій – зло. Зі злом

потрібно постійно та повсюдно боротися, самому не творити зла.

Myroslav Savchyn

16 лютого

ПОМИЛКИ ЦИВІЛІЗАЦІЇ, ЯКІ МИ ПРИРЕЧЕНО І ХВОРОБЛИВО РЕАЛІЗУЄМО

Видається, що це наступні помилки:

1. Втрата віри в Бога. Багато людей знають про Бога, але не знають Бога, пам'ятають про Бога, але не перебувають у пам'яті Божій.

2. Трагічне прощення природи людини, зведення її до двох складових до тіла і душі та нехтування духом, що має Божественне походження. Усі зусилля цивілізація зосередила на вивченні проблем тіла (розшифровано ген людини, фантастичні досягнення в дослідженні мозку). Значно менше зусиль спрямовується на дослідження проблем душі, наприклад, для зміцнення психічного, психологічного, соціального, морального та духовного здоров'я. Ще менше зусиль спрямовані на дослідження духовної сфери людини.

3. У масовій культурі та нових філософських системах хворобливо акцентується увага на індивідуально неповторному в людині та нехтування загальнолюдським, що єднає всіх людей, породжує віру, любов, добро, надію, свободу та відповідальність.

4. Спонування чи навіть силування людей до життя у віртуальному світі, замість життя у реальному світі, де є прекрасні споглядання до яких прагнуть усі здорові люди, де є реальні людські стосунки, де є можливість для реалізації потенціалу особистості, можливість для її духовного і морального самоствердження.

5. Створення хворобливих ідолів, ймення яких – безглуздий, все швидший прогрес, безглузда конкуренція, безмежна влада, капітал, фальшивий і силуваний авторитет, образ бізнесмена-ділка, комфорт і шалені задоволення, які стовідсотково призводять до трагедії, бо для щастя людині потрібні, як це не парадоксально звучить, ще й смирення, терпіння, труднощі тощо.

Ще можна назвати й інші.

Нажаль, ці помилки проявляються в українській суспільній свідомості, в діяльності професійних груп тощо. Українські інтелігенти повинні працювати в напрямі попередження згубного впливу цих помилок на наше суспільство та на наших громадян.

Отже, не усі загальноцивілізаційні цінності є здоровими, не шкідливими для людини.

Myroslav Savchyn

25 лютого

ВЕЛИКА ШІСТКА СКЛАДОВИХ ЗДОРОВ'Я

Здоров'я - духовне, моральне, соціальне, психологічне, психічне, тілесне.

Ще би адекватно потрактувати духовне (не тільки як загальнолюдські цінності), диференціювати духовне та моральне (моральність духовної та моральність соціальної природи дуже відмінні), з одного боку, та психологічне та психічне. з другого.

Myroslav Savchyn

22 березня

ПОРАДИ

в ситуації карантину, коли поєднаємо автентичну віру та відповідальну науку

I. Якщо ви віруюча людина, то більше, ще сильніше та щиріше моліться.

II. Подумайте про своє життя, про світ, подумайте про своє майбутнє.

Звільніться від деструктиву у своєму світогляді – погляді на себе, на життя, на інших людей, на світ, на свої стосунки з Богом.

III. Суворо виконуйте вказівки епідеміологів та вірусологів.

IV. Сильно дбайте про своє тіло:

1) давайте серйозне фізичне навантаження в умовах квартири;

2) збалансуйте своє харчування, поєднавши білки, вуглеводи та жири, щоб не так часто відкривати холодильник (білу шафу);

3) збагатіть своє харчування мікроелементами та вітамінами, бо чим сильніший ваш імунітет, тим ви більше в безпеці.

V. Дбайте про свій душевний стан:

1) думайте позитивно, адже на все Божа Воля;

2) переживайте про позитивне, адже на все Божа Воля;

3) не дайте, щоб вами опанувала паніка чи депресія - дійте - творіть добро;

4) споглядайте світ, себе, людей, життя;

5) читайте, переглядайте добрі фільми, слухайте добру музику, але не увесь час.

VI. Зміцнюйте своє духовне Я через:

1) молитву;

2) читання духовної літератури;

3) слухання літургії;

4) підтримуйте упалих на душі, допомагайте немічним.

VII. Не зруйнують (не примітивізуйте) свій спосіб життя:

1) максимально робіть те, що ви робили до карантину;

2) якщо децю не можете робити в умовах квартири, то робіть більше те, що можете;

3) не займайте увесь свій час "життям" в соцмережах, не замінійте реальне життя життям у віртуальному світі.

Одним словом, дійте!!!

Бажаю здоров'я духовного, морального, соціального, психологічного, психічного та тілесного.

Myroslav Savchyn

26 березня

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ, ПЕРЕБІГ І МАЙБУТНЄ
ЗАКІНЧЕННЯ ПАНДЕМІЇ – ВЕЛИКИЙ (МЕТА)ФАКТ, ЩО
ПІДТВЕРДЖУЄ КОНСТРУКТИВНІСТЬ ДУХОВНОЇ
ПАРАДИГМИ.

Прихильники духовної парадигми прагнуть об'єднати автентичну віру та зусилля відаповідальної науки у розгляді природи людини та її буття-у-світі.

Попередні статистичні дані засвідчують, що люди із автентичним духовним я зовсім не піддаються депресії, тільки інколи переживають невелику паніку, але швидко опановують собою.

Усім здоров'я у всіх його вимірах. щасливого життя!

Myroslav Savchyn

27 березня

Ходимо в церкву формально (тілом), - а душею далекі від БОГА, молимося, - але не виконуємо Накази Господні! А потім жаліємося на Життя, на Когось, на Несправедливість. Безконечні дискусії повсюди.... А все могло би бути інакше...якби ми виконували Головну Заповідь Божу - Возлюби Близнього свого, як самого себе, не бажай Зла нікому, не бажай Помсти, але навчися Прощати недругів наших! І тоді настане Мир і Злагода в сім'ях, родинах, в країнах, в цілому світі!

Myroslav Savchyn

1 квітня

ВЕЛИКІ ПРИЧИНИ ПАНДЕМІЇ ДЛЯ ЗАХІДНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

1. Людство перестало думати про Бога, перестало слухати Бога. Уявивши себе вільними від Бога, віри, любові, терпіння, ми насправді стали рабами споживання і залежними від спасалонів, гаджетів, автомобілів і турпоїздок, напоказ стали перебирати харчами. Речі поглинули нас.

2. Людина звільнила себе від обов'язку думати про іншого, про смерть, яка неминуча і дуже важлива частина людського життя і досвіду. У житті приходить момент, коли перед людиною

неминуче постає запитання: 1) як я буду помирати; 2) що буде зі мною після моєї смерті.

3. З середини ХХ ст. світ безвідповідально випробовує межі людського існування – межі смислів життя, вибирає ті, що не відповідають автентичній природі людини.

4. У постіндустріальному суспільстві сильно розвинулася сфера нав'язаних послуг, що приносить легкий дохід. Але чи насправді людям потрібні ці послуги! Відкрити кафе – швидкі гроші, великий прибуток, потрібні примітивні навички. Щоб стати лікарем, слід довго вчитися.

5. Значна частина молодих людей стає жити з переконанням, що вони просунуті, розумніші і модерніші в порівнянні з батьками ("предками"), старшими. Але це виявилось ілюзією, бо їх ба

більше розуміються в житті.

6. Замість вивчення соціально-філософських і читання релігійних книг люди стали переглядати серіали.

7. Доступ до простої інформації зумовив отуплення і деградацію.

У наступному дописі про наслідки, бо довгі тексти, як правило, не читаються.

Myroslav Savchyn

3 квітня

ВЕЛИКІ НАСЛІДКИ ПАНДЕМІЇ ДЛЯ ЗАХІДНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

1. Усю західну цивілізацію пандемія частково поставила на коліна.

2. Дітям глобалізації доведеться змиритися і адаптуватися з новими умовами, спав макіяж, яким ми приховували своє еґо.

3. Обставини потиснули на нас і ми пробудилися.

4. Доведеться перевстановлювати курс нашого життя.

5. Коронавірус виявився довгоочікуваним вітром змін, який здує на смітник історії все наносне, напускне і недоцільне.

6. Надзавдання людства – обійняти усі суперечності нашого часу, відкрити простір, де всі вважаються покликаними.

7. Люди більше говоритимуть про Бога. Людина виявилася безпорадною у кризовій ситуації, виникає усвідомлення, що уповання людини тільки на себе є помилковим, вона має мати захорону в Бога.

8. Коронавірус і економічна криза призведе до обнулення трендів, шкідливих цінностей, нежиттєдайних ієрархій, доведеться переглянути погляди на життя і змінити пріоритети, відмовитися від переконання "ніхто нікому нічого не винен".

9. Криза – процес очищення, вікно можливостей для думаючих і діяльно активних та одночасно катастрофа для недалекоглядних і пасивних.

10. Криза стала випробовування на істинність, реалістичність та міцність. Цей іспит гарантовано не здасть вся пустота, непотріб, які до цього уявляли себе «гегемоном» суспільства.

11. Людство прийшло до усвідомлення, що механізми життя суспільства та окремої людини, які воно створило, виявилися недоцільними, помилковими. Є вселенська справедливість – звужиться сфера непотрібних послуг. Якщо закриються всі бари і тату-салони – людство спокійно житиме без них.

12. Виявилася надто висока техногенність цивілізації. Руйнуються плани на швидке втілення досягнень науки у життя людини ("редагування" генів, широке застосування біороботів).

13. Прийшло переконання про деструктивність егоїстичного принципу задоволення.

14. Ми пливемо в одному човні. У суспільстві стає зрозумілим, що людині необхідно культивувати любов та одночасно присмирити свій егоїзм, виявилася затребуваною наша співвідповідальність. Людина має допомогти немічному, утішити старця, ліквідувати нестачу щирих і прямих зустрічей з іншими людьми.

15. Виявилось, що людині слід ще рости і рости, бо вона недосконала, вона виявилася не всезнайкою, бо у світі є щось таке, чого вона ніколи не пізнає, хіба, що наблизиться до цього.

16. Відбудеться консервативна революція, що супро-воджуватиметься крахом ліберального світопо-рядку (сексуальні меншини, феміністки), віднов-ляться національні держави.

17. Віртуальний світ лопнув як мильна бульбашка. Враз, ментально з інформаційного потоку зникли те-ми бодішейпінга, миттєво видихнувся пафос гейдеристів та феміністок.

Якщо ми хочемо вижити, то будемо діяти розумніше, обережніше, з вірою, любов'ю, надією.

Myroslav Savchyn

12 квітня

ЗАМІСТЬ ПРИВІТАННЯ

ВЕЛИКДЕНЬ – свято великої Пасхальної Радості, бо переможені смерть і ад, бо з'явилася надія на особисте воскресіння та особисте життя вічне, бо здобута ще одна висота у духовному поступі.

Щасливо, радісно й величаво святкує Великдень той, хто протягом посту зміцнився на душі, зокрема, зміцнився:

1) у вірі в Бога, в себе як творінні Божому, у світ, у своє життя та інших людей як теж – творінні Божому;

2) у творенні жертвовної любові та співвідповідальності;

3) у здатності творити добро та боротися зі злом;

4) у знаходженні справжньої свободи від гріха, свободи від себе, яка невіддільна від відповідальності;

5) частіше, ніж будь-коли перебував у станах смирення і каяття, станах безмовності та безпристрасності, що не вкладається у ніякі психологічні концепції особистості та психологічні практики;

6) переборів різні страхи, в тому числі і від епідемії;

7) виздоровів не тільки духовно, але й морально, соціально, психологічно, психічно і навіть тілесно.

Святкування Великодня - це не:

1) соціальне дійство, це не соціальна норма, до якої пристають навіть матеріалісти та атеїсти;

2) це не проста людська емоційність;

3) це не ритуал;

4) це не лише народна ліричність.

Є ще одна проблема перед людиною. З настанням великих християнських свят часто на людину нападає диявол. Він заздалегідь прагне охолодити серце до предмета святкової події, щоб християнин не зміг шанувати його сердечним переживанням і роздумами про ДУХОВНУ СУТЬ СВЯТА. Цього року він особливо «старается», щоб відвернути від церкви, від свята.

Свої отруйні, сильно пекучі стріли він кидає прямо в серце людини. У цій ситуації він впливає на нас через атмосферу тілесної святковості, вживанням смачних та вишуканих страв і напитків, навіть не дивлячись на епідемію. У такому стані в людині виникає лукаве, погане і богохульне розумування, презирливе ставлення до тих, хто щиро святкує ХРИСТОВЕ ВОСКРЕСІННЯ.

Людина навіть може переживати сердечну відразу до предмета урочистості. Часто у великі свята ворог і задрісник диявол ображає, засмучує, викликає у нас великий смуток. Ворог діє підступно, щоб спричинити людині скорботи і хвороби, щоб був у неї похмурий настрій. Він навіть викликає тілесні хвороби.

Святкування ВОСКРЕСІННЯ – це перебування у ВЕЛИКІЙ ПАСХАЛЬНІЙ РАДОСТІ, стані торжествування, бо є ВЕЛИКА НАДІЯ.

Хто приймає у своє серце цю НАДІЮ, той насолоджується повнотою людського життя, той по-справжньому щасливий.

Myroslav Savchyn

18 квітня

РІЗНІ ПОКОЛІННЯ

Якось син запитав у батька: як ви жили раніше без доступу до високих технологій – інтернету, без комп'ютера, без телевізора, без мобільного телефону.

Батько відповів:

Точно так само, як ви живете сьогодні:

- Без молитви і церкви;*
- Без співчуття;*
- Без честі;*
- Без сорому;*
- Без скромності;*
- Без поваги до старшого;*
- Без читання книг.*

Ми люди, які народилися між 1945 – 1985 роками є благословенними.

Наше життя – живий доказ:

- Граючись і катаючись на велосипедах, ми ніколи не носили шлемів.

- Ми не боялися ходити до школи з першого дня навчання.

- Після школи ми могли грати до заходу сонця.

- Ми грали зі справжніми друзями, а не з віртуальними друзями з соціальних мереж.

- Ми ніколи не дивилися телевізор по пів дня.

- Якщо ми відчували спрагу, то пили водопровідну воду, а не мертву воду з пляшок.

- Ми мало хворіли, хоч раніше ми ділили один стакан соку з чотирма друзями.

Наші батьки лікували нас засобами вітчизняного виробництва, які коштували копійки. Чи з допомогою народної медицини.

- Ми ніколи не набирали ваги, хоч їли багато хліба та картоплі.

- Ми звикли виготовляти іграшки власними руками і вони були дорогими для нас.

- Ми ділилися своїми іграшками та книгами.

- Наші батьки не були мільонерами. Вони дарували нам любов, вчили нас цінувати духовне, молитву, а не матеріальне, передали нам уявлення про справжні людські цінності – чесність, віру, повагу до старшого, відповідальність за себе й іншого, навчили працювати.

- У нас ніколи не було:

- Мобільних телефонів, але ми могли домовитися про побачення з дівчиною;

- DVD, play station, відеоігр, персональних комп'ютерів, інтернет-чата.

Але у нас були справжні друзі, ми відвідували друзів без запрошення, нас гостили простою і скромною їдою.

Наші спогади були зафіксовані на чорно-білих світлинах, але вони були яскравими і виразними, ми їх гортали з насолодою у сімейних альбомах, оберігали з благоговінням світлини наших рідних, дідусів і прабабусь.

Ми не викидали на смітник книги, ми стояли за ними в чергах і потім читали із захопленням.

Ми не виносили своє життя на чужий огляд та не обговорювали з таким захопленням незначні обставити, дрібнички чужого життя, як це робите ви – виставляючи своє життя в Істаграмі, обговорюючи в мас-медіа-просторі свої сімейні тайни.

Ми - унікальні та найспівчутливіше покоління тому, що ми останнє покоління, яке слухало своїх батьків і старших взагалі, ми були перші, хто повинен був слухати своїх дітей.

І ми ті, хто все ще розумніший за вас і ті, хто допомагають вам.

Ми – «обмежене» творіння.

Насолоджуйтеся нами!

Вчіться у нас!

Поцінуюйте нас перш, ніж ми зникнемо.

Може чогось і навчитесь!!!

Після паузи син запитав – Тату, а чому так сталося?

Батько у відповідь: хіба ти не зрозумів - ви майже нічого не робите з того, що робили ми.

Після роздумів батько додав – старайся сину!!!

Myroslav Savchyn

18 квітня

ЩИРО ВІТАЮ УСІХ З ПАСХАЛЬНОЮ РАДІСТЮ ХРИСТОВОГО ВОСКРЕСІННЯ!

Бажаю Усім зміцнення на душі, щоб у всіх ситуаціях, всіх моментах та смислах Вашого буття Бог був у центрі Вашого серця та Вашого життя, світла і радості душі, міцного здоров'я.

Велика Логіка Бога – найдіалектичніша, у своїй життєдайності, вона перевершує логіку усіх розумних людей, логіку науки, логіку масової свідомості та індивідуальну логіку кожної людини.

А паска буде обов'язково смачна, бо вона освячена Богом, а кожна господиня вкладала в неї усе найкраще, що є в її душі.

Правдиво щиро!

Myroslav Savchyn

20 квітня

ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТОВЕ: ЩО ЦЕ ЗНАЧИТЬ ДЛЯ ЛЮДИНИ

1. Дарує нам Велику Радість.

- Людині обіцяне спасіння: гріх може бути подоланий праведним життям.

- Завдяки праведному життю на людину чекає життя вічне.

- Праведне життя долає смерть, якої не слід вже більше боятися, бо вона є лише перехід від життя земного до життя Небесного.

- У земному житті, окрім радості, є й одухотворені страждання як великі ліки від гріха та нашого егоїзму.

2. Нашим найбільшим ворогом є злі сили на землі та наш егоїзм.

3. Праведне життя сповнене віри, любові до Бога, до себе і ближнього, яка долає наш егоїзм, сповнене надії, творення добра та боротьби зі злом, творення свободи та відповідальності, смирення, каяття, одухотворення страждання.

4. У час Великого Посту ми зміцнюємося на дусі, але чомусь дуже швидко втрачаємо досягнуті вершини. Так відбувається з року в рік. Чому?

5. Освячені паски, яйця й ковбаски – матеріалізовані символи Паски, які споживаємо, але не переїдаємо-мося.

Скористаймося з Христового Воскресіння для нашого спасіння.

Myroslav Savchyn

22 квітня

Низький поклін сучасним жінкам-мироносицям - жінкам-матерям, жінкам-дочкам, жінкам-дружинам, жінкам-волонтеркам, жінкам-працівницям, які не перестають жертовно і невтомно творити на землі віру, любов, добро, надію й щастя.

Myroslav Savchyn

22 квітня

ДО ДНЯ ПСИХОЛОГА: ЗАМІСТЬ ПРИВІТАННЯ

Психологія як наука та психологічна практика мають вийти за межі своїх стін (за межі парадигм, методологем, теорій, конструктів, конкретних напрямів психологічних практик та технік), щоб зустрітися з реальними деструктивними викликами

цивілізації, українського суспільства та проблемами різних груп та конкретних особистостей.

Сконструйована в головах психологів «реальність» часто не співпадає з об'єктивно існуючою реальністю внутрішнього світу особистості, буває неповною, односторонньою, з акцентування на несвідоме чи свідомість, поведінку чи переживання, когніції чи емоції, хоч вона ніби-то перевірена і втілена у власному житті психолога. На жаль, панівна методологія психології та психологічна практика можуть бути не тільки шкідливими, а навіть руйнівними для автентичної природи людини.

Психологія не має просто «йти» за проблемами, не лише активно і системно вирішувати їх, але також стратегічно попереджувати виникнення проблем та пропонувати конкретні шляхи до становлення здорової у духовному, моральному, соціальному, психологічному, психічному і соматичному планах особистості та такого ж здорового і прогресивного українського суспільства.

Психолог має сповна відпрацьовувати бюджетні кошти і кошти клієнтів та пацієнтів, надаючи справді ефективну й обґрунтовану допомогу щодо повноцінної екзистенції та щастя конкретної людини. Одночасно, він ніколи не має пропонувати деструктивні поради, наприклад, пропонувати клієнтам дотримуватися у житті принципу задоволення, надто посилювати своє еґо, уникаючи радості самоподолання. Навпаки, психолог має допомогти особистості зміцнюватися у здатності вірити, любити, творити добро і боротися зі злом, творити автентичну свободу і відповідальність, бути по-справжньому цілісною, гармонійною, здоровою і щасливою людиною.

Myroslav Savchyn

24 квітня

ЗЛО З НЕОБЕРЕЖНОСТІ ТА БЕЗВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЧАСТО ТВОРИТЬСЯ РОЗУМНИМИ ТА ДОБРИМИ ЛЮДЬМИ

Давно спостерігаю як у житті розумні, досить розумні, дуже розумні люди, за своєю суттю ніби добрі люди не усвідомлюють як поруч них твориться зло.

Зовнішнє зло майже абсолютно нейтралізує добро, яке творять добрі люди.

Часто з їх мовчазної згоди твориться зло.

Більш того, вони не усвідомлюють, що зло твориться їхніми руками.

Тільки завдяки сильному духовному я людина може збагнути суть трагічності ситуації.

Myroslav Savchyn

27 квітня

ШІСТЬ РОКІВ БЕЗ СВОГО ВЧИТЕЛЯ – МИРОСЛАВА ЙОСИПОВИЧА БОРИШЕВСЬКОГО

Мирослав Йосипович (доктор психологічних наук, професор, кореспондент НАПНУ) був різнобічно розвиненою і цікавою особистістю. Він дуже цінував свободу, був вільний у своїх роздумах. Завжди сміливо формулював нові оригінальні ідеї та гіпотези, які виходили за межі існуючої традиції. Вчитель дуже прагнув втілити свої ідеї та гіпотези у дослідженнях своїх аспірантів.

Пам'ятаю, як ми довго дискутували про гіпотезу мого кандидатського дослідження і зійшлися на формулюванні, яке суперечило пануючій тоді ідеології та методології.

Мирослав Йосипович дуже багато допомагав аспірантам і тому мало залишив нам одноосібних монографій, хоч залишив багато конструктивних ідей. Завдяки ідеям Мирослава Йосиповича мені вдалося підготувати ряд монографій.

Царство небесне, вічная пам'ять, Вчителю!

Myroslav Savchyn

15 травня

ПРАВИЛА ДЛЯ ЗАМІЖНИХ

(якщо ви були надвідповідальні у виборі майбутнього чоловіка, свого часу однозначно прийшли до висновку – він той єдиний, якраз той!)

I. СТАВЛЕННЯ ДО СЕБЕ

Дбайте не тільки про своє тіло зовнішню привабливість, але й про духовний та душевний стани, про душевну красу, що більше цінять мудрі чоловіки.

Виражайте себе чоловікові: свої цілі, цінності, потреби, інтереси, переживання.

Почуттєвість жінки – її сила. Але вона може перетворитися у її слабкість.

Постійно розвивайтеся, дбайте про професійне зростання, змінюйтеся у доброму напрямі, будьте завжди загадковими для свого чоловіка.

Велика ваша радість – зростаючі діти, то ж реалізуйте свою місію матері.

Сумлінно виконуйте свої великі і малі обов'язки.

Майте територію своєї свободи та відповідальності.

Підтримуйте свою власну закоханість у чоловіка, відкривайте завжди щось нове у своєму чоловікові.

Будьте внутрішньо впевненою, щоб не були надто ревнивою.

Позбудьтеся внутрішніх страхів, щоб не проявляти зайву агресивність і сварливість.

Пам'ятайте, що образа викликає бажання помститися, а бажання помститися – агресію, агресія – конфлікти, а тривалі конфлікти – розрив стосунків.

Не надто захоплюйтеся та не дуже гордіться тілесною красою, бо для мудрого чоловіка важливіша не тілесна краса, а душевна краса жінки.

Не комплексуйте з приводу тілесної вади: її можна компенсувати душевною красою, а щось можна змінити, а з чимось – просто змиритися.

Будьте відносно незалежною від компліментів, особливо не щирих і недолугих.

Наберіться терпіння, інколи дуже великого терпіння, а інколи – надтерпіння.

Будьте готові до нерозуміння.

Небесних ласк та земних благ, особистого щастя, здорових задоволень, духовного, морального, соціального, психологічного, психічного та тілесного здоров'я.

II. СТАВЛЕННЯ ДО ЧОЛОВІКА

1. Ваш чоловік – дар Божий, який приймаємо з любов'ю і вдячністю, без будь-яких сумнівів.

Підтримуйте єдність у духовних, моральних, соціальних і психологічних цінностях зі своїм чоловіком.

Виражайте чоловікові свою любов, ласку, увагу, підтримку.

Зробіть усе для того, щоб чоловік був постійно закоханий у вас. Робіть все для того, щоб ви були єдиною в нього.

Враховуйте, що чоловік думає дещо про інше, думає інакше, по-чоловічому, а не по-жіночому. Думає послідовно, впорядковує думки в логічний ряд. Це треба сприйняти як факт, хоч дуже важко.

Зважте, що чоловік переживає дещо про інше, можливо переживає не так глибоко, як ви, інакше, по-чоловічому, а не по-жіночому. Це треба сприймати як факт, хоч теж дуже важко.

Дайте можливість чоловікові реалізуватися, постійно розвиватися, дбайте про кар'єрне та професійне зростання чоловіка.

Дозволяйте чоловікові бути сильним і одночасно ніжним.

Постійно виражайте зацікавленість справами чоловіка. Будьте постійно обізнані в його справах. Це попередить багато проблем у ваших сімейних стосунках та долі вашої сім'ї.

Підтримуйте добрі плани чоловіка, не скупіться на компліменти. Уважно вислуховуйте чоловіка.

Для чоловіка залишіть територію його свободи та відповідальності.

Від вас залежить тілесне, душевне та духовне здоров'я чоловіка.

Старатися добре пізнати свого чоловіка (цілі, цінності, потреби, інтереси тощо).

Мудра дружина ніколи не перестаряється у владі над чоловіком, у контролі за його поведінкою чи критиці.

Приймайте як факт, що чоловік виріс в іншій сім'ї зі своїми цілями, цінностями, традиціями, нормами і їх не так легко змінити. А чи треба?

Зрозуміти, що чоловік може по-іншому, з іншим стилем виконувати справи, побутові завдання.

Не очікуйте, що він весь час буде носити вас на руках.

III. ОРГАНІЗАЦІЯ СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

Докладайте зусиль, щоб спільно досягати важливих сімейних цілей.

Спільно з чоловіком організуйте життя в сім'ї, щоб воно було правильним, результативним, цікавим, не важким.

У сім'ї дружина має свою місію, а чоловік свою. Поза сім'єю вони теж децю.

Активно залучайте чоловіка до виховання дітей та виконання домашніх справ. Робіть багато справ спільно.

Організуйте найкраще у світі змагання – хто, кому більше зробить добра.

Пам'ятайте, що у вашій сім'ї має бути багато свят: дні народження, іменини, річниці одруження, першого побачення тощо. Чим більше свят, тим краще.

Виробіть постійні правила співжиття сім'ї, у вихованні дітей, але з часом вдосконалюйте їх.

Організуйте життя за принципом «доцільно», «цікаво», «весело», а не тільки за принципом «треба», бо ваше «треба» може виявитися недоцільним, а то й взагалі поганим.

Постійно вдосконалюйте досвід стосунків з чоловіком. Будьте завжди цікавою для нього.

Відпочивайте від стосунків з чоловіком: самотійні поїздки, дозволяйте чоловікові спілкуватися із друзями, самі теж спілкуйтеся з друзями. Організуйте моменти та місце для самотності.

Поважайте родичів та друзів чоловіка і зробіть все для того, аби чоловік поважав ваших родичів та друзів.

Не «консервуйте» (не «закапсульовуйте») проблеми у стосунках, бо на початку всі проблеми розв'язуються легше.

Нарешті! Щоб дотримуватися цих правил:

1) *будьте тілесно, психічно, психологічно, соціально, морально та духовно здоровою;*

2) *гармонізуйте свої стосунки із своєю мамою і татом: батьків переконайте, що у вас є чоловік, а чоловіка, – що у вас є мама й тато;*

3) *моліть, просіть Божої Благодаті, аби добре і довго жити з чоловіком.*

Myroslav Savchyn

7 травня

ДУХОВНА ПАРАДИГМА: ПРО НЕЇ НАУКОВО, СЕРЙОЗНО, КОНСТРУКТИВНО ТА ВІДПОВІДАЛЬНО

Є проблема – повернути психології її первинне значення – бути наукою про душу, а не тільки наукою про психіку, яка має володіти цілісним уявленням про внутрішній світ людини.

У духовній парадигмі СТВЕРДЖУЄТЬСЯ, ЩО

ПО-ПЕРШЕ, знання, яке вона пропонує, не протиставляється існуючому психологічному знанню, зокрема, також стверджується, що внутрішній світ людини (психіка, особистість) залежить від:

- 1) соціуму (людського оточення);*
- 2) соматичного (тілесного, фізіологічного);*
- 3) активності і самоактивності особистості;*
- 4) матеріальних умов життя;*
- 5)*

Рангування не категоричне.

Про це заявляють усі психологи.

ПО-ДРУГЕ, прихильники духовної парадигми стверджують, про наявність ще одного фундаментального і незалежного чинника внутрішнього світу людини та її життя – духовного чинника.

ПО-ТРЕТЄ, це означає, що у внутрішньому світі, окрім тілесного Я, психологічного Я і соціального Я є ще й духовне Я.

ПО-ЧЕТВЕРТЕ, автентичне духовне не зводиться до загальнолюдських цінностей. Духовне має трансцендентне походження та імманентне існування.

ЦЕ НАДПРИНЦИПОВО!

ІДЕЇ ДУХОВНОЇ ПАРАДИГМИ УЖЕ ПІДТВЕРДЖЕНО:

а) методами позитивної науки – зібрано величезний масив емпіричних даних, що стосується духовної сфери особистості;

б) однозначно встановлено, що спосіб життя духовно здорових людей є повнішим, результативнішим, без нездоланих криз, депресії та паніки, забезпечує справжнє щастя;

в) психоконсультант, психотерапевт, який орієнтується на духовну парадигму, швидше досягає автентичних, глибинніших,

стійких та незворотних позитивних результатів роботи з клієнтом, ефективніше працює у надскладних випадках;

г) у світі уже є 15 – 20 відсотків прихильників духовної парадигми і буде ще більше.

НАЖАЛЬ, у психології та психологічній практиці, окрім фундаментально позитивних методологем і практик, є й деструктивні, що ведуть цивілізацію у тупик, спотворюють внутрішній світ людини, людські стосунки та життя.

Причини виникнення, перебіг і закінчення пан-демії – метафакт, що також підтверджує конструктивність духовної парадигми. Попередні дані дозволяють стверджувати, що у час карантину якраз проявляється фундаментальна конструктивність тверджень духовної парадигми. Особистості з духовно розвинутим Я легше і самостійно справлятися з своїми соціальними, психологічними і соматичними проблемами.

ПРИКРО, що у значної частини психологів твердження духовної парадигми не вкладається у їх світогляд, викликають необгрунтований спротив.

ПРИХИЛЬНИКИ ДУХОВНОЇ ПАРАДИГМИ ПРАГНУТЬ КОНСТРУКТИВНО ОБ'ЄДНАТИ АВТЕНТИЧНУ ВІРУ В БОГА ТА ЗУСИЛЛЯ ВІДПОВІДАЛЬНОЇ НАУКИ У РОЗГЛЯДІ ПРИРОДИ ЛЮДИНИ ТА ЇЇ БУТТЯ – У - СВІТІ.

Myroslav Savchyn

9 травня

БЕРЕГИНЯ ВІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ – ЦЕРКВА ПОВЕРНУЛА В НАШЕ ЖИТТЯ ВЕЛИЧНЕ СВЯТО – СВЯТО МАТЕРІ, ЯКЕ КОЛИСЬ ЗАБРАЛА В УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ РАДЯНСЬКА ВЛАДА, НАВ'ЯЗАВШИ ІДЕОЛОГІЗОВАНЕ – 8 МАРТА

Від цього ми були духовно збіднені.

Щиро вітаю усіх матерів. бажаю, щоб вам вдалося сповнювати цю величну місію.

Нехай будуть вам вдячні та люблячі діти, а поруч – добрі помічники.

Небесних ласк та земних благ, вам, дорогі!

А дівчаткам, дівчатам, нареченим – старанно та наполегливо готуватися до цієї щасливої та величної місії.

Myroslav Savchyn

15 травня

ПРАВИЛА ДЛЯ ОДРУЖЕНИХ ЧОЛОВІКІВ

(якщо ви були надвідповідальні у виборі майбутньої дружини)

1. Дружина – дар Божий, який приймаємо з любов'ю і вдячністю, без будь-яких сумнівів.

2. Враховуйте, що дружина переживає дещо про інше, переживає інакше, по-жіночому, а не по-чоловічому. Це треба сприймати як факт.

3. Збагнути, що дружина думає дещо про інше, думає інакше, по-жіночому, а не по-чоловічому. Вона може висловити дві протилежні думки і вони обидві можуть виявитися правильними. Це треба сприйняти як факт.

4. У сім'ї дружина має свою місію, а чоловік свою. Дайте можливість дружині реалізуватися, постійно розвиватися.

5. Самі постійно розвивайтеся, змінюйтеся у доброму напрямі, будьте загадковими для своєї дружини.

6. Дружина має постійно відчувати любов, ласку, увагу, підтримку чоловіка.

7. Усіма засобами виражайте любов до дружини.

8. Чоловік спільно з дружиною має організувати життя в сім'ї, щоб воно було правильним, результативним, цікавим, не важким.

9. Організуйте найкраще у світі змагання – хто, кому більше зробить добра.

10. Дозволяйте дружині бути слабкою, але не дозволяйте дружині зловживати цим.

11. Прийміть на себе великі і малі обов'язки.

12. Постійно допомагайте дружині.

13. Підтримуйте будь-які прояви творчості дружини, не скупіться на компліменти.

14. Робіть багато справ спільно.

15. Відпочивайте від стосунків: самотійні поїздки, дозволяйте дружині спілкуватися із друзями, самі теж спілкуйтеся з друзями. Організуйте моменти та місце для самотності.

16. Велика ваша радість – зростаючі діти, то ж реалізуйте свою місію батька.

17. Залишіть для дружини територію її свободи та відповідальності.

18. Не «консервуйте» (не «закапсулюйте») проблеми у стосунках, бо на початку всі проблеми розв'язуються легше.

19. Уважно вислуховуйте дружину. Знайдіть для цього час кожного дня.

20. Підтримуйте свою власну закоханість у дружину, відкриваючи все нове у своїй дружині.

21. Зробіть усе для того, щоб дружина була постійно закохана у вас. Робіть все для того, щоб п'ядестал вашої дружини був зайнятий тільки вами.

22. Виробіть постійні правила співжиття сім'ї, у вихованні дітей, але з часом вдосконалюйте їх.

23. Поважайте родичів та друзів дружини і зробіть все для того, аби дружина поважала ваших родичів та друзів.

24. Наберіться терпіння, інколи дуже великого терпіння, а інколи – надтерпіння.

25. Будьте готові до нерозуміння.

26. Будьте готові на гідні чоловічі вчинки.

27. Від вас залежить тілесне та душевне здоров'я дружини.

28. Постійно вдосконалюйте досвід стосунків з дружиною.

Нарешті! Щоб дотримуватися цих правил:

1) будьте тілесно, психічно, психологічно, соціально, морально та духовно здоровими;

2) гармонізуйте стосунки з мамою і дружиною: маму переконайте, що у вас є дружина, а дружину, що у вас є мама;

3) моліть, просіть Божої Благодаті, аби добре жити з дружиною.

Myroslav Savchyn

15 травня

МЕТАМЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ, СПЕЦІАЛЬНОСТІ "ПСИХОЛОГІЯ")

У "стандарті" сталося звуження предметної сфери. Об'єктом вивчення є не просто психологічні явища, але й особистісні феномени. Опоненти мені скажуть, що особистість є вищою формою організації психіки. Психолог працює не просто із психікою, а особистістю потребуючого, клієнта, пацієнта. Є ще й соціальна психіка, соціально-психологічні явища.

Розділ V. "Програмні результати навчання" взагалі названий неправильно, бо слід говорити про "програмні результати освіти" (ПРО), адже це стандарт освіти, а не стандарт навчання. Освіта не зводиться тільки до навчання, вона звичайно, включає процеси навчання (власне навчання, яке організовується ззовні, самонавчання і взаємонавчання), виховання (власне виховання, яке організовується ззовні, самовиховання і взаємовиховання) та розвиток (власне розвиток, який організовується ззовні, саморозвиток і взаєморозвиток). Таке звужене трактування призводить до того, що "стандарті" зовсім не орієнтують в освіті на оволодіння студентом цілісним уявленням про особистість та на особистісний розвиток майбутнього фахівця-психолога. До особистості не ставляться вимоги, але особистість психолога є одним із значущих "інструментів", "засіб" його професійної діяльності. Психолог працює не з окремими

психологічними феноменами, а з процесами, станами, властивостями, які включені в цілісну особистість.

До речі, за останні навчальні роки майже не виявив, щоб у розкладах занять на психологічних факультетах викладалася основна дисципліна "Психологія особистості" (а не дисципліною на вибір). Інтернет дозволяє виявити.

Якщо з поля зору випадає особистість, то це означає, що ми орієнтувалися на фрагментарне, не живе, а мертве знання. У випускників не виникає цілісне уявлення про феномен особистості, при чому не тільки акцентованої, невротичної, хворої, патологічної, а й здорової, цілісної, розвинутої, прогресивної. Є спеціалізація клінічна психологія, спеціальна психологія, реабілітаційна психологія. А чому б не бути психологічної культури чи психології особистісного здоров'я – фахівець з психологічної культури, з особистісного здоров'я.

Отже, необхідно формувати наукові уявлення не тільки уявлень про психіку, але й про особистість, не тільки хвору, але й здорову, щоб мати орієнтир в спрямуванні професійних зусиль.

У пункті «Цілі освіти»: психологічні знання застосовують не тільки в умовах професійної діяльності, але й життєдіяльності. Психолог – це не тільки професійна діяльність, але й його спосіб життя. "Стандарт" на це зовсім не орієнтує, йдеться лише про професійну етику та здоров'я (напевно тільки про тілесне та психічне), а чи йдеться про соціальне та моральне, вже не говорю про духовне здоров'я.

Вимоги до особистості психолога також передбачає, що він має не просто "йти за проблемами" (як це буває зараз у 90 % випадків), а працювати на випередження (попереджувати виникнення проблем). Для цього йому необхідно бути не тільки формальним громадянином (з українським паспортом), але й патріотом та свідомим, хоч-би політично, українцем.

Відтак, одним з фундаментальних результатів психологічної освіти (не навчання!) є особистісна підготовка психолога, причому психолог не тільки сам має володіти здоровою, сильною і прогресивною особистістю, але й орієнтуватися на такий ідеал ("стандарт") у своїй професійній діяльності з потребуючими, клієнтами, пацієнтами. Мені можуть опонувати – де критерії, хто має право.... Докладімо зусиль!

У ПРН (ПРО – програмних результатах освіти) теж необхідно внести конкретні поточнення, що стосуються змісту загальних компетентностей і програмних результатів освіти (не навчання), але не хочу втомлювати читача.

Це означає, що "стандарт" «притискає до землі» піраміду психологічної освіти, зставляє просто "присісти" - ставить у стратегічному плані низькі вимоги:

1) розглядаємо психологію як поведінкову науку, а не науку про душу, про особистість. А чому це психологія – це тільки поведінкова наука? Це наука про душу, про особистість;

2) розглядаємо тільки психіку, зовсім не розглядаємо проблему здорової, цілісної, розвиненої і прогресивної особистості;

3) не ставляться жодні вимоги до особистості психолога (професійна етика і здоров'я – це замало);

4) орієнтуємо психолога "йти за проблемами", а необхідно також діяти на випередження (попереджувати виникнення проблем, до розв'язування, яких долучається психологія). Відповідальний психолог, громадянин-психолог, патріот-психолог, політичний українець-психолог працює на випередження.

P.S. Серед моїх знайомих та колег є багато психологів, відповідальних особистісно і професійно, але цього вони досягли не в результаті навчання (освіти), але, насамперед, завдяки своїм особистим якостям, шляхом самоосвіти (самонавчання, самовиховання і саморозвитку). Але на це має орієнтуватися державний стандарт, який у представленому варіанті необхідно суттєво доопрацювати!

На жаль ї зустрічають й інші психологи.

Про причини такої ситуації із стандартами іншим разом.

Myroslav Savchyn

17 травня

ПСИХОЛОГІЯ БЕЗ ОСОБИСТОСТІ?

НА ЦЕ ОРІЄНТУЄ ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ

У "стандарті" сталося звуження предметної сфери. Об'єктом вивчення є не просто психологічні явища, але й особистісні феномени. Опоненти мені скажуть, що особистість є вищою формою організації психіки. Психолог працює не просто із психікою, а особистістю потребуючого, клієнта, пацієнта. Є ще й соціальна психіка, соціально-психологічні явища.

Розділ V. "Програмні результати навчання" взагалі названий неправильно, бо слід говорити про "програмні результати освіти" (ПРО), адже це стандарт освіти, а не стандарт навчання. Освіта не зводиться тільки до навчання, вона звичайно, включає процеси навчання (власне навчання, яке організовується ззовні, самонавчання і взаємонавчання), виховання (власне виховання, яке організовується ззовні, самовиховання і взаємовиховання) та розвиток (власне розвиток, який організовується ззовні,

саморозвиток і взаєморозвиток). Таке звужене трактування призводить до того, що "стандарт" зовсім не орієнтують в освіті на оволодіння студентом цілісним уявленням про особистість та на особистісний розвиток майбутнього фахівця-психолога. До особистості не ставляться вимоги, але особистість психолога є одним із значущих "інструментів", "засіб" його професійної діяльності. Психолог працює не з окремими психологічними феноменами, а з процесами, станами, властивостями, які включені в цілісну особистість.

До речі, за останні навчальні роки майже не виявив, щоб у розкладах занять на психологічних факультетах викладалася основна дисципліна "Психологія особистості" (а не дисципліною на вибір). Інтернет дозволяє виявити.

Якщо з поля зору випадає особистість, то це означає, що ми орієнтувалися на фрагментарне, не живе, а мертве знання. У випускників не виникає цілісне уявлення про феномен особистості, при чому не тільки акцентованої, невротичної, хворої, патологічної, а й здорової, цілісної, розвинутої, прогресивної. Є спеціалізація клінічна психологія, спеціальна психологія, реабілітаційна психологія. А чому б не бути психологічній культурі чи психології особистісного здоров'я – фахівець з психологічної культури, з особистісного здоров'я.

Отже, необхідно формувати наукові уявлення не тільки уявлень про психіку, але й про особистість, не тільки хвору, але й здорову, щоб мати орієнтир в спрямуванні професійних зусиль.

У пункті «Цілі освіти»: психологічні знання застосовують не тільки в умовах професійної діяльності, але й життєдіяльності. Психолог – це не тільки професійна діяльність, але й його спосіб життя. "Стандарт" на це зовсім не орієнтує, йдеться лише про професійну етику та здоров'я (напевно тільки про тілесне та психічне), а чи йдеться про соціальне та моральне, вже не говорю про духовне здоров'я.

Вимоги до особистості психолога також передбачає, що він має не просто "йти за проблемами" (як це буває зараз у 90 % випадків), а працювати на випередження (попереджувати виникнення проблем). Для цього йому необхідно бути не тільки формальним громадянином (з українським паспортом), але й патріотом та свідомим, хоч-би політично, українцем.

Відтак, одним з фундаментальних результатів психологічної освіти (не навчання!) є особистісна підготовка психолога, причому психолог не тільки сам має володіти здоровою, сильною і прогресивною особистістю, але й орієнтуватися на такий ідеал ("стандарт") у своїй професійній діяльності з

потребуючими, клієнтами, пацієнтами. Мені можуть опонувати – де критерії, хто має право... Докладімо зусиль!

У ПРН (ПРО – програмних результатах освіти) теж необхідно внести конкретні поточнення, що стосуються змісту загальних компетентностей і програмних результатів освіти (не навчання), але не хочу втомлювати читача.

Це означає, що "стандарт" «притискає до землі» піраміду психологічної освіти, заставляє просто "присісти" - ставить у стратегічному плані низькі вимоги:

1) розглядаємо психологію як поведінкову науку, а не науку про душу, про особистість. А чому це психологія – це тільки поведінкова наука? Це наука про душу, про особистість;

2) розглядаємо тільки психіку, зовсім не розглядаємо проблему здорової, цілісної, розвиненої і прогресивної особистості;

3) не ставляться жодні вимоги до особистості психолога (професійна етика і здоров'я – це замало);

4) орієнтуємо психолога "йти за проблемами", а необхідно також діяти на випередження (попереджувати виникнення проблем, до розв'язування, яких долучається психологія). Відповідальний психолог, громадянин-психолог, патріот-психолог, політичний українець-психолог працює на випередження.

P.S. Серед моїх знайомих та колег є багато психологів, відповідальних особистісно і професійно, але цього вони досягли не в результаті навчання (освіти), але, насамперед, завдяки своїм особистим якостям, шляхом самоосвіти (самонавчання, самовиховання і саморозвитку). Але на це має орієнтуватися державний стандарт, який у представленому варіанті необхідно суттєво доопрацювати!

На жаль її зустрічають й інші психологи.

Про причини такої ситуації із стандартами іншим разом.

Myroslav Savchyn

20 травня

ЗАПИТАННЯ СИМПАТИКАМ ONLINE-ВИКЛАДАННЯ?

I. Як Ви забезпечуєте оволодіння студентами професійними компетенціями? Адже це основний результат освіти.

II. Як Ви оцінюєте у 100-бальній системі рівень оволодіння компетенціями?

III. Як Ви забезпечуєте розвиток у студентів відповідних особистісних здатностей? Чи вже виховувати та розвивати не слід?

IV. Чи не за такого навчання (освіти) абсолютно виключаються процеси взаємонавчання, взаємовиховання, взаєморозвитку?

V. Чи не виключаються емоції, співчуття, співпереживання за такого навчання? Чи не постає особистість без серця, яке має вірити і любити? Чи не відбувається роботизація людини? Чи це не злочин проти людини?

VI. Чи не є у Вас необхідність вдивлятися в очі ваших студентів, щоб оцінити як вони сприймають Вас? А як без міміки та пантоніміки на лекції?

VII. Чи немає у Вас необхідності відповідати на спонтанні запитання студентів "тут і зараз" в умовах аудиторії?

VIII. Чи не втомлюються Ваші очі, коли Ви протягом 90 хв. вдивляєтеся, не відволікаючись, у монітор? І це робите не один раз кожного дня, сидите в одній позі. Чи додає це вам здоров'я?

IX. Чи приємно Вам, що Ваше обличчя уважно, в комфортних умовах, в деталях розглядають Ваші студенти? Звичайно, не тільки доброзичливці.

Якби я був міністром, то я б.....

Myroslav Savchyn

14 червня

ПІРАМІДА МОРАЛЬНОСТІ ЯВНО «ПРИСІЛА» В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ. ЧОМУ ТАК СТАЛОСЯ?

1. Ми нехтуємо власною цінністю і одночасно цінністю інших людей, стали байдужими один до одного.

2. У суспільній свідомості ми відійшли від моральності духовної природи – абсолютної моральності з імперативом Канта.

3. Переважаючою стала моральність соціальної природи (за домовленістю): корпоративна, групова, професійна.

4. Багато людей "створили" собі індивідуальну моральність, яка ніяк не поєднується з моральністю духовної природи.

5. Ще є критично значний відсоток людей, які живуть взагалі аморально: для них моральні закони взагалі не писані. На жаль, їх стає все більше. Це стосується рядових громадян та представників вищого ешалону влади. Задумаймося. Чому так сталося?

Аморальність зсередини роз'їдає українське суспільство, не дає розвиватися, породжує стагнацію, а той регрес:

1) слабке наше духовне Я, яке витіснене психологічним та соціальним Я, які не можуть бути сильними без сильного духовного Я;

2) нехтуємо власною цінністю та цінністю інших людей, байдужість до іншого;

3) уникаємо творення безумовної жертви;

4) культивуємо егоїзм та принцип задоволення;

5) виникає толерантність до зла;

б) культивується агресивна асертивність.

Але людині жити без іншої людини неможливо, а тому моральність має бути на високому рівні.

Аморальність не просто засуджується, а завжди карається, відвертається Божа Благодать.

Myroslav Savchyn

25 червня

ГОЛОВНІ СУТНІСНІ КРИТЕРІЇ ВИЗНАЧЕННЯ РЕЙТИНГІВ
УНІВЕРСИТЕТІВ

I. Рівень та якість підготовки фахівців:

1.1 Володіння професійними компетенціями.

1.2 Володіння здоровими особистісними здатностями.

1.3 Володіння прогресивною професійною свідомістю та самосвідомістю.

1.4 Готовність після одержання диплома повноцінно виконувати професійну діяльність та постійно вдосконалюватися.

1.5. Патріотизм, володіння національною свідомістю та самосвідомістю.

II. Здоровий освітній простір університету:

2.1. Ефективне функціонування усіх освітніх процесів та субпроцесів: навчання, самонавчання і взаємонавчання, виховання, самовиховання і взаємовиховання, розвиток, саморозвиток та взаєморозвиток.

2.2. Застосування прогресивних, ефективних та результативних освітніх технологій.

2.3. Спрямованість та забезпечення духовного, морального, соціального, психологічного, психічного та тілесного здоров'я усіх суб'єктів освітнього процесу.

2.4 Здорові стосунки між суб'єктами освітнього процесу.

2.5. Здоровий стиль управління на всіх рівнях: об'єктивність, ефективність та адекватність управлінських рішень та їх реалізації.

2.6. Відсутність нездорових мемів в освітньому просторі.

III. Матеріальні умови забезпечення освітнього процесу.

IV. Розвиток науки:

4.1 Наявність новостворених концепцій, теорій, технологій.

4.2 Кількість на рівень публікацій.

4.3 Наукове забезпечення освітнього процесу: рівень та якість дослідження проблем освітнього процесу.

4.4. Діяльність університету з розв'язання проблем українського суспільства.

V. Статус університету в загальноукраїнському освітньому просторі та в регіоні.

VI. Статус університету на міжнародній арені.

Myroslav Savchyn

16 серпня

КОРОНОВІРУС: ЯК ЖИТИ – ПОРАДИ

1. Бути дуже обережним, але не боятися!!!
2. Уповати на Господа вірою, надією, довірою, смиренням і каяттям.
3. Вести здоровий спосіб життя.
4. Усіляко зміцнювати свій імунітет.
5. Дуже уважно і постійно прислуховуватися до стану свого організму, а в разі симптомів - негайно звертатися до сімейного лікаря.
6. Оберігати та застерігати ближніх від небезпеки захворіти.
Будьте здоровими!

Myroslav Savchyn

24 серпня

ХОЧЕМО ЖИТИ В ЦИВІЛІЗОВАНІЙ УКРАЇНІ –
ДОКЛАДАЙМО ОСОБИСТИХ ЗУСИЛЬ

1. В Україні мало свідомих та відповідальних виборців.
Чи кожен з нас є свідомим та відповідальним виборцем?
2. В Україні ще менше свідомих та відповідальних громадян.
Чи кожен з нас є свідомим та відповідальним громадянином України?
3. В Україні і ще менше свідомих та відповідальних патріотів.
Чи кожен з нас є свідомим та відповідальним патріотом України?
4. В Україні надто мало свідомих та відповідальних українців.
Чи кожен з нас є свідомим та відповідальним українцем?
5. В Україні критично мало тих, хто цілеспрямовано та наполегливо втілює національну ідею.
Нажаль, це стосується й інтелігенції, яка насолоджується, хоч невеликими, але все ж благами України, але мало віддає їй!
А критично часто той, хто найбільше не любить України - найбільше користується її благами.
Докладемо особисто зусиль, щоб в Україні ставало більше свідомих громадян, патріотів, потужних українців?

Myroslav Savchyn

6 вересня

ПОСТМОДЕРНІЗМ: У СТРАТЕГІЧНОМУ ПЛАНІ –
ДЕСТРУКТИВНИЙ, ТІЛЬКИ У СИТУАТИВНОМУ НІБИ
«ДЕМОСТРУЄ» ПОЗИТИВ, ЧИМ І ЗАХОПЛЮЄ НАЇВНИХ
ПОСЛІДОВНИКІВ

Апологети постмодернізму (а зараз вже метамодернізму) з ложечки, але наполегливо «накормили» багатьох вчених-гуманітаріїв своїми ідеями, т. ч. деструктивними.

Але постмодерністи заперечують:

1) наявність вічного у світі та у природі людини, кваліфікуючи все у світі відносним, в т. ч. мораль, красу;

2) перебільшують можливості самоконструювання заради самоконструювання своєї природи, що призводить часом до саморуйнування – руйнування автентичної природи людини;

3) культивуючи наративування як засіб не тільки самотерапії, осмислення та конструювання (моделювання, планування) свого життя, але й як засіб переписування залежно від ситуації чи настою своєї особистої історії, уникнення відповідальності за аморальні вчинки, зняття з себе відповідальності за помилки.

І в цьому вважається сенс творчості, не враховуються вічні закони буття.

Найприкріше, якщо така людина приходить до влади і безвідповідально наративує, маніпулює, необдуманно «займається» конструюванням долі держави, народу, найчастіше діє безвідповідально, аморально, бездуховно.

НАУКОВИЙ ДОРОБОК

Монографії

1. **Духовний потенціал людини** / М. В. Савчин. – Івано-Франківськ: Плай, 2001. – 203 с.
2. **Духовний потенціал людини** / М. В. Савчин. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. – 508 с.
3. **Моральна свідомість та самосвідомість особистості** / за ред. М. В. Савчина, І. М. Галяна. – Дрогобич, 2009. – 288 с.
4. **Особистість у розбудові відкритого демократичного суспільства в Україні**: зб. матеріалів Другої міжнар. наук.-практ. конф. / Савчин М. В. (наук. ред.) – Дрогобич: Коло, 2005. – 476 с.
5. **Педагогічне спілкування: науково-практичні проблеми** / Роздобудько В. М., Савчин М. В., Скотна Н. В. – Дрогобич, 1993. – 103 с.
6. **Психологічні особливості ефективності виховних технологій** / Савчин М. В. (наук. ред.) – Дрогобич: Коло, 2005. – 184 с.
7. **Психологія відповідальної поведінки** / Савчин М. В. – К.: Україна-Віта, 1996. – 136 с.
8. **Психологія хворого** / А. А. Гела., М. В. Савчин. – Трускавець, 1993. – 47 с.
9. **Ціннісні орієнтації в громадянському становленні особистості**: наук.-метод. зб. / Савчин М. В. (наук. ред.) – Дрогобич: Відродження, 1998. – 194 с.
10. **Психологія відповідальної поведінки** / М. В. Савчин. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. – 280 с.
11. **Духовна парадигма психології**: монографія / Мирослав Савчин. – К.: Академвидав, 2013. – 224 с. – (Серія «Монограф»).
12. **Методологеми психології**: монографія / Мирослав Савчин. – К.: Академвидав, 2013. – 224 с. – (Серія «Монограф»).
13. **Особистісно-професійний розвиток майбутнього педагога**: монографія. / За ред. проф. М.В. Савчина. – Дрогобич: Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2014. – 331 с.
14. **Здатності особистості**: монографія / Мирослав Савчин. – К.: ВЦ "Академія", 2016. – 288 с. – (Серія "Монограф").
15. Савчин М.В. **Здоров'я людини: духовний, особистісний і тілесний виміри**: монографія / Мирослав Савчин. – Дрогобич: ПП «Посвіт», 2019. – 232 с.

Підручники і посібники

16. **Автоматизовані навчальні системи**: метод. посіб. / Савчин М. В., Войтович О. О. – Дрогобич, 1991. – 36 с.

17. **Якщо бажаєш щасливим бути:** основи психолог. знань для старшокласників / М. В. Савчин. – Дрогобич: Відродження, 1993. – 163 с.
18. **Методичні матеріали для психологічної служби (клініко-біографічний метод)** / М. В. Савчин. – Дрогобич, 1995. – Вип. 10. – 12 с.
19. **Методичні рекомендації для студентів з курсу “Основи психодіагностики”** / М. В. Савчин. – Дрогобич, 1995. – 22 с.
20. **Основи психодіагностики** / І. В. Павлюк, М. В. Савчин // Методичні рекомендації для студентів з курсу. – Дрогобич, 1995. – 22 с.
21. **Психологічний розвиток і становлення особистості в молодшому шкільному віці:** метод. рек. для студентів / М. В. Савчин. – Дрогобич, 1995. – 17 с.
22. **Шкільний тест розумового розвитку (ШТРР):** метод. рек. для шкільних психологів / М. В. Савчин. – Дрогобич, 1995. – Вип. 4. – 42 с.
23. **Загальна психологія:** метод. рек. для студентів з курсу / М. В. Савчин, Л. П. Татомир. – Дрогобич, 1996. – 37 с.
24. **Як навчити учнів-підлітків учитися:** метод. посіб. для вчителів і шк. психологів / / М. Савчин. – Дрогобич: Відродження, 1996. – 76 с.
25. **Якщо бажаєш щасливим бути:** основи психолог. знань та психолог. культури для старшокурсн. і юнацтва : навч. посіб. / М. В. Савчин. – 2-ге вид., випр. і допов. – Дрогобич: Відродження, 1997. – 171 с.
26. **Загальна психологія:** навч. посіб.: [у 2 ч.]: Ч 1 / М. В. Савчин. – Дрогобич : Відродження, 1998. – 159 с.
27. **Загальна психологія:** навч. посіб.: [у 2 ч.]: Ч. 2 / М. В. Савчин. – Дрогобич : Відродження, 1998. – 147 с.
28. **Педагогічна психологія:** навч. посіб. для студ. вузів / М. В. Савчин. – Дрогобич : Відродження, 1998. – 200 с.
29. **Педагогічна соціальна психологія:** навч. посіб. для студ. вузів / М. В. Савчин. – Дрогобич : Відродження, 1998. – 208 с.
30. **Соціальна психологія:** навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. осв. / Савчин М. В. – Дрогобич: Відродження, 2000. – 274 с. – Бібліогр.: с. 250–256.
31. **Вікова психологія:** навч. посіб. для студ. вузів / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – Дрогобич: Відродження, 2001. – 287 с. – Бібліогр.: с. 271 – 274.

32. **Лабораторний практикум із загальної психології:** навч.-метод. посіб. / М. В. Савчин, В. І. Стець. – Львів: [б. в.], 2004. – 128 с.
33. **Психологія дорослості і старості** / Л. П. Василенко, М. В. Савчин. – Дрогобич, 2004. – 231 с.
34. **Вікова психологія:** навч. посіб. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – К.: Академвидав, 2005. – 360 с.
35. **Вступ до спеціальності: психолог, практичний психолог:** навч. посіб. / М. В. Савчин, З. С. Гавриш. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2007. – 400 с.
36. **Педагогічна психологія:** навч. посіб. для студ. ВНЗ / М. В. Савчин. – К.: Академвидав, 2007. – 424 с.
37. **Загальна психологія:** навч. посіб.: Ч. 1 / М. В. Савчин. – Допов. та переробл. вид. – Дрогобич: Посвіт, 2009. – 372 с.
38. **Загальна психологія:** навч. посіб.: Ч. 2 / М. В. Савчин. – Дрогобич: Посвіт, 2009. – 320 с.
39. **Конфліктологія:** тексти лекцій / А. Зимянський, М. Савчин; ДДПУ ім. І. Франка. – Дрогобич: РВВ ДДПУ ім. І. Франка, 2008. – 192 с.
40. **Психологія управління:** тексти лекції / М. Савчин, А. Зимянський – Дрогобич: РВ ДДПУ ім. І. Франка, 2009. – 293 с.
41. **Вікова психологія:** навч. посіб. / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – 2-ге вид., допов. – К.: Академвидав, 2011. – 384 с.
42. **Загальна психологія:** навч. посіб. / М. В. Савчин. – К.: Академвидав, 2011. – 464 с.
43. **Методологічні та теоретичні проблеми психології.** Хрестоматійні матеріали / М. Савчин. Г. Лялюк – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. 2011. – 231 с. (14 др. арк., у співавторстві).
44. **Методологія та філософія практичної психології** / М. Савчин. Г. Лялюк – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2011. – 96 с. (6 др. арк., у співавторстві).
45. **Словник логічних термінів та термінів іншомовного походження:** [Навчально-методичний посібник] / Заміщак М.І, Заболоцька С.І. – Дрогобич: ДДПУ. 2012. –79 с. (5, 12 др. арк., у співавторстві).
46. **Психологічні засади організації особистісно-професійного зростання майбутнього педагога** / Василенко Л.П., Савчин М.В. – Дрогобич: Ред.-вид. відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2012. – 23 с. (1, 43 др. арк., у співавторстві).

47. **Програма науково-дослідної практики магістрів** / Савчин М.В., Василенко Л.П.// Ред.вид.відділ ДДПУ ім.Івана Франка, 2012. – 10с. (0,4 д.а).

48. **Методологічні та теоретичні проблеми психології:** тексти лекцій для підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня "Магістр" напряму підготовки 04.01. – Психологія, спеціальність 8.04.0101 / Лялюк Галина Миколаївна. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2013. – 180 с. (12 др.арк.).

49. **Програма вивчення особистості учня студентами-практикантами ОКР «Бакалавр» усіх спеціальностей.** Методичні рекомендації: навч.- метод. пос. / Мирослав Васильович Савчин, Світлана Остапівна Мащак. – Дрогобич: Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2014. – 26 с.

50. **Програма вивчення шкільного класу.** ОКР «Бакалавр» усіх спеціальностей. Методичні рекомендації: навч.-метод. пос. / Мирослав Васильович Савчин, Леся Павлівна Василенко. – Дрогобич: Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2014. – 26 с.

51. **Педагогічна психологія. Лекції для студентів заочного відділення/** Мирослав Савчин, Марія Заміщак / Навчально-методичний посібник. – Дрогобич:редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2014. (4 дрк. арк.).

52. **Психологія здоров'я: тексти лекцій для студентів** / Савчин Мирослав Васильович, Заблоцька Світлана Ігорівна. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2014. – 239 с. (9 др.ар).

53. **Асистентська практика. Методичні рекомендації для студентів спеціальності «Психологія» ОКР «Магістр»:** навч.-метод. пос. [для студентів вищ. навч. закл.] / Мирослав Васильович Савчин, Світлана Остапівна Мащак. – Дрогобич: Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2014. – 24 с.

54. **Соціальна психологія: опорні схеми та таблиці для студентів усіх спеціальностей** / Савчин Мирослав Васильович, Заміщак Марія Ігорівна. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2015. – 34 с.

55. **Соціальна психологія: тексти лекцій для студентів заочного відділення** / Савчин Мирослав Васильович, Заміщак Марія Ігорівна. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2015. – 83 с.

56. **Методологічні та теоретичні проблеми психології.** Тексти лекцій для студентів спеціальностей «Практична психологія» та «Соціальна робота». / Укладачі М. Савчин, Г. Лялюк. – Дрогобич: ВВДД, 2015. – 178.

57. **Педагогічна психологія: тексти лекцій.** / Укладачі М. Савчин, М. Заміщак. – Дрогобич: ВВДД імені Івана Франка, 2015. – 157.

58. **Савчин Мирослав, Світлана Заблоцька.** Психологія здоров'я: методичний посібник для студентів / Савчин Мирослав Васильович, Заблоцька Світлана Ігорівна. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2015. – 135 с.

59. **Мирослав Савчин, Марія Заміщак.** Соціальна психологія: опорні схеми та таблиці для студентів усіх спеціальностей/ Савчин Мирослав Васильович, Заміщак Марія Ігорівна. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2015. – 34 с.

60. **Мирослав Савчин, Марія Заміщак.** Соціальна психологія: тексти лекцій для студентів заочного відділення/ Савчин Мирослав Васильович, Заміщак Марія Ігорівна. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2015. – 83 с.

61. **Савчин М.В., Лялюк Г.М.** Методологічні та теоретичні проблеми психології. Тексти лекцій для студентів спеціальностей «Практична психологія» та «Соціальна робота»/ Укладачі М. Савчин, Г. Лялюк. – Дрогобич: ВВДД, 2015. – 178 с.

62. **Савчин М.В., Заміщак М.І.** Педагогічна психологія: тексти лекцій. – Дрогобич: ВВДД імені Івана Франка, 2015. – 157 с.

63. **Савчин М.В.** Вступ до загальної психології: тексти лекцій – Дрогобич: ВВДД імені Івана Франка, 2015. – 166 с.

64. **Савчин М.В., Лялюк Г.М.** Психологія розвитку та акмеологія: методичні рекомендації до практичних занять. – Дрогобич: ВВДД імені Івана Франка, 2015. – 117 с.

65. **Савчин М.В.** Вікова психологія: навч. посіб./ **Мирослав Савчин, Леся Василенко.** – 3-тє вид., доповн. – К.: ВЦ «Академія», 2017. – 368 с. – (Серія «Альма-матер»)/23 др.арк (11,5 др.арк. – авт.уч.).

66. **Савчин Мирослав, Заміщак Марія.** Загальна психологія: опорні схеми та таблиці [для студентів усіх спеціальностей]/Мирослав Васильович Савчин, Марія Ігорівна Заміщак. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2017. 78 с. / 4,87/2,43 др.арк. – авт.уч.

67. **Савчин Мирослав, Василенко Леся** Психологія: методичні рекомендації до виконання індивідуальних завдань з вікової та педагогічної психології [для студентів ВНЗ]/ Мирослав Савчин, Леся Василенко – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2016. – 22 с. /1, 26др.ар.

68. **Савчин М.В. Білозерська С.І.** Актуальні проблеми теоретичної та прикладної психології: тексти лекцій. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2017. – 312с. /19,5 др.ар.

69. **Савчин М.В.** Загальна психологія: навчальний посібник / Мирослав Савчин, – 2-ге вид., доповн. – К.: ВЦ «Академія», 2018. – 344 с. – (Серія «Альма-матер») /21,5 др.ар.

70. **Савчин М.В. Василенко Л.П.** Психологія педагогічної діяльності. Тексти лекцій / М.В.Савчин, Л.П.Василенко. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2018. – 189 с. (11 др.арк.).

71. **Савчин М.В., Заміщак М.І.** Психологічні засади виховної діяльності педагога: навчально-методичний посібник (для підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня) / М.Савчин, М.Заміщак. – Дрогобич: редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2019. – 36 с. /2,25 др. арк./ 1,12 др. арк.

72. **М. Савчин, Л. Василенко** Психологічні засади розвивальної діяльності педагога: навчально-методичний посібник / М. Савчин, Л. Василенко. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. 2019. – 40 с. (2,5 др.арк/1,25 др. арк.).

73. **Савчин М.В.** Загальна психологія: підручник / Мирослав Савчин. – 3-тє вид., стер. – Київ: ВЦ «Академія», 2020. – 344 с. (Серія «Альма-матер»).

Наукові статті, тези і програми 1981 – 1989

74. **К вопросу о понимании родителями личности педагогически запущенного подростка** / М. В. Савчин // Семья и личность: сб. матер. конф. – М., 1981. – С. 193 – 194.

75. **Понимание родителями некоторых качеств педагогически запущенных подростков** / В. М. Роздобудько, М. В. Савчин // Семья и личность: сб. материалов конф. – М., 1981. – С. 189 – 190.

76. **О взаимопонимании между младшими подростками и родителями** / М. В. Савчин, М. М. Шкуленда // Личность в системе общественных отношений. – М., 1983. – С. 591 – 592.

77. **Виховання у старшокласників відповідального ставлення до праці** / М. В. Савчин // Рад. шк. – 1984. – № 11. – С. 27 – 31.

78. **Актуальні питання самоутвердження старшокласників у трудовій діяльності** / М. В. Савчин // Психологія: респ. наук.-метод. зб. – К.: Рад. школа, 1985. – Вип. 24. – С. 43 – 51.

79. **Ценностные ориентации старшеклассников и уровень их ответственного отношения к труду** / М. В. Савчин // Актуальные проблемы социальной психологии. – Кострома, 1985. – Ч. 3. – С. 140 – 142.

80. **Формирование у старшеклассников ответственного отношения к труду**: автореф. дисс. канд. психол. наук / Савчин Мирослав Васильевич. – Киев, 1985. – 18 с.

81. **Особливості оцінювання старшокласниками свого ставлення до праці** / М. Й. Боришевський, М. В. Савчин // Психологія: респ. наук.-метод. зб. / [ред. кол.: Л. М. Проколієнко, Д. Ф. Ніколенко, С. П. Тищенко та ін.] МО УРСР; НДІ психології УРСР. – К.: Рад. шк., 1986. – Вип. 26. – С. 44–52.

82. **Педагогічне керівництво процесом усвідомлення старшокласниками особистісного смислу праці** / М. В. Савчин // Рад. шк. – 1987. – № 9. – С. 27 – 30.

83. **Уровни развития у старшеклассников ответственного отношения к труду** / М. В. Савчин // Сборник докладов. – М.: АПН СССР, 1987. – С. 121 – 124.

84. **Формування мотивів трудової діяльності старшокласників** / М. В. Савчин, М. М. Шкуленда // Психологія: респ. наук.-метод. зб. / [ред. кол.: Л. М. Проколієнко, Д. Ф. Ніколенко, С. П. Тищенко та ін.]; МО УРСР; НДІ психології УРСР. – К.: Рад. шк., 1987. – Вип. 28. – С. 88 – 96.

85. **Формування у старшокласників відповідального ставлення до праці: метод. рек. для вчит. та організат. праці школярів** / М. В. Савчин. – Дрогобич, 1988. – 32 с.

86. **Сопоставление уровней адекватности самооценки старшеклассников как субъектов различных видов деятельности** / М. В. Савчин // Проблемы возрастной психологии: тезисы докл. к 8-му съезду общества психологов СССР. – М., 1989. – С. 150 – 151.

87. **Структура мотивов трудовой деятельности старшеклассников**. Деп. в ОЦНИ "Школа и педагогика" МП СССР и АПН СССР 11.01.1988 г., № 15-88. – 7 с.

88. **Самооценка как показатель уровня сформированности отношения старшеклассников к деятельности** / М. В. Савчин // Вторая Всесоюз. конф. с экспериментальной психологии: тезисы докл., 13–15 окт. 1986 г. – Львов, 1988. – С. 76 – 77.

89. **Психологічні аспекти проблеми формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості в теоретичній спадщині**

В. О. Сухомлинського / М. В. Савчин // Проблеми всебічно розвиненої особистості в педагогічній спадщині Сухомлинського: тези доп. наук.-метод. конф., присвяченої 70-річчю із дня народж. Сухомлинського (30 верес. – 1 жовт. 1988 р.) – Дрогобич, 1988. – С. 36 – 39.

90. **Про усвідомлення старшокласниками суспільного значення праці** / М. В. Савчин // Творча спадщина А. С. Макаренка і сучасна школа: тези доп. і повід. на респ. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю від дня народж. видатн. радян. педагога, 3 – 4 берез. 1988 р., м. Суми. – Суми, 1988. – С. 124 – 126.

91. **О сферах профессиональной адаптации молодого учителя** / М. В. Савчин // Проблемы совершенствования послевузовского образования молодых учителей: тезисы докл. и выступлений на Всесоюзн. науч.-практ. конф. – Гродно, 1988. – Ч. 1. – С. 168 – 169.

92. **Личностные смыслы старшеклассников в сфере трудовой деятельности.** Деп. в ОЦНИ "Школа и педагогика" МП СССР и АПН СССР 11.01.1988 г., № 14-88. – 7 с.

93. **А. С. Макаренко про трудове виховання в сім'ї** / М. В. Савчин // Творче використання спадщини А. С. Макаренка в умовах перебудови народної освіти в державі: тези доп. міжвуз. наук.-метод. конф. – Львів, 1988. – С. 47 – 49.

94. **Выбор профессии и уровень отношений старшеклассников к труду** / М. В. Савчин // Психологические условия профессионального становления личности в свете реформы общеобразовательной и профессиональной школы: тезисы науч. сообщ. конф. – М., 1988. – С. 79 – 81.

95. **Гармонія суспільного і особистісного смислів праці – важлива умова формування у старшокласників відповідального ставлення до неї** / М. В. Савчин, М. М. Шкуленда // Проблеми всебічного розвитку особистості в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського: тези доп. наук.-практ. конф., 30 верес. – 1 жовт. 1988 р. – Дрогобич, 1988. – С. 18 – 21.

96. **Особливості оцінки старшокласниками свого ставлення до різних видів діяльності** / М. В. Савчин // Психологія: респ. наук.-метод. зб. / [ред. кол.: Л. М. Проколієнко, Д. Ф. Ніколенко, С. П. Тищенко та ін.]; МО УРСР; НДІ психології УРСР. – К.: Рад. шк., 1989. – Вип. 33. – С. 29 – 33.

97. Програма вивчення індивідуальності учнів / Л. С. Базилевська, Л. В. Савчин, М. В. Савчин // Методичні рекомендації для вчителів шкіл, слухачів, студентів педінститутів. – Львів, 1989. – 49 с.

98. **Особливості педагогічного спілкування вчителів праці в умовах трудової діяльності школярів** / М. В. Савчин // Шляхи підвищення ефективності підготовки вчителів трудового навчання: матер. міжнар. наук.-практ. конф., 1 – 4 листоп. 1989 р. – Львів, 1990. – С. 24 – 26.

1990

99. **Гуманізація виховного процесу: сутність та шляхи реалізації** / М. Й. Боришевський, М. В. Савчин // Психолого-педагогічні аспекти гуманізації навчально-виховного процесу в школі: тези доп. наук.-метод. конф., Дрогобич 11 – 12 груд 1990 р. – Дрогобич, 1990. – С. 3 – 6.

100. **Гуманізм особистості: психологічні аспекти проблеми** / М. В. Савчин // Гуманізм. Людина. Сучасність: тези доп. людинозн. філос. читань, 18 – 20 жовт. 1990 р. – Дрогобич, 1990. – С. 112 – 114.

101. **До питання про діяльність педагога по діалогізації навчального процесу** / М. В. Савчин // Психолого-педагогічні аспекти гуманізації навчально-виховного процесу в школі: тези доп. наук.-метод. конф., Дрогобич 11 – 12 груд. 1990 р. / [ред. кол.: Л. С. Базилевська, М. Й. Боришевський та ін.; відп. за вип. М. Й. Боришевський, М. В. Савчин]; ДДПУ ім. І.Франка, Лабораторія психології вих. і соц. психол. НДІ психології УРСР. – Дрогобич : [б. в.], 1990. – С. 83 – 85.

102. **Некоторые особенности профессионального мышления учителей в сфере воспитательной деятельности** / М. В. Савчин // Проблемы психологии творчества в работе с людьми: тезисы докл. и выступлений на Всесоюз. науч. конф., 17 – 19 сент. – Гродно, 1990. – С. 69 – 71.

103. **Перебудова школи і актуальні проблеми підготовки вчителів у педагогічному інституті** / М. В. Савчин // Розвиток народної освіти в західних областях України за роки радянської влади: тези доп. міжвуз. наук.-практ. конф., присвяченої 50-річчю воз'єднання західно-українських земель і Радянської України в складі СРСР. – Львів, 1990. – С. 53 – 54.

104. **Практичні завдання вдосконалення психологічної підготовки майбутніх педагогів** / М. В. Савчин // Розвиток педагогічної освіти і науки в західних областях України: тези наук.-практ. конф. – Тернопіль, 1990. – Ч. 2. – С. 91 – 92.

105. **Про підготовку майбутніх вчителів до розв'язання завдань ідейно-політичного виховання школярів** / М. В. Савчин // Форми і методи ідейно-політичного виховання молоді: тези доп. міжвуз. наук.-практ. конф. – Ровно, 1990. – С. 110 – 111.

106. **Про психологічні основи педагогічного керівництва технічною творчістю школярів** / М. В. Савчин // Актуальні проблеми професійної орієнтації і технічної творчості учнівської молоді: міжвуз. наук.-практ. конф.: тези доп. 11–12 груд. 1990 р. – Ровно, 1990. – С. 118 – 119.

107. **Про психологічну підготовку вчителів праці** / М. В. Савчин // Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції, присвяченої питанням вдосконалення підготовки вчителя. – Херсон, 1990. – С. 205 – 207.

108. **Про формування творчого компоненту у структурі відповідального ставлення до праці** / М. В. Савчин, М. М. Шкуленда // Психолого-педагогічні проблеми науково-технічної творчості молоді: тези доп. наук.-практ. конф. – Ніжин, 1990. – Ч. 1. – С. 37 – 38.

109. **Психологічні основи формування педагогом рефлексій у майбутніх вчителів** / М. В. Савчин // Шляхи вдосконалення професорсько-педагогічної підготовки вчителя в умовах перебудови вищої і середньої школи: тези доп. міжвуз. наук.-практ. конф. – Ніжин, 1990. – Ч. 1. – С. 86 – 87.

110. **Психологічні основи формування ціннісних орієнтацій у майбутніх вчителів** / М. В. Савчин // Формування світоглядних позицій учителя в процесі навчання і виховання: тези доп. міжвуз. наук.-практ. конф., присвяченої 50-річчю ДДП. – Дрогобич, 1990. – Ч. 2. – С. 18 – 20.

111. **Психолого-педагогічні вимоги до трудової діяльності старшокласників як чинника розвитку їх особистості** / М. В. Савчин // Психологічна наука: проблеми і перспективи. Здібності, праця, творчість: тези Всесоюз. конф., присвяченої 90-річчю від дня народж. дійсн. члена АН СРСР Г. С. Костюка. – К., 1990. – Ч. 2. – С. 173 – 174.

112. **Розвиток народної освіти в Західних областях України за роки Радянської влади** / М. В. Савчин // Тези доповідей міжвузівської науково-практичної конференції, присвяченої 50-річчю воз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною в складі СРСР. – Львів, 1990. – С. 53 – 55.

113. **Формирование педагогического мышления студентов в процессе преподавания курса «Психология»** / М. В. Савчин // Актуальные проблемы преподавания психологии в пединституте и в школе: тезисы докл. науч.-практ. конф., март, 1990. – М., 1990. – С. 90 – 91.

114. **Формирование педагогической рефлексии у будущих учителей** / М. В. Савчин // Развитие творческого мышления на основе диалогических методов обучения: тезисы докл. третьей межвуз. конф. – Калинин, 1990. – С. 127 – 129.

115. **Формування у майбутніх вчителів педагогічного мислення як компоненту їх готовності до виховної роботи в школі** / М. В. Савчин // Шляхи поліпшення підготовки студентів до виховної роботи в поч. класах у процесі викладання навчальних дисциплін: тези доп. міжвуз. наук.-практ. конф. – Дрогобич, 1990. – С. 97 – 98.

116. **Шляхи вдосконалення психологічної підготовки майбутніх педагогів** / М. В. Савчин // Формування, становлення сучасного вчителя: тези доп. на наук.-метод. конф. – Ровно: РДПІ, 1990. – Ч. 1. – С. 58 – 59.

1991

117. **Автоматизовані навчальні системи: метод. посіб.** / О. О. Войтович., Б. В. Дунець, М. В. Одрехівський, М. В. Савчин. – Дрогобич, 1991. – 36 с.

118. **Відповідальність як соціально-психологічна якість людини : принципова схема функціонування** / М. В. Савчин // Гуманізм. Людина. Свобода: тези доповідей людинознавчих філос. читань: Дрогобич, 23–25 трав. 1991 року / [ред. кол.: В. Г. Скотний (відп. за вип.), В. С. Мовчан, Т. І. Біленко та ін.]; МВССО УРСР, Ін-т філософії АН УРСР, ДДПІ ім. І. Франка. – Дрогобич: [б. в.], 1991. – С. 106 – 108.

119. **Діагностика мотивів трудової діяльності старшокласників** / М. В. Савчин // Рад. шк. – 1991. – № 5. – С. 66 – 70.

120. **Значення курсу «Психологія» для формування професійного мислення у майбутніх педагогів** / М. В. Савчин // Формування морально-професійної культури майбутнього вчителя: тези наук.-практ. конф. – Тернопіль, 1991. – С. 35 – 36.

121. **Педагогічне мислення вчителя як фактор підвищення ефективності його спілкування із школярами** / М. В. Савчин // Психологія педагогічного спілкування: зб. наук. праць. – Кіровоград, 1991. – Т. 2. – С. 36 – 45.

122. **Принципиальная схема функционирования ответственности как социально-психологического качества личности** / М. В. Савчин // Первые международные Ломовские чтения, 17 – 20 декаб. 1991 г.: тезисы докладов. – М.: ИП АН СССР, 1991. – С. 132 – 133.

123. **Про деякі методологічні основи побудови курсу психології для студентів педвузів** / М. В. Савчин // Використання активних форм та методів викладання психолого-педагогічних дисциплін : тези доп. наук.-практ. конф. – Ізмаїл, 1991. – С. 70 – 71.

124. **Психологічні основи формування саморегуляції трудової діяльності у старшокласників** / М. В. Савчин //

Психологія: республ. наук.-метод. зб. / [ред. кол.: Л. М. Проколієнко, Д. Ф. Ніколенко, С. П. Тищенко та ін.]; МО УРСР, НДІ психології УРСР. – К.: Рад. шк., 1991. – Вип. 37. – С. 34–41.

125. **Трудности внедрения достижений психологической науки в педагогическую практику** / М. В. Савчин // Личность: познавательные процессы. Психология внимания: сб. статей Всесоюз. науч.-практ. конф., посвященной столетию со дня рождения Н. Ф. Добрынина. – М., 1991. – Ч. 2. – С. 129 – 131.

126. **Формування педагогічного мислення студентів у процесі викладання курсу психології** / М. В. Савчин // Студент – майбутній вчитель: вісник Львівського університету. Сер. Педагогіка. – Львів, 1991. – Вип. 12. – С. 12 – 17.

127. **Шляхи вдосконалення змісту психологічної освіти майбутніх педагогів** / М. В. Савчин // Концепція національної школи України і проблеми підготовки та підвищення кваліфікації вчительських кадрів : тези допов. міжвуз. наук.-практ. конф. – Львів, 1991. – С. 78 – 80.

1992

128. **Автоматизована система управління педагогічним процесом і психологічна служба вузу** / М. В. Одрехівський, М. В. Савчин // Психологія педагогічного спілкування: зб. наук. праць. – Кіровоград, 1992. – Т. 4. – С. 55 – 59.

129. **Wybrane zagadnienia doskonalenia praktycznego przyszłych nauczycieli** / М. В. Савчин // Wybrane problemy wspolczesnego systemu ksztalcenia nauczycieli. Studium z zakresu pedagogiki porownawczej pod redakcja Janusza Homplewicza. – Rzeszow, 1992. – С. 131 – 137.

130. **Вимоги Я. А. Коменського до педагогічної взаємодії вчителя та учня і сучасний стан проблеми** / М. В. Савчин // Творча спадщина Яна Амоса Коменського і сучасність: тези допов. та виступів на міжвуз. наук.-практ. конф., присвяч. 400-річчю від дня народж. Я. А. Коменського. – Львів, 1992. – С. 49 – 50.

131. **Відповідальність особистості і її вияв у системі поведінки і спілкування** / М. В. Савчин, А. П. Татомир // Психологія педагогічного спілкування: зб. наук. праць. – Кіровоград, 1992. – Т. 4. – С. 43 – 48.

132. **Гуманістичний потенціал поняття "соціальна пам'ять"** / М. В. Савчин // Гуманізм. Людина. Культура: тези доп. людинозн. філос. читань, Дрогобич, 8 – 10 жовт. 1992 р. / [відпов. за вип. В. Г. Скотний, упор.: В. Мовчан, Т. Біленко, В. Здоровенко]; Мін. освіти України, Ін-т філософії АН України, ДДПІ ім. І. Франка. – Дрогобич, 1992. – С. 22 – 23.

133. **До питання про механізми уникнення особистістю відповідальності у ситуації невиконання обов'язку** /

М. В. Савчин // Актуальні проблеми психології: традиції і сучасність: тези міжнар. наук. Костюківських читань, 9 – 11 черв. 1992 р. – К., 1992. – С. 258 – 259.

134. **До проблеми формування психологічної культури особистості** / М. В. Савчин // Педагогічна спадщина Я. А. Коменського і перспективи розвитку народної освіти. – Переяслав-Хмельницький, 1992. – Ч. 2. – С. 132 – 134.

135. **Загальна психологія: програма курсу для студ. психологів та філософів** / М. В. Костецький, І. О. Бакицький, М. В. Савчин / за ред. М. Костицького. – Львів: ЛДУ, 1992. – 45 с.

136. **Індивідуальні та колективні начала в розвитку і вихованні особистості** / М. В. Савчин // Теоретичні основи педагогіки: зб. допом. матеріалів / упор.: О. І. Вишневецький, О. М. Кобрій. – Дрогобич, 1992. – С. 133 – 145.

137. **Методики для визначення готовності учнів 3(4) класів для навчання в середній школі: метод. рек.** / І. М. Галян, М. В. Савчин. – Львів, 1992. – 12 с.

138. **Методичні матеріали для шкільної психологічної служби: метод. рек.** / М. В. Савчин. – Львів, 1992. – Вип. 1. – 62 с.

139. **Методичні матеріали для шкільної психологічної служби: метод. рек.** / М. В. Савчин, Н. В. Скотна. – Львів, 1992. – Вип. 2. – 20 с.

140. **Про нові підходи до побудови курсу психології для майбутніх вчителів** / М. В. Савчин // Психологія педагогічного спілкування: зб. наук. праць. – Кіровоград, 1992. – Т. 4. – С. 49 – 54.

141. **Про нові підходи до побудови курсу психології для студентів педвузів** / М. В. Савчин // Соціально-психологічні проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя: тези доп. і повід. міжвуз. наук.-практ. конф. – К., 1992. – С. 374 – 376.

142. **Психологічна підготовка молодого вчителя: завдання, зміст, організація** / М. В. Савчин // Психолого-педагогічні основи формування творчої особистості педагога оновленої національної школи / під ред. Кузя Б. Г. – Умань, 1992. – С. 124 – 126.

143. **Психологічні елементи у педагогічній системі Я. А. Коменського** / М. В. Савчин // Педагогічна спадщина Я. А. Коменського і перспективи розвитку народної освіти. – Переяслав-Хмельницький, 1992. – Ч. 2. – С. 146 – 147.

144. **Структура ціннісних орієнтацій абітурієнтів на спеціальність «Шкільна психологія»** / М. В. Савчин // Практична психологія і розвиток таланту. – Суми: Мрія, 1992. – С. 177 – 178.

1993

145. **До питання про механізми ініціації відповідальної поведінки** / М. В. Савчин // Психологія суб'єктної активності особистості. – К., 1993. – С. 85 – 87.

146. **Проблеми керування творчим розвитком особистості в світлі нових уявлень про онтологію психічного** / Савчин М. В. // Актуальні проблеми підготовки педагогічних кадрів творчої професійної діяльності: тези Всеукр. наук. конф. – К., 1993. – С. 145 – 146.

147. **Прояви суб'єктивної активності вчителя у педагогічній взаємодії** / М. В. Савчин, Я. В. Савчин // Психолого-педагогічні проблеми гуманізації педагогічної взаємодії: [зб. матер. міжвуз. наук.-практ. конф., 5 – 7 жовт. 1993 р., м. Дрогобич] / відп. ред.: М. Й. Боришевський, М. В. Савчин]; Ін-т психол. АПН України, Відділ теорії психології вих. і соц. психол., ДДПУ ім. І. Франка, каф. психології. – К.: [б. в.], 1993. – С. 38 – 39.

148. **Прояви суб'єктивної активності учня в процесі виконання відповідального трудового завдання** / М. В. Савчин // Проблеми трудового навчання і професійної орієнтації учнівської молоді: тези доп. і повід. наук.-практ. конф. – Рівне: РДПІ, 1993. – Ч. 1. – С. 60.

149. **Психологічна характеристика відповідальності вчителя у педагогічній взаємодії** / М. В. Савчин // Психолого-педагогічні проблеми гуманізації педагогічної взаємодії: [зб. матеріалів міжвуз. наук.-практ. конф., 5 – 7 жовт. 1993 р., м. Дрогобич] / відп. ред.: М. Й. Боришевський, М. В. Савчин]; Ін-т психол. АПН України, Відділ теорії психології вих. і соц. психол., ДДПУ ім. І. Франка, каф. психології. – К.: [б. в.], 1993. – С. 89 – 92.

150. **Психолого-педагогічні проблеми гуманізації педагогічної взаємодії** / М. Й. Боришевський, М. В. Савчин // Інформаційний бюлетень АПН України. – К., 1993. – Вип. 5. – С. 3 – 4.

1994

151. **Вчителю про чинники відповідальної поведінки** / М. В. Савчин, Я. В. Савчин // Система цінностей як регулятор педагогічної взаємодії: тези доп. наук.-практ. конф., м. Дрогобич, 11 – 13 жовт. 1994 р. – К.; Дрогобич, 1994. – С. 96 – 98.

152. **Детермінація мотивації вибору цілі та вчинку в ситуаціях особистої відповідальності** / М. В. Савчин // Соціалізація особистості як проблема національної освіти: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф., 14–15 трав. 1993 р. – Ніжин, 1994. – С. 66 – 67.

153. **Деякі проблеми впровадження психологічної служби в систему освіти** / М. В. Савчин // Перший Всеукраїнський конгрес з практичної психології : тези доп. і повід., 27 – 30 верес. 1994 р. – Херсон, 1994. – С. 91–92.

154. **Діагностична підготовка майбутніх шкільних психологів** / Павлюк І. В., Савчин М. В. // Перший Всеукраїнський конгрес з практичної психології : тези доп. і повід., 27 – 30 верес. 1994 р. – Херсон, 1994. – С. 135 – 136.

155. **Ідея Г. С. Сковороди про двоїсту природу спонукальної сфери особистості** / М. В. Савчин // Г. С. Сковорода – видатний український просвітитель: мат-ли Всеукраїнської наук.-практ. конф., 29 – 30 листоп. 1994 р. – К., 1994. – С. 131 – 133.

156. **Методологічні засади цілісного вивчення відповідальності та її проявів у поведінці людини** / М. В. Савчин // Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості: тези доповідей та матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Луцьк, 18 – 23 черв. 1994 р. / за ред. Киричука О. В., Колісника О. П., та ін. – К.; Луцьк, 1994. – Ч. 1., Р. 3. – С. 339 – 341.

157. **Моніторинг виховання відповідальності у зростаючої взаємодії** / М. В. Савчин // Система цінностей як регулятор педагогічної взаємодії: тези доп. наук.-практ. конф., м. Дрогобич 11 – 13 жовт. 1994 р. – К.; Дрогобич, 1994. – С. 79 – 80.

158. **Мотиваційні джерела осмислення особистістю предмета відповідальності** / М. В. Савчин // Сучасна психологія в ціннісному вимірі: матеріали III Костюківських читань, 20 – 22 груд. 1994 р. – К., 1994. – Т. 1. – С. 248 – 250.

159. **Нація як історіотворчий фактор** / Н. В. Гаврилів, М. В. Савчин // Особистість і народ: погляд історичної психології: матеріали Всеукр. наук. конф., 25 – 27 черв. 1994 р. – К., 1994. – С. 16 – 17.

160. **Поняття про систему узагальненого предмета відповідальності особистості** / М. В. Савчин // Сучасна психологія в ціннісному вимірі: матеріали III Костюківських читань, 20 – 22 груд. 1994 р. – К., 1994. – Т. 2. – С. 248 – 249.

161. **Про типи відповідальності людини** / М. В. Савчин // Система цінностей як регулятор педагогічної взаємодії: тези доп. наук.-практ. конф., Дрогобич, 10 – 13 жовт. 1994 р. – К.; Дрогобич, 1994. – С. 28 – 30.

162. **Проблеми вивчення відповідальності як соціально-психологічної якості людини** / М. В. Савчин // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 4(5). – С. 30 – 37.

163. **Система цінностей як регулятор педагогічної взаємодії**: тези доп. наук.-практ. конф., м. Дрогобич, 10 – 13 жовт. 1994 р. / Савчин М. В. – Дрогобич, 1994. – 189 с.

164. **В. О. Сухомлинський про психологію відповідальності дитини** / М. В. Савчин // В. О. Сухомлинський і сучасність: наук.-

метод. зб. / [упор. і відп. ред. М. Я. Антоненць]. – К.: [б. в.], 1994. – Вип. 1. – С. 97 – 100.

1995

165. **Відповідальний конфлікт** / М. В. Савчин // Словник-довідник термінів з конфліктології / за ред. М. І. Пірен. – К.; Чернівці: Чернів. держ. ун-т ім. Ю. Федьковича, 1995. – С. 36 – 37.

166. **Відповідальність та ініціатива в політиці**. Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави / М. В. Савчин // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, 29 – 31 трав. 1995 р. – К., 1995. – С. 238 – 240.

167. **Конгнітивний конфлікт** / М. В. Савчин // Словник-довідник термінів з конфліктології / за ред. М. І. Пірен. – К.; Чернівці: Чернів. держ. ун-т ім. Ю. Федьковича, 1995. – С. 120 – 121.

168. **Конфлікти відповідальності в управлінській діяльності** / Савчин М. В. // Нові підходи до організації і проведення лікування, реабілітації та рекреації в умовах курорту: матер. наук.-практ. конф., жовт. 1995 р. – Трускавець, 1995. – С. 224 – 225.

169. **Концепція створення тестового питальника для діагностики відповідальності при виборі керівних кадрів** / М. В. Савчин // Нові підходи до організації і проведення лікування, реабілітації та рекреації в умовах курорту: матеріали наук.-практ. конф. – Трускавець, 1995. – С. 265 – 267.

170. **Міжособистісний моральний конфлікт** / М. В. Савчин // Словник-довідник термінів з конфліктології / за ред. М. І. Пірен. – К.; Чернівці: Чернів. держ. ун-т ім. Ю. Федьковича, 1995. – С. 175 – 176.

171. **Нові підходи до організації і проведення лікування, реабілітації та рекреації в умовах курорту** / М. В. Савчин // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, жовтень 1995 р. – Трускавець, 1995. – С. 135 – 137.

172. **Підходи В. О. Сухомлинського до проблеми виховання відповідальності у підлітків** / М. В. Савчин // Освітньо-виховні ідеали В. О. Сухомлинського в контексті сучасності: матеріали I-их Всеукр. читань. – К.; Луцьк, 1995. – Вип. I. – С. 91 – 95.

173. **Політична соціалізація особи як чинник становлення Української держави** / Гаврилів Н. В., Савчин М. В. // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави: матеріали наук. конф. 29 – 31 травня 1995 р. / Укр. академія політ. наук. ред. група: О. Т. Баришполець, В. О. Васютинський та ін.; за заг. ред. О. В. Киричука, М. І. Михальченка та ін. – К.: [б.в.], 1995. – С. 109 – 111.

174. **Програма та методи діагностики готовності дітей до навчання у школі:** метод. рек. для шк. психологів / М. В. Савчин. – Дрогобич, 1995. – Вип. 7. – 18 с.

175. **Психологічні проблеми управління санаторієм** / А. А. Гела, М. В. Савчин // Нові підходи до організації і проведення лікування, реабілітації та рекреації в умовах курорту: матеріали наук.-практ. конф., жовт. 1995 р. – Трускавець, 1995. – С. 231 – 233.

176. **Совість як внутрішня інстанція відповідальності** / М. Савчин // Гуманізм і духовність у контексті культури: у 2 кн. / [ред. кол.: Т. Біленко (відп. ред.), В. Скотний (відп. за вип.), В. Здоровенко та ін.]; МОН України, Ін-т філософії НАН України, ДДПУ ім. І. Франка. – Дрогобич: [б. в.], 1995. – Кн. 2: Духовність національної культури. Духовність і генеза особистості. – С. 190 – 196.

177. **Соціально-психологічна служба санаторію** / А. А. Гела, М. В. Савчин // Нові підходи до організації і проведення лікування, реабілітації та рекреації в умовах курорту: матеріали наук.-практ. конф., жовт. 1995 р. – Трускавець, 1995. – С. 229 – 231.

178. **Соціально-психологічний портрет менеджера** / А. А. Гела, М. В. Савчин // Нові підходи до організації і проведення лікування, реабілітації та рекреації в умовах курорту: матеріали наук.-практ. конф., жовт. 1995 р. – Трускавець, 1995. – С. 233 – 234.

179. **Типи та рівні відповідальності особистості:** зб. наук. праць викл. (до 30-річчя кафедри) / М. В. Савчин. – Дрогобич, 1995. – С. 34 – 39.

180. **Чинники безвідповідальної поведінки особистості та способи уникнення відповідальності:** зб. наук. праць викл. (до 30-річчя кафедри) / М. В. Савчин. – Дрогобич, 1995. – С. 46 – 54.

1996

181. **Відповідальність:** смисловий принцип мотиваційної регуляції поведінки особистості / М. В. Савчин // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 1. – С. 10 – 18.

182. **Динаміка мотивації відповідальної поведінки особистості** / М. В. Савчин // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 4 (№13). – С. 39 – 48.

183. **Типи розуміння вчителем психології учня та їх прояви у педагогічній взаємодії** / М. В. Савчин // Рідна шк. – 1996. – № 1. – С. 70 – 71.

1997

184. **Психологічні основи розвитку відповідальної поведінки особистості:** автореф. дис. на здобуття наук. ступеня

д-ра психол. наук / Савчин Мирослав Васильович. – К., 1997. – 51 с.

1998

185. **Вивчення відповідальності методом аналізу цілісних життєвих ситуацій** / М. В. Савчин // Методологічні проблеми гуманітарних наук: наук. записки ДДПІ. – Дрогобич, 1998. – Вип. 1. – С. 67 – 76.

186. **Громадянськість як соціальна установка особистості** / М. В. Савчин // Ціннісні орієнтації в громадянському становленні освіти: зб. наук.-метод. ст. учасн. Всеукр. наук.-практ. конф., 30 верес. – 2 жовт. 1998 р. – К.; Дрогобич, 1998. – С. 35 – 38.

187. **Психологія духовного (до постановки проблеми)** / М. В. Савчин // Ціннісні орієнтації в громадянському становленні освіти: зб. наук.-метод. ст. учасн. Всеукр. наук.-практ. конф., 30 вер. – 2 жовт. 1998 р. – К.; Дрогобич, 1998. – С. 117 – 125.

188. **Тестовий питальник для діагностики відповідальності та методика його створення** / М. В. Савчин // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 1998. – № 3. – С. 33 – 41.

1999

189. **Самосвідомість школяра як предмет професійної уваги вчителя** / М. В. Савчин // Психологія самосвідомості: історія, сучасний стан та перспективи дослідження. – К., 1999. – С. 73 – 74.

2000

190. **До обґрунтування технологічного підходу у виховній діяльності педагога (психологічний аспект)** / М. В. Савчин // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – Вип. 5. – Ч. 2. – С. 165 – 168.

191. **Національна самодостатність як чинник розвитку українського суспільства** / М. В. Савчин // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – Вип. 5. – Ч. 1. – С. 242 – 244.

192. **Християнський ідеал духовно розвиненої особистості** / М. В. Савчин / Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ: Плай, 2000. – Вип. 5. – Ч. 2. – С. 275 – 281.

2002

193. **Вивчення відповідальної поведінки методом цілісного аналізу життєдіяльності суб'єкта** / М. В. Савчин // Теоретично-методологічні проблеми генетичної психології. – К., 2002. – Т. 1. – С. 348 – 356.

194. **Духовні кризи: їх причини та деякі шляхи подолання** / М. В. Савчин // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць / АПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. – К., 2002. – Т. IV. Ч. 5. – С. 219 – 222.

195. **Рефлексія як механізм вдосконалення професійної діяльності фахівця** / М. В. Савчин, М. М. Студент // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 2. – С. 137 – 146.

196. **Самосвідомість школяра як предмет професійної уваги вчителя** / М. В. Савчин // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць. – АПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. – К., 2002. – Т. IV. Ч. 5. – С. 215 – 218.

2003

197. **Вікова психологія:** програма курсу для студ. пед. ун-тів / Л. П. Василенко, М. В. Савчин. – Дрогобич, 2003. – 14 с.

198. **Вікова та педагогічна психологія:** програма курсу для студ. пед. ун-тів / М. В. Савчин. – Дрогобич, 2003. – 14 с.

199. **Загальна психологія:** програма курсу для студ. пед. ун-тів / І. М. Галян, Т. І. Гретченко, М. В. Савчин. – Дрогобич, 2003. – 14 с.

200. **Конфліктологія:** програма курсу для студ. ф-ту менеджменту і маркетингу та психолог. спец. / М. В. Савчин. – Дрогобич, 2003. – 17 с.

201. **Педагогічна психологія:** програма курсу для студ. пед. ун-тів / Л. П. Василенко, М. В. Савчин. – Дрогобич, 2003. – 16 с.

202. **Психологія управління:** програма курсу для студ. ф-ту менеджменту і маркетингу та психолог. спец. / М. В. Савчин. – Дрогобич, 2003. – 14 с.

203. **Професійна особистісна деформація співробітників органів внутрішніх справ та деякі шляхи її профілактики** / М. В. Савчин // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – 2003. – Вип. 3. – С. 433 – 449.

204. **Соціальна психологія:** програма курсу для студ. пед. ун-тів / Галян І. М., Т. І. Гретченко, М. В. Савчин. – Дрогобич, 2003. – 12 с.

2004

205. **Діяльність як чинник розвитку особистості:** методологічний аналіз проблеми / М. В. Савчин // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ. – 2004. – Вип. 1. – С. 430 – 440.

2005

206. **Діяльність як чинник розвитку особистості :** методологічний аналіз проблеми / М. В. Савчин // Психологічні особливості ефективності виховних технологій. – Дрогобич: Коло, 2005. – С. 14 – 23.

207. **Обґрунтування технологічного підходу до виховної діяльності педагога (психологічний аспект)** / М. В. Савчин //

Психологічні особливості ефективності виховних технологій. – Дрогобич: Коло, 2005. – С. 9 – 13.

208. **Предмет психологічного аналізу проблеми моральної свідомості та самосвідомості особистості** / М. В. Савчин // Особистість у розбудові відкритого демократичного суспільства в Україні: зб. матер. Другої міжнар. наук.-практ. конф. – Дрогобич : Коло, 2005. – С. 87 – 105.

209. **Психологічний аналіз проблеми моральної свідомості та самосвідомості особистості** / М. В. Савчин // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2005. – № 4. – С. 115 – 131.

2006

210. **Готовність офіцера до професійно-управлінської діяльності** / М. В. Савчин // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць / за ред. С. Д. Максименка; АПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка – К., 2006. – Т. 7. Вип. 5. – С. 314 – 319.

211. **Духовна парадигма практичного психолога** / М. В. Савчин // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. № 12: Психологічні науки наукових праць. – 2006. – № 17 (41). – С. 30 – 36.

212. **Особистість практичного психолога у контексті способу його життєдіяльності** / М. В. Савчин // Науковий часопис ПНУ імені М. П. Драгоманова. Сер. № 12: Психологічні науки наукових праць. – 2006. – № 14 (38). – С. 60 – 63.

213. **Три логіки душевного життя людини** / М. В. Савчин // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. № 12: Психологічні науки наукових праць. – 2006. – № 17 (41). – С. 30 – 36.

2007

214. **Неусвідомлюване у моральній сфері особистості** / М. Савчин // Матеріали звітної наукової конференції кафедри психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [ред. кол. М. Савчин, І. Галян]; МОН України, ДДПУ ім. І. Франка. – Дрогобич, 2007. – Вип. 1. – С. 5 – 22.

215. **Неусвідомлюване у моральній сфері особистості** / М. Савчин // Психологія і педагогіка професійної освіти. – 2007. – № 14. – С. 125 – 138.

216. **Пізнання духовних явищ** / М. В. Савчин // Проблеми загальної та педагогічної психології.: зб. наук. праць / за ред. С. Д. Максименка; АПН України, Ін-т психології імені Г. С. Костюка – К., 2007. – Т. IX : Ч. 5. – С. 337 – 345.

217. **Свобода і відповідальність особистості** / Савчин М. В. // Психологія і суспільство. – 2007. – № 4. – С. 73 – 80.

2008

218. **Безпристрасність і безмовність як вищі духовні стани людини** / М. В. Савчин // Актуальні проблеми психології. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія / за ред. С. Д. Максименка; М. В. Папучі. – К.; Ніжин, 2008. – Т. 10 : Вип. 6. – С. 32 – 34.

219. **Вікова психологія: програма для студ. пед. ун-тів** / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – Дрогобич, 2008. – 12 с.

220. **Духовність як онтологічний вимір особистості** / М. В. Савчин // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. – 2008. – С. 12 – 17.

221. **Завдання психологічної практики у контексті духовної парадигми психології** / Савчин М. В. // Актуальні проблеми практичної психології : зб. наук. праць. – 2008. – Ч. 1. – С. 344 – 347.

222. **Особистісна рефлексія як предмет психологічного аналізу** / М. В. Савчин // Наукові записки. Психологія і педагогіка. – Острого, 2008. – Вип. 10. – С. 242 – 249.

223. **Проблема особистісного рефлексування людської смерті** / М. В. Савчин // Актуальні проблеми психології / за ред. С. Д. Максименка. – 2008. – Т. X : Вип. 4. – С. 183 – 190.

224. **Розвиток педагогічної психології в Україні** / Савчин М. В. // Система тексту: інтеркультурний вимір: наук. записки ф-ту романо-герман. філології. – Серія: Філологічні науки. – Дрогобич, 2008. – Т. 2. – С. 261 – 270.

225. **Типологічні рівні професійної рефлексії викладачів вищих педагогічних навчальних закладів** / М. В. Савчин, О. М. Кравців // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. – Івано-Франківськ, 2008. – С. 192 – 197.

226. **Трансцендентна любов як духовний стан людини** / М. В. Савчин // Актуальні проблеми психології. Етнічна психологія. Історична психологія. Психолінгвістика / за ред. С. Д. Максименка, М.-Л. А. Чепа. – 2008. – Т. IX : Ч. 3. – С. 409 – 421.

227. **Трансцендентна свобода як духовний стан людини** / М. В. Савчин // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць / за ред. С. Д. Максименка; АПН України, Ін-т психології імені Г. С. Костюка – 2008. – Т. X: Ч. 5. – С. 518 – 529.

228. **Трансцендентне і земне у душевному світі людини** / Савчин М. В. // Парадигма *sacrum & profanum* у літературі і культурі: зб. наук. праць: матеріали міжнар. наук.-практ. семінару. – Дрогобич: РВ ДДПУ ім. І. Франка, 2008. – С. 40 – 46.

2009

229. **Душевно-духовна робота особистості як предмет аналізу практичної психології** / Савчин М. В. // Актуальні

проблеми практичної психології: зб. наук. праць. – 2009. – Ч. 2. – С. 337 – 343.

230. **Методологічні та теоретичні проблеми психології:** програма для підготов. фах. ОКР "Бакалавр" – психологія, практич. психологія / М. В. Савчин, Л. П. Василенко; ДДПУ ім. І. Франка. – Дрогобич, 2009. – 12 с.

231. **Методологічні та практичні проблеми психотерапії у контексті духовної парадигми психології** / Савчин М. В. // Психологія і суспільство. – 2009. – № 4. – С. 229 – 241.

232. **Методологія та філософія практичної психології** : програма для підготов. фах. ОКР "Магістр" напр. підготов. 01.01.07 – Психологія. Дисципліна: нормативна / М. В. Савчин; ДДПУ ім. І. Франка. – Дрогобич, 2009. – 8 с.

233. **Онтологія серця та ума людини:** святоотцівська традиція розгляду / М. В. Савчин // Збірка статей професорсько-викладацького складу кафедри психології ДДПУ ім. І. Франка, опублік. у міжнар. та всеукр. фахових виданнях за 2008 рік / [за ред. М. В. Савчина]; ДДПУ ім. І. Франка. – Дрогобич, 2009. – Вип. 2. – С. 24 – 32.

234. **Педагогічна психологія:** програма для підг. фахівців ОКР "Бакалавр" для всіх спец. ун-ту / М. Савчин, Л. Василенко. – Дрогобич: РВ ДДПУ ім. І. Франка, 2009. – 12 с.

235. **Проблема збереження психічного здоров'я людини в контексті духовної парадигми людини** / Савчин М. В. // Психологічні перспективи. – 2009. – Вип. 14. – С. 149 – 156.

236. **Програма для підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр. Психологія»** / Савчин М. В., Зимянський А. Р. – Дрогобич: РВ ДДПУ ім. І. Франка, 2009. – 10 с.

237. **Програма для підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст» «Психологія»** / Савчин М. В., Зимянський А. Р. – Дрогобич: РВ ДДПУ ім. І. Франка, 2009. – 10 с.

238. **Психологія розвитку та акмеологія:** програма для підг. фах. ОКР "Магістр" напряму підготов. "Психологія" / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – Дрогобич: РВ ДДПУ ім. І. Франка, 2009. – 10 с.

2010

239. **Конфліктологія:** програма навч. дисц. для підгот. фахівців «Спеціаліст» спец. «Менеджмент організацій» / Мирослав Савчин, Андрій Зимянський, ДДПУ ім. І. Франка. – Дрогобич, 2010. – 8 с.

240. **Методологічні орієнтири християнської психотерапії з феноменом смерті** / Савчин М. В. // Актуальні

проблеми практичної психології: зб. наук. праць. – 2010. – Ч. 1. – С. 345 – 349.

241. **Містичне таїнство у християнстві** / Савчин М. В. // Парадигма *sacrum & profanum* в літературі та культурі: зб. наук. праць: матеріали міжнар. наук.-практ. семінару. – Дрогобич, 2010. – Вип. 4. – С. 203 – 219.

242. **Онтологія та феноменологія духовної рефлексії** / М. В. Савчин // Психологія особистості. – 2010. – № 1. – С. 44 – 51.

243. **Предмет та завдання дослідження проблеми психологічних умов особистісно-професійного становлення і розвитку майбутнього педагога** / Савчин М. В. // Матеріали звітної наукової конференції викладачів кафедри психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / ред. кол. М. Савчин, І. Галян. – Дрогобич, 2010. – Вип. 4. – С. 17 – 21.

244. **Програма для підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» «Загальна психологія»** / Савчин М. В., Василенко Л. П. – Дрогобич, 2010. – 12 с.

245. **Психологія управління**: програма навч. дисц. для підгот. фахів. "Спеціаліст" спец. "Менеджмент організацій" / М. В. Савчин, А. Зирянський. – Дрогобич: РВ ДДПУ ім. І. Франка, 2010. – 178 с.

246. **Християнське духовне виховання і самовиховання** / Савчин М. В. // Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. Івана Огієнка / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої; АПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка – 2010. – Вип. 10. – С. 689 – 699.

247. **Християнський ідеал духовно розвиненої людини** / Савчин М. В. // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць / за ред. С. Д. Максименка; НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка – К., 2010. – Т. XII: Ч. 3. – С. 340 – 347.

2011

248. **Буття особистості: онтологічна суть, структура і темпоральність** / М. В. Савчин // Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації. – 2011. – № 3. – С. 87 – 92.

249. **Духовна складова екзистенції людини** / М. В. Савчин // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка Національної АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К., 2011. – Т. XIII: Ч. 4. – С. 325 – 332.

250. **Духовні завдання цивілізації** / М. В. Савчин // Шлях духовності: наук. зб. на пошану Петра Фещенка. – Дрогобич, 2011. – С. 115 – 124.

251. **Душевно-духовна робота особистості як предмет аналізу практичної психології** / Савчин М. В. // Збірка статей професорсько-викладацького складу кафедри психології ДДПУ ім.

І. Франка, опублікованих у міжнародних та всеукраїнських фахових виданнях за 2010 рік / [за ред. М. В. Савчина]; ДДПУ ім. І. Франка. – Дрогобич: [РВВ ДДПУ ім. І. Франка], 2011. – Вип. 6. – С. 50 – 57.

252. Методологічні та практичні проблеми психотерапії у контексті духовної парадигми психології / Савчин М. В. // Збірка статей професорсько-викладацького складу кафедри психології ДДПУ ім. І. Франка, опублікованих у міжнародних та всеукраїнських фахових виданнях за 2010 рік / [за ред. М. В. Савчина]; ДДПУ ім. І. Франка. – Дрогобич: [РВВ ДДПУ ім. І. Франка], 2011. – Вип. 6. – С. 15 – 39.

253. Педагогічна задача як предмет педагогічного аналізу / М. В. Савчин // Матеріали звітної наукової конференції кафедри психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / ред. кол. М. Савчин, І. Галян. – Дрогобич, 2011. – Вип. 5. – С. 5 – 9.

254. Проблема збереження психічного здоров'я людини в контексті духовної парадигми психології / Савчин М. В. // Збірка статей професорсько-викладацького складу кафедри психології ДДПУ ім. І. Франка, опублікованих у міжнародних та всеукраїнських фахових виданнях за 2010 рік / [за ред. М. В. Савчина]; ДДПУ ім. І. Франка. – Дрогобич: [РВВ ДДПУ ім. І. Франка], 2011. – Вип. 6. – С. 57 – 65.

255. Співвідношення технократичних та гуманістичних цілей вищої педагогічної освіти / М. В. Савчин // Матеріали звітної наукової конференції кафедри психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / ред. кол. М. Савчин, І. Галян. – Дрогобич, 2011. – Вип. 5. – С. 9 – 12.

256. Християнське духовне виховання і самовиховання / Савчин М. В. // Збірка статей професорсько-викладацького складу кафедри психології ДДПУ ім. І. Франка, опублікованих у міжнародних та всеукраїнських фахових виданнях за 2010 рік / [за ред. М. В. Савчина]; ДДПУ ім. І. Франка. – Дрогобич: [РВВ ДДПУ ім. І. Франка], 2011. – Вип. 6. – С. 39 – 50.

257. Християнський ідеал духовно розвиненої людини / Савчин М. В. // Збірка статей професорсько-викладацького складу кафедри психології ДДПУ ім. І. Франка, опублікованих у міжнародних та всеукраїнських фахових виданнях за 2010 рік / [за ред. М. В. Савчина]; ДДПУ ім. І. Франка. – Дрогобич: [РВВ ДДПУ ім. І. Франка], 2011. – Вип. 6. – С. 5 – 15.

258. Смыслотвірна здатність особистості: духовна перспектива її розвитку та повноцінного функціонування / М.В. Савчин // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка Національної АПН України / За ред. С.Д. Максименка, Т.ХІV, част.1-К., 2012. – С.312 – 319.

259. **Виміри духовного збагачення сучасної психології** / М.В. Савчин // Психологія і суспільство, 2011, №4 (46). – С.52 – 71.

260. **Дослідження особистості в контексті духовної парадигми психології** / М.В. Савчин // Психологія особистості. - №1(2). – 2011. – С. 191 – 199.

261. **Духовна складова буття особистості** / М.В. Савчин // II Міжнародна науково-практична конференція «Гене́за буття особистості» (19 – 20 грудня 2011 р.). – К.: ДП «інформаційно-аналітичне агентство», 2011. – Том I. – 384 с.

2012

262. **Повноцінно розвинена особистість та її здоров'я** / М.В. Савчин // Психологічні перспективи. Журнал Волинського національного університету імені Лесі Українки. Випуск 19, 2012. – С.217 – 228.

263. **Духовна складова української національної ідеї** / М.В. Савчин // Психологія і суспільство. – 2012. - №1 (4). – С. 16 – 21.

264. **Смислотвірна здатність особистості: духовна перспектива її розвитку та повноцінного функціонування** / М.В. Савчин // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка Національної АПН України / М.В.Савчин // За ред. С.Д. Максименка. Т. XIV, част. 1. – К., 2012. – 420 с.

265. **Проблема профілактики деструктивних емоційних станів школярів у контексті духовної парадигми психології** / М.В. Савчин // Деструктивні емоційні стани учнів: генеза, психологічні механізми, профілактика та корекція: збірник наукових праць / Вінницький обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників: за науковою редакцією М.І. Томчука, С.М. Томчука. – Вінниця : ВОІПОПП, 2012. – С. 95 – 97.

266. **Методологічний аналіз психологічного знання** / М.В.Савчин // Психология в образовательном пространстве: Материалы ежегодной международной научно-практической конференции (г. Донецк, 17-18 ноября 2012 г.) / Под ред. кафедры психологи ДонНУ. – Донецк: ООО «Східний видавничий дім», 2012. – 376 с.

267. **Особистісно-професійне зростання педагога: суть та феноменологія** / М.В. Савчин // Матеріали звітної наукової конференції кафедри психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2012. – Випуск VI. – С.5 – 21.

268. **Особистісна ідентичність як предмет психологічного аналізу** / М.В. Савчин // Матеріали звітної наукової конференції кафедри психології Дрогобицького

державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2012. – Випуск VI. – С. 22 – 39.

269. **Професійна ідентичність педагога як предмет наукового вивчення та практичного формування феноменологія** / М.В. Савчин // Матеріали звітної наукової конференції кафедри психології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2012. – Випуск VI. – С. 40 – 51.

270. **Личностное развитие педагога: сущность и феноменология** / М.В. Савчин, Л.П. Василенко. / Психология труда и профессиональное развитие педагога: актуальное состояние, проблемы и перспективы. Материалы 1 Международной научно-практической конференции. – Часть 1. – Бирск, 2012. – С. 65 – 69 (0,5 др. арк).

271. **Психічне та особистісне здоров'я громадян як чинник національної безпеки.** / Савчин М.В. // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна: збірник наукових праць. – Львів: ЛьВДУВС, 2012. - Вип.2 (1). – С. 142 – 150. (0,4 др.а).

272. **Нові шляхи вирішення завдань психологічної практики в контексті духовної парадигми** / Савчин М.В.// Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. – Хмельницький: ХІСТ Університету «Україна», 2012 . – С. 247 – 253. (0,3 др. арк.).

273. **Проблеми духовного розвитку і саморозвитку особистості в сучасних умовах загальноцивілізаційних трансформацій** / Савчин М.В. // Розвиток особистості в умовах трансформаційного суспільства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 2012 (12 грудня 2012 р.) – Київ. – С. 203 – 212 (0,4 др. арк.).

2013

274. **Духовно-особистісний досвід педагога як чинник ефективності його професійної діяльності** / Наукове фахове видання з педагогічних наук «Гірська школа українських Карпат», ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2013 – № 8-9. С. – 304 – 308.

275. **Методологічна модель особистісно-професійного розвитку майбутнього педагога** / Савчин М.В. // Матеріали звітної наукової конференції кафедри психології ДДПУ ім. І. Франка. – Дрогобич: Редакційно-методичний відділ ДДПУ ім. І.Франка. – 2013. – Вип.7. – С. 5– 7 (0,08 др.а).

276. **Онтологія та феноменологія духовної сфери** / Савчин М.В. // Науковий теоретико-методологічний і прикладний психологічний журнал "Психологія особистості": збірник наукових праць. – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. 2013. – Вип.1 (4). – С. 57 – 68. (1 др.а).

2014

277. **Духовне буття особистості та її психологічна культура** / Мирослав Савчин // Психологічна культура: види, інваріанти, розвиток: монографія / кол. авт.; відп. ред. Г.Є. Уланова. – Суми: ВВП «Марія», 2014. – 404 с. – С. 54 – 72 (0,8 др.арк.).

278. **Профессиональная идентичность как условие социально-психологического здоровья учителя** / М.В. Савчин, Л.П. Василенко// Актуальные проблемы социальной психологии: сб. науч. тр. /Бел. гос. пед. ун-т им. М.Танка; редкол.: Т.В. Гормоза (отв. ред.), Я.Л. Коломинский, А.Л. Пергаменщик и др. – Минск: БГПУ, 2014. – С. 143 – 145 (0,22д.а.).

279. **Фундаментальні духовні здатності особистості** / Савчин М.В./ Науковий вісник Херсонського державного університету. – Херсон. Серія: психологічні науки, випуск 1, Том 1. С. – 92– 98. (0,08 др.арк.).

280. **Фундаментальні автентичні здатності особистості як орієнтири в духовному самовихованні майбутнього педагога** / Савчин М.В. // Матеріали звітної наукової конференції кафедри психології ДДПУ ім. І. Франка. – Дрогобич: Редакційно-методичний відділ ДДПУ ім. І.Франка. – 2014. – Вип.8. – С. 5 – 23 (0,8 др.а).

281. **Професійна ідентичність педагога як предмет наукового вивчення та практичного формування.** Особистісно-професійний розвиток майбутнього педагога. Монографія. / За ред. проф. М.В.Савчина. – Дрогобич, 2014. – С. 18 – 26.

282. **Компетентнісний аналіз педагогічної діяльності.** Особистісно-професійний розвиток майбутнього педагога. Монографія. / За ред. проф. М.В. Савчина. – Дрогобич, 2014. – С. 26 – 37.

283. **Здорова і нездорова професійна діяльність педагога.** Особистісно-професійний розвиток майбутнього педагога. Монографія. / За ред. проф. М.В. Савчина. – Дрогобич, 2014. – С. 37 – 41.

284. **Фундаментальні автентичні здатності особистості.** Особистісно-професійний розвиток майбутнього педагога. Монографія. / За ред. проф. М.В. Савчина. – Дрогобич, 2014. – С. 41 – 59.

285. **Характеристика повноцінно розвиненої особистості.** Особистісно-професійний розвиток майбутнього педагога. Монографія. / За ред. проф. М.В. Савчина. – Дрогобич, 2014. – С. 59 – 70.

286. **Теоретико-методологічні засади створення та реалізації програми особистісно-професійного розвитку майбутнього педагога.** Особистісно-професійний розвиток майбутнього педагога. Монографія. / За ред. проф. М.В. Савчина. – Дрогобич, 2014. – С. 9 –18.

287. **Fundamental spiritual abilities of a personality** Australian Journal of Scientific Research No.2. (6), July-December, 2014 Volume III. – P. 225 – 231.

288. **Imagination about human memory in the context of spiritual paradigm of psychology** / Fundamental and Applied Studies in the Pacific and Atlantic Oceans Countries. – The 1st Snternational Academic Congress (Japan, Tokyo, 25 October 2014) Papers and commentaries. - Volume I. P. 616 – 620.

289. **Problem of intellect in the context of spiritual paradigm of psychology** Fundamental and Applied Studies in the Pacific and Atlantic Oceans Countries. – The 1st Snternational Academic Congress (Japan, Tokyo, 25 October 2014) Papers and commentaries. – Volume I. P. 628 – 633.

2015

290. **Methodological reference points of spiritual paradigm of psycholofy.** Harvard Journal of Fundamental and Applied Studies. No.1. (7), January-June, 2015. Volume VIII. 2015 – P. 352 – 359.

291. **Духовна ідентичність особистості** / Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої року митрополита Андрея Шептицького. Львів, СПОЛОМ, 2015. – С. 6 – 10.

292. **Автентика духовної сфери Особистості:** Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія/ ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». – Івано-Франківськ, 2015. – 163 –170 (0,3 др. арк.)

293. **Методологічна, теоретична і практична ресурсність духовної парадигми психології:** Збірник наукових праць: педагогіка та психологія. – Чернівці: Чернівецький національний у-т, Вип.743. – 2015. С. 221 – 225.

2016

294. **Savchyn Myroslav.** Spiritual determination of the perception, living and experience of time by a personality/ Savchyn Myroslav /American Journal of Science and Technologies No.1. (21), January-June, 2016 VOLUME III. – P. 605 – 610 (0,5).

295. **Savchyn Myroslav.** The methodological analysis of post-modernism psychology idea about the nature of a personality The XIV International Academic Congress " Fundamental and Applied Studies in the Modern World", Oxford UK, 23-25 May 2016. P. 428 – 434 (0.5 др.ар.).

296. **Savchyn Myroslav.** The ontological display of the spiritual items in the personality's value orientation sphere.. / American Journal of Science and Technologies No.1. (21), January-June, 2016 volume III. – P. 611 – 615. (0,5 др.ар.).

297. **Savchyn Myroslav.** The constructive influence of the spiritual "I" on the intellectual sphere of a personality. /London Review of Education and Science № 1 (19), January-June, 2016 VOLUME III. – P. 548 – 553 (0,5 др.ар.).

298. **Savchyn M.V.** The characteristics of the healthy and unhealthystyles of the professional activity of a pedagogue/ M. Savchyn // International scientific-practical congress of pedagogues, psychologists and medics "Motivation. Way to the future." P.92 – 96 (0,5др.ар.).

299. **Savchyn M.V.** Theoretical resourcefulness of spiritual paradigm of psychology Proceedings of the XVII International Academic Congress "History, Problems and Prospects of Development of Modern Civilization"(Japan, Tokyo, 25-27 January 2016. Voume II. "Tokyo University Press", 2016, P. 772 – 778 (0,5 друк. арк.).

300. **Савчин М.В.** Теоретико-методологічна ресурсність духовної парадигми психології в дослідженні особистості /Мирослав Савчин// Науковий теоретико-методологічний прикладний психологічний журнал «Психологія особистості». 2015. №1(6). м. Івано-Франківськ, С. 42 – 52. (0,6 друк. арк.).

301. **Савчин М.В.** Образ людини у християнстві: парадигматика духовності / Мирослав Савчин // Український теоретико-методологічний соціогуманітарний часопис "Психологія і суспільство 2015. – №4 (62), С. 73 –94 (0,6 др.арк.).

302. **Савчин М.В.** Оволодіння майбутніми педагогами професійними компетенціями й особистими здатностями як предмет психологічного супроводу / Савчин М. // Матеріали звітної наукової конференції викладачів кафедри психології та студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. / Ред. колегія М. Савчин, С. Заблоцька. – Дрогобич: Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2016. – Випуск X. – С. 7 – 14. (0,5 дрк.арк.).

303. **Савчин М.В.** Постмодерністський світогляд викладача психології як деструктивний чинник психологічного супроводу особистісного розвитку майбутнього педагога / Савчин М. //

Матеріали звітної наукової конференції викладачів кафедри психології та студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. / Ред. колегія М.Савчин, С. Заблоцька. – Дрогобич: Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2016. – Випуск X. – С.14 – 23 (0,5 дрк.арк).

304. **Савчин М.В.** Функціональна модель супроводу особистісно-професійного розвитку майбутнього педагога / Савчин М. // Матеріали звітної наукової конференції викладачів кафедри психології та студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. /Ред. колегія М. Савчин, С. Заблоцька. – Дрогобич: Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2016. – Випуск X. – С. 23 – 27. (0,5 дрк.арк).

305. **Савчин М.В.** Критерії діагностики професійної відповідальності викладача й оцінки ефективності його діяльності / Савчин М.//Матеріали звітної наукової конференції викладачів кафедри психології та студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. /Ред. колегія М.Савчин, С. Заблоцька. – Дрогобич: Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2016. – Випуск X. – С. 27 – 29. (0,5 дрк.арк).

306. **Савчин М.В.** Аналіз здатності особистості вірити у контексті духовної парадигми психології: / М.В. Савчин // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Том. ІХ: Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. – Випуск 9. – К.: Талком, 2016. С. 468 – 476./ 0,5др.ар.

307. **Савчин М.В.** Онтологія та феноменологія здатності особистості переживати / М.В. Савчин // Психологія і суспільство Український теоретико-методологічний соціогуманітарний часопис 2016. – №4 (66). С. 49 – 63./ 0,5 др.ар.

308. **Савчин М.В.** Християнська концепція людини як методологічний орієнтир у духовному вихованні дітей та молоді / М.В. Савчин // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету, серія: педагогіка 2 (17) 2016. – С. 260 – 266./ 0,5др.ар.

2017

309. **Савчин М.В.** Методологічний аналіз проблеми викладання курсу загальної психології для майбутніх педагогів / М. Савчин // Матеріали звітної наукової конференції викладачів кафедри психології та студентів ДДПУ ім. Івана Франка / ред. кол. М. Савчин, С. Заблоцька. – Дрогобич: Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2017 – Випуск XI. – С. 53 – 60 (0, 5 д.а.).

310. **Савчин М.В.** Методологічний аналіз проблеми викладання курсу педагогічної психології для майбутніх педагогів / М. Савчин // Матеріали звітної наукової конференції викладачів кафедри психології та студентів ДДПУ ім. Івана Франка / ред. кол. М. Савчин, С. Заблоцька. – Дрогобич: Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2017 – Випуск XI. – С. 53 – 60 (0, 5 д.а.).

311. **Савчин М.В.** Методологічний аналіз проблеми викладання курсу вікової психології для майбутніх педагогів / М. Савчин // Матеріали звітної наукової конференції викладачів кафедри психології та студентів ДДПУ ім. Івана Франка / ред. кол. М. Савчин, С. Заблоцька. – Дрогобич: Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2017 – Випуск XI. – С. 53 – 60 (0, 5 д.а.).

312. **Савчин М.В.** Методологічний аналіз проблеми викладання психологічного знання для майбутніх педагогів / М. Савчин // Матеріали звітної наукової конференції викладачів кафедри психології та студентів ДДПУ ім. Івана Франка / ред. кол. М. Савчин, С. Заблоцька. – Дрогобич: Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2017 – Випуск XI. – С. 53 – 60 (0, 5 д.а.).

313. **Савчин М.В.** Методологические, теоретические и практические императивы духовной парадигмы психологии / М.В. Савчин // Актуальные проблемы формирования психолого-педагогической культуры будущих специалистов: Межвузовской сборник научных статей с международным участием. Випуск Барановичи БарГУ, 2016. – С. 230 – 238/0,4 др.ар.

314. **Савчин М.В.** Типи психологічного знання для майбутніх педагогів / М.В. Савчин // Психологія і педагогіка в системі сучасного гуманітарного знання XXI століття: Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції. Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2016. – С. 146 – 148. /0,3 др.ар.

315. **Савчин М.В.** Освітній простір вищого навчального закладу як суб'єкт управління / М.В. Савчин // Управління в освіті: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції Управління в освіті, Львів – 2017. С. 23 – 25/0,3 др.ар.

316. **Савчин М.В.** Соціально-психологічні характеристики здорового освітнього простору вищого навчального закладу / М.В. Савчин // Філософсько-психологічні аспекти духовності в

економіці та управлінні: збірник тез III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, Львів – 2017. – С. 237 – 240/0,3 др.ар.

317. **Савчин М.В.** Духовна парадигма психології: методологічні, теоретичні та практичні імперативи / М.В. Савчин // Психологічна освіта в Україні: традиції, сучасність та перспективи (до 50-річчя від початку підготовки психологів у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка), матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, Київ – 2017. – С. 228 – 231/0,3 др.ар.

318. **Савчин М.В.** Психічна складова здоров'я людини / М.В. Савчин // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки» випуск 6, том 1. – Херсон 2017. С. 93 – 97/ (0,5др.ар.) Index Copernicus International (Республіка Польща).

319. **Савчин М.В.** Проблема характеру в контексті духовної парадигми психології / М.В. Савчин // Науковий теоретико-методологічний і прикладний психологічний журнал «Психологія особистості». Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2017. №1 (8). С. 36 – 43/0,5др.ар. Index Copernicus International - Polish Scholarly Bibliography (Polska Bibliografia Naukowa).

320. **Савчин М.В.** До сутності української національної ідеї / М.В. Савчин // Психологія і суспільство: Український теоретико-методологічний соціогуманітарний часопис 2017. №3 (69). С. 133 – 134/0,2 др.арк.

321. **Савчин М.В.** Проблема структури характеру в контексті духовної парадигми психології / М.В. Савчин // Психологія та педагогіка в системі сучасного гуманітарного знання XXI століття: Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції: (м. Харків, Україна, 8-9 грудня 2017 р.) – Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2017. С. 96 – 99/0,3 др.арк.

322. **Савчин М.В.** Типи характерів у контексті духовної парадигми психології / М.В. Савчин // Особистість та її історія: Збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної конференції (16–17 листопада 2017) / за заг. ред. М.В. Папучі. – Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2017. – С.153 – 155/0,4 др.арк.

323. **Савчин М.В.** Характеристики здорового освітнього простору педагогічного університету / М.В. Савчин // Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції до 70-річчя від дня народження професора В.Г. Скотного «Актуальні проблеми філософії освіти: загально філософські, психолого-педагогічні та організаційні виміри / ред. рада: Ткаченко О.А.

(головний редактор) та ін. – Дрогобич: Редакційно-видавничого відділу ДДПУ імені Івана Франка, 2018. С. 257 – 261/0,4 др.арк.

324. **Савчин М.В.** До сутності української національної ідеї / М.В. Савчин // Психологія і суспільство: Український теоретико-методологічний соціогуманітарний часопис 2017. №3 (69). С. 133 - 134/0,2 др.арк.

325. **Савчин М.В.** Заповіт патріярха Йосифа Сліпого та духовна парадигма розвитку українського суспільства / М. В. Савчин // Патріярх Йосиф Сліпий – провісник вільної України: Збірник матеріалів міжнародних наукових читань з нагоди 125-річчя з дня народження та 25-ліття перепоховання патріярха Йосифа Сліпого (1992-2017). С. 105 – 110/0,4 др.арк.

2018

326. **Савчин М.В.** Духовна парадигма розвитку українського суспільства / М.В. Савчин // Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології: монографія / за заг. ред. В.П. Садкового, О.В. Тімченка; НУЦЗСУ. – Х.: ФОП Мезіна В.В., 2017. – С. 27 – 45.

327. **Савчин М.В.** Автентичні методологічні ідеї професійного світогляду психолога / М.В. Савчин // Психологічні засади розвитку, психодіагностики та корекції особистості в системі неперервної освіти: Збірник матеріалів III – Подільської науково-практичної конференції (21-22 березня 2018р. м. Вінниця), 2018. С. 137 – 139/0,4 др.арк.

328. **Савчин М.В.** Психічна складова здоров'я педагога / М.В. Савчин // Матеріали звітної наукової конференції викладачів кафедри психології та студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / ред.. колегія М. Савчин, С. Заблоцька. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2018. – Випуск XII. – С. 7 – 16/0,5 др.арк.

329. **Савчин М.В.** Соціальне здоров'я педагога як предмет аналізу та емпіричного вивчення // М.В. Савчин // Матеріали звітної наукової конференції викладачів кафедри психології та студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / ред.. колегія М. Савчин, С. Заблоцька. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2018. – Випуск XII. – С. 16 – 25/0,5 др.арк.

330. **Савчин М.В.** Психологічна складова здоров'я педагога / М.В. Савчин // Матеріали звітної наукової конференції викладачів кафедри психології та студентів Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / ред..

колегія М. Савчин, С. Заболоцька. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2018. – Випуск XII. – С. 25 – 34/0,5 др.арк.

331. **Савчин М.В.** Соціальне здоров'я звільнених в запас військовослужбовців як предмет наукового вивчення / М.В. Савчин // Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід перспективи: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи» – К.: КНУ імені Тараса Шевченка 2018.С.143 – 145/0,4 др.арк.

332. **Савчин М.В.** Моральне здоров'я особистості як предмет психологічного пізнання // М.В. Савчин // Психологія і суспільство: Український теоретико-методологічний соціогуманітарний часопис 2018. № 3-4 (79-74). – С. 120 – 132/0,75др.арк.

2019

333. **Савчин М.В.** Методологічні засади організації психологічного супроводу життєдіяльності переміщених осіб у контексті духовної парадигми /М.В. Савчин // психолого-педагогічний супровід осіб, постраждалих від міграційних процесів в умовах сучасних українських реалій: теорія і практика / [Н.В. Скотна, М.П. Пантюк, І.М. Галян та ін.]. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2019. – С. 19 – 33 /0,9др.арк.

334. **Савчин М.В.** Типи психологічного знання для майбутніх фахівців у сфері соціонімічних професій // М.В. Савчин // Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та прагматичної реабілітації соціуму: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції. – м. Кам'янець-Подільський, Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж, – 2019. – С. 393 – 395/0,5др.арк.

335. **Савчин М.В.** Соціальне здоров'я особистості як предмет теоретичного аналізу та емпіричного вивчення // М.В. Савчин // збірник тез IV Міжнародної науково-практичної конференції Філософсько-психологічні аспекти лідерства в бізнесі, освіті та державі, 15 березня 2019 р. / за ред. В.П. Мельник; відповід. за вип. Н.І. Жигайло, Ю.В. Максимець. – Львів: СПОЛОМ, 2019. – С. 138 – 142/0.3др.арк.

336. **Савчин М.В.** Теоретико-методологічні засади профілактичної практики в контексті духовної парадигми // М. В. Савчин / Психологічні виміри розвитку сучасної освіти України в умовах євроінтеграції, 19-20 жовтня 2018 р.: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 20-річчя

кафедри практичної психології / упорядники Г.К. Радчук, З.М. Адамська, І.П. Андрійчук. – Тернопіль, ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2018. – С. 153 – 155/0.2др.арк.

337. **Савчин М.В.** Типи взаємодії викладача психології зі студентами-педагогами як чинник їх особистісно-професійного становлення // М.В. Савчин / Збірник статей учасників Першої Міжнародної наукової інтернет-конференції «Методологічні, теоретичні та практичні проблеми психологічної науки» (17 квітня 2019 р., м. Дрогобич). Аналізуються методологічні, теоретичні, прикладні і практичні проблеми підготовки педагогічних кадрів та психологів. Для науковців, викладачів, практичних працівників, аспірантів та студентів/ за ред. Савчин М.В., Зимянський А.Р. – С. 197 – 206 с. /0.3др.арк.

2020

338. **Савчин М.В.** Зміст та спрямованість духовного саморозвитку особистості // М.В. Савчин // Проблеми саморозвитку особистості в сучасному суспільстві: матеріали Міжнарод. наук.-практ.конф., 15 листоп. 2019 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків: Право, 2019. – С. 208 – 212.

339. **Савчин М.В.** Про персонологію з людським обличчям // М.В. Савчин // Психологічне забезпечення інноваційних процесів в освітньо-професійному просторі закладу вищої освіти: сучасні реалії та перспективи: програма Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди 30-річчя кафедри психології освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, 6 грудня 2019 р. Кам'янець-Подільський.

340. **Савчин М.В.** Методологічні засади вивчення психічного та психологічного здоров'я людини // М.В. Савчин // Психічне здоров'я персоналу освітніх організацій та його профілактика: матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. – м. Кам'янець-Подільський, Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж. Кафедра соціальної роботи та психології – 2020. – С. 6 – 8.

341. **Савчин М.В.** Методологічна ресурсність духовної парадигми у розв'язанні проблем особистісних та життєвих криз // М.В. Савчин // Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя: програма VI Міжнародної науково-практичної конференції Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, 13-15 лютого 2020 р. Суми.

342. **Савчин М.В.** Методологічні орієнтації у дослідженні проблем персонології // М.В. Савчин // Актуальні проблеми психології, педагогіки та соціальної роботи: програма міжнародної науково-практичної конференції до 20-річчя факультету психології, педагогіки та соціальної роботи Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 5 листопада 2019 р. Дрогобич.

343. **Савчин М.В.** Методологічні орієнтації в дослідженні природи особистості // Мирослав Савчин // Психологічні науки:

проблеми та перспективи: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 20-21 березня 2020 р. – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2020. С. 17 – 23.

344. **Савчин М.В.** Метаметодологічний аналіз концепції К.Г. Юнга // Мирослав Савчин // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». Випуск 1. Херсон. – 2020. – С. 57 – 63.

345. **Савчин М.В.** Методологічні орієнтації у дослідженні проблем особистості // Мирослав Савчин // Науковий теоретико-методологічний і прикладний психологічний журнал «Психологія особистості». Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ. 2019. №1 (10). – С. 37 – 45.

346. **Савчин М.В.** Концептуальні засади забезпечення психологічного супроводу особистісно-професійного становлення майбутнього педагога // М.В. Савчин // Теорія і практика психологічного супроводу особистісно-професійного зростання майбутніх педагогів при викладанні психологічних дисциплін: монографія / за ред. проф. М.В. Савчина – Дрогобич, "Швидкодрук", 2020 – С. 15 – 47.

347. **Савчин М.В.** Інноваційні ідеї в організації та реалізацію супроводу особистісно-професійного становлення майбутнього педагога // М.В. Савчин // Теорія і практика психологічного супроводу особистісно-професійного зростання майбутніх педагогів при викладанні психологічних дисциплін: монографія / за ред. проф. М.В. Савчина – Дрогобич, "Швидкодрук", 2020 – С. 47 – 58.

348. **Савчин М.В.** Типи взаємодії викладача психології зі студентами-педагогами як чинник їх особистісно-професійного становлення // М.В. Савчин // Теорія і практика психологічного супроводу особистісно-професійного зростання майбутніх педагогів при викладанні психологічних дисциплін: монографія / за ред. проф. М.В. Савчина – Дрогобич, "Швидкодрук", 2020 – С. 58 – 69.

349. **Савчин М.В.** Теоретична модель психологічного супроводу особистісно-професійного зростання майбутніх педагогів мета моделі при вивченні психологічних дисциплін // М.В. Савчин // Теорія і практика психологічного супроводу особистісно-професійного зростання майбутніх педагогів при викладанні психологічних дисциплін: монографія / за ред. проф. М.В. Савчина – Дрогобич, "Швидкодрук", 2020 – С. 69 – 84.

350. **Савчин М.В.** Методологічна культура вченого у сфері людинознавства // М.В. Савчин // Збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції "Філософсько-психологічні аспекти духовності в діяльності громадських організацій", 22 квітня 2020 р. / за ред. Л.В. Рижак; відповід. за вип. Н. І. Жигайло, Ю. В. Максимець. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2020. – С.151 – 153.

НАУКОВА ШКОЛА
ПРОФЕСОРА М.В. САВЧИНА

**Кандидати наук підготовлені під керівництвом професора
М.В. Савчина**

Казьмірчук С.О. Оптимізація соціально-психологічної адаптації випускників академії прикордонних військ України (комунікативний аспект). Хмельницький. – 1999.

Плеханов А.В. Психологічний інструментарій подолання психосексуальних труднощів у офіцерів внутрішніх військ МВС України. Хмельницький. – 2002 р.

Білозерська С.І. Психологічні умови розвитку моральної свідомості молодшого школяра. Івано-Франківськ – 2004 р.

Іваненко В.М. Психологічні умови запобігання травматизму та загибелі військовослужбовців державної прикордонної служби України. Хмельницький. – 2005 р.

Царьов Ю.О. Психологічні особливості підготовки офіцерів оперативно-тактичного рівня державної прикордонної служби України до управлінської діяльності. Хмельницький. – 2007 р.

Доскач С.С. Психологічні особливості розвитку внутрішньої позиції дорослого у підлітків. Івано-Франківськ. – 2008 р.

Турчин Т.М. Розвиток особистісної рефлексії у підлітків засобами художньої літератури. Івано-Франківськ. – 2009 р.

Кравців О.Р. Психологічні особливості розвитку професійної рефлексії викладачів вищих педагогічних навчальних закладів. Івано-Франківськ. – 2009 р.

Зубрицька-Макота І.В. Психологічні умови формування уявлень про моральні норми у дошкільників. Івано-Франківськ. – 2011 р.

Заболоцька С.І. Психологічні умови розвитку моральних форм поведінки у навчально-ігровій діяльності дошкільників. Острог. – 2013 р.

Заміщак М.І. Психологічні умови становлення моральної самооцінки молодших школярів. Острог. – 2014 р.

Зимянський А.Р. Психологічні умови розвитку моральної самосвідомості підлітка. Острог. – 2015 р.

Аспіранти професора М.В. Савчина

Кулик В.Б. «Психологічні умови становлення професійної відповідальності у майбутніх педагогів».

Поточняк Н.М. «Особистісна готовність майбутнього педагога до виховної діяльності».

ЖИТТЯ У СВІТЛИНАХ

З'їзд триватиме два дні – 3-4 листопада.
Розпочався він літургією у Патріаршому соборі
Воскресіння Христового УГКЦ

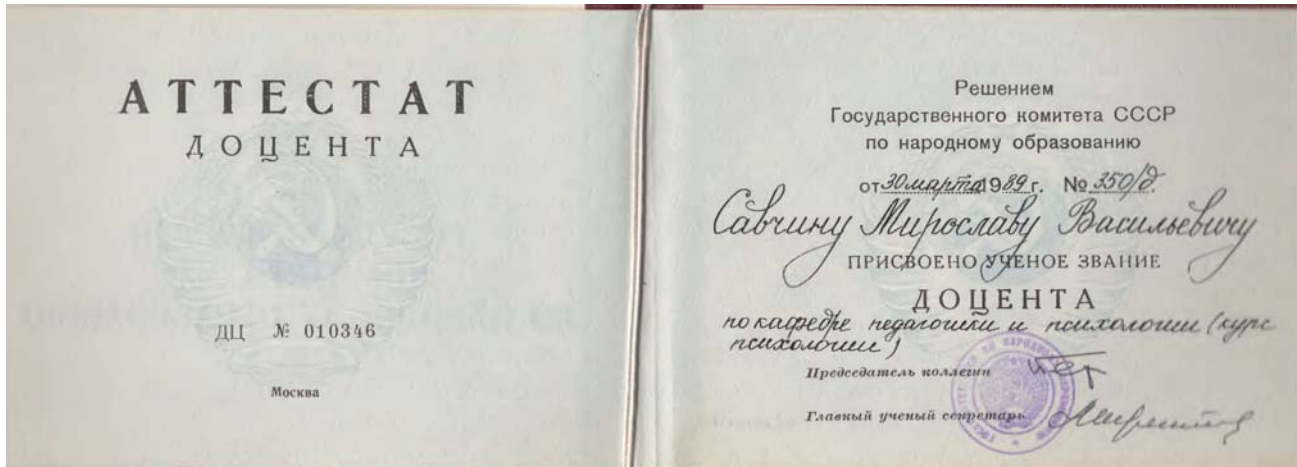
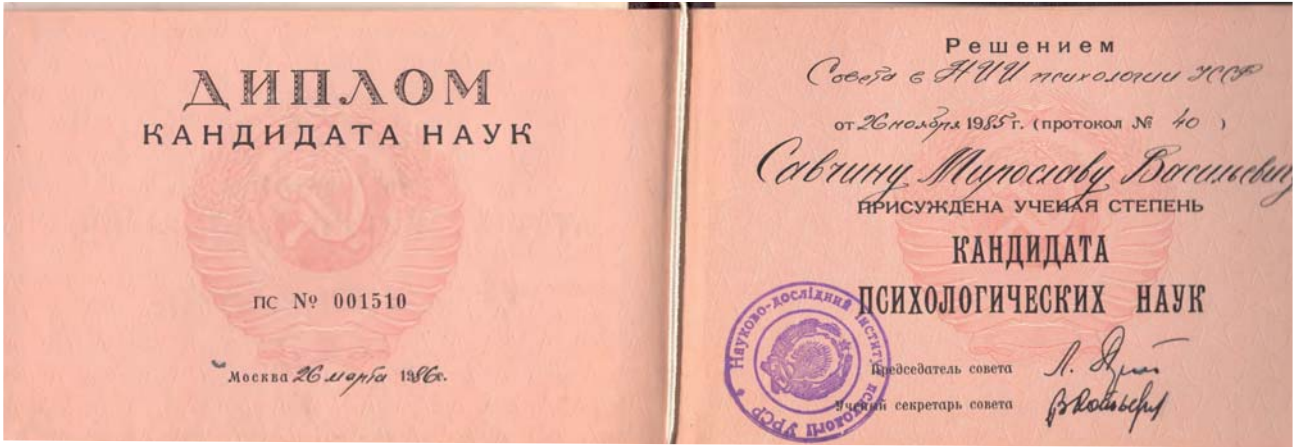

2018-8-27 14:24

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

ГРАМОТА

За заслуги
перед
Українським народом
нагороджується

ЗАВІДУВАЧ КАФЕДРИ ПСИХОЛОГІЇ ДРОГОБИЦЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА,
ДОКТОР ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОР,
ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ

САВЧИН
Мирослав Васильович

Голова Верховної Ради України

А. В. ПАРУБІЙ

« 27 » листопада 2017 року
№ 797-т.

Диплом

ЗАСЛУЖЕНОГО ПРОФЕСОРА
ДРОГОБИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
№0009

Ухвалою

ВІСНОЇ РАДИ
ДРОГОБИЦЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

від 17 вересня 2015 року (протокол № 13)

ЗА ОСОБЛИВІ ЗАСЛУГИ В РОЗВИТКУ НАУКИ І ОСВІТИ,
ПІДГОТОВКУ НАУКОВИХ КАДРІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ,
ДОВГОЛІТНЮ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНУ ТА ГРОМАДСЬКУ
ДІЯЛЬНІСТЬ В УНІВЕРСИТЕТІ

Савчину Мирославові Васильовичу

ПРИСВОЄНО ПОЧЕСНЕ ЗВАННЯ «ЗАСЛУЖЕНИЙ ПРОФЕСОР
ДРОГОБИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА»

Голова вісної ради

професор Сютка Надія Володимирівна

Вісний секретар

доцент Галяк Микола Дмитрович

17 вересня 2015 р.

**Відкрита лекція доктора
психологічних наук, професора
Мирослава Савчина**

**ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ:
ЦІЛІСНИЙ ПОГЛЯД**
(духовне, моральне, соціальне,
психологічне, психічне і тілесне)

Неділя 15 березня о 15.00 год.
Актова зала Центру Душпастирства Молоді
м. Дрогобич, вул. Т.Шевченка, 29/1.

Вхід вільний

ШАНОВНІ ДРОГОБИЧАНИ!

**Запрошуємо Вас
на відкриту лекцію:**

**ДУХОВНЕ ЗДОРОВ'Я
ЛЮДИНИ**

Читає: професор Мирослав Савчин

Неділя 25 лютого о 15.00 год.

**Актова зала Центру Душпастирства Молоді
м. Дрогобич, вул. Т.Шевченка, 29/1**

Вхід вільний

14
листопада
2017 р.

ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ІВАНА ФРАНКА
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

початок
14:00

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ТЕХНОЛОГІЇ: «ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА»

Керівник проекту: доктор психологічних наук,
професор **Мирослав САВЧИН**

Модератори: кандидат психологічних наук,
доцент **Леся Василенко**
та кандидат психологічних наук,
доцент **Андрій Зимянський**

Місце проведення:
головний корпус університету,
актова зала

ЗМІСТ

ЖИТТЄПИС	4
ВСТУП	6
РОЗДІЛ I. МЕТОДОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ	11
1.1. Аналіз методологем психологічної науки	11
1.2. Формулювання духовної парадигми психології	27
1.3. Методологічні підходи до дослідження особистості ...	33
РОЗДІЛ II. ТЕОРЕТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ	42
2.1. Концепція відповідальності.....	42
2.2. Моральна самосвідомість особистості	49
2.3. Дослідження духовної сфери особистості.....	54
2.4. Концепція здатностей особистості.....	64
РОЗДІЛ III. ПРИКЛАДНІ ДОСЛІДЖЕННЯ	83
3.1. Дослідження професійних компетентностей та особистісних здатностей педагога	83
3.2. Обґрунтування програми особистісно-професійного розвитку майбутнього педагога.....	91
3.3. Психологія здорового стилю педагогічної діяльності..	109
РОЗДІЛ IV. ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ..	121
4.1. Завдання психологічної практики у контексті духовної парадигми.....	121
4.2. Концепції педагогічної діяльності: виховної, розвивальної і навчальної.....	140
4.3. Створення психодіагностичного інструментарію.....	150
ДУМКИ ВГОЛОС	159
НАУКОВИЙ ДОРОБОК	223
НАУКОВА ШКОЛА ПРОФЕСОРА М.В. САВЧИНА	260
ЖИТТЯ У СВІТЛИНАХ	263

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНЕ ВИДАННЯ

ЖИВЕ ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗНАННЯ

МЕТОДОЛОГІЧНІ, ТЕОРЕТИЧНІ, ПРИКЛАДНІ ТА ПРАКТИЧНІ
ДОСЛІДЖЕННЯ МИРОСЛАВА САВЧИНА

До ювілею доктора психологічних наук, професора
Мирослава Васильовича Савчина

Кафедра психології Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

У книзі вміщено основні положення методологічних, теоретичних, прикладних та практичних досліджень доктора психологічних наук, професора Мирослава Савчина. А також здійснена спроба висвітлити його думки, позиції та переконання як вченого-психолога, вчителя-наставника, громадянина-патріота.

Редакційна колегія: С. Білозерська, Л. Василенко, С. Заболоцька, М. Заміщак, А. Зимянський, С. Мащак, Р. Пурій.